

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Науковий журнал

Випуск 1(79)

УДК 81
DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2026.1>

У науковому журналі вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, здобувачів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

Головний редактор	Оксана Ніка, д-р філол. наук, проф. (Україна)
Заступник головного редактора	Михайло Сайко, д-р філософії (Україна)
Редакційна колегія	Христина Дяків, д-р філол. наук, проф. (Україна); Марія Іваницька, д-р філол. наук, проф. (Україна); Світлана Кійко, д-р філол. наук, проф. (Україна); Олександр Левко, канд. філол. наук, доц. (Україна); Олена Материнська, д-р філол. наук, проф. (Україна); Павол Одалош, д-р пед. наук, проф. (Словаччина); Мар'яна Оленяк, д-р філол. наук, доц. (Україна); Ахім Рабус, д-р наук габілітований, проф. (Німеччина); Торстен Рельке, д-р філол., почесний проф., почесний д-р (Німеччина); Ярослава Сазонова, д-р філол. наук, проф. (Україна); Сергеюс Темчинас, д-р гуманіт. наук, проф. (Литва); Марія Шведова, канд. філол. наук, доц. (Україна; Німеччина)
Адреса редколегії	Навчально-науковий інститут філології б-р Тараса Шевченка, 14, Київ, 01601, Україна ☎ (38044) 239 33 02, 239 34 69 e-mail: philology@knu.ua, o.nika@knu.ua web: https://mova.knu.ua
Затверджено	вченою радою Навчально-наукового інституту філології 27.01.26 (протокол № 6)
Зареєстровано	Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення Рішення № 120 від 18.01.24, протокол № 2 Ідентифікатор друкованого медіа: R30-02555
Атестовано	Міністерством освіти і науки України (категорія Б) Наказ № 157 від 09.02.21
Індексування	Crossref, DOAJ, Index Copernicus, ERIH PLUS, ResearchBib, UlrichsWEB
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	ВПЦ "Київський університет" б-р Тараса Шевченка, 14, Київ, 01601, Україна ☎ (38044) 239 32 22, 239 31 58, 239 31 28 e-mail: vpc@knu.ua

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

LINGUISTIC AND CONCEPTUAL WORLDVIEWS

Scientific journal

Issue 1(79)

UDC 81
DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2026.1>

This scientific journal contains scientific articles written by professors, lecturers, applicants. These articles concern analysis of worldview perspectives of current linguistics.

Editor-in-Chief	Oksana Nika, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine)
Deputy Chief Editor	Mykhailo Saiko, PhD (Ukraine)
Editorial Board	Khrystyna Dyakiv, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Maria Ivanytska, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Svitlana Kiyko, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Oleksandr Levko, PhD., Assoc. Prof. (Ukraine); Olena Materynska, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Pavol Odaloš, DSc (Pedag.), Prof. (Slovakia); Mariana Oleniak, DSc (Philol.), Assoc. Prof. (Ukraine); Achim Rabus, DSc (Philol.), Prof. (Germany); Thorsten Roelcke, DSc (Philol.), Prof. h.c., Dr. h.c. (Germany); Yaroslava Sazonova, DSc (Philol.), Prof. (Ukraine); Sergei Temcinas, DSc (Philol.), Prof. (Lithuania); Maria Shvedova, PhD., Assoc. Prof. (Ukraine, Germany)
Editorial board address	Educational and Scientific Institute of Philology 14, Taras Shevchenka blvd., Kyiv, 01601, Ukraine ☎ (38044) 239 33 02, 239 34 69 e-mail: philology@knu.ua , o.nika@knu.ua web: https://mov.knu.ua
Approved by	the Academic Board of Educational and Scientific Institute of Philology 27.01.26 (protocol № 6)
Registered by	the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine Decision № 120 of 18.01.24 Identifier of printed media: R30-02555
Certified by	the Ministry of Education and Science of Ukraine (category B) Order № 157 dated 09.02.21
Indexing	Crossref, DOAJ, Index Copernicus, ERIH PLUS, ResearchBib, UlrichsWEB
Founder and publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University" Certificate of entry into the State Register ДК № 1103 dated 31.10.02
Address	PPC "Kyiv University" 14, Taras Shevchenka blvd., Kyiv, 01601, Ukraine ☎ (38044) 239 32 22, 239 31 58, 239 31 28 e-mail: vpc@knu.ua

Authors of published materials are fully responsible for gathering and preciseness of published facts, quotations, economical and statistical data, proper nouns and other data. The editorial board reserves the right to shorten and edit their materials.

З М І С Т

КІЙКО Юрій, КІЙКО Світлана

Фрактальні властивості людської мови: від теоретичної моделі до емпіричного аналізу 7

МИХАЙЛЕНКО Олена

Сучасні теоретичні підходи в науковому перекладі: контрастивне дослідження 15

САЙКО Михайло, ЯРЕМЧУК Дарія, САЙКО Катерина

Корпусний підхід до вивчення якості юридичного перекладу
(німецько-український напрямок) 27

СКРИЛЬНИК Сергій

Прагматична обізнаність у письмовому та усному бізнес перекладі 40

БЄЛОВА Алла

Гендерний фактор в комунікації членів Палати громад
у Парламенті Сполученого Королівства та онлайн (2024–2025)..... 47

АЛЄКСЄЄВА Ірина

Дональд Трамп як центральний елемент нових наративів аналітичних статей газети Гардіан
(грудень, 2024 – січень, 2025) 58

ДЕЙКУН Олексій

Використання риторичних канонів під час перекладу англійськомовних заголовків
українською (на матеріалі текстів новин BBC News) 65

ОЛЕНЯК Мар'яна, ПОДУГОЛЬНІКОВА Злата

Переклад давньоанглійських віршованих текстів українською мовою:
методологія та поетична фактура 71

КАРАБАН Анна

Орфографічна варіативність в англійській мові середини XVII століття:
корпусне дослідження лондонського, оксфордського, кембриджського
та йоркського альманахів 78

ПОКРОВСЬКА Ірина, КОГУТ Аліна

Турецький військовий дискурс як культурно-історичний та соціолінгвальний феномен 86

ОЛЬХОВСЬКА Наталія, БИБИК Альбіна

Німецькомовний рекламний дискурс: комунікативно-прагматичний
та перекладацький аспекти 94

БАЦЕВИЧ Флорій, ОЛЬХОВИЧ-НОВОСАДЮК Марія

Засоби вербалізації концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY в українській,
польській та англійській художній прозі 103

СТРОКАЛЬ Олександр

Первинні і вторинні номінації з коренем -ВИШН'-/-ВИШЕН'-
у мовній картині світу Олексія Довгого 113

ГРАБОВА Анна

Дискурсивний маркер НАСПРАВДІ у прозі українських письменників-шістдесятників 124

НІКА Оксана

Києво-Печерський патерик і концепції сучасної історичної лінгвістики
[Рецензія на книжкове видання: Гончаренко А. *Лексика, фраземіка
та стійкі сполучення слів у Києво-Печерському патерику*. Київ, 2025. 178 с.]..... 132

C O N T E N T

KIYKO Yuriy, KIYKO Svitlana Fractal Properties of Human Language: from Theoretical Model to Empirical Analysis.....	7
MYKHAILENKO Olena Current Theoretical Approaches to Scientific Translation: a Contrastive Research.....	15
SAIKO Mykhailo, YAREMCHUK Dariia, SAIKO Kateryna A Corpus-Based Approach to Legal Translation Quality Assessment (German-Ukrainian Language Pair).....	27
SKRYLNYK Serhii Pragmatic Awareness in Business Translation and Interpreting.....	40
BELOVA Alla Gender Factor in Parliamentary and Online Activities of Uk Mps (2024–2025)	47
ALYEKSYEYEVA Iryna Donald Trump as A Centerpiece in New Narratives of the Guardian's Opinion Articles (December, 2024–January, 2025)	58
DEIKUN Oleksii Utilization of Rhetorical Canons in Translating English Headlines into Ukrainian (a Case of Bbc News Texts).....	65
OLENIAK Mariana, PODUHOLNIKOVA Zlata Translation Of Old English Verse Texts Into Ukrainian: Methodology And Poetic Texture	71
KARABAN Anna Orthographic Variation in Mid-Seventeenth-Century English: a Corpus Study of London, Oxford, Cambridge, and York Almanacs	78
POKROVSKA Iryna, KOHUT Alina Turkish Military Discourse as a Cultural-Historical and Sociolinguistic Phenomenon.....	86
OLKHOVSKA Nataliia, BYBYK Albina German-Language Advertising Discourse: Communicative-Pragmatic and Translation Aspects	94
BATSEVYCH Florij, OLKHOVYCH-NOVOSADIUK Mariia Means of Verbalization of the Concept Радість / Radość / Joy in the Ukrainian, Polish and English Prose Fiction	103
STROKAL Oleksandr Primary and Secondary Nominations with the Root -Vyshn'-/-Vyshen'- in Oleksii Dovhiy's Language Worldview	113
HRABOVA Anna Discourse Marker <i>Naspravdi</i> in the Prose of the Ukrainian Writers-Sixtiers	124
NIKA Oksana The Kyiv-Pechersk Patericon and the Concepts of Contemporary Historical Linguistic Studies [Review of the book: Honcharenko, A. <i>Vocabulary, Phraseology and Set Expressions in the Kyiv-Pechersk Patericon</i> . Kyiv, 2025. 178 p.]	132

Юрій КІЙКО, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-2251-2811

e-mail: y.kiyko@chnu.edu.ua

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна

Світлана КІЙКО, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0003-4964-7043

e-mail: kiyko@tu-berlin.de

Берлінський технічний університет, Берлін, Німеччина

ФРАКТАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ ЛЮДСЬКОЇ МОВИ: ВІД ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ДО ЕМПІРИЧНОГО АНАЛІЗУ

Вступ. Актуальність студії зумовлена зростанням інтересу науковців до вивчення мови з синергетичної перспективи, де мову розглядають як відкриту, динамічну і нелінійну систему. Одним із ключових понять цього підходу є фрактальність – властивість самоподібних структур на різних рівнях масштабування. Останнім часом застосування фрактального аналізу перейшло від метафоричного до емпіричного етапу, зокрема із залученням квантитативних методів. Незважаючи на значний прогрес, залишається низка невирішених питань, пов'язаних із методологією й інтерпретацією даних. Метою статті є комплексний аналіз фрактальних властивостей мови на основі інтеграції положень лінгвосинергетики, квантитативної лінгвістики й емпіричного аналізу мовних даних.

Методи. У дослідженні застосовано комбінований підхід із залученням якісних і квантитативних методів. Якісний аналіз передбачає застосування фрактальної моделі розгортання інформації. Кількісний аналіз реалізовано через детрендований флуктуаційний аналіз і його мультифрактальне узагальнення.

Результати. Якісний аналіз продемонстрував, що фрактальні патерни наявні на всіх рівнях мови: фонологічному, морфологічному, синтаксичному і текстовому. Аналіз медійного тексту підтвердив, що його структура організована за фрактальним принципом: ключова інформація повторюється на трьох рівнях масштабування зі зростаючою деталізацією. Кількісний аналіз послідовності довжин речень за допомогою DFA виявив показник скейлінгу $\alpha=0,72$, що перевищує критичний поріг 0,5 і свідчить про наявність сильних довготривалих кореляцій та нелінійну організацію тексту. Застосування MF-DFA показало широкий мультифрактальний спектр, що вказує на високу неоднорідність текстової структури, де чергуються більш впорядковані й інформаційно насичені нерегулярні фрагменти.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що людська мова демонструє фрактальні властивості на різних рівнях своєї організації. Поєднання якісного і кількісного аналізів доводить, що структура тексту підпорядковується закономірностям самоподібності, а модель α -, φ -, ω -фракталів – це ефективний інструмент для опису розгортання інформації. Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів для вдосконалення алгоритмів NLP (автоматичне реферування), розробки методик навчання письма в лінгводидактиці та ідентифікації авторського стилю в аналізі дискурсу. Перспективи подальших розвідок включають розширення емпіричної бази, міжмовні порівняння й аналіз великих текстових корпусів.

Ключові слова: синергетика, складна система, самоподібність, рекурсія, детрендований флуктуаційний аналіз, мультифрактальність, структура тексту, квантитативна лінгвістика.

Вступ

Актуальність нашого дослідження зумовлена становленням нової наукової парадигми на межі XX–XXI ст., пов'язаної з теорією складних систем. У лінгвістиці це привело до посилення інтересу до синергетичного підходу, який розглядає мову не як статичну, а як відкриту, динамічну і нелінійну систему. Одним із ключових понять у межах цього підходу є фрактальність – властивість, що дозволяє описувати складні, нерегулярні, але самоподібні структури, які раніше були поза увагою дослідників. Застосування фрактального аналізу відкриває нові перспективи для розуміння механізмів еволюції, структурування і функціонування мови на всіх її рівнях.

Огляд літератури. За останнє десятиліття фрактальний підхід у лінгвістиці перейшов від переважно метафоричного до емпіричного застосування. Дослідження проводяться в кількох ключових напрямках. По-перше, активно впроваджуються кількісні методи для виявлення фрактальних патернів у текстах. Зокрема, методи детренованого флуктуаційного аналізу (DFA) та мультифрактального аналізу (MF-DFA) використовуються для вивчення таких текстових характеристик як довжини слів, речень, частотності тощо. Такі наукові розвідки показують, що фрактальні параметри

можуть слугувати індикаторами авторського стилю, жанрової належності та навіть когнітивного стану мовця. Наприклад, Е. Наяфі і А. Дароонех (Najafi, Daroonch, 2015) показали, як фрактальний вимір позицій слів у тексті можна застосувати для автоматичного виокремлення ключових слів.

По-друге, значний розвиток отримали дослідження на перетині фрактального аналізу, мережевої теорії та комп'ютерної лінгвістики. Так, Л. Рібейро і А. Бернардес (Ribeiro, Bernardes, 2023) запропонували моделі, де мовні структури представлені у вигляді багатовимірних фрактальних об'єктів, що дозволяє кластеризувати мови за їхньою структурною подібністю. Праці в галузі обробки природної мови, наприклад, Г. Мотта та інші (Motta et al., 2024) доводять, що мові притаманні довготривалі залежності, що є характерною ознакою фрактальних систем, і це може пояснювати успіх великих мовних моделей.

По-третє, фрактальний підхід почали застосовувати в дослідженнях засвоєння мови, зокрема другої іноземної. Розвідки в межах теорії складних динамічних систем показують, що розвиток синтаксичної складності в учнів регулюється фрактальним масштабуванням, де динамічні зв'язки між компонентами мови зберігають свою складність на різних часових масштабах (Li & Zheng, 2025).

Незважаючи на значний прогрес, залишається низка невирішених питань, пов'язаних зі стандартизацією методології фрактального аналізу й інтерпретацією отриманих даних, що підкреслює необхідність подальших досліджень у цій царині.

Метою статті є комплексний аналіз фрактальних властивостей людської мови на основі інтеграції положень лінгвосинергетики, квантитативної лінгвістики й емпіричного аналізу текстових даних.

Поняття "фрактал" є складовою синергетики – науки про еволюцію складних систем, процеси самоорганізації, хаосу та порядку (дет. див. Кійко, 2016; Hoerfer, 2003; Köhler, 1986). З погляду синергетики, будь-яка складна система (біологічна, соціальна, мовна) еволюціонує через чергування станів відносної рівноваги і хаотичних коливань (флуктуацій). У критичні моменти, які називають точками біфуркації, система робить вибір щодо подальшого шляху розвитку і переходить на якісно новий рівень організації. Мову можна розглядати прикладом такої системи (дет. див. Кіуко, 2020, с. 54–60).

Ієрархічна стратифікація мовної системи, що охоплює фонетичний, морфологічний, лексико-семантичний, синтаксичний та текстовий рівні, є її фундаментальною організаційною характеристикою. Міжрівневі відношення в цій системі підпорядковуються принципу фрактальності, який у класичній лінгвістиці визначений Є. Куриловичем як структурний паралелізм (див. Кочерган, 2010, с. 217). Маніфестацією цього принципу є функціональна тотожність голосного звука як конститутивного центру складу та предиката як структурного ядра речення.

Відповідно до концепції ієрархії рівнів французького лінгвіста Е. Бенвеніста, одиниці нижчого рівня функціонують як план вираження для одиниць вищого, водночас інтегруючись у їхній план змісту (див. Кочерган, 2010, с. 218). Цей механізм лежить в основі фрактальної організації, де елементи попереднього рівня залучені для формування одиниць наступного. Такий спосіб побудови системи зумовлює геометричну прогресію її комбінаторного потенціалу: від інвентарно обмеженої кількості фонем та морфем до теоретично нескінченного континууму речень і текстів. Когнітивне опанування цієї нескінченності забезпечується шляхом редукції варіативності до набору базових синтаксичних структур, що корелює з теорією генеративізму американського вченого Н. Хомського (пор. Селіванова, 2010, с. 76–79).

Термін "фрактал", етимологічно пов'язаний з латинським прикметником *fractus* ("подрібнений"), уведений у науковий обіг математиком Б. Мандельбротом у 1975 році (Mandelbrot, 2014). Цим поняттям науковець прагнув описати специфічний клас об'єктів, що вирізнялися візуальною нерегулярністю і фрагментованістю, але водночас демонстрували дивовижну властивість самоподібності. На відміну від ідеальних фігур евклідової геометрії (кола, квадрата), фрактали виявилися значно ефективнішими для моделювання природних об'єктів, таких як берегові лінії, сніжинки, гірські хребти чи крони дерев, структура яких здається хаотичною, проте підпорядковується внутрішнім закономірностям.

З погляду математики, ключовою характеристикою фракталу є його дробова розмірність, що також відома як розмірність Гаусдорфа-Безиковича. Якщо лінія має розмірність 1, площа – 2, а простір – 3, то фрактальний об'єкт, наприклад, крива Коха, займає проміжне положення між лінією та площиною, маючи розмірність приблизно 1,26. Ця нецілочисельна метрика кількісно виражає здатність об'єкта "заповнювати простір" ефективніше, ніж це робить звичайна лінія, завдяки своїй нескінченній деталізації. Таким чином, фундаментальна ідея фрактального підходу полягає в тому, що в структурі частини об'єкта закодована інформація про структуру цілого.

Для ідентифікації фрактальних структур виокремлюють три взаємопов'язані властивості. Перша і найважливіша – це самоподібність, або масштабна інваріантність, що означає збереження струк-

турних патернів об'єкта при зміні масштабу спостереження. У природних системах ця подібність зазвичай є наближеною або статистичною. Друга властивість – це нетривіальна структура на всіх масштабах, яка полягає в тому, що фрактал не спрощується при збільшенні, а, навпаки, розкриває нові й нові рівні складності. Третя властивість – рекурсивність, що описує генеративний механізм фракталу: його складна структура часто є результатом багаторазового повторення простої математичної операції чи правила (пор. Кірко, 2020, с. 55–60; Eroms, 2025).

Методи

Перехід від метафоричного до емпіричного опису фрактальності мови вимагає залучення кількісних методів. Одними з новітніх інструментів для аналізу складних систем є детрендований флуктуаційний аналіз (DFA) та його узагальнення – мультифрактальний детрендований флуктуаційний аналіз (MF-DFA).

Детрендований флуктуаційний аналіз (DFA) розроблений для виявлення довготривалих кореляцій (long-range correlations) у нелінійних і нестационарних числових послідовностях, якими, по суті, й є текстові дані. Процедура аналізу включає такі етапи:

1. Створення числової послідовності: Текст перетворюють на послідовність числових значень. Це може бути, наприклад, послідовність довжин слів, довжин речень, інтервалів між певними словами тощо.

2. Інтегрування: послідовність інтегрується (накопичується сума) для перетворення на профіль, схожий на випадкове блукання.

3. Сегментація і детрендування: Профіль ділиться на сегменти однакової довжини. У кожному сегменті обчислюється локальний тренд (зазвичай за допомогою поліноміальної апроксимації), який потім віднімається від даних. Цей крок ("детрендування") дозволяє усунути локальні тенденції і зосередитись на внутрішніх коливаннях (флуктуаціях).

4. Обчислення флуктуацій: Для кожної довжини сегмента обчислюється середньоквадратична флуктуація.

5. Визначення скейлінгового показника: Залежність флуктуацій від довжини сегмента в логарифмічних координатах дає змогу визначити показник скейлінгу α (альфа), або показник Херста. Значення $\alpha = 0,5$ вказує на випадковий процес без кореляцій. Значення $\alpha > 0,5$ свідчить про наявність довготривалих кореляцій, що є ознакою фрактальної структури.

Однак часто складні системи, як-от мова, не можуть бути описані одним показником скейлінгу. Різні частини тексту можуть мати різні статистичні властивості. Тут на допомогу приходить мультифрактальний аналіз (MF-DFA). Цей метод є узагальненням DFA і дозволяє виявити, чи залежить скейлінгова поведінка від величини флуктуацій. Замість одного показника α , MF-DFA генерує цілий спектр скейлінгових показників, який допомагає описати складну палітру фрактальної структури. Ширина цього спектра вказує на ступінь мультифрактальності: чим він більший, тим складнішою і неодноріднішою є структура тексту.

Застосування цих методів дозволяє об'єктивно підтвердити, що структура тексту не є випадковою, а підпорядковується складним закономірностям самоподібності, характерним для фрактальних об'єктів.

Результати

Перш ніж аналізувати текст як макрооб'єкт, розглянемо, як принцип фрактальності реалізується на основних рівнях мовної системи.

1. На фонологічному рівні мови спостерігаємо чітку ієрархію і ритмічну самоподібність. У мовленнєвому потоці можна виокремити таку послідовність вкладених одиниць: фонема > склад > фонетичне слово > синтагма > фраза. Наприклад, у фразі "моя донька читає книгу" можна виокремити синтагми (моя донька | читає книгу), які складаються з фонетичних слів ([мо]адон'ка], [чита]єкнигу]), ті, у свою чергу, з послідовності складів ([мо]-[ja] [дон']-[ка] [чи]-[та]-[je] [кни]-[гу]), а кожен склад – з набору фонем (/м/, /о/, /ja/, /д/, /о/, /н', /к/, /а/ тощо).

Склад, як базова ритмічна одиниця мовлення, сам має внутрішню самоподібну структуру. Його ядром завжди є голосний, оточений приголосними. Цей базовий патерн SVC (приголосний – голосний – приголосний) може варіюватися (V, CV, VC, CCV), але він рекурсивно повторюється для побудови слів. Наприклад, у слові *мо-ло-ко* тричі повторюється проста структура CV, а у слові *транс-порт* комбінуються складніші структури C(C)VC. Таким чином, обмежений набір складових моделей, повторюючись, генерує лексичне різноманіття мови.

У поезії фрактальність є головним принципом організації ритму. Базова ритмічна одиниця, стопа, повторюється для створення віршованого рядка. Наприклад, у "Заповіті" Т. Шевченка стопа ямба (U-) є тим "атомом", з якого будується вся структура:

Як ум-ру́, | то по-хо-ва́й-те (стопа U- повторюється 4 рази).

У свою чергу, рядки з подібною ритмічною структурою об'єднуються у строфу (катрен), створюючи самоподібність на трьох масштабах: стопа > рядок > строфа. Ця вкладеність і повторюваність базового ритмічного малюнка на різних рівнях тексту є яскравим проявом фрактальної організації.

2. На морфологічному рівні мови фрактальність найяскравіше проявляється в рекурсії словотвірних компонентів. Рекурсивність, тобто здатність застосовувати певне правило до результату його ж застосування, є генеративним ядром фрактальності у словотворі. Базова модель [твірна основа] + [словотвірний афікс] багаторазово повторюється, щоразу створюючи нову, складнішу лексичну одиницю. Цей процес нагадує побудову фрактальної кривої, де до кожного сегмента додається новий, подібний до попереднього.

Цей принцип можна проілюструвати на прикладах різних типів словотворення. При рекурсивній префіксації кожен новий префікс приєднується до основи, що вже містить попередній, як у ланцюжку: *дід* > *пра-дід* > *пра-пра-дід* або *чемпіон* > *екс-чемпіон* > *екс-екс-чемпіон*. Ще виразніше це видно при послідовній суфіксації, де основа поступово обростає афіксами, утворюючи довгі дериваційні ланцюги: *учити* > *учи-тель* > *учитель-к(а)* > *учитель-чин*; *нація* > *наці-ональн(ий)* > *національн-ість* > *націоналіст-ичн(ий)*. Фрактальна логіка також простежується в основокладанні, коли новоутворений композит сам стає твірною основою для наступної деривації: *пара* + *плавати* > *пароплав* > *пароплав-ств(о)*.

Дослідження словотвірних систем на матеріалі різних мов підтверджують, що цей процес не є хаотичним, а розвивається за лінгвосинергетичними принципами. Розвідки С. Єнікєєвої (2011) на матеріалі англійської мови та Л. Щигло (2019) на матеріалі німецької мови доводять, що словотвір функціонує як самоорганізована система, якій притаманна фрактальна побудова. Це означає, що обмежений набір простих, рекурсивно застосовуваних правил генерує нескінченне лексичне багатство мови, демонструючи класичний фрактальний принцип – породження складності з простоти.

3. На синтаксичному рівні фрактальність проявляється найбільш наочно, оскільки саме тут мова демонструє свою здатність до нескінченного породження нових структур за допомогою рекурсії – вкладення однієї синтаксичної конструкції в іншу того ж типу (пор. суб'єктно-предикатні структури у Т. Домброван 2013). Цей механізм, який Н. Хомський вважав ключовою властивістю людської мови, дозволяє створювати складні ієрархічні залежності, де структура цілого повторюється в його частинах.

Перший тип рекурсії спостерігається при вкладенні підрядних речень (клауз), що створює ефект "матрьошки". У складнопідрядному реченні підрядна частина, що пояснює один із членів головної, може сама містити ще одну підрядну частину, і так далі. Розглянемо класичний приклад: *Це була історія про хлопчика, який знайшов скриню, що містила карту, яка вела до скарбів...*. Тут ми бачимо чітку ієрархію: [...історія про хлопчика, [який знайшов скриню, [що містила карту, [яка вела до скарбів]]]]. Структурний патерн [...іменник + [сполучне слово + предикативна основа]...] повторюється тричі. Ця конструкція побудована на принципі лінійної темо-рематичної прогресії: рема (нова інформація) попереднього речення стає темою (відомою інформацією) для наступного (хлопчик > скриня; скриня > карта; карта > скарби). Теоретично, такий ланцюг можна продовжувати нескінченно, а його довжина обмежується лише когнітивними можливостями мовця і слухача.

Другий, не менш поширений тип рекурсії, відбувається на рівні фраз, зокрема при розгортанні іменникових груп через атрибутизацію. У цьому випадку до іменника додається залежне слово чи словосполучення, яке, у свою чергу, може мати власні залежні компоненти. Наприклад, у ланцюжку: *ключ від кімнати* > *ключ від кімнати брата* > *ключ від кімнати брата мого найкращого друга*. Тут рекурсивно повторюється модель [іменник 1] + [іменник 2 у родовому відмінку], де другий іменник сам стає "головним" для наступного розширення: [ключ [від кімнати [брата [мого найкращого друга]]]]. Подібний принцип діє і при нанизуванні прикметників: *стіл* > *дерев'яний стіл* > *старий дерев'яний стіл* > *великий старий дерев'яний стіл*. В обох випадках просте синтаксичне правило застосовується до власного результату, породжуючи складні номінації з простої основи, що є класичним проявом фрактальної самоподібності.

Наведені рекурсивні механізми, що діють на мікрорівні, створюють необхідну інфраструктуру для фрактального розгортання інформації вже на вищому – текстовому – рівні, що ми й продемонструємо на конкретному прикладі.

Розглянемо, як фрактальна модель працює на рівні медійного тексту. Матеріалом для аналізу слугуватиме повний текст новинної статті "У Лондоні «ПриватБанк» виграв багатомільярдний судовий процес проти Коломойського і Боголюбова" з щоденної газети День (30.07.2025).

Аналізований текст:

[Заголовок] У Лондоні «ПриватБанк» виграв багатомільярдний судовий процес проти Коломойського і Боголюбова

[Лід] У столиці Британії Лондоні Верховний Суд розглядав позов ПриватБанку проти його колишніх власників – Ігоря Коломойського і Геннадія Боголюбова: рішення ухвалили на користь фінустанови. Про це пише Рубрика, посилаючись на рішення суду. Як зазначається у документі, Високий суд Лондона визнав, що Коломойський та Боголюбов незаконно привласнили близько 2 мільярдів доларів США з банку за допомогою складної схеми перекредитування. «ПриватБанк здобув беззастережну перемогу в багатомільярдному англійському судовому процесі проти Коломойського і Боголюбова», повідомили у пресслужбі ПриватБанку.

[Основний текст] Щобільше суд визнав, що йдеться про шахрайство «візантійської складності», спрямоване проти банку у 2013–2014 роках. Суддя Вільям Трауер відхилив твердження відповідачів <...> і заявив, що їхня позиція «повністю побудована на нечесній підставі». «Пан Коломойський, мабуть, вважав себе вищим за закон», – йдеться в рішенні. «А пан Боголюбов <...> діяв нечесно, використовуючи документи, що вводять в оману... Суд задовольнив позов ПриватБанку в повному обсязі». Хоча точної суми компенсації ще не визначено, вона може перевищити 1,7 млрд доларів <...>. З урахуванням відсотків <...> сума виплати може перевищити 2 млрд доларів <...>. Відповідачі не давали свідчень <...>. Суд також встановив, що Коломойський «цілеспрямовано знищував дані» <...>. Як відомо, з 2017 року діє судовий наказ про глобальне заморожування активів відповідачів. Тепер ПриватБанк <...> переходить до стадії примусового стягнення збитків <...>.

Фрактальний аналіз розгортання інформації у статті можна представити у такому вигляді:

1. У α -фракталі (заголовок) формулюється інформаційне ядро повідомлення, а саме: *ПриватБанк, виграв, судовий процес, Коломойський і Боголюбов, Лондон*.

2. У ϕ -фракталі (лід) йде розгортання інформаційного ядра із збереженням його складників (ХТО, ЩО, ДЕ, КОЛИ) та додаванням нових даних. Дія "виграв" конкретизується як "рішення ухвалили на користь фінустанови" та "здобув беззастережну перемогу". Названа причина (ЧОМУ): "незаконно привласнили близько 2 мільярдів доларів".

3. У ω -фракталі (основний текст) максимально розгорнуто представлена уся новина. Журналіст наводить прямі цитати судді ("шахрайство візантійської складності", "повністю побудована на нечесній підставі"), уточнює фінансові деталі (сума може перевищити 1,7 млрд доларів, з відсотками – 2 млрд), розкриває процесуальні моменти (відповідачі не давали свідчень, знищували дані), окреслює подальші кроки (примусове стягнення збитків). Кожен елемент, заявлений раніше, отримує у цьому фракталі розгорнуте пояснення та доказову базу. Інформаційне розгортання проявляється у переході від номінативних конструкцій заголовка до розгорнутих речень з підрядними зв'язками у ліді, а в основному тексті – до використання прямої мови, специфічної юридичної термінології ("нечесна підстава", "документи, що вводять в оману") та модальних конструкцій ("мабуть, вважав"), що додає тексту доказовості та оцінності.

Аналіз медійної статті чітко доводить, що її структура організована за фрактальним принципом: ключова інформація багаторазово повторюється на різних рівнях масштабування зі зростаючою мірою деталізації (пор. Kiyko & Kiyko, 2020).

Щоб доповнити якісний аналіз кількісними даними, проведемо DFA та MF-DFA аналізи на прикладі згаданого вище медіатексту.

На початковому етапі створюємо числову послідовність компонентів у тексті шляхом вимірювання довжини кожного речення тексту у словоформах. Текст статті складається з 21 речення. Числова послідовність довжин речень: $X = [27, 8, 31, 22, 19, 29, 12, 22, 8, 19, 15, 11, 9, 8, 32, 23, 14, 13, 13, 24, 29]$.

Після застосування алгоритму DFA до цієї числової послідовності, ми отримали показник скейлінгу $\alpha = 0,72$. Оскільки значення α перевищує 0,5, це свідчить про наявність сильних довготривалих кореляцій у тексті. Це означає, що структура тексту не є випадковою. Існує "пам'ять" системи: довгі речення мають тенденцію групуватися з довгими, а короткі – з короткими, і ця тенденція зберігається на різних масштабах тексту. Це можна вважати прямою кількісною ознакою фрактальної організації.

Застосування мультифрактального аналізу дає змогу побачити, чи є ця фрактальна структура однорідною. Аналіз показує не одну точку, а широкий мультифрактальний спектр, що має форму перевернутої параболи. Широкий спектр свідчить про високу мультифрактальність тексту. Це означає, що складність тексту не є однаковою в усіх його частинах. Деякі фрагменти мають більш передбачувану, впорядковану структуру (відповідають великим значенням α), тоді як інші є більш "різкими", нерегулярними та інформаційно насиченими (відповідають малим значенням α). Саме ця різноманітність структурних варіацій, що співіснують у межах одного тексту, є характерною рисою природної мови.

Таким чином, поєднання якісного та кількісного аналізу дозволяє всебічно продемонструвати фрактальну природу тексту: від логіки розгортання змісту до статистичних закономірностей у його структурі.

Дискусія і висновки

Попри евристичну цінність фрактального підходу, його застосування в лінгвістиці пов'язане з низкою дискусійних питань.

Фрактальність у мові є метафорою чи реальністю? Головне питання полягає в тому, чи є фрактальність реальною, іманентною властивістю мови, чи це лише вдала метафора лінгвістів для опису її складності. На відміну від математичних фракталів, мовні структури не ідеально само-подібні, тому термін "фракталоподібність" видається коректнішим.

При аналізі зазначеного явища у мові постає й проблема визначення одиниць дослідження. Для кількісного аналізу необхідно чітко визначити одиниці вимірювання (слова, склади, речення), межі яких у мові не завжди чіткі (наприклад, складні слова чи синтаксичні конструкції), що може впливати на результати вимірювань.

Як і в інших наукових студіях, важливо прагнути до статистичної валідності отриманих результатів. Необхідно довести, що отримані фрактальні показники є статистично значущими та не є артефактом обраного методу чи даних.

Окрім того, наявна проблема сегментації одиниць дослідження у якісному аналізі. У нашому дослідженні ми виокремили три рівні (α , ϕ , ω), однак це можна розглядати як певну ідеалізацію. Лід (ϕ -фрактал) сам по собі є неоднорідним і містить кілька речень з різним ступенем деталізації. Це показує, що межі між фрактальними рівнями є не чіткими, а розмитими, що ускладнює формалізацію якісного аналізу. Зазвичай, якщо реципієнт отримує текст в оригінальному дизайні від адресанта, то його структурування допомагає розмежувати наведені фрактали.

Критичне осмислення цих проблем є необхідною умовою для подальшого розвитку фрактальної лінгвістики й уникнення надмірного спрощення.

Проведений аналіз підтверджує, що людська мова на різних рівнях своєї організації демонструє фрактальні властивості, такі як самоподібність і рекурсивність. Модель α -, ϕ -, ω -фракталів виявляється ефективним інструментом для опису процесів розгортання інформації в тексті.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розуміння фрактальної природи мови відкриває нові перспективи для: а) обробки природної мови через удосконалення алгоритмів автоматичного реферування і генерації тексту; б) лінгводидактики при розробці методик навчання створення зв'язних текстів; в) аналізу дискурсу при ідентифікації фрактальних патернів як індикаторів авторського стилю.

Перспективи подальших досліджень лежать у площині розширення емпіричної бази: проведення міжмовних порівняльних досліджень, аналіз великих корпусів текстів та поєднання якісного аналізу з валідними кількісними методами.

Внесок акторів: Юрій Кійко – концептуалізація, дизайн, збір та розбір даних; Світлана Кійко – валідація даних, упорядкування та інтерпретація результатів; обоє авторів – підготування рукопису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Домброван, Т. І. (2013). Фрактальність як фундаментальна властивість мовної матерії. *Записки з романогерманської філології*, 1(30), 57–67.

Єнікєєва, С. М. (2011). *Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця XX – початку XXI століть)* [Автореф. дис. д-ра філол. наук. Київський національний лінгвістичний університет]. <https://uacademic.info/ua/document/0511U000771>

Кійко, С. В. (2016). *Синергетика омонімії як мовного, мовленнєвого і міжмовного явища*. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

Кочерган, М. П. (2010). *Загальне мовознавство*. Академія.

Селіванова, О. О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Довкілля-К.

Щигло, Л. В. (2019). Фрактальна самоорганізація словотвірної системи німецької мови. *Філологічні трактати*, 11(1), 70–79.

Eroms, H.-W. (2025). *Kürze, Verdichtung und Fraktalität*. Schmidt Erich Verlag.

Hoepfner, H. (2003). Der Text als gerichtetes Chaos: Einblicke in Textentstehung und ihre Umsetzung bei der Vermittlung von Textgestaltungskompetenz. LIT.

Kiyko, Y. (2020). *Medientexte aus fraktalthoeretischer Perspektive: deutsch-ukrainische Kontraste*. Peter Lang.

Kiyko, Y., & Kiyko, S. (2020). Medientextsorte Meldung in deutscher und ukrainischer Kultur aus fraktaler Perspektive. *Glottology*, 11(1), 117–136.

- Köhler, R. (1986). *Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik*. Brockmeyer.
- Li, H., & Zheng, Y. (2025). A systematic review of time-intensive methods for capturing non-linear L2 development. *Applied Linguistics Review*. <https://doi.org/10.1515/applirev-2023-0121>
- Mandelbrot, B. B. (2014). *Die fraktale Geometrie der Natur*. Birkhäuser Verlag.
- Motta, G., D'Ascenzi, A., & Testuggine, D. (2024). *Fractal Patterns May Unravel the Intelligence in Next-Token Prediction*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2402.01825>
- Najafi, E., & Darooneh, A. H. (2015). The Fractal Patterns of Words in a Text: A Method for Automatic Keyword Extraction. *PLOS ONE*, 10(6). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0128633>
- Ribeiro, L. C., & Bernardes, A. T. (2023). On the fractal patterns of language structures. *PLOS ONE*, 18(5). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0285630>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- День (2025, 30 липня). У Лондоні «ПриватБанк» виграв багатомільярдний судовий процес проти Коломойського і Боголюбова. <https://day.kyiv.ua/news/300725-u-londoni-pryvatbank-vyhrav-bahatomilyardnyy-sudovy-protses-proty-kolomoyskoho-i>
- Шевченко, Т. (1845). *Зановім*. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=729>

REFERENCES

- Dombrovan, T. I. (2013). Fractality as a Fundamental Property of Linguistic Matter. *Zapiski z romano-germanskoj filologii* [Annals of Romance-Germanic Philology], 1(30), 57–67 [in Ukrainian].
- Eroms, H.-W. (2025). *Kürze, Verdichtung und Fraktalität*. Schmidt Erich Verlag.
- Hoepfner, H. (2003). Der Text als gerichtetes Chaos: Einblicke in Textentstehung und ihre Umsetzung bei der Vermittlung von Textgestaltungskompetenz. LIT.
- Kiyko, S. (2016). *The Synergetics of Homonymy: A Linguistic, Speech, and Interlingual Phenomenon*. Chernivtsi National University [in Ukrainian]
- Kiyko Y. (2020). *Medientexte aus fraktaltheoretischer Perspektive: deutsch-ukrainische Kontraste*. Peter Lang.
- Kiyko, Y., & Kiyko, S. (2020). Medientextsorte Meldung in deutscher und ukrainischer Kultur aus fraktaler Perspektive. *Glottology*, 11(1), 117–136.
- Kocherhan, M. P. (2010). *General Linguistics*. Academia [in Ukrainian].
- Köhler, R. (1986). *Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik*. Brockmeyer.
- Li, H., & Zheng, Y. (2025). A systematic review of time-intensive methods for capturing non-linear L2 development. *Applied Linguistics Review*. <https://doi.org/10.1515/applirev-2023-0121>
- Mandelbrot, B. B. (2014). *Die fraktale Geometrie der Natur*. Birkhäuser Verlag.
- Motta, G., D'Ascenzi, A., & Testuggine, D. (2024). *Fractal Patterns May Unravel the Intelligence in Next-Token Prediction*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2402.01825>
- Najafi, E., & Darooneh, A. H. (2015). The Fractal Patterns of Words in a Text: A Method for Automatic Keyword Extraction. *PLOS ONE*, 10(6). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0128633>
- Ribeiro, L. C., & Bernardes, A. T. (2023). On the fractal patterns of language structures. *PLOS ONE*, 18(5). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0285630>
- Selivanova, O. O. (2010). *Linguistic Encyclopedia*. Dovkillia-K [in Ukrainian].
- Shchylho, L.V. (2019). Fractal Self-Organization of the German Word-Formation System. *Filologichni traktaty* [Philological Treatises], 11(1), 70–79 [in Ukrainian].
- Yenikieieva, S.M. (2011). *The Word-Formation System of Modern English: A Synergetic Aspect (Based on the Neologisms of the Late 20th – Early 21st Centuries)* [Abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Philological Sciences. Kyiv National Linguistic University]. <https://uacademic.info/ua/document/0511U000771> [in Ukrainian].

SOURCES

- Den. (2025, July 30). U Londoni «PryvatBank» vyhrav bahatomilyardnyi sudovy protses proty Kolomoyskoho i Boholiubova [In London, «PrivatBank» won a multi-billion dollar lawsuit against Kolomoisky and Bogolyubov]. <https://day.kyiv.ua/news/300725-u-londoni-pryvatbank-vyhrav-bahatomilyardnyy-sudovy-protses-proty-kolomoyskoho-i> [in Ukrainian]
- Shevchenko, T. (1845). *Zapovit* [Testament]. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=729>

Отримано редакцією журналу / Received: 25.06.25

Прорецензовано / Revised: 24.07.25

Схвалено до друку / Accepted: 29.08.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Yuriy KIIYKO, DSc (Philol.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-2251-2811
e-mail: y.kiyko@chnu.edu.ua
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

Svitlana KIIYKO, DSc (Philol.), Prof.
ORCID ID: 0000-0003-4964-7043
e-mail: kiyko@tu-berlin.de
Technische Universität Berlin, Berlin, Germany

FRactal PROPERTIES OF HUMAN LANGUAGE: FROM THEORETICAL MODEL TO EMPIRICAL ANALYSIS

Background. *The relevance of this study is driven by the growing interest of scholars in studying language from a synergetic perspective, where language is viewed as an open, dynamic, and non-linear system. One of the key concepts of this approach is fractality – the property of self-similar structures at different scaling levels. Recently, the application of fractal analysis has transitioned from a metaphorical to an empirical stage, particularly with the use of quantitative methods. Despite significant progress, a number of unresolved issues related to methodology and data interpretation remain. The aim of this article is a comprehensive analysis of the fractal properties of language based on the integration of principles from linguosynergetics, quantitative linguistics, and the empirical analysis of language data.*

Methods. *The research employs a combined approach, utilizing both qualitative and quantitative methods. The qualitative analysis involves the application of a fractal model of information deployment. The quantitative analysis is implemented through Detrended Fluctuation Analysis (DFA) and its multifractal generalization (MF-DFA).*

Results. *The qualitative analysis demonstrated that fractal patterns manifest at all levels of language: phonological, morphological, syntactic, and textual. The analysis of a media text confirmed that its structure is organized according to a fractal principle: key information is repeated at three scaling levels with increasing detail. The quantitative analysis of a sequence of sentence lengths using DFA revealed a scaling exponent of $\alpha=0.72$, which significantly exceeds the 0.5 threshold and indicates the presence of strong long-range correlations and a non-linear text organization. The application of MF-DFA showed a wide multifractal spectrum, indicating a high heterogeneity of the text structure, where more ordered and informationally dense irregular fragments alternate.*

Conclusions. *The conducted research confirms that human language exhibits fractal properties at various levels of its organization. The combination of qualitative and quantitative analysis proves that text structure adheres to the principles of self-similarity, and the α -, φ -, ω -fractals model is an effective tool for describing the deployment of information. The practical significance of this work lies in the potential to use its results for improving NLP algorithms (automatic summarization), developing writing methodologies in language pedagogy, and identifying authorial style in discourse analysis. Prospects for further research include expanding the empirical base, conducting cross-linguistic comparisons, and analyzing large text corpora.*

Keywords: *synergetics, complex system, self-similarity, recursion, Detrended Fluctuation Analysis, multifractality, text structure, quantitative linguistics.*

Професор Світлана Кійко є членом редколегії журналу "Мовні і концептуальні картини світу", тому не брала участі у рецензуванні та ухваленні рішення щодо публікації цієї статті.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, розборі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

Professor Svitlana Kiyko is a member of the Editorial Board of the journal "Linguistic and Conceptual Worldviews", therefore did not take part in the peer-review process or in the decision to publish of this article.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Olena MYKHAILENKO, PhD (Philol., Assoc. Prof.)

ORCID ID: 0000-0003-2085-4698

e-mail: olenamykhailenko14@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CURRENT THEORETICAL APPROACHES TO SCIENTIFIC TRANSLATION: A CONTRASTIVE RESEARCH

Background. *The relevance of this research is determined by the immediate need of scientific translation as a progressively developing subfield of Translation Studies in developing its own methodological principles and approaches within the framework of the general theory of translation. The article considers the latest theoretical approaches and tests their applicability to specialised translation, in particular to the translation of scientific texts.*

Methods. *The study employs general scientific methods of analysis, synthesis, classification, systematization, descriptive analysis, as well as specialized research methods of discourse analysis, comparative translation analysis.*

Results. *This review paper has analysed the existing theories of translation according to their orientation on the source text and/or target text against the background that the source text was previously considered as the most important element in translation. In our research, we have traced in the translation theory a shift of focus away from source text frameworks towards a more communicative approach in terms of which translation is now viewed as a communicative process with the guiding factors of the message and the recipient. As to approaches that could be instrumental in analysing specialised translation in general and scientific translation in particular, we have found it useful to apply a more balanced notion of equivalence called pragmatic equivalence ("functionality plus loyalty" model), which could be a useful guide for specialized translators in their professional activity. Importantly, in this dynamic notion of equivalence the accent is not on the supremacy of either the source text or the target text but on the equal significance of the two. In our research, we have investigated the types of equivalence achievable in scientific translation – referential, pragmatic, text-informative. In particular, we looked into the pragmatic equivalence of analysed research articles and their translations, while specifying the translators' orientation on source or target text.*

Conclusions. *Our analysis has proved that modern translators of scientific texts try to maintain a balanced attitude towards the source and target texts, with equal attention to both texts, which is definitely helpful in choosing appropriate translation solutions and achieving a pragmatically successful translation.*

Keywords: *specialised translation, scientific translation, translation theory, source-oriented approach, target-oriented approach, translation equivalence, referential equivalence, text-normative equivalence, pragmatic equivalence.*

Recent years have seen a significant shift of research interest towards specialized translation due to the growing demands of technology, globalization, and diverse professional fields. Translation scholars in their research are moving beyond general linguistics and focusing more on expert domains – legal, medical, scientific, technical – to explore challenges of translating specialised texts for specific audiences, which requires a deeper analysis of theory and practice.

In our research, we will focus on scientific translation as one of the highly-demanded types of translation activity. Originally being investigated together with technical translation, scientific translation is now viewed as a separate area of specialised translation. Previously the translation of scientific (broadly called academic) texts was given little theoretical attention, but now it is becoming a promising subdiscipline of Translation Studies, which is yet to develop its own methodology – criteria, founding principles, research principles and approaches, specific methodological principles in particular. Among a large number of contrastive studies on academic genres, only a few could be applied in translation research (Károly, 2022, p. 340). But, much to the translation scholars' delight, the mid-1990s gave considerable growth to theoretical investigation of translation of academic texts in general and scientific texts in particular. This became possible primarily due to the development of research methods within the general theory of translation and the growing use of English as the lingua franca of world scholarly communication (Károly, 2022, p. 340).

In keeping with a broad definition of scientific and technical translation as 'translation of expert-to-expert writing in the theoretical and applied fields of the natural sciences, engineering and technology' (Krein-Kühle, 2011, as cited in Károly, 2022, p. 342), for the purpose of our research we will use, following K. Károly, the term 'scientific translation', also broadly, to refer to the 'translation of expert-to-expert writing in the theoretical and applied fields of the natural and social sciences in communication for both research and

academic purposes' (Károly, p. 342). This field identifies three main forms of translation: (1) interlingual translation (or translation proper), to be used by scholars who cannot read and/or write in certain relevant languages. The translation process here is practically invisible as the (translated) texts (research articles, monographs, etc.) are perceived not as translations but as 'local' texts, and their translators are not overtly recognised – readers perceive a translation as the original. As it is generally accepted, dominant here is a target-oriented approach (Toury, 1995) that assumes adherence to target language norms and emphasizes the acceptability of the translation. Failing to comply with the rules and norms of the target culture, the (translated) research article risks to be rejected by the academic journal (Károly, 2022, p. 342). This kind of translation is also referred to as covert (as opposed to overt) translation (House, 1997); (2) self-translation (Bassnet, 2013; Rabacov, 2013) or auto translation (Grutman, 1998). Self-translators have command of the two languages, write their work in one language and then render it into the other (Grutman, 1998, p. 18); (3) researchers' own scientific papers, written in the relevant language, which is usually English, irrespectively of their proficiency. The goal here is to get published in English language international journals (Snell-Hornby, 2006; Pisanski Peterlin, 2008).

In the second, practical part of our paper, we will investigate the translation of the Ukrainian language research articles for the English-language version of the high-rank Ukrainian scientific journals. We will consider a case of interlingual translation, performed by a subject-matter specialist whose name is stated in the article (Ovsak, 2025a, b). The second case study (Biliak, 2025a, b) is presumably a self-translation, with the translator's name not mentioned. The empirical material will be analysed with the purpose of illustrating the prevalent approaches applicable to translating scientific texts that are discussed in the first, theoretical part of our research.

To begin with, it should be noted that, as viewed by J. Byrne (Byrne, 2012, p. 8), one of the most difficult aspects of translation theory is that scientific and technical translation have long been bypassed by scholars, and there is no theory that specifically describes scientific and technical translation. Some models have formed as general theories of translation, others have originated from particular types of translation (literary translation, bible translation). One can barely apply any of the available theories to scientific and technical translation.

Difficulties may be caused, as A. Chesterman (Chesterman, 2000, as cited in Byrne, 2012, p. 8) emphasizes, by the fact that many theories of translation 'adopt a binary approach to translation consisting of diametrically opposed extremes'. Some examples of this include formal vs. dynamic equivalence (Nida, & Taber, 1969), semantic vs. communicative (Newmark, 1977) and covert vs. overt (House, 1977). This approach definitely strives to make the theories easier to describe, however, it makes the translation process somewhat oversimplified. Translation, of course, has 'shades of grey' – new scenarios, unexpected combinations of factors, etc. This means that 'trying to shoe-horn a translation into one category or the other is often uncomfortable, if not impossible. Conversely, having too many categories or options can make classifying a particular translation scenario equally challenging' (Byrne, 2012, p. 8). A lot of significant research has been done in the domain of Languages for Special Purposes and text typologies. But there is still a lot to be done to comfortably apply a theoretical model to scientific and technical translation.

When trying to place scientific translation within a theoretical framework, we first need to look at the general, most prevalent, theoretical approaches to translation.

Translation scholars can broadly group the existing theories according to their orientation on the source text (ST) and/or target text (TT). Traditionally, the source text has been considered as the most important element in translation, since it is the starting point for the whole translation process and the basis upon which target texts are produced (Byrne, 2012, p. 9). But recently, the translation theory has shifted its focus away from source text frameworks towards a more communicative approach – translation is now viewed as a communicative process with such guiding factors as the message and recipient, i.e. the content and the target audience. And this makes the investigation of translation more distinct and understandable as we can relate it to actual real-world events with real participants (Byrne, 2012, p. 9).

However, very often in translation theory, there are cases when these two categories – source text and target text – overlap: a theorist may apparently adhere to the target text norms, while there may be varying levels of orientation on the source text in terms of different theories (Byrne, 2006, p. 25). The generally acknowledged division of theories into source- and target-oriented is not questioned at all, but here appears an idea of possible balanced attitude of the translator towards the source and target texts. The question here is how to place specialised translation in general and scientific translation in particular within a certain theoretical framework.

Nevertheless, there is a helpful idea where to start from – and this idea presented by G. Toury (Toury, 1995) is that translation is greatly influenced "by two major roles: 1) the translation is a text in a particular target

language and culture, and 2) the translation constitutes a representation in one language of another text existing in another language and culture" (Toury, 1995, as cited in Byrne, 2006, p. 25). G. Toury further explains that a translator makes a choice between the requirements of the two different roles, and this is an initial norm. This choice, depending on which role he/she preferred, determines whether the translation can be treated as adequate or acceptable. Thus, G. Toury states that "whereas adherence to source norms determines a translation's adequacy as compared to the source text, subscription to norms originating in the target culture determines its acceptability" (Toury, 1995, p. 57).

Following J. Byrne (Byrne, 2006, p. 24), we can conclude that adequacy is generally viewed as a term associated with source text-orientated attitudes and approaches, while acceptability, on the contrary, focuses on the target text. In our view, J. Byrne's conclusions in relation to technical translation can well apply to the scientific translation whose aim is also to achieve a high level of acceptability, as scientific texts are meant to function first as target language texts. Summarizing G. Toury's ideas and stating their importance for specialized translation, J. Byrne emphasizes that adequacy and acceptability can be displayed on both a macro- and a micro-level. On a macro-level, the author states, the text may adhere to target culture norms, however, on a micro-level, not all translation solutions need to comply with the overall macro-level strategy. It is actually possible to create a target-orientated text even if the translator has to sometimes fall back on source-orientated solutions on a lower level (Byrne, 2006, p. 24). This particularly applies to technical, and, in our view, to scientific translation as well – in these translation types some sentences can and must be translated precisely, as close to the original as possible, while other sentences or even paragraphs need much more radical translation shifts.

Reviewing major translation theories in their relation to specialised translation, a prominent contemporary specialised translation scholar F. Scarpa in her "Research and Professional Practice in Specialised Translation" (Scarpa, 2020) describes the notion of 'translation equivalence', i.e. the exact nature of the relationship between ST and TT, as "an issue that has been central in translation theory up until the 1980s and long before Nida's (1964; Nida, & Taber, 1969) distinction between 'formal or linguistic equivalence' (correspondence limited to the surface linguistic structures of ST and TT, i.e. word-for-word/literal translation) as opposed to 'dynamic or functional equivalence' (communicative correspondence seeking sameness of response in ST and TT readers, i.e. sense-for-sense/free translation)" (Scarpa, 2020, p. 115).

The centrality of equivalence, as suggested by A. Pym (Pym, 2004, as cited in Scarpa, 2020, p. 115), may be caused with, "the clients' potential mistrust towards translators because their work cannot be checked by whoever commissioned the translation (who generally does not know the source language) and is often purported to be in the name of somebody else (the source text producer)".

As A. Pym mentions in his later work (Pym, 2023, p. 10), the idea that "something we say in one language can have the same value as its translations into other languages. The relation between the start text and each translation is then one of equivalence ('equal value'), no matter whether the relation is at the level of form, function, or anything in between". A. Pym further notes that equivalence does not state that languages are the same – it just says that some values can be the same. And many theories share such assumption. For some theories, the things of equal value exist before the act of translation begins. On that view, it does not matter whether you translate from language A into language B or vice versa. This kind of equivalence is closely connected with linguistic analyses that compare how different languages can express the same thing in various ways. On the other hand, equivalence can be viewed as something operative in the translation situation itself. It is this kind of equivalence that many translators, clients, and translation users find important in translation: it can be interpreted as a relation between texts, as a goal in the translator's mind, as a promise the translator makes to the receiver, and as an assumption the receiver makes when approaching a text as a translation. The concept of equivalence, as A. Pym emphasizes, should be appreciated in all that complexity. However, the word has been interpreted in many different ways. What is bad, A. Pym states, that its meanings are often mixed up, and "the consequences are disastrous" (Pym, 2023, p. 12).

With various opinions existing on the relevance of translation equivalence, since the 1970s the general theory of translation has been guided by "a dynamic and relative parole-oriented approach to translation, i.e. based on equivalence relations obtaining between texts in real time and real situations" (Scarpa, 2020, p. 115). With regard to specialised translation, as F. Scarpa states, this pragmatic approach "has totally replaced the more static and absolute langue-oriented notion envisaged in formal equivalence, i.e. based on formal similarity at the level of the abstract system underlying language" (Hatim & Munday, 2004, as cited in Scarpa, 2020, p. 115). This 'pragmatics turn' (Snell-Hornby, 2006; Hatim, 2013 [2001]) in both linguistics and Translation Studies has been evoked with the concepts of 'communicative function' and 'text' as language

used in a specific situation that cannot be separated from the cultural context in which it is embedded (Scarpa, 2020, p. 115).

In theoretical approaches to translations, the notion of translation equivalence has undergone conceptual changes – the thought that language is closely connected with context has caused a move from "a purely linguistic and abstract view of 'sameness' of meaning to a weaker view where meaning is variable across linguistic and cultural divides, and 'sameness' has been replaced by more realistic expectations such as 'matching' or 'similarity'" (Chesterman, 2016, as cited in Scarpa, 2020, p. 116). Since then, scholars have viewed equivalence as a context-bound relationship that needs a translator as a mediator between different social/cultural contexts. Translation practitioners, though, do not completely share this view – they still treat equivalence mostly with regard to sameness of meaning between the source and target texts. Quite logical comes B. Mossop's (Mossop, 2016, as cited in Scarpa, 2020, p. 116) proposal that the core of Translation Studies should be 'invariance-oriented', in other words focus on the translator's decision made at the moment of text production (i.e. his/her 'mental stance') to provide for sameness (process-focused invariance/sameness), if compared to the result of "after-the-fact comparisons of source text and translation wordings" (product-focused equivalence) (Scarpa, 2020, p. 116).

So, the flexible nature of translational equivalence can be demonstrated by the possibility of making texts in different languages (more or less) equivalent at various levels (semantic, syntactic, stylistic, pragmatic/functional) – this depends on the translation unit being analyzed (word, group, phrase, paragraph, whole text) as well as the type of text being translated. Such a dynamic and broad-based view of equivalence has been clearly expressed by its most prominent representative W. Koller (Koller, 1995, as cited in Scarpa, 2020, p. 117), who identifies five different types of equivalence that can be achieved between source and target texts, and each of them guides the translator in his/her choice. Denotative or referential equivalence assumes that the source and target texts refer to the same thing in the 'real world'. Connotative equivalence provides that the source and target texts evoke the same associations in the minds of native speakers of the source and target languages. Within the text-normative equivalence, the source and target texts are used with similar textual conventions in the source and target languages. In terms of pragmatic or dynamic equivalence, the source and target texts are used in matching contexts and with a similar effect on their respective readers. Formal/aesthetic equivalence is achieved when the source and target texts have similar orthographic or phonological features (Hatim, & Munday, 2004; Kenny, 2011). The translator then should set a hierarchy among these types of equivalence he/she needs to achieve, with regard to the translation task given, the actual text to be translated and, more broadly, the specific translation situation.

Thus, pragmatics has contributed an invaluable vision of equivalence to specialised translation, which is in its essence a situational activity. We agree with F. Scarpa (Scarpa, 2020, p. 117) in that the most applicable types of equivalence to be achieved between specialised source and target texts are referential, pragmatic and text-normative. Referential equivalence owes to the translator's own subject-matter competence and is grounded on the high degree of invariance of meaning which is necessary in specialised translation (Mossop, 2016), whose main premise is the faithful conveyance of meanings across different languages. Just one important remark is to be made about the translator's subject-matter competence – it in some degree differs from that of the expert. As P. Newmark (Newmark, 1988, as cited in Scarpa, 2020, p. 117) once said, "you [the translator] are learning a language rather than the content of the subject" and consequently "to translate a text you do not have to be an expert in its technology or its topic; but you have to understand that text and temporarily know the vocabulary it uses". Pragmatic equivalence assumes "the target text's optimal effectiveness and efficiency for the target discourse community and appropriateness for their very specific professionally or subject-related communicative needs" (Scarpa, 2020, p. 117). Eventually, text-normative equivalence is achieved by the translator's ability to identify and apply the standardised conventions that guide LSP text genres at all levels of textualisation, from text organisation to terminology, in both source and target languages. The most outstanding example of a pragmatic approach to translation is that of J. House's (House, 1997, as cited in Scarpa, 2020, p. 117), who offers as a guiding principle the 'functional equivalence' that must be reached between the sources and target languages in a certain communicative situation in such degree that, in case of conflict between semantic (i.e. context-free) and pragmatic (i.e. contextual) equivalence, "it is always necessary to aim at equivalence of pragmatic meaning, if necessary at the expense of semantic equivalence" (House, 1977, as cited in Scarpa, 2020, p. 117).

One can find other pragmatic approaches to equivalence in theoretical works focused on translation as an act of communication, with an emphasis on its wider social/cultural aspects and the translator as a mediator. For instance, M.A.K. Halliday's (1992) functional approach to translation accentuates that translation is a social activity and the translator is a social being (Robinson, 2003). Consequently, semantic equivalence

between the source and target texts coincides with their functional equivalence in a specific context and translation is viewed as a "guided creation of meaning" (Halliday, 1992, as cited in Scarpa, 2020, p. 117). And to reach functional equivalence and cope with all the translation challenges in a text, the translator must take into consideration all four levels of contextual information, where the first two refer to the immediate linguistic environment ('lexicogrammatical context' and 'context of discourse'), and the other two relate to the non-linguistic environment ('context of situation' and 'social/cultural context').

Translation equivalence is also viewed from another angle – in the E.-A. Gutt's (2000) cognitive model, grounded on D. Sperber and D. Wilson's (1995[1986]) "relevance theory of communication", the underlying principle that guides translation is 'optimal relevance', which provides that the recipient gets the expected meaning without taking unnecessary thinking effort (Scarpa, 2020, p. 118). In terms of this model, equivalence is within communicative success, and it can differ due to the fact that the target text receivers' expectations, situational context and cognitive experience are different from those of the source text receivers. In a 'direct' translation, where the status of a text as a translation is known, equivalence is to be understood as an 'interpretative resemblance' of the source text context of production to the target text context of reception. This can be illustrated with the functional approach to translation adopted within international institutions such as UNO and OECD, where translators are required not to adjust a translation to a different use or type of audience from those of the source text – they are instead asked, keeping the same communicative purpose of the source text in the target text, to put the source text receivers on the same level with the target text ones. In a 'relevant' translation, the target text reader can then assume to recognise the original 'informative intention' of that text just as it was meant by the source text sender and was recognised by the source text receivers (Scarpa, 2020, p. 119).

Such an 'assumption of equivalence supported by E.-A. Gutt's approach symbolizes a deep turn in the equivalence paradigm (Scarpa, 2020, p. 119), as well as an indicative shift away from the centrality of the notion of equivalence in translation theory. Such a change had actually already started with the so-called 'cultural turn' in the late 1970s and mid-1980s as part of the rise of the new independent discipline of Translation Studies, when equivalence began to be seen as theoretically misleading.

As F. Scarpa further summarises, since equivalence lost its meaning of 'having the same communicative value as the source text', it was downgraded to the more general meaning of 'translational relationship' between two texts, one of which is regarded as the translation of the other in a certain social and cultural system. And the supreme position of the source text over the target text – the traditional ground of the paradigm of equivalence, started to be renounced (Scarpa, 2020, p. 119).

In fact, in the functionalist approaches to translation that originated in the 1980s, with Skopostheorie as the most influential (Vermeer, 1983; Reiss & Vermeer 1991[1984]; Vermeer 1996), the major focus of translation as a 'purposeful activity' falls on the communicative goal or purpose (i.e. the *skopos*) of the target text, and the crucial point influencing the translator's choices is achieving "a text functioning in a target-culture for target-culture addressees" (Vermeer, 1996, as cited in Scarpa, 2020, p. 119). And the anticipated purpose (*skopos*) that the target text is to fulfil in the target context, as conditioned by the translation 'initiator' or 'commissioner' can actually differ from the communicative purpose that the source texts had in the source context. This means that J. House's functional equivalence model cannot guide the translator in his/her strategies, which are on the contrary influenced by the *skopos* of the target text which is initially stated in the translation brief that the translator is to receive from the commissioner when accepting the translation task (Scarpa, 2020, p. 119). This is an essential notion in specialised translation, that specifies the recipients of the translation, its purpose, sets out requirements and guidelines on the style, graphical layout and, ideally, terminology to be used in the target text.

From the specific point of view of specialised translation, as the author importantly observes (Scarpa, 2020, p. 120), functionalism is beneficial in shifting the focus away from a view of translation as just a source text reproduction, towards viewing translation as a professional activity and the translator as an expert who produces target texts which are intended to be used as independent texts in the target culture.

However, when the functionalists' accent on the target text is taken to extremes – especially when they state that a source text is just an "offer of information" (Vermeer, 1986), thus making the target text the only guiding principle for translators and the term 'equivalence' meaning only 'adequacy or appropriateness to a *skopos*' – the diminishing of the importance of the source text in the translation process sounds quite radical for at least three reasons (Scarpa, 2020, p. 120). The first is practical and deals with the translation brief, which is overemphasized in this model. Yet in professional practice, translators often do not get any extratextual information and rely just on the text to be translated in their decision making. The second cause is largely theoretical and accentuates the crucial role of the source text in the definition of translation itself.

On balance, this is a positive shift. However, a 'dethronement' of the source text from being the sole factor determining the structure of the target text can also diminish the role of the source text in keeping the boundaries between translation and other modes of cross-language communication (as for example adaptation, summary, rewriting etc.). Thirdly, regardless of the fact that functionalist theories have been accepted more instrumental in non-literary than literary texts, specialised translation (and scientific and technical translation in particular) is usually distinguished by a close source text/target text relation in terms of content and also by functional invariance. Let alone the fact that specific areas of professional translation such as the translation of legal documents or scientific texts are grounded on the underlying assumption that the target text is in fact a very close reformulation of the source text.

As the author (Scarpa, 2020, p. 120) rightly notes, the perspective of equivalence in specialised translation outlined in her book complies with the less ideological and more balanced idea of functionalism represented by Ch. Nord's (1991) "functionality plus loyalty" model, which could be a useful guide for specialized translators in their professional activity. The model comprises the ethical notion of the translator's 'loyalty', i.e. his/her moral responsibility to produce a functional target text which adheres to the requirements of the translation *skopos* determined by the initiator of the translation process and the needs of the users of the translation. The target text must take care of the interests of the source text author, thus restoring the importance of the source text-in-situation (Nord, 1992, as cited in Scarpa, 2020, p. 121). F. Scarpa importantly refers to this dynamic notion of equivalence, where the accent is not on the supremacy of either the source text or the target text but on the equal significance of the two, as pragmatic equivalence. It has been successfully proved by specialized translation practitioners that this type of relationship between the source and target texts can be generally achieved in this macroarea of translation, where source and target text readers share similar professional goals and a great amount of common knowledge, and the norm is for contexts of use and main communicative purpose(s) to match in the source and target texts (Scarpa, 2020, p. 121).

This norm is vividly expressed by Clause 1.1. of the FIT Europe "Code of Professional Practice" (FIT) which obliges professional translators to "at all times maintain the highest level of work, ensuring fidelity of meaning and register, unless demanded otherwise by the client". Pragmatically, this implies two conditions to be fulfilled (Scarpa, 2020, p. 121). First, the source text communicative (in most cases informative) purpose should match both the purpose(s) of the translation determined by commissioner and translator, and the purpose(s) assigned to the target text by its prospective readers. Second, target text intended readers should have the same background specialised knowledge as the source text readers. In order to get a pragmatically successful translation, the following criteria should be observed: 1) the target text appropriateness for an implied purpose in its new communicative situation, 2) the target text's optimal effectiveness and efficiency taking into account the target audience's expectations, 3) the source text author's communicative purpose and standpoint, 4) the translator's communicative purpose, 5) the communicative purpose of the translation initiator (which can differ from that of the source text author).

We strongly support this dynamic view of the notion of equivalence and find it particularly applicable for the needs of scientific translation analysis since it is both a useful category for investigating specialised translations and a guideline for translation practitioners in their search of translation solutions, particularly in the micro-area of individual translation units. This goes in line with B. Mossop's (2016) view that the most producers in the translation industry stay invariance-oriented, since in everyday practice translators deal mostly with specialised genres (legal, technological, financial, scientific, medical and administrative) and they are in need of such an approach (Scarpa, 2020, p. 122). However, for the recent decades academic publications have been reflecting everyday translation situations only partially, mostly focusing on how translations differ from their sources, but not on the translator's search of sameness between source and target texts. A theory of specialised translation should then acknowledge the subjective importance of equivalence, by which translators believe in the equivalence of source and target texts and their clients accept this belief of equivalence: such "non-relativist and non-linguistic 'equivalence beliefs'" are truly considered by A. Pym (1995) as the very foundations making translation "work as a social practice" (Pym, 1995, as cited in Scarpa, 2020, p. 122).

Thus, if summarized in modern terms, the goal of a specialised text translator is to achieve a pragmatically successful translation. Here the pragmatic equivalence comes to the fore – a slightly modified notion, which is instrumental in target text analysis. Referential and text-normative types of equivalence are also looked into. At the same time, as our analysis has proved, modern translators of specialised texts try to maintain a balanced attitude towards the source and target texts, with equal attention to both texts, which definitely helps them to choose an appropriate translation solution.

Having investigated the original and translated research articles (Biliak, 2025a, 2025b), (Ovsak, 2025a, 2025b), we would like to admit quite a high degree of equivalence, achieved by both translators.

First of all, adequately rendered, within the text-normative equivalence, are scientific terms and terminological phrases – largely by transcoding (most terms, in line with terminography conventions), word-for-word translation (1, 3, 5, 6, 9), with necessary permutations (7, 8, 10), modulations (2):

1) *земна атмосфера* – *earth's atmosphere*, 2) *дистанційні вимірювання* – *polarization measurements*, 3) *ступінь лінійної поляризації* – *degree of linear polarisation*, 4) *аерозоль* – *aerosol*, 5) *відновлення мікрофізичних параметрів* – *recovery of microphysical parameters* (Ovsak, 2025a, 2025b); 6) *графен для сенсорів* – *graphene for sensors*, 7) *підкладка для сенсорів на основі графену* – *substrate for graphene-based sensors*, 8) *контакти графен-метал* – *graphene metal contacts*, 9) *поверхневі контакти* – *top contacts*, 10) *виготовлення графенових сенсорів Холла* – *production of graphene Hall sensors* (Biliak, 2025a, 2025b).

Terms function in translated sentences quite naturally, due to apt translator's solutions:

1. *Гнучкі матеріали, такі як поліетилентерефталат або поліїмід, дозволяють інтегрувати графенові сенсори в різні пристрої, що носяться, або у гнучку електроніку, що дає змогу розробляти гнучкі сенсори* (Biliak, 2025a, p. 297). – *Flexible materials, such as **polyethylene terephthalate** or **polyimide**, allow graphene sensors to be integrated into various wearable devices or flexible electronics, which makes it possible to develop flexible sensors* (Biliak, 2025b, p. 297).

Generally, analysed translations demonstrate translators' loyalty to the source text (a more source-oriented approach), with no dramatic source text shifts – the translators, in keeping with the requirement of high degree of invariance of meaning in a specialised translation, strove to achieve maximum referential equivalence:

2. *Графен залишається одним з найбільш досліджуваних матеріалів завдяки своїм унікальним фізичним властивостям та двовимірній структурі* (Biliak, 2025a, p. 296). – *Graphene remains one of the most studied materials due to its unique physical properties and two-dimensional structure* (Biliak, 2025b, p. 296).

3. *Увага приділена метал-графеновим контактам, де крайові контакти мають значно кращу провідність, ніж поверхневі* (Biliak, 2025a, p. 296). – *Attention is paid to metal-graphene contacts, where edge contacts have significantly better conductivity than surface contacts* (Biliak, 2025b, p. 296).

4. *Автори підкреслюють, що на поточному етапі розвитку графенової електроніки немає єдиного технологічного процесу, як у класичній напівпровідниковій промисловості, що вимагає подальших досліджень для створення більш ефективних сенсорів* (Biliak, 2025a, p. 296). – *The authors emphasize that at the current stage of development of graphene electronics, there is no single technological process, as in the classical semiconductor industry, which requires further **research** to create more efficient sensors* (Biliak, 2025b, p. 296).

5. *Нещодавно компанія SpaceX успішно запустила місію 'Fourth Transporter', яка, окрім комерційних цілей, також включала наукові дослідження* (Biliak, 2025a, p. 297). – *Recently, SpaceX successfully launched the Fourth Transporter mission, which, in addition to commercial purposes, also included **scientific research*** (Biliak, 2025b, p. 297).

6. *Перші продукти на основі графену вже вийшли на різні ринки, хоча поки що переважно в нішевому масштабі* (Biliak, 2025a, p. 297). – *The first **graphene-based** products have already entered various markets, although so far mostly on a niche scale* (Biliak, 2025b, p. 297).

Thus, in the above Examples 2–6 we can observe maximum source and target text closeness, both in form and meaning, mostly word-for-word translation, with minor changes (*pl-sg* noun forms (Examples 4, 5), permutations (Example 6), etc.). Radical shifts were not necessary in achieving the overall goal of pragmatic equivalence.

In other cases, translation shifts were inevitable – the translators demonstrated a more target-oriented approach, trying to render the meaning in conformity with the target text norms, in their desire to achieve the necessary pragmatic effect. For instance, in the examples below, by making necessary syntactic changes the translator brought the target sentences in accordance with the subject-verb order of the English sentence, if compared to the Ukrainian sentences that have more flexible sentence structure:

7. *Проводяться космічні дослідження приладів на основі графену* (Biliak, 2025a, p. 297). – ***Space research** of graphene-based devices **is underway*** (Biliak, 2025b, p. 297).

8. *Для них розробляється вимірювальне обладнання, а також створюються спеціальні математичні алгоритми визначення загальних спектральних оптичних характеристик атмосфери та мікрофізичних параметрів її аерозольної складової* (Ovsak, 2025a, p. 504). – ***Special measuring equipment is developed for them, and special mathematical algorithms are created** to determine the general optical spectral characteristics of the atmosphere and the microphysical parameters of its aerosol component* (Ovsak, 2025b, p. 498).

9. Для наступного шару, як правило, **використовують Au**, оскільки це один із найбільш застосовуваних металів для контактів з графеном завдяки його високій провідності та хімічній стабільності (Biliak, 2025a, p. 298). – For the next layer, **Au is usually used**, as it is one of the most commonly used metals for contacts with graphene due to its high conductivity and chemical stability (Biliak, 2025b, p. 298).

Target language norms also allowed the translators of the analyzed texts to replace longer Ukrainian prepositional phrases with more compact noun clusters:

10. В атмосфері над позицією виявлена присутність двох аерозольних мод з **нормально-логарифмічним розподілом частинок за розмірами** й відновлено низку їх мікрофізичних параметрів (Ovsak, 2025a, p. 497). – The presence of two aerosol modes **with the normal-logarithmic particle size distribution** is revealed, and some of their microphysical parameters are recovered (Ovsak, 2025b, p. 497).

11. **Контакти на основі хрому** мають менший контактний опір порівняно з Ti (Biliak, 2025a, p. 298). – **Chromium-based contacts** have lower contact resistance compared to Ti (Biliak, 2025b, p. 298).

12. Обговорюються технології виробництва графенових сенсорів Холла, зокрема, **метод хімічного осадження з парової фази (CVD)**, який широко використовується для створення промислових сенсорів (Biliak, 2025a, p. 296). – Technologies for the production of graphene Hall sensors are discussed, in particular, **the chemical vapor deposition (CVD) method**, which is widely used to create industrial sensors (Biliak, 2025b, p. 296).

As the translation analysis proves, in English language scientific texts sentences tend to be shorter than in Ukrainian scientific language texts. Such compression is achieved by various translation techniques, stipulated by target language norms: compression through a compound premodifier (Example 13), gerund ("**at processing**") which helps reduce the sentence avoiding the excessive use of *of*-structures (Example 14), reduced participle construction (Example 15):

13. На сучасному етапі індустрія графену є прикладом **ринку матеріалів, що стрімко розвивається** (Biliak, 2025a, p. 297). – At the present stage, the graphene industry is an example of **a rapidly developing materials market** (Biliak, 2025b, p. 297).

14. Цілями даної роботи були **перевірка** ефективності роботи алгоритмів Методу **при обробці** спектральних фазових залежностей ступеню лінійної поляризації неба отриманих в [7], та порівняння відновлених мікрофізичних параметрів частинок аерозольних мод зі значеннями відповідних величин, отриманими в [7], а також з параметрами, визначеними засобами вимірювань й алгоритмами обробки даних мережі "AERONET" [8] (Ovsak, 2025a, p. 504). – The aim of this work was **to verify** the efficiency of the Method algorithms **at processing** the spectral phase dependences of the sky linear polarization degree obtained in [7] and compare the recovered values of microphysical parameters for aerosol mode particles with the corresponding values obtained in [7] and with the values measured by the instruments and data processing algorithms of the AERONET network [8] (Ovsak, 2025b, p. 498).

15. **Цей матеріал іноді називають "білим графеном!"**, він також має гексагональну структуру, але з атомами бору та азоту (Biliak, 2025a, p. 303). – **Sometimes called "white graphene"**, this material also has a hexagonal structure, but with boron and nitrogen atoms (Biliak, 2025b, p. 302).

The sentences below display a frequent use by the translator of an instrumental replacement technique, when a Ukrainian adverbial modifier changes to an inanimate agentive subject. This brings the translation in conformity with target language grammar norms and makes it more acceptable for the reader:

16. **В таблиці 1 порівнюються** різні технологічні параметри сенсорів холла які розглядалися у даному дослідженні (Biliak, 2025a, p. 301). – **Table 1 compares** the different technological parameters of the hall sensors considered in this study (Biliak, 2025b, p. 301).

17. Слід відмітити, що **на рис. 2 вказані** значення параметрів σ^2 та β (870 нм), які використовувалися при розрахунках приведених залежностей (Ovsak, 2025a, p. 506). – It should be noted that **Fig. 2 also demonstrates** the values of the parameters σ^2 and β (870 nm), which were used in the calculations of the exhibited dependences (Ovsak, 2025b, p. 500).

18. До того ж **у Методі використовуються** залежності DoLP неба, отримані вимірюваннями за умов ясного неба, коли присутність у повітрі навіть сильно поглинаючих світло частинок є дуже малою (Ovsak, 2025a, p. 506). – Additionally, **the Method uses** the sky DoLP dependences measures under clear sky conditions, when the presence of even strongly light-absorbing aerosols in air is very low (Ovsak, 2025b, p. 499).

The translator of scientific texts is to be aware of (and make necessary changes) the differences in grammatical nature of source and target languages – there are more verbal than nominal constructions in the English language if compared to the Ukrainian language:

19. Вчені з Нідерландів та Чилі розробили прилади, в конструкції яких були елементи на основі графену **для вивчення** впливу космічних подорожей та умов космосу на графенові компоненти

(Biliak, 2025a, p. 297). – *Scientists from the Netherlands and Chile have developed devices with graphene-based elements to study the impact of space travel and space conditions on graphene components* (Biliak, 2025b, p. 297).

Keeping the grammatical differences in view, the translator also uses *active-to-passive* transformations (when the doer of the action is obvious from the context, as in Example 20) and sometimes *passive-to-active changes* (to make the translation more personal by introducing the subject ("**we**"), which is an excellent example of translator's bringing the target text closer to the reader, striving to achieve the pragmatic equivalence, see Example 21):

20. *Причину такої розбіжності ми розглянемо нижче* (Ovsak, 2025a, p. 510). – *The origin of this discrepancy will be considered below* (Ovsak, 2025b, p. 504).

21. *Тому наступним було виконано відновлення параметрів частинок Fine mode й визначене кількісне співвідношення виявлених основних мод у аерозольній складовій атмосфері* (Ovsak, 2025a, p. 507). – *Therefore, at the next stage, we recovered the parameters of the Fine mode particles and determined the quantitative ratio between the detected main modes in the aerosol component of the atmosphere* (Ovsak, 2025b, p. 503).

In their desire to make the translation more "reader-friendly", such that facilitates the understanding of the text by the target audience, the translators skillfully used various techniques, such as antonymic translation (Example 22), generalization (Example 23), explication (Example 24):

22. *Крім того, не рідкісні техногенні катастрофи та природні катаклізми значно розширюють вказане поле діяльності відповідних муніципальних відділів та підрозділів державних служб з надзвичайних ситуацій* (Ovsak, 2025a, p. 503). – *Furthermore, man-made and natural disasters happen rather frequently and substantially expand the indicated activity field for relevant municipal departments and units of state emergency services* (Ovsak, 2025b, p. 497).

23. *Товщина цього шару становить від декількох десятків нанометрів, коли його використовують як діелектрик для затвора* (Biliak, 2025a, p. 302). – *The thickness of this layer is from several tens of nanometers when it is used as a dielectric for the gate* (Biliak, 2025b, p. 301).

24. *Наступний етап – підбір параметрів Coarse mode* (Ovsak, 2025a, p. 506). – *At the next stage, we fitted the parameters for the Coarse mode* (Ovsak, 2025b, p. 500).

Especially important for a translator of scientific texts is the ability to render in the target text the register and style, by carefully choosing appropriate equivalents: a formal equivalent *hereafter referred to as* perfectly fits in the academic style of the sentence. Additionally, a long compound sentence here is split into two simple ones, which complies with the norms of the language of science and makes the translation more acceptable for the target audience:

25. *В роботі [4] авторами запропоновано Метод відновлення мікрофізичних параметрів багатомодової аерозольної складової атмосфери за даними спектральних поляриметричних вимірювань неба (далі по тексті Метод), який дозволяє визначити кількість основних аерозольних мод та ряд мікрофізичних параметрів їх частинок, а також спектральні значення загальних параметрів газово аерозольного середовища атмосфери* (Ovsak, 2025a, p. 504). – *In work [4], the authors proposed a method (hereafter referred to as the Method) to recover the micro physical parameters of the multimode aerosol component in the atmosphere using spectral polarimetric measurements of the sky. It allows the number of main aerosol modes and some microphysical parameters of the engaged particles, as well as the spectral values of the general parameters of the gas-aerosol component in the atmosphere environment, to be determined* (Ovsak, 2025b, p. 498).

However, in the analysed translations there are sentence fragments that do not facilitate the understanding of the texts by the target reader but make them difficult to perceive. One of such cases is the translator's decision, in his desire to stick to the target sentence word order, to place the predicate too far from the subject. One of the remedial ways in Example 26 could be the use of the formal subject *there* at the beginning of the sentence ("**There have been analysed...**") or the use of a generalizing introduction at the beginning of the sentence where the subject and predicate go together, as in Example 27:

26. *З використанням раніше запропонованого авторами Методу відновлення параметрів багатомодової аерозольної складової атмосфери, проаналізовано дані поляризаційних вимірювань неба над позицією CESAR Observatory, Нідерланди* (Ovsak, 2025a, p. 497). – *With the method previously proposed by the authors for recovering the parameters of the multimode aerosol component in the atmosphere, the data of polarization measurements of the sky above the position of CESAR Observatory, the Netherlands, at 14:55 UTC on July 9, 2013, have been analyzed* (Ovsak, 2025b, p. 497).

27. **Визначені:** ефективний радіус (r) і дисперсія (σ^2) функції нормально логарифмічного розподілу частинок за розмірами; дійсна частина комплексного показника заломлення частинок (n_r) (Ovsak, 2025a, p. 504). – **The following quantities were determined:** the effective radius, r , and dispersion, σ^2 , of the normal logarithmic particle size distribution function and the real part of the complex refractive index of particles, n_r (Ovsak, 2025b, p. 498).

There were also some mistranslations that hampered the understanding of the target text, decreasing the degree of its pragmatic equivalence. These cases are though rare (as in Example 28, where non-conveyed is the idea of devices being produced on graphene basis) and can be explained by the lack of attention to the original text on behalf of the translators whose general subject-matter competence is very high:

28. Графен досліджують і створюють на його основі **прилади** різні технологічні гіганти, такі як Intel, IBM, HP, Samsung, LG, Bosch [4–8] та багато інших (Biliak, 2025a, p. 296). – Graphene is being researched and **developed** by various technology giants such as Intel, IBM, HP, Samsung, LG, Bosch [4–8] and many others (Biliak, 2025b, p. 296).

So, the findings of our study of research articles and their translations are that the translators generally achieved the pragmatic equivalence, which is truly dynamic. The translators demonstrated both source- and target-oriented approaches in their search for adequate solutions. As for the translation shifts, they were generally positive and facilitated the understanding of the content by the target text readership. No cardinal changes were made – the translators tried to stick to the rule of the golden mean in the use of translation transformations. In the analysed translations we observe a balance in adhering to source and target texts norms, with the translators' strategies being mostly invariance-oriented. The types of equivalence most relevant in specialised translation – referential, pragmatic and text-normative – were reached, and the overall goal of pragmatically successful translation was fulfilled.

REFERENCES

- Bassnett, S. (2013). The Self-Translator as Rewriter. In A. Cordingley (Ed.), *Self Translation: Brokering Originality in Hybrid Culture*. (pp. 13–25). Bloomsbury.
- Byrne, J. (2012). *Scientific and Technical Translation Explained: A Nuts and Bolts Guide for Beginners*. Routledge.
- Byrne, J. (2006). *Technical Translation: Usability Strategies for Translating Technical Documentation*. Springer.
- Chesterman, A. (2016). *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translation Theory*. John Benjamins.
- Chesterman, A. (2000) Translation Typology. In A. Veisbergs & I. Zauberga (Eds.), *The Second Riga Symposium on Pragmatic Aspects of Translation*. University of Latvia, 49–62.
- FIT. (2011). *FIT Translator's Charter*. Retrieved January, 18, 2026, from [http:// www.fit-ift.org/translators-charter](http://www.fit-ift.org/translators-charter).
- Grutman, R. (1998). Auto Translation. In M. Baker (Ed.), *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. (pp. 124–44). Routledge.
- Gutt, E.-A. (2000). *Translation and Relevance: Cognition and Context*. St. Jerome.
- Halliday, M. A. K. (1992). Language Theory and Translation Practice. *Rivista Internazionale di Tecnica della Traduzione*, 0, 15–25.
- Hatim, B. (2013). *Teaching and Researching Translation*. Longman.
- Hatim, B., & Munday, J. (2004). *Translation. An Advanced Resource Book*. Routledge.
- House, J. (1977). *A Model for Translation Quality Assessment*. Gunter Narr Verlag.
- House, J. (1997). *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Narr.
- Károly, K. (2022). Translating Academic Texts. In K. Malmkjær (Ed.), *The Cambridge Handbook of Translation*. (pp. 340–362). Cambridge University Press.
- Kenny, D. (2011). Equivalence. In M. Baker & G. Saldanha (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. (pp. 96–99). Routledge.
- Koller, W. (1995). The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies. *Target*, 7(2), 191–222.
- Krein-Kühle, M. (2011). Register Shifts in Scientific and Technical Translation: A Corpus-in Context Study. *The Translator*, 17(2), 391–414.
- Mossop, B. (2016). Invariance Orientation: Identifying an Object for Translation Studies. *Translation Studies Forum*, 329–338.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
- Newmark, P. (1977). Communicative and Semantic Translation. *Babel*, 23(4), 163–180.
- Nida, E. & Taber, Ch. (1969). *The Theory and Practice of Translation*. E. J. Brill.
- Nida, E. (1964). *Toward a Science of Translating*. E. J. Brill.
- Nord, C. (1991). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-oriented Text Analysis*. Translated from the German by C. Nord & P. Sparrow. Rodopi.
- Nord, C. (1992). Text Analysis in Translator Training. In C. Dollerup & A. Loddegaard (Eds.), *Teaching Translation and Interpreting. Training, Talent and Experience*. (pp. 39–48). John Benjamins.

- Pisanski Peterlin, A. (2008). Translating Metadiscourse in Research Articles. *Across Languages and Cultures*, 9(2), 205–218.
- Pym, A. (2023). *Exploring Translation Theories*. Routledge.
- Pym, A. (1995). European Translation Studies, une science qui dérange, and Why Equivalence Needn't Be a Dirty Word. *TTR (Traduction, Terminologie, Rédaction)*, 8(1), 153–176.
- Pym, A. (2004). Propositions on Cross-Cultural Communication and Translation. *Target*, 16(1), 1–28.
- Rabacov, G. (2013). Self-Translation as Mediation between Cultures. *Cultural and Linguistic Communication*, 3(1), 66–69.
- Reiss, K., & Vermeer, H. (1991 [1984]). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Niemayer.
- Robinson, D. (2003). *Becoming a Translator. An Introduction to the Theory and Practice of Translation*. Routledge.
- Scarpa, F. (2020). *Research and Professional Practice in Specialised Translation*. Palgrave–Macmillan.
- Snell-Hornby, M. (2006). *The Turns of Translation Studies*. John Benjamins.
- Sperber, D., & Wilson, D. (1995[1986]). *Relevance: Communication and Cognition*. Blackwell.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins.
- Vermeer, H. (1983). *Aufsätze zur Translationstheorie*. Vermeer.
- Vermeer, H. (1986). Übersetzen als kultureller Transfer. In M. Snell-Hornby (Ed.), *Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung* (pp. 30–53). Francke.
- Vermeer, H. (1996). *A Skopos Theory of Translation (Some Arguments For and Against)*. TEXTconTEXT.

SOURCES

- Biliak, R. V., Liakh-Kaguy, N. S., & Kost, Y. Y. (2025a). Graphene-Based Hall Sensors: Materials and Production Approaches. *Fizyka i khimiya tverdogo tila – Physics and Chemistry of Solid State*, 26(2), 296–306 [in Ukrainian]. [Біляк Р. В., Лях-Кагуй Н. С., & Кость Я. Я. Сенсори Холла на основі графену: матеріали та підходи до виробництва]. *Фізика та хімія твердого тіла*, 26(2), 296–306. <https://doi.org/10.15330/pcss.26.2.296-306>
- Biliak, R. V., Liakh-Kaguy, N.S., Kost, Y.Y. (2025b). Graphene-Based Hall Sensors: Materials and Production Approaches. *Physics and Chemistry of Solid State*, 26(2), 296–306 [in English]. <https://doi.org/10.15330/pcss.26.2.296-306>.
- Ovsak, O. S., Vashchenko, V. M., & Vid'machenko, A. P. (2025a). Recovery of the Parameters of the Atmospheric Gas-Aerosol environment above the Position of CESAR Observatory, the Netherlands. *Ukrainian Journal of Physics*, 70(8), 497–506 [in Ukrainian]. [Овсак, О. С., Ващенко, В. М., Відьмаченко, А. П. Відновлення параметрів газОВО-аерозольного середовища атмосфери над позицією CESAR Observatory, Нідерланди]. *Український фізичний журнал*, 70(8), 497–506. <https://doi.org/10.15407/ujpe70.8.497>
- Ovsak, O.S., Vashchenko, V.M., & Vid'machenko, A.P. (2025b). Recovery of the Parameters of the Atmospheric Gas-Aerosol environment above the Position of CESAR Observatory, the Netherlands. (O. Voitenko, Trans.). *Ukrainian Journal of Physics*, 70(8), 497–506 [in English]. <https://doi.org/10.15407/ujpe70.8.497>.

Отримано редакцією журналу / Received: 19.10.25

Прорецензовано / Revised: 17.11.25

Схвалено до друку / Accepted: 02.12.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Олена МИХАЙЛЕНКО, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0003-2085-4698

e-mail: olenamykhailenko14@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ В НАУКОВОМУ ПЕРЕКЛАДІ: КОНТРАСТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вступ. Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю розробки в науковому перекладі як перспективній підгалузі перекладознавства власних методологічних принципів і підходів у межах загальної теорії перекладу. У статті проаналізовано сучасні підходи в дослідженні наукового перекладу з метою перевірки доцільності їх використання у спеціалізованому перекладі, зокрема у перекладі наукових текстів.

Методи. У роботі застосовано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, класифікації, систематизації, описового аналізу, а також спеціалізовані методи дискурс-аналізу та контрастивно-перекладознавчого аналізу.

Результати. Досліджено класичні теорії перекладу щодо їхньої орієнтації на вихідний та/або цільовий тексти з огляду на те, що вихідний текст традиційно вважався головним елементом у перекладі. Прослідковано загальне перенесення уваги дослідників з концепцій, орієнтованих на текст оригіналу, до більш комунікативного підходу, в межах якого переклад розглядається як комунікативний процес, а ключовими чинниками є повідомлення і реципієнт. Щодо можливих ефективних підходів до наукового перекладу, проаналізовано більш збалансоване поняття еквівалентності – прагматичної еквівалентності зокрема, яке

може стати провідним для дослідників спеціалізованого перекладу та перекладачів-практиків. Висвітлено, що в контексті прагматичної еквівалентності в центрі уваги не лише вихідний або лише цільовий тексти, а обидва тексти аналізуються рівноцінно. Досліджено типи еквівалентності, релевантні для наукового перекладу – референційна, нормативно-текстова та прагматична еквівалентність. Проаналізовано тексти оригіналу і тексти перекладу наукових статей з огляду на ступінь їхньої прагматичної еквівалентності.

Висновки. У результаті дослідження окреслено збалансований підхід перекладачів до вихідного і цільового текстів, що, безперечно, допомагає перекладачеві у прийнятті відповідних перекладацьких рішень для досягнення прагматично успішного перекладу.

Ключові слова: спеціалізований переклад, науковий переклад, теорія перекладу, підхід, орієнтований на вихідний текст, підхід, орієнтований на цільовий текст, еквівалентність перекладу, референційна еквівалентність, нормативно-текстова еквівалентність, прагматична еквівалентність.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Михайло САЙКО, д-р філософії

ORCID ID: 0009-0004-6984-9157

e-mail: mykhailo.saiko@knu.ua

Київський національний університет імени Тараса Шевченка, Київ, Україна

Дарія ЯРЕМЧУК, магістрант

ORCID ID: 0009-0008-0553-4665

e-mail: dariiayaremchuk21@gmail.com

Київський національний університет імени Тараса Шевченка, Київ, Україна

Катерина САЙКО, аспірант

ORCID ID: 0009-0004-6984-9157

e-mail: katernasaiiko7@gmail.com

Київський національний університет імени Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОРПУСНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЯКОСТІ ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ (НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ НАПРЯМОК)

Вступ. Юридичний переклад є однією з найзапитуваніших галузей спеціалізованого перекладу в сучасному глобалізованому світі. Попит на якісний переклад правничих текстів дедалі зростає. Попри це німецько-українська юридична термінографія та перекладознавство досі характеризуються обмеженістю ресурсів і браком систематизації наявних праць. Переклад у галузі конституційного права досі лишається поза увагою дослідників. Матеріалом дослідження є текст Основного закону ФРН та його перший офіційний переклад українською мовою (2024).

Методи. Пропоноване дослідження ґрунтується на системно-прескриптивній парадигмі та поєднує кількісний (корпусний) і якісний підходи. Для дослідження створено перекладний корпус Grundgesetz (1286 сегментів) у програмі tectoQ. Методом збору даних є параметризований корпусний пошук. Методами розбору є систематизація (виявлення значущих для дослідження перекладацьких рішень, організація даних у логічні структури), аналітика (порівняльний розбір рекурентних патернів варіативності перекладацьких рішень), статистика (описовий статистичний розбір об'єкта дослідження) та рефлексія (критичне осмислення дослідницьких припущень і методологічних обмежень).

Результати. Здійснене дослідження підтвердило дві авторські евристичні гіпотези. Доведено зокрема, що, по-перше, українські перекладачі демонструють несистемність у збереженні послідовності первотвору, а по-друге, що загальнозживана лексика демонструє вищий рівень варіативності відтворення порівняно з власне правничою лексикою, що можна пояснити відповідним фокусуванням перекладацької уваги й нехтуванням умовно фоновою лексикою.

Висновки. Виявлені за допомогою параметризованого корпусного пошуку випадки термінологічної та синтаксичної непослідовності засвідчують як евристичний потенціал обраної методології, так і її певні обмеження. До переваг корпусного підходу належать можливість кількісної верифікації гіпотез, систематичність виявлення повторюваних патернів та об'єктивізація оцінювання послідовності перекладацьких рішень. Водночас виявлено критичні обмеження: неможливість автоматично розрізнити функційно вмотивовану та невмотивовану непослідовність без додаткового якісного розбору, опосередкований характер кореляції між кількісними показниками послідовності та загальною якістю перекладу, а також технічна неможливість автоматизованого виявлення різновідмінкових патернів. Отже, для оцінювання якості галузевого перекладу оптимальним є поєднання кількісних і якісних метод, що компенсують взаємні обмеження. Висновки дослідження актуалізують необхідність інституціоналізації якісного контролю юридичних перекладів.

Ключові слова: корпусне перекладознавство, галузевий переклад, юридичний переклад, якість перекладу, термінологічна послідовність, конституційне право, німецько-український переклад.

Вступ

Юридичний переклад разом із медичним та технічним становлять тріаду найзапитуваніших галузей спеціалізованого перекладу в сучасному глобалізованому світі. Поглиблення міжнародних відносин, інтеграційні та гармонізаційно-уніфікаційні процеси зумовлюють підвищені вимоги до якості юридичного перекладу. Ці тенденції закономірно призводять до необхідності інституціоналізувати юридичну лінгвістику та забезпечити системний фаховий вишкіл перекладачів юридичного спрямування. Посвідчувальним доводом потреби дальшого розвитку юридичної лінгвістики та

юридичного перекладознавства є, приміром, відкриття 2025 року в Навчально-науковому інституті філології Київського національного університету імени Тараса Шевченка освітньо-наукової програми другого рівня "*Юрислінгвістика та переклад*".

Річ певна, що попит на послуги юридичного перекладу, передусім послуги перекладу офіційних документів, значно зріс від початку нового етапу московсько-української війни 2022 року. Німецько-український напрямок юридичного перекладу серед інших не є винятком. Йдеться не лише про приватні перекладові замовлення, однак і замовлення державного характеру. Яскравим прикладом є перше видання офіційного перекладу Основного закону (нім. *Grundgesetz*) Федеративної Республіки Німеччина українською мовою в Берліні 2024 року. Хоч перший переклад Основного закону, наскільки нам відомо, вийшов друком у Києві 2021 року (Конституції країн світу, с. 108–245). Докладний перелік офіційних та неофіційних юридичних перекладів з німецької мови українською та навпаки за період з 1918 до 2006 року можна віднайти в праці О. Шаблій (2012, с. 300–310). У цьому контексті цікаво простежити, що більшість наведених у списку текстів перекладали з української мови німецькою (головно міжурядові угоди, домовленості, спільні заяви (декларації), ратифікаційні грамоти тощо). У цьому контексті перспективним вважаємо бібліографічне дослідження, результати якого, по-перше, систематизували б динаміку двостороннього перекладу юридичних текстів, а по-друге, правила б за підґрунтя для вивчення еволюції термінологічних рішень та принципів відтворення правничих концептів у міжкультурній фаховій комунікації. Окрім того, подібне дослідження посприяло б створенню перекладного корпусу, що, своєю чергою, могло б спричинитися до напрацювання надійної термінологічної бази.

Щодо перекладацького капіталу, посеред іншого і юридичних термінографічних джерел, релевантних зокрема в контексті німецько-українського перекладу, правно констатуємо як кількісну обмеженість, так і недостатню систематизацію наявних праць. Перші перекладні термінографічні джерела К. Левицького (1893; 1920) наразі не задовольняють ані перекладача, ані замовника. Зауважмо, що на теперішньому етапі розвою української правничої мови та в епоху цифрових технологій подібні праці виконують функцію термінографічного спадку як символічного капіталу нації, що трансцендує утилітарні потреби користувачів і постає як культурний артефакт. "*Російсько-українсько-англійсько-німецький юридичний словник*" 1995 року містить найуживаніші терміни та терміносполуки (2,5 тис., як заявляють автори), відтворення яких особливих труднощів не викликає. "*Словник податкових, фінансових та юридичних термінів*" 2011 року містить значно більше економічних термінів, аніж юридичних. "*Німецько-український словник юридичних термінів*" (2017), своєю чергою, хоч і має поважну кількість термінів (загалом 27 тисяч словникових статей), усе ж містить багато внутрішньомовних та позамовних (референційних) термінологічних симулякрів.

Найуваговартніша, на наш погляд, термінографічна праця вийшла друком у Києві 2003 року – "*Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права*", над укладанням якого працювали німець Б. Шлоер та українець І. Сойко. Працю рецензували проф. Т. Кияк та на той час майбутній суддя Конституційного Суду України В. Шишкін. Не зайва річ буде згадати про "*Словник-мінімум німецької прокурорської лексики*" (2017), що його уклала О. Нітенко. Хронологічно останнім друкованим джерелом є, скільки нам відомо, "*Українсько-німецький / німецько-український словник юридичних термінів*" (2018), що його уклали Т. Коломоєць та С. Іваненко. Праця містить приблизно 10 тисяч термінів та побудована за тематичним принципом (напр., теорія держави і права, конституційне право України, муніципальне право, адміністративне право, кримінальне право тощо, загалом 27 галузей). Тематично згрупована термінологія особливо прислужилася б усним перекладачам під час підготування до перекладу у відповідній галузі права. Для письмових перекладачів таке подання термінів було видається дещо незручним.

Як бачимо, німецько-українській юридичній термінографії притаманна тенденція до галузевої спеціалізації. Подібний розвиток можна спостерегти й на площині перекладознавчого капіталу. Посвідченням цього є, приміром, термінологічні розвідки останніх років: кримінальне та сімейне право (Курах, 2016), міжнародне право (Колтунович, 2019), трудове право (Томнюк, & Гавронська, 2023), сімейне право (Saiko, & Saiko, 2024), кримінально-процесуальне право (Водяна, 2025) тощо.

Порушені питання

Конституційне право однак, зокрема в контексті німецько-українського перекладу, залишалося дотепер поза увагою перекладознавців. Хоч справедливо буде зауважити, що перша відома нам розвідка, присвячена перекладові в галузі конституційного права, належить О. Шаблій (Shabliu, 2013). З одного боку, на момент провадження розвідки ще не було жодного перекладу німецького *Grundgesetz* українською мовою, тому в статті науковиці можна віднайти приклади розбору його

перекладу московською мовою. З іншого ж боку, стаття містить елементи розбору перекладу Конституції України німецькою мовою. Цікаво однак простежити, що науковиця, покликаючись на працю С. Головатого, доходить висновку, що назву конституції ФРН, зокрема *Grundgesetz*, треба відтворювати як *Основоположний закон*, а не *Основний закон* (Shablii, 2013, p. 449). Сам же С. Головатий дещо згодом констатує, що "*Grundgesetz ... російською тоді було перекладено відповідно до запровадженого особисто Сталіним терміносполучення "основний закон", тоді як такий акт за своєю природою і за своїм призначенням має характер не "основного", а основоположного (або засадничого) закону*" (Головатий, 2016, p. 19). Ми ж, своєю чергою, знаходимо сполуку *основний закон* у "*Російсько-українському академічному словнику*" (за гол. ред. А. Кримського), "*Російсько-українському словнику ділової мови*" (1930) та "*Російсько-українському словнику правничої мови*" (за ред. А. Кримського), натомість лексеми *основоположний* не фіксує жодне зі згаданих джерел. В останній термінографічній праці автора знаходимо пораду вживати сполуку *засадничий закон* (Головатий, & Пономаренко, 2025, p. 64). Сполуки *основний закон* та *засадничий закон* вважаємо цілком нормативними та прийнятними варіантними відповідниками, оскільки обсяг понять збігається.

Як бачимо, одна лише назва розглядуваного виду тексту може спричиняти дискусії серед правників та перекладознавців. Питання нормативної рівновартості та наукової обґрунтованості покладені в основу українського перекладового термінознавства. Проте це дослідження виходить за межі перекладового термінознавства, оскільки автори зосереджуються на якіснотвірних ознаках галузевого перекладу загалом, однак не лише на якості відтворення конкретних термінів конституційно-правової терміносистеми.

Отже, *актуальність* дослідження полягає в необхідності системного розбору особливостей німецько-українського юридичного перекладу на рівні цілісного тексту, а не окремих термінологічних одиниць, що уможливить надати конкретні перекладознавчі рекомендації. За *спробний матеріал* правлять текст Основного (або ж Засадничого) закону ФРН (нім. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*) та його перший офіційний переклад – Основний закон Федеративної Республіки Німеччина (2024). *Об'єктом* дослідження вважатимемо перекладацькі рішення на рівні повторюваних у первотворі патернів (лексичних, посеред того й термінологічних, та синтаксичних одиниць), а *предметом* – послідовність ухвалення та доцільність перекладацьких рішень, що справляють вплив на адекватність та прийнятність галузевого перекладу. *Мета* дослідження – виявивши проблемні аспекти перекладу, що впливають на його якість, здійснити критичний розбір перекладацьких рішень та посприяти напрацюванню перекладацького капіталу.

Методи

Для зручності опису методології провадженого дослідження послуговуватимемося категоріями ієрархійної піраміди термінознавчих досліджень (Сайко, & Дорофєєва, 2024) та характеристиками системи координат емпіричного перекладознавства (Сайко, & Дорофєєва, 2025). Так, йдеться про продуктоорієнтоване дослідження, підтипом якого є галузевий переклад. Наріжною для дослідження стала *системно-прескриптивна парадигма*, оскільки вона, *по-перше*, уможливила цілісний погляд на фахову мову конституційного права, серед іншого й конституційно-правову термінологію, як складну мовно-правничу систему взаємопов'язаних елементів, а також інтеграцію дотичних з мовно-правового погляду галузей права в єдину концептуальну рамку. Річ певна, що конституції як основний закон про державний устрій містять поняття, що становлять ядро національної правової системи й характеризуються високим ступенем абстракції, багатоаспектністю та культурно-правовою специфікою. *По-друге*, поєднання системної парадигми з прескриптивною, однак у жодному разі не з дескриптивною чи, приміром, лінгвістичною, видається нам багатонадійним у контексті застосовності результатів провадженого дослідження. У цьому контексті зауважмо, що перекладознавство досить часто оминає прескриптивні підходи. Автори однієї з найцитованіших праць з методології перекладознавчих досліджень "*Research Methodologies in Translation Studies*" радять, приміром, триматися винятково дескриптивних (*descriptive/explanatory*) підходів, potwierджуючи, що "*there is a need for non-prescriptive research*" (Saldanha, & O'Brien, 2014, p. 5). Українське перекладознавство, своєю чергою, досі зазнає шкоди від лінгвістичної парадигми, адже дослідники й надалі невпинно рахують кількість перекладацьких трансформацій.

У межах обраної парадигми основою дослідження стала спеціально-наукова й логіко-методологічна *теорія систем*, крізь призму якої фахова мова конституційного права постає як складна багаторівнева система, що характеризується цілісністю, структурністю, ієрархічністю, функційною спрямованістю та відкритістю до взаємодії з іншими галузями права. Окрім того, автори

спираються на загальну й лексико-семантичну теорію термінознавства та спеціальні теорії перекладознавства. Відповідно до цих теорій термін є: а) позначенням об'єкта, концептуалізація якого може бути класифікована в системі понять; б) спеціалізованою лексичною одиницею, значення та функції якої визначаються її систематичним вживанням у контекстах професійного дискурсу. Згідно із симуляційною теорією переклад може бути набором не лише нормативних відповідників, але й термінологічних симулякрів як внутрішньомовного, так і позамовного (референційного) рівнів.

Щодо параметрів дизайну зауважмо таке: гіпотези дослідження мають перевіряльний характер. *Гіпотеза 1: українські перекладачі демонструють несистемність у збереженні послідовності первотвору.* Під послідовністю розуміємо як термінологічну однорідність (англ. *terminology consistency*), так і структурний паралелізм на синтаксичному рівні. Показово, що термінологічну однорідність фіксують навіть хронологічно віддалені міжнародні та державні перекладові стандарти (DIN EN 15038, 2006, р. 11; ISO 17100, 2015, р. 10; Certification Scheme S06, 2020, р. 7). *Гіпотеза 2: усупереч аксіомі, що послідовність є проблемою насамперед для фахової лексики, корпусний підхід може виявити ефект периферійної варіативності: загальнозживана лексика демонструватиме вищий рівень варіативності відтворення порівняно з власне правничою лексикою, що можна пояснити відповідним фокусуванням перекладацької уваги й нехтуванням умовно фоновою лексикою.*

Це ситуаційне вибіркове двомовне дослідження ґрунтується на інтеграції методологічно контрастних, але взаємодоповнювальних підходів. По-перше, ми поєднуємо кількісний, зокрема корпусний, та якісний підходи. По-друге, ми синтезуємо *deskriptivний* підхід (емпірична верифікація гіпотез через розбір перекладацьких рішень) із *preskriptivним* (встановлення доцільності конкретних перекладацьких рішень і формування рекомендацій щодо збереження послідовності первотвору).

Методом збору даних є *параметризований корпусний пошук* у створеному для цього дослідження перекладному корпусі *Grundgesetz*. Методами розбору є *систематизація* (виявлення значущих для дослідження перекладацьких рішень, організація даних у логічні структури), *аналітика* (порівняльний розбір рекурентних патернів варіативності перекладацьких рішень), *статистика* (deskriptivний статистичний розбір об'єкта дослідження) та *рефлексія* (критичне осмислення дослідницьких припущень і методологічних обмежень).

Результати

Передусім дещо докладніше опишемо випробовуваний у цій роботі корпусний підхід. Так, для зістави було обрано текст Основного закону ФРН та його перший офіційний переклад (2024). Вирівнювання (англ. *alignment*) двох текстів ми здійснювали в перекладовій програмі *memoQ*, скористалися зокрема функцією *LiveDocs* (див. рис. 1).

1.	Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland	Основний закон Федеративної Республіки Німеччина	1.
2.	Der Parlamentarische Rat hat am 23. Mai 1949 in Bonn am Rhein in öffentlicher Sitzung festgestellt, daß das am 8. Mai des Jahres 1949 vom Parlamentarischen Rat beschlossene Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der Woche vom 16. bis 22. Mai 1949 durch die Volksvertretungen von mehr als Zweidritteln der beteiligten deutschen Länder angenommen worden ist.	23 травня 1949 року на відкритому засіданні в Бонні на Рейні Парламентська рада встановила, що ухвалений Парламентською радою 8 травня 1949 року Основний закон Федеративної Республіки Німеччина упродовж тижня з 16 до 22 травня 1949 року був схвалений органами народного представництва понад двох третин долучених німецьких земель.	2.
3.	Auf Grund dieser Feststellung hat der Parlamentarische Rat, vertreten durch seine Präsidenten, das Grundgesetz ausgefertigt und verkündet.	На підставі цього рішення Парламентська рада в особі своїх голів завершила оформлення й оприлюднила Основний закон.	3.
4.	Das Grundgesetz wird hiermit gemäß Artikel 145 Abs. 3 im Bundesgesetzblatt veröffentlicht:	Основний закон публікується у «Віснику федеральних законів» відповідно до частини 3 статті 145.	4.
5.	Präambel	Преамбула	5.
6.	Im Bewußtsein seiner Verantwortung vor Gott und den Menschen von dem Willen beseelt, als gleichberechtigtes Glied in einem vereinten Europa dem Frieden der Welt zu dienen, hat sich das Deutsche Volk kraft seiner verfassungsgebenden Gewalt dieses Grundgesetz gegeben.	Усвідомлюючи свою відповідальність перед Богом і людьми, натхненний бажанням служити миру в усьому світі як рівноправний член об'єднаної Європи, німецький народ на підставі своєї конституційної влади ухвалив цей Основний закон.	6.
7.	Die Deutschen in den Ländern Baden-Württemberg, Bayern, Berlin, Brandenburg, Bremen, Hamburg, Hessen, Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen, Rheinland-Pfalz, Saarland, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Schleswig-Holstein und Thüringen haben in freier Selbstbestimmung die Einheit und Freiheit Deutschlands vollendet.	Німці земель Баварія, Баден-Вюртемберг, Берлін, Бранденбург, Бремен, Гамбург, Гессен, Мекленбург-Передня Померанія, Нижня Саксонія, Північний Рейн-Вестфалія, Рейнланд-Пфальц, Саар, Саксонія, Саксонія-Ангальт, Тюрингія і Шлезвіг-Гольштейн у вільному самовизначенні остаточно ствердили єдність і свободу Німеччини.	7.
8.	Damit gilt dieses Grundgesetz für das gesamte Deutsche Volk.	Тим самим цей Основний закон є чинним для всього німецького народу.	8.
9.	I.	I.	9.
10.	Die Grundrechte	Основоположні права	10.
11.	Art 1	Стаття 1	11.
12.	(1) Die Würde des Menschen ist unantastbar.	(1) Гідність людини є недоторканою.	12.

Рис. 1. Зняток перекладного корпусу в програмі *memoQ*

Результати вирівнювання текстів для зручності, хоч операція зовсім не обов'язкова, ми додали до новоствореної перекладової пам'яті (англ. *translation memory*) та користувалися надалі функцією видобування термінів. Принагідно згадаємо, що на етапі створення корпусу довелося видалити мізерну частину первотвору через запроваджені зміни до Основного закону, що їх не містить

український переклад (напр., окремі речення ст. 109, ст. 115 та ст. 143h). Загалом корпус містить 1286 сегментів. Так, кількість не велика, однак цілком достатня для досягнення мети дослідження.

Не зайва річ буде зауважити, що автори свідомі вад корпусного підходу в контексті вивчення якості галузевого перекладу. Попри свою систематичність і можливість кількісно верифікувати авторські гіпотези, параметризований корпусний пошук має принаймні три істотні обмеження. По-перше, автоматизоване виявлення термінологічної варіативності не завжди уможливило розрізнити функційно вмотивовану (контекстуально зумовлену) та невмотивовану (помилкову) непослідовність. По-друге, кількісні показники послідовності лише посередньо корелюють з якістю, зокрема адекватністю перекладу. А по-третє, поза дослідницькою увагою залишаються загальний зміст перекладу та одиничні, посеред того й різновідмінкові, патерни (наприклад, *Deutsches Reich* у різних відмінках).

Назву держави *Deutsches Reich* згадуємо не випадково. Для ілюстративності наведемо кілька прикладів із первотвору і перекладу (див. табл. 1):

Таблица 1

Різновідмінкові патерни в тексті Основного закону ФРН

Grundgesetz	Art 116 (1) Deutscher im Sinne dieses Grundgesetzes ist vorbehaltlich anderweitiger gesetzlicher Regelung, wer die deutsche Staatsangehörigkeit besitzt oder als Flüchtling oder Vertriebener deutscher Volkszugehörigkeit oder als dessen Ehegatte oder Abkömmling in dem Gebiete des Deutschen Reiches nach dem Stande vom 31. Dezember 1937 Aufnahme gefunden hat
Переклад 2024 року	Стаття 116 ... (1) Німцем у розумінні цього Основного закону, якщо законом не визначене інше, є особа, яка має німецьке громадянство або була прийнята як біженець або переміщена особа німецької національності або як її чоловік чи дружина або нащадок на території колишньої Німеччини в межах, що існували станом на 31 грудня 1937 року
Grundgesetz	Art 123 ... (2) Die vom Deutschen Reich abgeschlossenen Staatsverträge, die sich auf Gegenstände beziehen, für die nach diesem Grundgesetze die Landesgesetzgebung zuständig ist, bleiben, ...
Переклад 2024 року	Стаття 123 ... (2) Укладені колишньою Німеччиною державні договори, що стосуються сфер, які згідно із цим Основним законом належать до законодавчої компетенції земель, залишаються ...

Повний топонім *Deutsches Reich* трапляється в тексті Основного закону ФРН двічі в непрямих відмінках (*Genitiv* і *Dativ*). Перекладач із неочевидних для нас причин повну назву національної держави відтворює описово – *колишня Німеччина* замість усталених варіантів *Німецький Райх* або *Німецька імперія*. Результати корпусного пошуку, своєю чергою, посприяли виявленню факту, що словоформу *Reich* вжито 4 рази, а словоформу *Reiches* – 3 рази. У перекладі 4 рази натрапляємо на *колишню Німеччину* у відповідних відмінках, однак знаходимо 3 випадки варіантних відповідників (див. рис. 2).

(3) Vermögen, das dem Reich von den Ländern und Gemeinden (Gemeindeverbänden) unentgeltlich zur Verfügung gestellt wurde, wird wiederum Vermögen der Länder und Gemeinden (Gemeindeverbände), soweit es nicht der Bund für eigene Verwaltungsaufgaben benötigt.	(3) Майно, безоплатно передане землями та громадами (об'єднаннями громад) у власність Німеччини, знову стає власністю земель та громад (об'єднань громад), якщо Федерація не потребує його для виконання власних адміністративних завдань.
3. Verbindlichkeiten der Länder und Gemeinden (Gemeindeverbände), die aus Maßnahmen entstanden sind, welche diese Rechtsträger vor dem 1. August 1945 zur Durchführung von Anordnungen der Besatzungsmächte oder zur Beseitigung eines kriegsbedingten Notstandes im Rahmen dem Reich obliegender oder vom Reich übertragener Verwaltungsaufgaben getroffen haben.	3. зобов'язання земель і громад (об'єднань громад), що виникли в результаті заходів, вжитих цими суб'єктами права до 1 серпня 1945 року для виконання розпоряджень окупаційних держав або для ліквідації надзвичайних ситуацій, викликаних воєнними діями, у рамках адміністративних завдань, що підлягали виконанню Рейхом або делегованих Рейхом.

Рис. 2. Варіантні відповідники до лексеми Reich

Як бачимо, тепер відповідниками до лексеми *Reich* є *Німеччина* (1 раз) та *Рейх* (2 рази). Неодмінно треба констатувати, що явище такої варіативності цікаво було б досліджувати крізь оптику когнітивної парадигми. Знаково, що два останні випадки вживання в Основному законі ФРН відтворено фактично правильно – *Рейх* (має бути *Райх*). Таке спостереження уможливило сформулювати евристичну гіпотезу про "ефект запізнілого прозріння" (термін наш – М. С.): у головно великих перекладових замовленнях, де умовно проблемна одиниця перекладу періодично повторюється, є ймовірність, що правильне (або оптимальне) рішення перекладач ухвалить не одразу, а лише після кількох невдалих спроб. Однак спростування або доведення розвиненої гіпотези вимагає докладного вивчення репрезентативної кількості перекладів різних перекладачів із контролем таких параметрів, як обсяг первотвору, частотність проблемної одиниці, або ж навіть часові інтервали між сеансами перекладу, а також індивідуальні характеристики перекладачів (досвід, фахова спеціалізація, робочі умови тощо).

Якщо ще раз критично поглянути на перший витин з Основного закону ФРН та його переклад українською в табл. 1, а надто ж на синтаксичну будову українського речення, то можна спостерегти цікаві речі. Німцем згідно з офіційним перекладом, оприлюдненому на сайті Німецького Бундестагу, є а) "особа, яка має німецьке громадянство", б) "особа, яка ... була прийнята як біженець", в) "переміщена особа німецької національності або як її чоловік чи дружина або нащадок ...". Звісно, така дефініція, що помилково розширює коло німців (науковою мовою – обсяг поняття), могла б видатися багатонадійною для української аудиторії, яка перебуває в Німеччині від 2022 року. Принагідно подамо розглядуване речення з першого (неофіційного) перекладу: "Якщо законом не передбачено інше, то німцем в розумінні даного Основного Закону вважається особа, що має німецьке громадянство або прийнята на територію Німецького Рейху станом на 31 грудня 1937 року в якості біженця або емігранта німецького етнічного походження, або чоловіка/дружини, або нащадка такої особи" (Конституції країн світу, 2021, с. 218). Коли злегковажити елементи прийнятності (напр., даного Основного Закону, як біженця тощо), то можна правно висновувати, що з погляду концепційної адекватності неофіційний переклад цього конституційного положення є якісніший, коли порівняти з офіційним.

Поданий вище докладний опис хибних перекладацьких рішень лише ще раз посвідчує згадані вади чисто корпусного перекладознавства, зокрема і в контексті оцінювання якості галузевого перекладу. Однак правно вважаємо описаний вище кількісно-якісний підхід цілком виправданим з огляду на сформульовані авторські гіпотези та мету дослідження.

У табл. 2 подаємо повторювані патерни, що містять сполуку *Zustimmung des Bundesrates*. Передусім зауважмо, що лексему *Zustimmung* у більшості випадків відтворено послідовно як *згода*, трапляється однак і *затвердження*. Значно більший ступінь варіативності спостерігаємо на рівні речень (напр., *bedarf* – потребує, вимагає, підлягає; *erforderlich* – необхідна, потрібна). У контексті тих законів ФРН (нім. *Zustimmungsgesetze*), які потребують "згоди" Бундесрату, варто віддавати перевагу лексемі *схвалення*. Таку пропозицію аргументуємо її гнучкістю. Напр., *Der Bundesrat hat dem Gesetz zugestimmt*. – Бундесрат схвалив закон (а не дав згоду).

Таблиця 2

Zustimmung des Bundesrates

Патерн	К-сть збігів	Варіанти відтворення
Zustimmung des Bundesrates	88	згода Бундесрату (у відповідних відмінках)
mit Zustimmung des Bundesrates	35	за згодою Бундесрату
das der Zustimmung des Bundesrates bedarf	33	який потребує згоди Бундесрату (9) що потребує згоди Бундесрату (11); що вимагає згоди Бундесрату (11); що підлягає затвердженню Бундесратом (1); що має отримати згоду Бундесрату (1)
Soweit zu einem Gesetz die Zustimmung des Bundesrates erforderlich ist	3	якщо для ухвалення закону потрібна згода Бундесрату (1); якщо для ухвалення закону необхідна згода Бундесрату (2)

У табл. 3 подаємо приклади лексичної непослідовності в перекладі, а також відповідні рекомендації. Щоб покращити сприйняття варіантних відповідників у перекладі, подаємо їх у називаному відмінку.

Таблиця 3

Лексична непослідовність

Патерн та варіанти відтворення	К-сть збігів	Рекомендація
Einkommensteuer податок на доходи фізичних осіб (5); податок на прибуток (2)	7	<i>податок на доходи фізичних осіб</i> Пропонований відповідник чітко відбиває зміст поняття. Водночас сполука <i>податок на прибуток</i> є більш загальною, що створює ризик її семантичного ототожнення з терміном <i>податок на прибуток підприємств</i>
Finanzkraft фінансова/і спроможність/і (3); фінансові можливості (3)	6	<i>фінансова спроможність</i> Сполука <i>фінансові можливості</i> не має ознаки термінності
Körperschaften und Anstalten des öffentlichen Recht(e)s установ і закладів публічного права (4); публічно-правові установи (1); корпорації та установи публічного права (1)	6	<i>корпорації і заклади публічного права</i> Попри те, що в українських юридичних текстах насправду найчастіше вживають <i>установи</i> (як у першому та другому варіантах), лексема <i>корпорації</i> сповна відтворювала б первотвірний термін, зокрема і в контексті німецької юридичної термінології
Körperschaftsteuer корпоративний податок (4); податок з корпорацій (1)	5	<i>корпоративний (корпоративний) податок</i>
Gewerbsteuer податок із промислу (2); податок з промислу (2); промисловий податок (1)	5	<i>промисловий податок</i> (Сивак, 2008, с. 584) Запропоновані відповідники <i>податок із промислу</i> та <i>податок з промислу</i> суперечать синтаксичним нормам української мови
Anteile von Bund und Ländern an der Umsatzsteuer частки надходжень від податку на додану вартість на користь Федерації та земель (1); частки Федерації та земель у податку на додану вартість (1); часток Федерації та земель в податку на додану вартість (1)	3	<i>частки Федерації та земель від податку з обороту (обігу)</i> <i>Податок на додану вартість</i> є різновидом <i>податку з обороту (обігу)</i> . Часто сполуки є синонімічними подібно до нім. <i>Umsatzsteuer</i> та <i>Mehrwertsteuer</i> (Mücke, с. 7). Додаткові елементи, як-от <i>на користь</i> , вважаємо зайвими. Формулювання <i>частки у податку</i> та <i>в податку</i> , на нашу думку, є невдалими та спричиняють плутанину
die örtlichen Verbrauch- und Aufwandsteuern місцеві податки на споживання і певні види зборів (2); місцеві податки на споживання й певні види витрат (1)	3	<i>місцеві податки на споживання й особливі витрати</i> Зміст понять <i>податок</i> та <i>збір</i> відрізняється
Einhaltung der Vorgaben des Artikels 109 Absatz 3 дотримання ... вимог частини 3 статті 109 (1); дотримання норм частини 3 статті 109 (1); дотримуватися норм частини 3 статті 109 (1)	3	Запропоновані варіантні відповідники до лексеми <i>Vorgaben</i> цілком відповідають змістові поняття, однак рекомендуємо дотримуватися принципу послідовності
zur Abwehr einer drohenden Gefahr für den Bestand oder die freiheitliche demokratische Grundordnung des Bundes oder eines Landes	3	<i>зادля відвернення безпосередньої загрози існуванню або вільному демократичному ладові Федерації або однієї із земель</i>

Закінчення табл. 3

Патерн та варіанти відтворення	К-сть збігів	Рекомендація
для відвернення загрози існуванню або основам вільного демократичного ладу Федерації або однієї із земель (1); зادля відвернення безпосередньої загрози існуванню або вільному демократичному ладу Федерації або певної землі (1); для відвернення безпосередньої загрози існуванню або основам вільного демократичного ладу Федерації або певної землі (1)		Додавання лексеми <i>основам</i> у запропонованих у перекладі варіантах вважаємо невмотивованим. Словосполучка <i>однієї із земель</i> , на нашу думку, більш чітко відтворює зміст первотвору та є стилістично кращим варіантом, аніж <i>певна земля</i> . Обидві лексеми <i>для</i> та <i>зadля</i> є нормативними, однак уживати їх треба послідовно
Asylrecht правило притулку (1); право притулку (1)	2	<i>право на притулок</i> Пропоновані в перекладі сполучки вважаємо хибними, оскільки вони спотворюють зміст поняття
Kreditobergrenze(n) верхні ліміти кредитів (1); граничний обсяг кредитів (1)	2	<i>кредитні ліміти</i> Сполучка <i>верхні ліміти кредитів</i> є новотвором перекладача та водночас калькою з німецької мови, що її не вживають в українських текстах

Під час роботи з корпусом ми також виявили випадки синтаксичної непослідовності. У табл. 4 подаємо приклади власне синтаксичної непослідовності. Зауважмо, що більшість патернів, пов'язаних з німецькими прийменниками або прийменниковими конструкціями (наприклад, *nach* – відповідно до, зазначені в, згідно з, передбачені, на підставі; *auf Grund* – на підставі, згідно зі тощо) ми свідомо лишаємо поза увагою. Німецьку дієприкметникову конструкцію *abweichend von* натомість лишаємо, щоб посвідчити множинність синтаксичної варіативності в перекладі, зокрема і в контексті лексичної послідовності – *відступ*.

Таблиця 4

Синтаксична непослідовність

Патерн та варіанти відтворення	К-сть збігів	Рекомендація
Das Nähere regelt ein Bundesgesetz Подробиці регулюються федеральним законом (21); Подробиці регулює федеральний закон (3)	24	<i>Подробиці регулює федеральний закон</i> Рекомендуємо віддавати перевагу активному станові
abweichend von (Artikel/Satz) іншим чином , ніж (1); як відступ від (1); у відступ від (1); з відступом від (2); відступаючи від (1); незважаючи на визначене в (1); незважаючи на вимоги (2); відмінне від положень (1); всупереч (1)	11	<i>відступаючи від</i>
soweit dieses Grundgesetz nichts anderes bestimmt якщо Законом не передбачено інше (2); якщо цим Основним законом не передбачене інше (1); якщо цей Основний закон не визначає іншого (1)	4	<i>якщо цей Основний закон не передбачає (визначає) іншого</i> Рекомендуємо віддавати перевагу активному станові

Дискусія і висновки

Отже, дослідження підтверджує важливе місце юридичного перекладу в сучасному глобалізованому світі та виявляє критичні аспекти його якості. Систематичний корпусний збір аналізованих одиниць офіційного перекладу Основного закону ФРН українською мовою (2024) засвідчив як евристичний потенціал обраної методології, так і її певні обмеження, що потребують критичного осмислення.

Результати емпіричної верифікації авторських гіпотез дають підстави зробити кілька принципових висновків. По-перше, підтверджено Гіпотезу 1 щодо несистемності перекладача у збереженні послідовності первотвору. Корпусний аналіз виявив множинні випадки термінологічної варіативності, що не мають функційного виправдання (приміром, відповідники до термінів *Einkommensteuer*, *Körperschaften*, *Aufwandsteuern* тощо). Така непослідовність суперечить базовим вимогам міжнародних перекладових стандартів перекладу і негативно впливає на якість перекладу. По-друге, підтверджено Гіпотезу 2 про ефект периферійної варіативності. Дослідження виявило, що загальновживана лексика демонструє вищий рівень варіативності відтворення, коли порівняти з власне термінами. Показовим є, наприклад, дієслово *bedürfen* у підрядному реченні *das der Zustimmung des Bundesrates bedarf*, яке відтворено чотирма різними способами (*потребує*, *вимагає*, *підлягає затвердженню*, *має отримати*). Подібну варіативність демонструє дієприкметникова конструкція *abweichend von*, для якої зафіксовано 9 варіантних відповідників. Натомість власне термінні одиниці, як-от *Zustimmung des Bundesrates*, відтворені значно послідовніше – *згода Бундесрату*. Це спостереження підтверджує гіпотезу про селективне фокусування перекладацької уваги: умовно фонова лексика (загальновживані дієслова, прийменникові конструкції, синтаксичні патерни) лишається поза увагою, що призводить до непослідовності на периферійному рівні фахового тексту.

Щодо методологічних імплікацій дослідження можна констатувати як переваги, так і обмеження застосованого корпусного підходу. До переваг належать: (1) можливість кількісної верифікації гіпотез; (2) систематичність виявлення повторюваних патернів; (3) об'єктивізація оцінювання послідовності. Водночас виявлено три критичні обмеження: (1) неможливість розрізнити функційно мотивовану та немотивовану непослідовність без додаткового якісного розбору; (2) опосередкований характер кореляції між кількісними показниками послідовності та якістю перекладу; (3) технічна неможливість автоматизованого виявлення різновідмінкових патернів. А тому констатуємо, що для оцінювання якості галузевого перекладу оптимальним є синтезування кількісних і якісних метод, що компенсують взаємні обмеження.

Теоретична значущість дослідження полягає у валідації системно-прескриптивної парадигми для розбору галузевого перекладу. На протигагу панівним у західному перекладознавстві дескриптивним підходам, ми посвідчили необхідність прескриптивного складника, особливо в контексті офіційних юридичних перекладів, де якість не є питанням академічного інтересу, оскільки може мати безпосередні правові наслідки.

Висновки дослідження актуалізують необхідність інституціоналізації якісного контролю юридичних перекладів. Виявлені вади офіційного перекладу Основного закону ФРН засвідчують, що навіть переклади, оприлюднені на сайті Німецького Бундестагу, можуть містити системні помилки. Цей факт підкреслює нагальність створення фахових експертних комісій для рецензування юридичних перекладів і напрацювання практичного перекладацького капіталу. Узагальнюючи, констатуємо, що корпусний підхід, інтегрований з традиційним перекладознавчим розбором у межах системно-прескриптивної парадигми, є ефективним інструментом дослідження якості галузевого перекладу.

Перспективи дальших досліджень

Отримані результати не вичерпують можливостей вивчення аналізованого матеріалу й окреслюють кілька перспективних напрямів дальших наукових розвідок. *По-перше*, з огляду на велику кількість пасивних конструкцій в Основному законі ФРН доцільним вбачаємо системне дослідження відтворення пасивного стану в перекладі українською мовою, яка, своєю чергою, тяжіє до активних і безособових форм. Такий розбір уможливив би напрацювання конкретних рекомендацій щодо синтаксичної організації юридичних текстів. *По-друге*, окрім вивчення повторюваних патернів на лексичному та синтаксичному рівнях докладного розгляду потребують одиничні випадки відтворення термінів, зокрема тих, що мають кілька варіативних відповідників у цільовій мові. Корпусний підхід, застосований у цьому дослідженні, через свою орієнтацію на рекурентні патерни залишає поза увагою низку нечастотних, але концептуально значущих термінів. *По-третє*, з погляду симуляційної теорії перспективним є систематичне вивчення термінологічних симулякрів у перекладі – як внутрішньомовних (порушення норм української мови), так і позамовних або ж референційних (спотворення змісту понять). *По-четверте*, цілком логічним видається здійснення порівняльного

перекладацького розбору офіційного перекладу 2024 року зі згаданим вище першим перекладом українською мовою 2021 року. Таке дослідження уможливило б зіставлення варіативних відповідників та виявлення динаміки розвитку конституційно-правової термінології в українській мові за останні роки. *По-н'яте*, дальшого розроблення потребує сформульована в цьому дослідженні евристична гіпотеза про ефект запізненого прозріння. Її емпірична верифікація передбачає докладне вивчення репрезентативної кількості перекладів різних перекладачів із контролем таких параметрів, як обсяг первотвору, частотність проблемної одиниці, часові інтервали між сеансами перекладу, а також індивідуальні характеристики перекладачів (досвід, фахова спеціалізація, робочі умови тощо). Розуміння когнітивних механізмів ухвалення перекладацьких рішень могло б посприяти оптимізації процесу перекладу й підвищенню його якості.

Внесок акторів: Михайло Сайко – концептуалізація, дизайн, збір даних; Дарія Яремчук – критичний розбір перекладацьких рішень, формулювання рекомендацій; Катерина Сайко – валідація даних, упорядкування та інтерпретація результатів; всі автори – розбір даних, підготування рукопису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Водяна, Л. В. (2025). Лексико-семантичний аналіз юридичних термінів кримінально-процесуального права в латинській, німецькій та українській мовах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 36(3), 196–201. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/33>
- Головатий, С. (2016). *Про людські права. Лекції*. Дух і Літера.
- Головатий, С., & Пономаренко, Л. (2025). *Англійсько-український правничий словник складної лексики* (2-ге вид.). Право.
- Гончаренко, В. Г., Залевська, В. Ю., Кучеренко, І. Д., Саєнко, Л. М., & Фещенко, В. В. (1995). *Російсько-український-англійсько-німецький юридичний словник*. Либідь.
- Дорошенко, М., Станиславський, М., & Страшкевич, В. (1930). *Російсько-український словник ділової мови*. Державне видавництво України.
- Коломоець, Т. О., & Іваненко, С. В. (2018). *Українсько-німецький / німецько-український словник юридичних термінів. Близько 10 тис. термінів*. Запорізький національний університет.
- Колтунович, Я. М. (2019). Адекватність перекладу німецько-українських юридичних текстів (на матеріалі міжнародного права). У *Правове життя сучасної України: матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 трав. 2019 р.* (с. 683–685). ВД "Гельветика".
- Коротюк, О., & Лавринович, О. (2021). *Конституції країн світу: Королівство Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Швеція*. ОВК.
- Кримський, А. (2007). *Російсько-український словник в 3-х томах. А – П*. К.І.С.
- Курах, Н. П. (2016). *Німецька та українська фахові мови юриспруденції у зіставленні (на матеріалі сучасних текстів кримінального та сімейного права)*. [Автореф. дис. канд. філол. наук, Львівський національний університет імені Івана Франка].
- Левицький, К. (1893). *Німецько-руський словар висловів правничих і адміністраційних*. НТШ.
- Левицький, К. (1920). *Німецько-український правничий словар*. Друге поправ. і доп. видання. Австр. держ. друкарня.
- Німецький Бундестаг. (2024). *Основний закон Федеративної Республіки Німеччина* (Ю. Сільвестров, пер.). Відділ зв'язків із громадськістю. https://www.bundestag.de/resource/blob/1033364/grundgesetz_uk.pdf
- Нітенко, О. В. (2017). *Словник-мінімум німецької прокурорської лексики*. Нац. акад. прокуратури України.
- Сайко, М., & Дорофєєва, М. (2024). Методологічні основи термінознавчих досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*, (68), 224–229. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.68.47>
- Сайко, М., & Дорофєєва, М. (2025). Процесоорієнтовані дослідження в методологічній системі координат емпіричного перекладознавства. *Мовні і концептуальні картини світу*, 78(2), 9–32. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2025.2.01>
- Сивак, М. В. (2008). *Новий великий німецько-український економічний словник. Близько 80 000 термінів*. УБС НБУ.
- Томнюк, Л., & Гавронська, Л. (2023). Особливості перекладу німецьких трудових договорів українською мовою. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія*, (843), 99–109. <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.99-109>
- Шаблій, О. А. (2012). *Німецько-український юридичний переклад: методологія, проблеми, перспективи*. Видавець ПП Лисенко М. М.
- Шлоер, Б., & Сойко, І. (2003). *Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права*. Український центр правничих студій.
- Austrian Standards. (2020). *Certification Scheme S06. Translation Service Provider according to ISO 17100, ISO 18587, ISO 20771 (V4.0, 2020-12-01)*.

- Deutsches Institut für Normung. (2006). *Translation services – Service requirements* (English version of DIN EN 15038:2006-08).
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. (1949). <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>
- International Organization for Standardization. (2015). *Translation Services – Requirements for Translation Services* (ISO Standard № 17100:2015). <https://www.iso.org/standard/59149.html>
- Mücke, S. (2021). *Umsatzsteuer leicht gemacht: Die Darstellung der sog. Mehrwertsteuer für Studierende und Praktiker* (6. überarbeitete Auflage). Ewald von Kleist Verlag.
- Saiko, K., & Saiko, M. (2024). Komponentenkonsistenz als ein qualitätssichernder Aspekt der deutsch-ukrainischen Fachübersetzung. *Alfred Nobel University Journal of Philology*, 28(2), 363–379. <https://doi.org/10.32342/3041-217X-2024-2-28-22>
- Saldanha, G., & O'Brien, Sh. (2014). *Research Methodologies in Translation Studies*. Routledge.
- Shablii, O. (2013). Die Textsorte Gesetz in der Systematik der bilateralen Rechtsübersetzung am Beispiel des deutschen und ukrainischen Verfassungstextes. *Osteuropa Recht: Fragen zur Rechtentwicklung in Mittel- und Osteuropa sowie den GUS-Staaten*, 59(4), 444–459. <https://www.nomos-elibrary.de/document/download/pdf/uuid/28c2644e-5772-3b7b-8655-d5e114f8a1ed>

REFERENCES

- Austrian Standards. (2020). *Certification Scheme S06. Translation Service Provider according to ISO 17100, ISO 18587, ISO 20771* (V4.0, 2020-12-01).
- Deutsches Institut für Normung. (2006). *Translation services – Service requirements* (English version of DIN EN 15038:2006-08).
- Doroshenko, M., Stanyslavskyi, M., & Strashkevych, V. (1930). *Russian-Ukrainian dictionary of business language*. Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy [in Ukrainian].
- German Bundestag. (2024). *Basic Law for the Federal Republic of Germany* (Yu. Silvestrov, Trans.). Public Relations Division. https://www.bundestag.de/resource/blob/1033364/grundgesetz_uk.pdf [in Ukrainian].
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. (1949). <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>
- Holovaty, S. (2016). *About human rights. Lectures*. Dukh i Litera [in Ukrainian].
- Holovaty, S., & Ponomarenko, L. (2025). *English-Ukrainian legal dictionary of complex vocabulary* (2nd ed.). Pravo [in Ukrainian].
- Honcharenko, V. H., Zalevska, V. Yu., Kucherenko, I. D., Saienko, L. M., & Feshchenko, V. V. (1995). *Russian-Ukrainian-English-German legal dictionary*. Lybid [in Ukrainian].
- International Organization for Standardization. (2015). *Translation Services – Requirements for Translation Services* (ISO Standard № 17100:2015). <https://www.iso.org/standard/59149.html>
- Kolomoiets, T. O., & Ivanenko, S. V. (2018). *Ukrainian-German / German-Ukrainian dictionary of legal terms. About 10,000 terms*. Zaporizhzhia National University [in Ukrainian].
- Koltunovych, Ya. M. (2019). Adequacy of translation of German-Ukrainian legal texts (based on international law material). In *Legal life of modern Ukraine: Proceedings of the international scientific and practical conference, Odesa, May 17, 2019* (pp. 683–685). VD "Helvetyka" [in Ukrainian].
- Korotiuk, O., & Lavrynovych, O. (2021). *Constitutions of the world: Kingdom of Belgium, Federal Republic of Germany, Kingdom of Sweden*. OVK [in Ukrainian].
- Krymskyi, A. (2007). *Russian-Ukrainian dictionary in 3 volumes. A – P*. K.I.S. [in Ukrainian].
- Kurakh, N. P. (2016). *German and Ukrainian professional languages of jurisprudence in comparison (based on modern texts of criminal and family law)* [Abstract of PhD dissertation, Ivan Franko National University of Lviv] [in Ukrainian].
- Levytskyi, K. (1893). *German-Ruthenian dictionary of legal and administrative expressions*. NTSh [in Ukrainian].
- Levytskyi, K. (1920). *German-Ukrainian legal dictionary. Second revised and supplemented edition*. Avstr. derzh. drukarnia [in Ukrainian].
- Mücke, S. (2021). *Umsatzsteuer leicht gemacht: Die Darstellung der sog. Mehrwertsteuer für Studierende und Praktiker* (6. überarbeitete Auflage). Ewald von Kleist Verlag.
- Nitenko, O. V. (2017). *Minimum dictionary of German prosecutorial vocabulary*. National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine [in Ukrainian].
- Saiko, K., & Saiko, M. (2024). Komponentenkonsistenz als ein qualitätssichernder Aspekt der deutsch-ukrainischen Fachübersetzung. *Alfred Nobel University Journal of Philology*, 28(2), 363–379. <https://doi.org/10.32342/3041-217X-2024-2-28-22>
- Saiko, M., & Dorofeieva, M. (2024). Methodological foundations of terminology research. *Scientific Herald of the International Humanitarian University. Philology*, (68), 224–229. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.68.47> [in Ukrainian].
- Saiko, M., & Dorofeieva, M. (2025). Process-oriented research in the methodological coordinate system of empirical translation studies. *Linguistic and Conceptual Pictures of the World*, 78(2), 9–32. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2025.2.01> [in Ukrainian].

- Saldanha, G., & O'Brien, Sh. (2014). *Research Methodologies in Translation Studies*. Routledge.
- Schloer, B., & Soiko, I. (2003). *German-Ukrainian-Russian annotated dictionary of administrative law*. Ukrainian Center for Legal Studies [in Ukrainian].
- Shablii, O. A. (2012). *German-Ukrainian legal translation: methodology, problems, perspectives*. Publisher PP Lysenko M. M. [in Ukrainian].
- Shablii, O. (2013). Die Textsorte Gesetz in der Systematik der bilateralen Rechtsübersetzung am Beispiel des deutschen und ukrainischen Verfassungstextes. *Osteuropa Recht: Fragen zur Rechtsentwicklung in Mittel- und Osteuropa sowie den GUS-Staaten*, 59(4), 444–459. <https://www.nomos-elibrary.de/document/download/pdf/uuid/28c2644e-5772-3b7b-8655-d5e114f8a1ed>
- Syvak, M. V. (2008). *New large German-Ukrainian economic dictionary. About 80,000 terms*. UBS NBU [in Ukrainian].
- Tomniuk, L., & Havronska, L. (2023). Peculiarities of translating German employment contracts into Ukrainian. *Scientific Herald of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Series: Germanic Philology*, (843), 99–109. <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.99-109> [in Ukrainian].
- Vodiana, L. V. (2025). Lexical and semantic analysis of legal terms of criminal procedure law in Latin, German and Ukrainian. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism*, 36(3), 196–201. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/33> [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 14.11.25

Прорецензовано / Revised: 10.12.25

Схвалено до друку / Accepted: 15.12.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Mykhailo SAIKO, PhD

ORCID ID: 0000-0001-8098-0595

e-mail: mykhailo.saiko@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Dariia YAREMCHUK, Master's Student

ORCID ID: 0009-0008-0553-4665

e-mail: dariiayaremchuk21@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Kateryna SAIKO, PhD Student

ORCID ID: 0009-0004-6984-9157

e-mail: katerynasaiko7@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

A CORPUS-BASED APPROACH TO LEGAL TRANSLATION QUALITY ASSESSMENT (GERMAN-UKRAINIAN LANGUAGE PAIR)

Background. Legal translation is one of the most sought-after areas of specialised translation in today's globalised world. The demand for high-quality translation of legal texts is constantly growing. Despite this, German-Ukrainian legal terminology and translation studies are still characterised by limited resources and a lack of systematisation of existing works. Translation in the field of constitutional law has so far been overlooked by researchers. The research material is the text of the Basic Law of the Federal Republic of Germany and its first official translation into Ukrainian (2024).

Methods. The research is based on a systemic-prescriptive paradigm and combines quantitative (corpus) and qualitative approaches. A translation corpus of the Grundgesetz (1286 segments) was created in memoQ for the study. The data collection method is parameterised corpus search. The methods of analysis are systematisation (identification of translation decisions relevant to the research, organisation of data into logical structures), analytics (comparative analysis of recurrent patterns of variability in translation decisions), statistics (descriptive statistical analysis of the object) and reflection (critical analysis of research assumptions and methodological limitations).

Results. The research confirmed two heuristic hypotheses put forward by the authors. In particular, it was proven that, firstly, Ukrainian translators demonstrate an unsystematic approach to preserving the consistency of the original text, and secondly, that commonly used vocabulary demonstrates a higher level of variability in reproduction compared to legal vocabulary itself, which can be explained by the corresponding focus of the translator's attention and neglect of conventional background vocabulary.

Conclusions. The cases of terminological and syntactic inconsistency identified by means of parameterised corpus search demonstrate both the heuristic potential of the chosen methodology and its certain limitations. The advantages of the corpus approach include the possibility of quantitative verification of hypotheses, systematic identification of recurring patterns, and objectification of the assessment of the translation decision's consistency. At the same time,

critical limitations have been identified: the inability to automatically distinguish between functionally motivated and unmotivated inconsistencies without additional qualitative analysis, the indirect nature of the correlation between quantitative indicators of consistency and the overall quality of the translation, as well as the technical impossibility of automated detection of patterns of different cases. Therefore, to assess the quality of specialised translation, it is best to combine quantitative and qualitative methods, which complement each other's limitations. The conclusions of the research highlight the need to institutionalise quality control of legal translations.

Keywords: *corpus-based translation studies, specialised translation, legal translation, translation quality, terminological consistency, constitutional law, German-Ukrainian translation.*

Статтю підготовлено в межах наукового проекту "Лінгвістичне інформаційно-пошукове забезпечення соціогуманітарної сфери повоєнної України" (реєстраційний номер 0125U002253) за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Доктор філософії Михайло Сайко є заступником головного редактора журналу "Мовні і концептуальні картини світу", тому не брав участі в рецензуванні та ухваленні рішення щодо публікації цієї статті.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

This article was prepared as part of the research project "Linguistic Information and Retrieval Support for the Socio-Humanitarian Domain in Post-War Ukraine" (registration number 0125U002253) with the support of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

PhD Mykhailo Saiko is the Deputy Chief Editor of the journal "Linguistic and Conceptual Worldviews", therefore did not take part in the peer-review process or in the decision to publish of this article.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Serhii SKRYLNYK, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0009-0007-0042-2755

e-mail: skrylnyk@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PRAGMATIC AWARENESS IN BUSINESS TRANSLATION AND INTERPRETING

Background. *Business communication is shaped as much by pragmatic intent as by words and grammar. In English-Ukrainian translation and interpreting, especially in negotiations and corporate meetings, small shifts in politeness, implied meaning, or the strength of a commitment can change how a message is received. When these cues are missed, the result may be unnecessary tension, weakened trust, or an altered understanding of obligations. This paper examines pragmatic awareness as a central component of professional competence in business translation and interpreting and clarifies why it matters for communicative outcomes.*

Methods. *The study follows a qualitative case-study design and draws on authentic and training-based business interaction (negotiation fragments, online meetings, and scripted scenarios). Pragmatically salient segments were selected and grouped into four domains of pragmatic awareness. The analysis relies on established tools from speech act theory, politeness research, implicature, functionalist approaches to translation, and interpreting studies, with reference to effort-based accounts of interpreting performance.*

Results. *The data indicate recurring patterns of pragmatic loss: illocutionary force is occasionally softened or strengthened unintentionally; mitigation and facework are reduced; implicatures are rendered as explicit statements or overlooked; and culturally expected degrees of directness are not always maintained. By contrast, pragmatically attuned renditions preserve negotiation flexibility and interpersonal rapport, including strategic vagueness where it is purposeful. A further observation is that pragmatic markers tend to be among the first elements to drop under increased cognitive load.*

Conclusions. *Pragmatic awareness should be treated as a core criterion in business interpreting, not as an optional refinement. Practicing speech acts, mitigation, and implicatures in realistic business contexts helps stabilize pragmatic performance. Assessment, in turn, should recognize pragmatic adequacy alongside accuracy and fluency, since interpreters essentially manage pragmatic intent as part of their professional task.*

Keywords: *business translation, pragmatic awareness, cognitive load, interpreting studies, speech act, business communication, translator's flexibility.*

Background

In business translation and interpreting, it is very important to be able to recognize, understand, and communicate meaning beyond the literal meaning of words. In business settings like negotiations, boardroom meetings, or investment pitches, people depend on interpreters to accurately convey information and maintain the intended impact of speech acts, interpersonal strategies, and culturally determined norms of politeness and authority. In business interpreting, interpreters must reproduce offers, refusals, hedges, commitments, and concessions with the same pragmatic weight in the target language. This is different from general conference interpreting, where neutrality and clarity of information may be sufficient (Skrylnyk, 2025).

The consequences of pragmatic failure are frequently substantial. A softened refusal in English that is translated too directly into Ukrainian could put a deal at risk, and a tentative commitment seen as binding could create contractual risk. This article examines pragmatic awareness as a multifaceted competence, evaluates its theoretical foundations in pragmatics and translation studies, categorizes its principal types, and offers illustrative examples from the English-Ukrainian language pair. It also shows what was learned from a qualitative case study of business translation and interpreting, and ends with suggestions for how to train interpreters.

Theoretical Background. Pragmatics: Meaning Beyond the Sentence. Pragmatics is the study of language use in context, and it provides the conceptual tools for understanding why pragmatic awareness matters in interpreting.

Speech acts. J. L. Austin (Austin, 1962) showed that utterances perform actions, and J. R. Searle (Searle, 1969) refined this into categories of illocutionary force – directives, commissives, declarations, and so forth. In business discourse, speech acts are not neutral: they can bind, commit, or strategically defer (Hatim, & Mason, 1997).

Cooperation and inference. Grice's (Grice, 1975) Cooperative Principle and maxims (quantity, quality, relation, manner) explain how interlocutors derive implicatures. Business dialogue is replete with implicatures – for example, "That deadline is ambitious" is understood as "We need more time". Sperber and

Wilson's (1986/1995) Relevance Theory reframes this in cognitive terms: interlocutors expect optimal relevance, and interpreters must facilitate that expectation.

Politeness and face. P. Brown and S. Levinson (Brown, & Levinson, 1987) described politeness as the management of face needs – positive (being appreciated) and negative (freedom from imposition). G. Leech (Leech, 1983; Leech, 2014) developed politeness maxims such as tact and generosity. E. Goffman (Goffman, 1967; Goffman, 1981) introduced the concept of facework and footing, showing how speakers shift stance. These frameworks are critical in interpreting refusals, mitigations, and hedges.

Register and genre. M. A. K. Halliday (Halliday, 1978) and M. A. K. Halliday & C. Matthiessen (Halliday & Matthiessen, 2014) framed language as a social semiotic, shaped by field, tenor, and mode. Business genres (contracts, presentations, negotiations) impose pragmatic conventions. D. Biber (Biber, 1995) confirmed that registers differ systematically in lexical and syntactic patterns.

Together, these theories underscore that the interpreter must attend not only to words but to actions, relationships, and contexts encoded in pragmatic choices.

Translation Studies: Function, Equivalence, and Norms. Translation studies provide frameworks for understanding pragmatic mediation.

Equivalence and effect. E. A. Nida (Nida, 1964) emphasized *dynamic equivalence*, the closest natural equivalent in meaning and impact. Newmark (Newmark, 1981; 1988) distinguished communicative from semantic translation. Both underscore the interpreter's obligation to reproduce *effect*, not only form.

Functionalism. Reiß and Vermeer's Skopos theory (Reiß, & Vermeer, 2013) asserts that "the purpose determines the method". C. Nord (Nord, 1997) further introduced loyalty as a guiding principle. They emphasized the translator's responsibility to both source and target communicators. J. House (House, 1997) proposed a model of translation quality assessment based on pragmatic equivalence and cultural filtering.

Norms and ideology. G. Toury (Toury, 1995) stressed the role of norms in shaping translation decisions, while A. Chesterman (Chesterman, 1997) analyzed strategies as memes subject to cultural replication. L. Venuti (Venuti, 1995) famously critiqued the "invisibility" of translators in Anglo-American contexts, showing how market pressures enforce fluency.

For business interpreting, these theories suggest that pragmatic adequacy depends not on literal transfer, but functional and cultural fit.

Interpreting Studies: Cognition, Interaction, and Quality. Research in interpreting has increasingly recognized pragmatics as central.

Sense theory. D. Seleskovitch (Seleskovitch, 1978) and M. Lederer (Lederer, 2003) argued that interpreters process meaning at the sense level, not words.

Cognitive load. Gile's Effort Model (Gile, 1995; Gile, 2009) divides interpreting into listening, production, memory, and coordination. Under cognitive strain, pragmatic subtleties – such as hedging – are the first to disappear.

Interaction. C. Wadensjö (Wadensjö, 1998) described interpreting as interaction, while C. Roy (Roy, 2000) and I. Mason (Mason, 2001) emphasized the interpreter's role in managing participation and stance.

Quality. J. House (House, 1997) and S. Kalina (Kalina, 2002) stressed that quality in interpreting cannot be reduced to accuracy; pragmatic and interpersonal adequacy are equally critical.

Types and Cases of Pragmatic Awareness. The study identifies four main types of pragmatic awareness, each illustrated with seven examples in English-Ukrainian interpreting.

Speech Act Awareness

1. "We'll consider your proposal". → "Ми розглянемо вашу пропозицію".
2. This utterance signals postponement rather than agreement. Interpreters must resist overcommitting to the speaker by rendering it as acceptance.
3. "Could you provide more details?" → "Чи могли б ви надати більше деталей?".
4. The English phrase is a polite request framed as a question. A literal translation as an imperative would reduce its politeness value.
5. "We are prepared to sign today". → "Ми готові підписати сьогодні".
6. This is a commissive speech act with binding force. Accuracy here is crucial because it indicates a legal and financial commitment.
7. "This offer is non-binding". → "Ця пропозиція не є зобов'язуючою".
8. The speaker limits liability by clarifying the illocutionary status of the offer. Interpreters must preserve this legal nuance without weakening it.
9. "We'll get back to you on that". → "Ми повернемося до цього питання". → The phrase delays commitment while maintaining politeness. If interpreted as a refusal, it could prematurely close negotiation channels.

10. "We regret to inform you..." → "На жаль, змушені повідомити..." → This is a conventional formula of negative politeness, softening bad news. It requires careful rendering to avoid sounding abrupt in Ukrainian.

11. "Let's move forward together". → "Давайте рухатися вперед разом". → This is an inclusive directive meant to build solidarity. Preserving the collaborative tone is as essential as the propositional meaning.

Politeness and Facework

1. "We may need to revisit this clause". → "Можливо, нам доведеться ще раз переглянути цей пункт". → The hedge "may" softens the request and reduces imposition. Interpreters must retain this modal nuance to avoid appearing confrontational.

2. "I'm afraid that won't be possible". → "Боюся, що це буде неможливо". → The phrase uses mitigation to protect the listener's face. A direct «Це неможливо» risks sounding harsh.

3. "Your idea is interesting, however..." → "Ваша ідея цікава, однак..." → The compliment is a politeness strategy before disagreement. Dropping it in interpretation can make the speaker appear dismissive.

4. "Could I just clarify one point?" → "Чи можу я уточнити один момент?". → This is a deferential request for floor-taking. Interpreters must not turn it into an abrupt interruption.

5. "We'd appreciate your flexibility". → "Ми були б вдячні за вашу гнучкість". → The speaker embeds a request within a politeness frame. A literal command would undermine cooperation.

6. "We might need a bit more time". → "Можливо, нам знадобиться трохи більше часу".

7. → The hedge "might" reduces imposition. Rendering it too directly as "Нам потрібен більше часу" changes tone into demand.

8. "We respect your position". → "Ми поважаємо вашу позицію". → This prefaces disagreement while preserving face. Interpreters must not omit it, as it signals recognition of the partner's dignity.

Implicature and Indirectness

1. "That price is a little higher than expected". → "Ціна дещо вища, ніж ми очікували". → The implicature is a request for a price reduction. Exaggerating it («значно вища») distorts the negotiation pressure.

2. "We'll need to think about it". → "Нам потрібно це обдумати". → This typically signals hesitation or polite refusal. Interpreters must not render it as outright rejection.

3. "The deadline is quite tight". → "Термін досить стислий". → The implication is a request for a deadline extension. A neutral literal translation risks hiding the intended complaint.

4. "Our partners are considering other options". → "Наші партнери розглядають інші варіанти".

5. The implicature is competitive pressure. If weakened, the strategic function of the utterance disappears.

6. "We are not entirely convinced". → "Ми не повністю переконані". → The phrase implies the need for stronger arguments. Interpreters should preserve their cautious tone rather than turn it into outright rejection.

7. "That would be difficult under current conditions". → "Це буде складно за нинішніх умов".

8. → This is a softened refusal. Interpreters who render it too directly risk closing negotiation space.

9. "This could be a starting point". → "Це може бути відправною точкою". → The phrase opens space for further negotiation. Omitting the modal nuance could make it sound like a final agreement.

Cultural Pragmatics

1. "We disagree". → "Ми маємо іншу точку зору". → In Ukrainian culture, direct disagreement may be impolite. The softened variant maintains harmony.

2. "That's not acceptable". → "Це нам не зовсім підходить". → This reduces the bluntness of the English original. It conveys refusal without unnecessary confrontation.

3. "You must submit by Friday". → "Будь ласка, подайте до п'ятниці". → English directness is often inappropriate in Ukrainian business talk. Adding politeness maintains authority without rudeness.

4. "Call me John". → "Звертайтеся до мене на ім'я – Джон". → This adapts Anglo-American informality to Ukrainian norms. Retaining distance markers may otherwise sound unnatural.

5. "That's a deal". → "Домовилися". → The Ukrainian formula mirrors the ritual nature of agreement. Rendering it literally would sound flat.

6. "Let's cut to the chase". → "Переїдемо до суті". → Idiomatic English requires neutral adaptation. Direct translation of the metaphor would confuse listeners.

7. "I'll hold you to that promise". → "Я розраховую на вашу обіцянку". → This mitigates the confrontational undertone of the English. It preserves accountability without sounding threatening.

Methods

The research applied a qualitative case study methodology, examining and interpreting instances within business dialogues, emphasizing pragmatic adequacy. The materials consisted of recordings of negotiations between suppliers and clients, transcripts of virtual business meetings, and simulated training scenarios, including sales calls and investor presentations.

We found sentences with pragmatic content, like hedges, facework, and implicatures. They were categorized into one of the four classifications of pragmatic awareness. We looked at the English originals and the Ukrainian translations to see how well they worked in practice. We chose representative examples to show common problems. The analysis was based on Grice's implicature model (1975), Brown and Levinson's politeness theory (1987), House's model of pragmatic equivalence (1997), and Gile's Effort Model (1995, 2009).

Findings and Discussion

The examination of English–Ukrainian business interpreting indicates that pragmatic awareness is not a peripheral or superfluous skill, but a fundamental factor in achieving communicative success. It directly impacts whether negotiations stay open, relationships are kept, and legal or financial obligations are communicated accurately. The four areas of pragmatic awareness are discussed in the following subsections, with examples from real-life and simulated business situations.

Speech Act Awareness Protects Business Intent

Interpreters often have trouble telling the difference between tentative statements and binding commitments. During one recorded negotiation with a supplier, an English manager said, "*We'll look into the possibility of expanding the order next quarter*". A trainee interpreter said, «Ми збільшимо замовлення наступного кварталу». The Ukrainian version turned a careful, non-binding statement into a firm promise. Because of this, the Ukrainian partner thought they were getting a guaranteed expansion, but the English speaker did not mean that.

In another case, the phrase "*We are prepared to sign today*" was correctly translated as "Ми готові підписати сьогодні" during an online investment call. This fidelity maintained the commitment's validity, eliminating any ambiguity.

The difference between these two cases shows that misclassifying speech acts can change the stakes of negotiations. Awareness of pragmatics here is not a matter of style but a way to avoid misrepresentation.

Politeness and Facework Maintain Business Relationships. In business, relationships are often just as crucial as deals. Politeness markers, hedges, and facework strategies help people get along with each other even when they speak different languages or come from different cultures.

One typical scenario involved a German company negotiating with Ukrainian partners in English. The manager stated: "*I'm afraid we cannot offer additional discounts at this stage*". The interpreter rendered this literally as «Ми не можемо надати додаткових знижок». The omission of the hedge ("I'm afraid") and the politeness frame made the message sound blunt, almost dismissive. A more pragmatically aware version, «Боюся, ми не можемо запропонувати додаткові знижки на цьому етапі», would have retained the mitigation and preserved goodwill.

Another real-life case happened during a multinational and a Kyiv office's human resources department meeting. When the English HR director said, "*We'd appreciate your flexibility with the schedule*", the interpreter softened it into «Ми дуже просимо вас бути більш гнучкими». While polite, the shift from appreciation to request altered the balance of power. The English original acknowledged the employee's autonomy, while the Ukrainian rendering implied hierarchical authority. Pragmatic awareness involves sensitivity to politeness, organizational culture, and role relations.

Implicature Preserves Strategic Subtlety. Business communication thrives on indirectness and implicature. What is not said often carries more weight than what is said.

A striking case came from a Ukrainian IT outsourcing firm negotiating with a British client. The client remarked, "*The current rate is slightly higher than our competitors offer*". The interpreter rendered this as «Ваша ціна набагато вища, ніж у конкурентів». The exaggeration turned a mild pressure tactic into an accusation, shifting the tone of the meeting and putting the Ukrainian side on the defensive. A pragmatically sensitive version – «Ваша ціна дещо вища...» – would have preserved the subtlety.

Similarly, in a boardroom discussion, a CEO remarked: "*We'll need to think about it*". A literal translation as «Ми не згодні» was interpreted by the Ukrainian team as a refusal, leading them to drop the proposal prematurely. Yet in Anglo-American business pragmatics, such a phrase often signals hesitation, not outright rejection. **The interpreter's role here is to preserve ambiguity, leaving negotiation space open.**

Cultural Pragmatics Bridge Gaps in Directness. Cross-cultural communication between English and Ukrainian participants often highlights differences in directness. Anglo-American business culture tolerates blunt statements like "*We disagree*" or "*That's not acceptable*". Ukrainian professional culture, however, tends to favor softened expressions to preserve harmony.

In one case, during a Kyiv trade fair, an American representative bluntly told a Ukrainian distributor: "*We cannot accept these terms*". The interpreter delivered: «Ми не можемо прийняти ці умови».

The Ukrainian side later reported feeling that the Americans were "too harsh". A pragmatically aware rendering such as «Ці умови нам не зовсім підходять» would have conveyed the refusal without damaging the relational climate.

Another recurring case involves address forms. English-speaking managers often say "*Call me John*" to flatten hierarchies. In Ukrainian, the equivalent directness may sound overly casual or disrespectful. The adaptation «Звертайтеся до мене на ім'я – Джон» maintains the invitation to informality but avoids a culturally awkward impression. **Cultural pragmatics, therefore, functions as a bridge between communicative styles.**

Synthesis of Findings. Taken together, these cases confirm that pragmatic awareness:

Prevents contractual misrepresentation. Interpreters who fail to distinguish speech acts may commit parties to obligations never intended.

Preserves interpersonal trust. Politeness and facework strategies keep negotiations cordial even when disagreements arise.

Safeguards strategic negotiation tactics. Accurate rendering of implicatures maintains the subtle balance of pressure and concession.

Bridges cultural gaps. Pragmatic adaptation ensures that messages are not only understood but also socially acceptable.

The findings also align with Gile's Effort Model, which predicts that pragmatic cues are the first to be lost under cognitive load. Interpreters prioritize propositional content, leaving out hedges, politeness, or implicatures. Yet as House (1997) and Reiß & Vermeer (2013) emphasize, functional adequacy demands that pragmatic meaning be preserved as faithfully as informational content.

Discussion and conclusions

The results of this study indicate that pragmatic awareness is fundamental to business interpreting in the English–Ukrainian context. Although lexical and grammatical precision are crucial, they are inadequate without pragmatic sufficiency. The data show that interpreters who don't keep speech act force, politeness strategies, implicatures, and cultural appropriateness risk communication breakdown, money loss, contract disputes, and hurt relationships.

Austin (1962) and Searle (1969) demonstrated that utterances constitute actions; consequently, interpreters must possess action sensitivity. Grice's (1975) model of implicature, Brown and Levinson's (1987) politeness framework, and Reiß and Vermeer's (2013) Skopos theory all converge on the insight that successful mediation necessitates more than mere propositional equivalence. The English–Ukrainian cases examined herein exemplify these principles in application: misconstruing a hedge as a refusal or a tentative offer as a commitment directly influences business results.

Practical Recommendations for Interpreter Training

Speech Act Drills. Students should practice distinguishing between commissives, directives, and expressives, with attention to degrees of commitment. Exercises might include interpreting mock negotiations where ambiguity is intentional.

Politeness Reframing. Training should involve reformulating direct refusals, requests, and criticisms into culturally appropriate equivalents, while maintaining functional equivalence.

Implicature Awareness Tasks. Interpreters should be trained to spot implied meanings in business discourse. Classroom activities may involve interpreting under conditions where hints and hedges carry more weight than explicit statements.

Cultural Role-Plays. Simulation of intercultural business meetings can help interpreters learn when to soften or intensify messages to match Ukrainian or Anglo-American expectations.

Recommendations for Professional Practice

Preparation with Clients. Interpreters should negotiate expectations with clients, clarifying whether they should reproduce directness or adjust for politeness.

Glossaries of Pragmatic Conventions. Beyond terminology lists, interpreters could prepare glossaries of pragmatic equivalents (e.g., polite refusals, tentative commitments) tailored to business contexts.

Reflective Practice. Professionals should review recordings of their interpreting, focusing on terminology and pragmatic fidelity, asking whether hedges, politeness, and implicatures were preserved.

Assessment Implications

When assessing interpreters, pragmatic adequacy should be one of the things to look for, along with accuracy and fluency. Tools like House's (1997) quality assessment model can be changed to see if interpreters could reproduce illocutionary force, lessen refusals, and keep face. This would shift the focus from just looking at language skills to how well someone can communicate functionally.

In the end, pragmatic awareness is not a luxury or an advanced skill but a basic professional skill for business interpreters. In settings where words create contracts, start or end negotiations, and build trust, pragmatic fidelity is just as crucial as lexical fidelity. For the English–Ukrainian pair, interpreters serve as both linguistic intermediaries and pragmatic guardians of communication, especially given their cultural variances in directness and politeness. So, it is significant for business interpreting to become more professional that we recognize, teach, and test pragmatic awareness.

REFERENCES

- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press.
- Biber, D. (1995). *Dimensions of register variation: A cross-linguistic comparison*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511519888>
- Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chesterman, A. (1997). *Memes of translation: The spread of ideas in translation theory*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.22>
- Gile, D. (1995). *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.8>
- Gile, D. (2009). *Basic concepts and models for interpreter and translator training* (Rev. ed.). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.8>
- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: Essays on face-to-face behavior*. Garden City: Anchor Books.
- Goffman, E. (1981). *Forms of talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In P. Cole & J. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics* (Vol. 3, pp. 41–58). New York: Academic Press.
- Halliday, M. A. K. (1978). *Explorations in the functions of language*. Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. (2014). *Construing experience through meaning: A language-based approach to cognition*. Continuum.
- Hatim, B., & Mason, I. (1990). *Discourse and the translator*. Longman.
- Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The translator as communicator*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203992722>
- House, J. (1977). *A model for translation quality assessment*. Narr.
- House, J. (1997). *Translation quality assessment: A model revisited*. Narr.
- Kalina, S. (2002). Quality assurance for interpreting processes. *Meta: Journal des traducteurs*, 47(2), 394–420. <https://doi.org/10.7202/008017ar>
- Leech, G. (1983). *Principles of pragmatics*. Longman.
- Leech, G. (2014). *The pragmatics of politeness*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195341386.001.0001>
- Lederer, M. (2003). *Translation – The interpretive model*. Manchester: St. Jerome.
- Mason, I. (Ed.). (2001). *Triadic exchanges: Studies in dialogue interpreting*. St. Jerome.
- Newmark, P. (1981). *Approaches to translation*. Pergamon.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating*. Leiden: Brill.
- Nord, C. (1997). *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. St. Jerome.
- Pöschhacker, F. (2004). *Introducing interpreting studies*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203504802>
- Reiß, K., & Vermeer, H. (2013). *Towards a general theory of translational action: Skopos theory explained*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315759715>
- Roy, C. (2000). *Interpreting as a discourse process*. Oxford University Press.
- Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press.
- Seleskovitch, D. (1978). *Interpreting for international conferences*. Pen & Booth.
- Setton, R. (1999). *Simultaneous interpretation: A cognitive-pragmatic analysis*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.28>
- Setton, R., & Dawrant, A. (2016). *Conference interpreting: A complete course*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.120>
- Skrylnyk, S. (2025). Planning as a cognitive process in simultaneous interpreting: case study. *Linguistic and Conceptual Worldviews*, 1(77), 34–55. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2025.1.02>
- Sperber, D., & Wilson, D. (1986/1995). *Relevance: Communication and cognition* (2nd ed.). Blackwell.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.4>
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Wadensjö, C. (1998). *Interpreting as interaction*. Longman.

Отримано редакцією журналу / Received: 02.10.25

Прорецензовано / Revised: 30.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 06.11.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Сергій СКРИЛЬНИК, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0009-0007-0042-2755

e-mail: skrylnyk@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка Київ, Україна

ПРАГМАТИЧНА ОБІЗНАНІСТЬ У ПИСЬМОВОМУ ТА УСНОМУ БІЗНЕС ПЕРЕКЛАДІ

Вступ. У бізнес-комунікації "зміст" часто передається не лише словами, а й тим, як саме вони сказані: через іллокутивну силу, ввічливість, імплікатури та культурно прийнятний рівень прямоти. В англо-українському перекладі та усному перекладі під час переговорів і корпоративних зустрічей втрата цих маркерів може змінити сприйняття намірів, вплинути на довіру та спотворити відчуття бізнес сетінгу. Мета статті – окреслити прагматичну обізнаність як ключову складову професійної компетентності бізнес-перекладача/перекладача-усника та показати її значення для результатів кооперації.

Методи. Дослідження виконано як якісний кейс-аналіз на матеріалі автентичних і навчальних фрагментів бізнес-взаємодії (переговори, онлайн-зустрічі, змодельовані сценарії). Прагматично релевантні висловлювання було відібрано та згруповано за чотирма доменами прагматичної обізнаності. Для аналізу використано інструментарій теорії мовленнєвих актів, теорії ввічливості, концепції імплікатур, функціоналістських підходів у перекладознавстві та моделей усного перекладу, зокрема уявлень про зусилля й когнітивне навантаження.

Результати. Виявлено типові зони ризику: ненавмисні зсуви іллокутивної сили, редукція пом'якшення та "збереження обличчя", втрати або надмірна експлікація імплікатур, а також порушення очікуваного рівня прямоти, зумовленого культурною нормою. Прагматично виважений переклад, навпаки, утримує переговорну гнучкість, підтримує контакт між сторонами та зберігає стратегічну невизначеність там, де вона є функціональною. Окремо фіксується тенденція: за підвищеного когнітивного навантаження прагматичні маркери "випадають" раніше за інші компоненти повідомлення.

Висновки. Прагматична обізнаність має входити до базових критеріїв професійності в бізнес-усному перекладі поряд із точністю та плавністю. Для підготовки перекладачів доцільно розробити вправи, що тренують відтворення мовленнєвих актів, пом'якшення, імплікатур і міжкультурних норм у реалістичних ділових завданнях; у оцінюванні варто закріпити окремий вимір прагматичної адекватності. Це підсилює розуміння перекладача як медіатора не тільки мовної форми, а й прагматичного наміру.

Ключові слова: бізнес переклад, прагматична обізнаність, когнітивне навантаження, теорія усного перекладу, мовленнєвий акт, бізнес комунікація, перекладацька гнучкість.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, розборі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Alla BELOVA, DSc (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-3014-326X

e-mail: profbelova@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

GENDER FACTOR IN PARLIAMENTARY AND ONLINE ACTIVITIES OF UK MPs (2024–2025)

Background. *Gender issues, gendered patterns of communication in politics, in parliaments, gender-based violence during elections, and steps towards gender parity are monitored by committees, scholars, analyzed within Gender Studies and Critical Discourse Studies. Under-representation of women, gender factor in communication remain sensitive issues in British politics and UK Parliament since the time when women got the right to vote and stand for election as Members of the Parliament (MPs) in 1918. The article analyses the impact of gender factor on the basis of UK parliamentary discourse, in particular, the data on Spoken contributions and Written questions of the Labour and Conservative Parties, Liberal Democrats and Independent MPs, and on the basis of the content of MPs' websites and their social media accounts in 2024–2025.*

Methods. *Critical Discourse Studies and Political Discourse Analysis were used for the research of parliamentary discourse, Multimodal Discourse Analysis was implemented for the analysis of MPs' online communication.*

Results. *The UK Parliament website tools reveal that male Cabinet ministers and male Shadow Cabinet members are more active in the Parliament than their female counterparts, both with their spoken contributions and written questions. Gender difference in the performance of parliamentarians elected for the first time in 2024 is negligible. Specific roles and responsibilities in the parliament contribute to MPs' better performance and efficiency. All Cabinet Ministers have websites of the same design with the symbolic red colour of the Labour Party and run their X accounts with regular posts and reposts, thus corporate culture prevails over the gender factor.*

Conclusions. *Parliamentary gender gap is narrowing. Female MPs still lag behind their male colleagues in the parliamentary discourse but the gender factor impact on social media is insignificant.*

Keywords: *critical discourse studies, gender, multimodal analysis, parliamentary discourse, political discourse.*

Background

Political discourse remains one of the most popular objects of research in Modern Linguistics and Critical Discourse Studies (CDS) (Butler, 2024; Dunmire, 2023; Fairclough, & Fairclough, 2013; Wodak, 2009; Wodak, 2014; van Dijk, 2008). The survey of works on Political Discourse Analysis (PDA) demonstrates "PDA comprises inter-and multi-disciplinary research that focuses on the linguistic and discursive dimensions of political text and talk and on the political nature of discursive practice" (Dunmire, 2012). In the 21st century political discourse spans a number of varieties and genres. Parliamentary discourse can be regarded one of the political discourse varieties. Global shift to online communication, digital technologies triggered further diversification of genres of political discourse and emergence of digital 'counterparts' of printed texts. Parliaments had to create websites to inform citizens about legislation process, business in the parliament chambers, debates, voting, draft Bills, latest news and reports from the committees. Gradually, information on websites grew multimodal: text-image synergy was supplemented by multiple videos and podcasts. Members of parliaments (MP) had to work on e-representation: they had to set up web sites to improve communications with their constituents (Goodchild et al., 2007), later they had to launch their accounts on different social media platforms. MPs' online activity has become an index of MPs' efficiency, webliteracy, transmedia literacy, multimodal literacy, and an object of linguistic and multimodal analysis. Many factors – age, gender, role in the parliament, length of service in the parliament, belonging to the governing party or opposition, individual preferences – impact MPs' online activity.

High frequency of gender-related word collocations on the UK parliament website proves gender issues are extensively discussed and thoroughly debated at the House of Commons sitting and mentioned in multiple documents, for example: *gender issues* – 72900, *gender divide* – 517000, *gender disparity* – 18500, *gender equality* – 2170000, *gender inequality* – 33300, *women employment* – 1360, *women unemployment* – 3610, *women's rights* – 1540000, *women's roles* – 7680000, *gender role* – 232000, *reproductive health/healthcare* – 3450000, *gender stereotypes/stereotyping* – 12600, *women retirement* – 2530000 (Retrieved 25 May 2025 from <https://websearch.parliament.uk/?q=Gender+divide>). To compare, the frequency of fiercely debated Brexit is 4540000 (<https://websearch.parliament.uk/?q=brexit>).

The **goal** of the research is to analyze the potential impact of gender factor in the UK parliamentary discourse and e-representation of MPs. The **data** for the analysis was retrieved from the official website of the UK parliament (<https://www.parliament.uk/>) in April 2025 and spans the data across July 2024 – April 2025, namely, *Spoken Contributions* and *Written questions* of the Members of the House of Commons, transmedia links to MPs' websites and the content of their accounts on social media platforms (X (formerly Twitter), Facebook, Instagram). *Spoken Contributions* and *Written questions* can be regarded key performance indicators in the Parliament. *Spoken Contributions* might serve an index of efficiency, determination, resoluteness, bravery of the MPs as it might be challenging for the newcomers and for women in the male-dominated parliament to voice their opinion or ask a question. The methods of research encompass Critical Discourse Analysis, Multimodal analysis, comparative analysis.

Literature survey. Diverse aspects of communication activity of the UK MPs inside and outside the parliament attracted meticulous attention of researchers in previous decades. For instance, models first developed in Israel were used to assess legislative productivity of UK MPs, the levels of effectiveness, individual differences such as gender, seniority and institutional explanations (being a member of the government or the opposition) (Akirav, 2020).

Emotions are used by MPs to maximize their influence and visibility. Nearly 520,000 parliamentary speeches in the UK House of Commons (2001–2015) were analyzed to estimate emotional displays and emotional rhetoric within speeches along Ekman's six dimensions – anger, disgust, fear, joy, sadness and surprise. Opposition MPs use more emotive rhetoric in their parliamentary speeches than government MPs. Opposition MPs and electorally vulnerable MPs rely more heavily on negative emotions such as anger, disgust, fear, and sadness than government MPs and electorally safer MPs. Junior MPs use fear, sadness, and surprise at higher rates compared to their senior counterparts, they are statistically indistinguishable from senior MPs in their use of anger, disgust, and joy (Yildirim, 2024).

In the early 2000s Westminster MPs have regularly been criticised for their failure to take advantage of the democratic possibilities of the Internet. MPs' independent websites were in a minority and cautious approach to web communication looked a modernising rather than democratising strategy (Ward, & Lusoli, 2005). Later, some researchers assessed the use of four Internet modalities by the UK MPs: websites, e-newsletters, weblogs, and social networking sites. Parallel e-representation, a more flexible model, helped MPs enhance their relationship with geographical constituents, added significant nuance to the direct versus representative democracy debate (Jackson, & Lilleker, 2011). The new media, such as Twitter and Facebook, were used by politicians in the attempt to communicate directly with the public over the heads of the media (Partington & Duguid, 2020). The research of communication between MPs and citizens on Twitter revealed that MPs manage their interaction strategically, replying selectively to UK-based citizens, and using retweets to spread their party's message' (Agarwal et al., 2019).

Quantitative and qualitative analysis of a corpus of Twitter data (3 weeks preceding the UK General Elections in December 2019) revealed gendered patterns, namely, digital discursive practices of hostility against women in UK politics. "Some female MPs received comments containing more lexis related to appearance, sexual history and violence, as well as more emotional or extreme language. Critical analysis of the hostile and abusive messages targeting women reveals them to be deeply embedded in a social perception of women's political activity as breaching the rules of gender performativity" (Esposito, & Breeze, 2022).

MPs' social media activity impacted changes in language and UK Parliament discourse. "Labour MPs are more strongly related to social media content than Conservative MPs. Statements by MPs change after the sharing of a news article on Facebook" (Bollenbacher et al., 2022). Experts from The University of Manchester and Edinburgh Napier University found evidence which suggests that MPs who are heavily embedded in corporate networks outside Westminster may be too busy to effectively perform their parliamentary duties, they are less likely to be active in parliament (Stafford 2023).

Under-representation of women, gendered patterns of communication in British politics and UK Parliament have been discussed since the time when women got the right to vote and stand for election as Members of the Parliament (MPs) in 1918. In 2024, in the United Kingdom, the general election saw an "alarming rise" in candidate abuse according to a report by the country's Electoral Commission, disproportionately affecting women (IPU Report, 2025). Thus, gender factor and gender issues remain crucial and sensitive in the UK politics.

Results

650 MPs were elected in 2024 to the House of Commons, 335 of them were new to Parliament. Labour Party with 403 seats formed the government, the Conservatives managed to win just 121 seats, Liberal Democrats – 72. Other political parties and independent candidates have 1–9 seats share

(https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_MPs_elected_in_the_2024_United_Kingdom_general_election). Some MPs, members of Labour Party, have become government ministers with specific responsibilities in certain fields (for instance, Health and Social Care, Energy Security and Net Zero, Housing, Communication and Local Government etc.) but go on working for the constituencies.

Under-representation of women in politics and political life is the pivotal issue of numerous debates and persistent criticism. The number of women in the House of Commons had been increasing over the 20th century. Nevertheless, in February 2018 the Electoral Reform Society reported that hundreds of seats were being effectively 'reserved' by men, holding back women's representation (Hundreds ...2018). As of July 2024 there are 263 women in the House of Commons, the highest ever. Thus, the gender gap narrowed marginally as in 2024 general election returned the highest number and proportion of female MPs ever recorded: 263 (40 %) of 650 MPs are women, up from 220 in 2019 (Fig. 1). Of the 330 MPs elected for the first time in 2024, 129 were women (Allen 2024). In 2024 190 female MPs represented Labour (46 %), 32 – Liberal Democrats, 29 – the Conservatives, 12 – other parties. State of Parties in the House of Commons in April 2025 remained almost the same (<https://members.parliament.uk/parties/commons>, <https://www.parallelparliament.co.uk/MPs>).

Fig. 1. Women MPs elected to the Parliament. 8 March 2025
(<https://x.com/YvetteCooperMP>)

Multiple surveys, articles, resources contain diverse data about the achievements of women in the UK Parliament (Women in the House n.a). One of the achievements is gender parity in the Cabinet of Ministers (2025): 11 out of 22 members are women, including such important posts as Deputy Prime Minister and Chancellor of the Exchequer (<https://www.gov.uk/government/ministers>, <https://members.parliament.uk/government/cabinet>). His Majesty Official Opposition, The Shadow Cabinet, with 8 female members might seem nearly gender-balanced as well (<https://members.parliament.uk/opposition/cabinet>).

The UK Parliament website has lots of tools (Fig. 2) to assess the MPs' performance in the parliament, participation in debating the issues of the day, in checking and approving Government spending (budget, taxes), making laws. Looking through the list of MPs one can find diverse information about their parliamentary activity and online communication.

The analysis of Cabinet Ministers' performance in the UK Parliament shows that male Cabinet ministers are much more active than their female counterparts: male Ministers have 7594 spoken contributions while their female colleagues only 4643; male Ministers submitted 14675 written questions while their female counterparts – 9898 (Table 1).

Contact information

Parliamentary career

Voting record

Early Day Motions

Spoken contributions

Written questions

Registered interests

APPG officer roles

Last election result

Official portrait

Contact Stephen Kinnock

When contacting this Member, they should be addressed as **Stephen Kinnock**.

For information about when you should contact MPs, Lords, or other organisations/individuals, review the [who to contact with my issue page](#).

Parliament takes the safety and wellbeing of its Members very seriously. Any contact which is threatening or offensive may be passed to the police for action.

Parliamentary office

House of Commons
London
SW1A 0AA

Phone Number: 020 7219 8801
Email Address: stephen.kinnock.mp@parliament.uk

Website

<http://www.stephenkinnock.co.uk/>

Facebook

<https://www.facebook.com/stephenkinnock>

X (formerly Twitter)

<https://twitter.com/skinnock>

Fig. 2. Information about MP's activity
(<https://members.parliament.uk/member/4359/contact>)

Table 1

Speaking Contributions and Written questions of The Cabinet. Retrieved 25 April 2025

(<https://members.parliament.uk/government/cabinet>, <https://members.parliament.uk/member/4735/writtenquestions>)

	His Majesty's Government, The Cabinet, Labour	Gender	Speaking Contributions	Written questions
1.	Sir Keir Starmer , Prime Minister and First Lord of the Treasury	M	420	73
2.	Angela Rayner , Deputy Prime Minister, Secretary of State for Housing, Communities and Local Government	F	297	1575
3.	Rachel Reeves , Chancellor of the Exchequer	F	400	753
4.	Yvette Cooper , Home Secretary	F	916	189
5.	Ed Miliband , Secretary of State for Energy Security and Net Zero	M	502	40
6.	Mr David Lammy , Foreign Secretary	M	634	1054
7.	Pat McFadden, Chancellor of the Duchy of Lancaster	M	651	196
8.	Shabana Mahmood , Lord Chancellor and Secretary of State for Justice	F	229	621
9.	Wes Streeting , Secretary of State for Health and Social Care	M	585	1124
10.	Jonathan Reynolds , Secretary of State for Business and Trade, President of the Board of Trade	M	596	528
11.	Liz Kendall , Secretary of State for Work and Pensions	F	360	230
12.	John Heeley , Secretary of State for Defence	M	577	5135
13.	Heidi Alexander, Secretary of State for Transport	F	408	168
14.	Peter Kyle , Secretary of State for Science, Innovation and Technology	M	395	963
15.	Hilary Ben , Secretary of State for Northern Ireland	M	907	1470
16.	Ian Murray , Secretary of State for Scotland	M	644	743
17.	Bridget Phillipson , Secretary of State for Education	M	381	2061
18.	Liza Nandy , Secretary of State for Culture, Media and Sport	F	352	977
19.	Sir Alan Campbell , Parliamentary Secretary to the Treasury (Chief Whip)	M	174	237
20.	Darrem Jones , Chief Secretary to the Treasury	M	235	593

Ending table 1

	His Majesty's Government, The Cabinet, Labour	Gender	Speaking Contributions	Written questions
21.	Lucy Powell , Lord President of the Council and Leader of the House of Commons	F	441	993
22.	Jo Stevens , Secretary of State for Wales	F	331	1447
23.	Steeve Reed , Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs	M	288	2337
24.	Ellie Reeves , Minister without Portfolio (Cabinet Office)	F	376	702
25.	Baroness Smith of Malvern , Minister of State (Minister for Women and Equalities), Life Peer	F	152	
26.	Baroness Smith of Basildon , Leader of the House of Lords and Lord Privy Seal, Life Peer	M	977	182
27.	Lord Hermer , Attorney General	M	9	

The analysis of The Shadow Cabinet members' performance reveals the same trend: male MPs in The Shadow Cabinet are more active than their female counterparts, they have 6929 spoken contributions and submitted 5577 written questions while their female colleagues just 3159 and 1670 respectively (Table 2).

Table 2
Speaking Contributions and Written questions of the The Shadow Cabinet. Retrieved 25 April 2025
 (<https://members.parliament.uk/opposition/cabinet>)

	His Majesty's Official Opposition: The Shadow Cabinet, Conservative	Gender	Speaking Contributions	Written questions
1.	Mrs.Kemi Badenoch , Leader of HM Official Opposition	F	340	260
2.	Sir Mel Stride , Shadow Chancellor of the Exchequer	M	509	61
3.	Richard Fuller , Shadow Chief Secretary to the Treasury	M	696	374
4.	Priti Pate , Shadow Secretary of State for Foreign, Commonwealth and Development Affairs	F	697	796
5.	Chris Philp , Shadow Home Secretary	M	565	60
6.	Laura Trott , Shadow Secretary of State for Education	F	213	105
7.	Alex Burghart , Shadow Chancellor of the Duchy of Lancaster, Shadow Secretary of State for Northern Ireland	M	327	163
8.	James Cartlidge , Shadow Secretary of State for Defence	M	560	1601
9.	Kevin Hollinrake , Shadow Secretary of State for Levelling Up, Housing and Communities	M	941	1693
10.	Helen Whately , Shadow Secretary of State for Work and Pensions	F	542	272
11.	Andrew Grittith , Shadow Secretary of State for Business and Trade	M	283	409
12.	Claire Coutinho , Shadow Secretary of State for Energy Security and Net Zero	F	169	53
13.	Robert Jenrick , Shadow Secretary of State for Justice	M	604	94
14.	Edward Argar , Shadow Secretary of State for Health and Social Care	M	450	143
15.	Stewart Andrew , Shadow Secretary of State for Culture, Media and Sport	M	522	155
16.	Victoria Atkins , Shadow Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs	F	527	46
17.	Gareth Bacon , Shadow Secretary of State for Transport	M	144	177
18.	Alan Mak , Shadow Secretary of State for Science, Innovation and Technology	M	289	36

Ending table 2

	His Majesty's Official Opposition: The Shadow Cabinet, Conservative	Gender	Speaking Contributions	Written questions
19.	Mims Davies , Shadow Secretary of State for Wales	F	569	126
20.	Andrew Bowie , Shadow Secretary of State for Scotland	M	447	544
21.	Jesse Norman , Shadow Leader of the House of Commons	M	592	67
22.	Rebecca Harris , Opposition Chief Whip (Commons)	F	102	12
23.	Lord True , Life Peer, Shadow Leader of the House of Lords	M		
24.	Baroness Williams of Trafford , Life Peer, Shadow Chief Whip (Lords)	F		

In 2025 the activity of Cabinet Ministers in the Parliament is more intense than of the Opposition counterparts. Some Cabinet Ministers have submitted enormous number of written questions, for example, John Heeley (5135), Steeve Reed (2337), Bridget Phillipson (2061), Angela Rayner (1575), Hilary Ben (1470), Jo Stevens (1447) though their length of service is to be taken into account. Some female Cabinet members turned out to be champions in spoken contributions: Baroness Smith of Basildon (977), Yvette Cooper (916). Only Hilary Ben (907) can rival with his female colleagues. In 2025 parliamentary activity of The Shadow Cabinet members is less impressive: Kevin Hollinrake has 941 spoken contributions and 1693 written questions, James Cartledge – 560 and 1601, Priti Pate – 697 and 796 respectively. These raw numbers are incomparable with the Labour MPs activity. Generally, male Shadow Cabinet members look more active than their female counterparts but their length of service in the UK Parliament matters.

Comparative analysis (random choice) of parliamentary activity of Labour and Conservative MPs first elected in 2024, without any specific role in the Parliament, does not reveal any impact of gender factor (Table 3).

Table 3
Speaking Contributions and Written questions of MPs continually since 4 July 2024 (Labour and Conservative).
Retrieved 27 April 2025

	Labour	Gender	Speaking Contributions	Written questions
1.	Dan Aldridge	M	41	21
2.	Dr Scott Arthur	M	73	109
3.	Sadik Al-Hassan	M	21	15
4.	Alex Ballinger	M	48	47
5.	Al Carns	M	266	-
6.	Sarah Coombes	F	42	48
7.	Deirdre Costigan	F	72	104
8.	Lizzi Collinge	F	38	7
9.	Dr Beccy Cooper	F	36	85
10.	Particia Ferguson	F	46	16
	Conservative			
1.	Lewis Cocking	M	61	60
2.	Mr Peter Badford	M	53	253
3.	Lincoln Jopp	M	72	23
4.	Joe Robertson	M	59	418
5.	Dr Neil Shastri-Hurst	M	65	134
6.	Aphra Brandreth	F	31	34
7.	Alison Griffiths	F	33	73
8.	Sarah Bool	F	55	38
9.	Rebecca Smith	F	73	61
10.	Harriet Cross	F	84	123

In general, MPs with specific responsibilities in the Parliament look more efficient, business-like and enthusiastic. For example, The Leader of Liberal Democrats and Chief Whip are more energetic in the Parliament than other Party members. Thus, the specific responsibilities in the Parliament may neutralize gender factor (Table 4). In 2024 Scottish National Party won 9 seats in the parliament but MPs' parliamentary performance differs a lot: Andrew Gwynne with his impressive length of service is leading in

the number of spoken contributions and written questions but Kirsty Blackman, the only woman from this party, successfully keeps up with her male colleagues, making gender factor impact insignificant. Currently, only 3 out of 14 Independent MPs are women, and female MPs (serving continually since 2017 and 2019) do not fall behind their male counterparts (Table 4).

Table 4

Speaking Contributions and Written questions
(random choice of Liberal Democrats, Scottish National Party, Independent). Retrieved 27 April 2025

	Liberal Democrat	Gender	Speaking Contributions	Written questions
1.	Ed Davey (Leader of Liberal Democrats)	M	715	604
2.	Josh Babarinde	M	82	80
3.	Davis Chadwick	M	54	110
4.	Dr Danny Chambers	M	71	52
5.	Adam Dance	M	16	117
6.	Alex Brewer	F	17	45
7.	Charlotte Cane	F	22	99
8.	Victoria Collins	F	56	215
9.	Jess Brown-Fuller	F	85	76
10.	Wendy Chamberlain (Liberal Democrat Chief Whip)	F	484	777
	Scottish National Party			
1.	Stephen Flynn (SNP Westminster Leader)	M	300	63
2.	Chris Law	M	378	794
3.	Seamus Logan (since 4 July 2024)	M	79	53
4.	Pete Wishart (Deputy SNP Westminster Leader)	M	1132	112
5.	Brendan O'Hara	M	529	535
6.	Graham Leadbitter (since 4 July 2024)	M	60	67
7.	Dave Doogan	M	366	481
8.	Stephen Gethins (since 4 July 2024)	M	313	788
9.	Kirsty Blackman	F	569	454
	Independent			
1.	Shokat Adam	M	78	25
2.	Jeremy Corbyn (since 9 June 1983)	M	1365	181
3.	Alex Easton	M	26	120
4.	Mr Adnan Hussain	M	26	3
5.	Iqbal Mohamed	M	62	13
6.	Andrew Gwynne (since 5 May 2005)	M	1476	2890
7.	Dan Norris	M	59	56
8.	Ayoub Khan	M	37	133
9.	John McDonnell (since 1 May 1997)	M	960	816
10.	Oliver Ryan (since 4 July 2024)	M	42	13
11.	Rupert Lowe (since 4 July 2024)	M	38	1100
12.	Apsana Begum	F	144	731
13.	Rosie Duffield	F	146	376
14.	Zarah Sultana	F	244	588

The impact of gender factor in MPs' e-representation is negligible. All Cabinet Ministers (Labour) follow party culture and party behaviour standards. Almost all of them have the same e-representation model – individual websites and X (formerly Twitter) accounts though Ellie Reeves, Party Chair, Minister without Portfolio, and Ed Miliband have just X accounts. On the contrary, Reidi Alexander and Lucy Powell have their websites, X, Facebook and Instagram accounts. Some websites (for example, of Rachel Reeves, Yvette Cooper, Wes Streeting, Alan Campbell) just redirect visitors to the MPs' X accounts via transmedia links.

Noteworthy, Keir Starmer' website (<https://keirstarmer.com/>) has a video kaleidoscope on homepage – different episodes of his meetings with world leaders, his meetings with voters, different categories of people across the country – young and old, adults and teenagers, people playing football and confined to wheelchairs, representatives of different races and ethnic groups at diverse locations across the country. Undoubtedly, videos look trendy and preferable in the 2020s, thus PM's website meets new requirements.

This component of the content makes the Keir Starmer's website exceptional, as on all other homepages visitors can see photos only. Videos are followed by the PM's address to the nation – *The work of change begins now*. The Labour slogan – *Let's get Britain's future back, together* – is easily noticeable in the address. Red, the colour of the Labour Party, the dominant element of the photo, is used for the initial and final sentences, and subsections of the PM's biography (*About me, My Childhood, Standing up for working people*), brief news headlines about the events in his constituency – Holborn and St Pancras (<https://keirstarmer.com/holborn-and-st-pancras/>). Keir Starmer does not run accounts on social media platforms but his photos appear quite often on other Labour MPs' X and Facebook accounts.

Angela Rayne, Deputy PM, has a slide show on homepage of her website that is followed by another Labour slogan – *STANDING UP, SPEAKING OUT*. The dominance of red, the Labour Party colour, on the website, X and Facebook, on multiple photos is overwhelming (Fig. 3–4). Correlation of video and photos on Angela Rayne's X posts and reposts is 50/50 while Facebook account offers photos only.

Fig. 3. Angela Rayne's X account
(<https://x.com/angelarayner>)

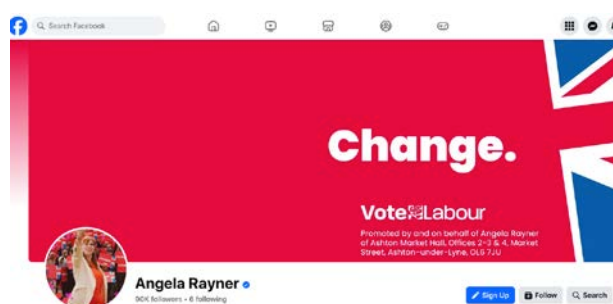

Fig. 4. Angela Rayne's Facebook account
(<https://www.facebook.com/AngelaRaynerMP/>)

Cabinet Ministers' websites, for example, of Shabana Mahmood, Jonathan Reynolds, Hilary Benn, Bridget Phillipson and others, are well-structured and have the same design. Ian Murray's website (<https://www.ianmurraymp.com/westminster/>) has a section WESTMINSTER with numerous videos of Q&A sessions. John Healey's website successfully utilizes red for links, dates, headlines (<https://www.johnhealeymc.co.uk/>). Bright red is in abundance on Heidi Alexander's website (<https://www.heidialexander.org.uk/>) including multiple links. Red as the Labour colour is abundant on social media (Fig.5–6). The impact of corporate culture is easily noticeable on X accounts of Ed Miliband, Rachel Reeves (https://x.com/Ed_Miliband, <https://x.com/RachelReevesMP>), and other ministers (<https://www.facebook.com/patmcfaddenwolverhampton>, <https://x.com/wesstreeting>, <https://x.com/leicesterliz>). Ministers post many photos and videos of their official meetings. For instance, Yvette Cooper's Facebook account offers videos of Q&A sessions in the House of Commons, meetings in the constituency, interviews but photos as a mode remain preferable. Thus, comparative analysis of MPs' communication on social media platforms shows that corporate culture and party culture nullify the impact of gender factor on online communication.

Fig. 5. John Healey's X account
(https://x.com/JohnHealey_MP)

Fig. 6. Peter Kyle's X account
(<https://x.com/peterkyle>)

Neither corporate culture, nor gender factor are evident in online communication of other parties. The Conservatives do not utilize colour symbolism on their individual websites and social media platforms. Moreover, some MPs, for example, Rebecca Harris, Opposition Chief Whip, and Claire Coutinho have just e-mail addresses, and Mrs Kemi Badenoch, Leader of HM Official Opposition, Leader of the Conservative Party, has an X account only. Chris Philp stands out among male Shadow Ministers as he runs his website, and a range of social media accounts – Facebook, X, Instagram, TikTok, YouTube (<https://members.parliament.uk/member/4503/contact>). Logically, green used by the Green Party MPs, for instance, on Siân Berry's Facebook and X accounts (<https://www.facebook.com/sianberrygreen>), on Dr Ellie Chouwns' website (Fig.7-8). Other MPs from the Green Party have neither websites, nor social media accounts. MPs from Reform UK, another minority party, do not have e-representation. Thus, neither gender factor, nor corporate culture principles are relevant.

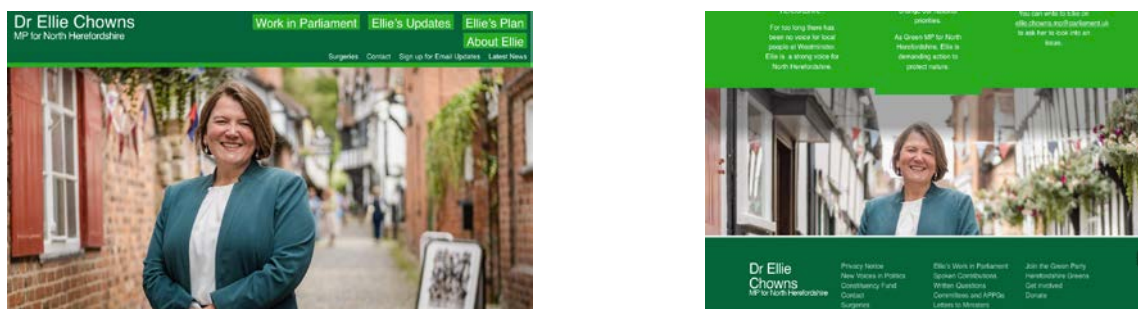

Fig. 7–8. Dr Ellie Chouwns' website
(<https://elliechouwns.org.uk/>)

Independent MPs have different e-representation and diverse design of their individual websites and social media accounts (Fig.9). Jeremy Corbyn's website (<https://jeremycorbyn.org.uk/>) just echoes the content of his Facebook and X accounts. Other Independent MPs run mosly X accounts. Some female Independent MPs can be contacted via their parliament and constituency offices only.

Fig. 9. Shockat Adam's Facebook account
(<https://www.facebook.com/shockatadam>)

In line with Global Gender Gap Report (2024) of the World Economic Forum it will take the world 134 years, five generations, to reach gender parity. Nevertheless, gender parity slowly inches forward and positive changes are visible in many fields including UK Parliament: Deputy Prime Minister (Labour) and Leader of HM Official Opposition (The Conservative) are women; nearly 50% of the Cabinet Ministers are women; femalen MPs make 40 % of the UK Parliament. Female MPs are active inside and outside the Parliament, running their X accounts, informing their voters about the events in the constituencies, in the Parliament and in the Government.

Further research of gender factor impact in political and parliamentary discourse might include the analysis of emotional speech, communication strategies during Q&A sessions, argumentation strategies in debates.

REFERENCES

- Agarwal, P., Sastry, N., & Wood, E. (2019). Tweeting MPs: Digital Engagement between Citizens and Members of Parliament in the UK Preprint file:///Users/allabelova/Downloads/Tweeting_MPs_Digital_Engagement_between_Citizens_a.pdf
- Akirav, O. (2020). Assessing the parliamentary activities of UK MPs. *British Politics*, 15(2). <https://doi.org/10.1057/s41293-019-00111-w>
- Allen, G. (2024). 2024 general election: How many women were elected. <https://commonslibrary.parliament.uk/2024-general-election-how-many-women-were-elected/>
- Bollenbacher, J., Loynes, N. & Bryden, J. (2022). Does United Kingdom parliamentary attention follow social media posts?. *EPJ Data Sci*, (11), 51. <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-022-00364-4>
- Butler, R. (2024). *Political Discourse Analysis. Legitimisation Strategies in Crisis and Conflict*. Edunburgh University.
- Dunmire, P. (2023). Political discourse analysis and critical discourse studies: scope, relations, commitments. In *Political Science and Public Policy 2023*. <https://doi.org/10.4337/9781800373570.00017>
- Dunmire, P. (2012). Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and the Politics of Language. *Language and Linguistics Compass*, 6(11). <https://doi.org/10.1002/lnc3.365>
- Espósito, E., & Breeze, R. (2022). Gender and politics in a digitalised world: Investigating online hostility against UK female MPs. *Discourse & Society*, 33(3): 095792652210766. <https://doi.org/10.1177/09579265221076608>
- Fairclough, I., & Fairclough, N. (2013). *Political Discourse Analysis*. Routledge.
- Global Gender Gap Report 2024 (2024). <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/digest/>
- Goodchild, L., Oppenheim, Ch., Cleeve, M. (2007). MPs online: An evaluative study of MPs' use of web sites. *Aslib Proceedings*, 59(6), 565–587. <https://doi.org/10.1108/00012530710839632>
- Hundreds of seats effectively 'reserved' by men at Westminster, research shows. (2018). <https://www.electoral-reform.org.uk/latest-news-and-research/media-centre/press-releases/hundreds-of-seats-effectively-reserved-by-men-at-westminster-research-shows/>
- Ipu report: parliamentary gender gap narrowed over the past 30 years but progress stalled in 2024 (2025). <https://www.ipu.org/news/press-releases/2025-03/ipu-report-parliamentary-gender-gap-narrowed-over-past-30-years-progress-stalled-in-2024>
- Jackson N., & Lilleker D. G. (2011). The Member for Cyberspace: E-Representation and MPs in the UK. <https://doi.org/10.4018/978-1-61350-329-4.ch005>
- Partington, A., & Duguid, A. (2020). Political media discourses. *Handbook of Corpus Approaches to Discourse Analysis*. Routledge.
- Stafford, J. (2023). Parliamentary activity of MPs is affected by their place in corporate networks <https://www.manchester.ac.uk/about/news/parliamentary-activity-of-mps/>
- van Dijk, T.A. (2008). *Discourse and Context: A Socio-cognitive Approach*. Cambridge University Press
- Ward, S., & Lusoli, W. (2005). From weird to weird: MPs, the Internet and representative politics in the UK. *Journal of Legislative Studies*. <https://doi.org/10.1080/13572330500158276>
- Wodak, R. (2014). *Critical Discourse Analysis*. Routledge
- Wodak, R. (2009). *The Discourse of Politics in Action*. Springer.
- Women in the House of Commons of the United Kingdom (n.a.). https://en.wikipedia.org/wiki/Women_in_the_House_of_Commons_of_the_United_Kingdom#:~:text=As%20of%20July%202024%2C%20there,in%20the%20House%20of%20Commons.&text=In%20February%202018%20the%20Electoral,men%2C%20holding%20back%20women's%20representation
- Yildirim, T. M. (2024). Emotions in the Aisles: Unpacking the Use of Emotive Language in the UK House of Commons. *European Journal of Political Research*. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12733>

Отримано редакцією журналу / Received: 28.05.25

Прорецензовано / Revised: 25.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 26.06.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Алла БЄЛОВА, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-3014-326X

e-mail: profbelova@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ГЕНДЕРНИЙ ФАКТОР В КОМУНІКАЦІЇ ЧЛЕНІВ ПАЛАТИ ГРОМАД У ПАРЛАМЕНТІ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ТА ОНЛАЙН (2024–2025)

Вступ. Гендерні питання, гендерні моделі спілкування у політиці, у парламенті, кроки до гендерного паритету досліджуються спеціальними комітетами, аналізуються науковцями в межах гендерних студій, дискурсивного аналізу. Недостатнє представництво жінок у Парламенті Сполученого Королівства,

гендерно-марковані моделі спілкування залишалися чутливими проблемами у британській політиці з часів, коли жінки отримали право голосувати та балотуватися на виборах у парламент у 1918 році. У статті вплив гендерного фактору був проаналізований на основі парламентського дискурсу Великої Британії, зокрема даних вебсайту про участь членів Палати Громад в обговоренні та дискусіях, письмових запитань лейбористів, консерваторів, ліберальних демократів і незалежних членів парламенту у 2024–2025 роках, а також на матеріалі вебсайтів членів парламенту та їхніх акаунтів у соцмережах X та Facebook.

Методи. Парламентський дискурс досліджено з використанням критичного аналізу дискурсу, порівняльний аналіз онлайн комунікації членів парламенту здійснено на основі мультимодального аналізу дискурсу.

Результати. Аналіз парламентського дискурсу за допомогою чисельних інструментів вебсайту Парламенту Сполученого Королівства дозволяють стверджувати, що чоловіки-члени Кабінету Міністрів та Тіньового Кабінету є більш активними, ніж їхні колеги-жінки як під час дискусій у Парламенті, так і з письмовими запитаннями. Гендерна різниця в комунікативній активності та ефективності парламентарів, уперше обраних у 2024 році, не спостерігається. Ролі та обов'язки, які депутати виконують у Кабінеті міністрів або у Парламенті, позитивно впливають на їх ефективність. Усі міністри мають вебсайти однакового дизайну та X-акаунти, з домінуючим червоним кольором, символом Лейбористської партії, таким чином очевидним є вплив корпоративної культури та політики партії.

Висновки. Гендерний розрив у парламентському дискурсі поступово зменшується. Парламентарі-жінки все ще поступаються чоловікам в усній та письмовій комунікації, однак в онлайн комунікації, яка у XXI ст. стала невід'ємною частиною політичного дискурсу, гендерні розбіжності не спостерігаються.

Ключові слова: гендер, критичний дискурс аналіз, мультимодальний аналіз, парламентський дискурс, політичний дискурс.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Iryna ALYEKSYEYEVA, PhD (Philology), Assoc.Prof

ORCID ID: 0000-0002-3109-0331

e-mail: i.alekseeva@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DONALD TRUMP AS A CENTERPIECE IN NEW NARRATIVES OF THE GUARDIAN'S OPINION ARTICLES (DECEMBER, 2024 – JANUARY, 2025)

Background. In 2025, the world's politics was marked with sweeping changes in domestic and international policies, caused by Donald Trump's rise to the presidency in the USA. The article approaches mass media as an influential actor capable of shaping public opinion of a politician and, therefore, impacting political processes.

Methods. The research employs Critical Discourse Analysis and cognitive narratology to explore ten opinion articles focused on Donald Trump and published in the British daily newspaper Guardian in December, 2024 – January, 2025.

Results. The research reveals that the columnists' principal means of characterization is labeling. Remarkably, the labels attached to Trump contain connotations of authoritarianism and autocracy (here belong such nominations as king, tsar, autocrat). In addition, nominations of his team members consistently imply their subordinate status in a hierarchy (e.g., lackey, henchman, lieutenant). Trump's allegedly autocratic mode of governance disagrees with generally accepted and widely proclaimed Western values such as democracy and freedom, that is why Trump is called a threat, a danger, a warrior. Furthermore, the sample contains a set of new coinages, derivatives from the president's name, which justifies assuming that Trump is currently the central figure in world politics who sets political and ideological trends: he promotes Trumpism, his supporters are Trumpists or Trumpians who may be more or less Trumpy, dissemination of his views is Trumpification and, finally, Trump-like activities are Trumpery.

The narratives emerging in the sample outline the US domestic and global processes. Within the US internal political discourse, Trump is an autocratic leader who interferes with justice at will and promotes right-wing views. This enables The Guardian's columnists to draw a parallel between Trump and fascism, which suggests the historical continuity of Trump's views and brings the narrative onto the global level. In the international arena, Trump is depicted as the initiator of an economic, ideological and cultural struggle between once-indisputable allies and partners, namely the United States, Great Britain and the European Union. Using precedential texts, the Guardian admits Europe's internal problems, yet points out the unity of European values, which may help to overcome the discord and reunite to fight the new enemy.

Conclusions. The research shows that the opinion articles use lexical means to lead their readers to a negative assessment of Trump as an opponent to the core European values, whereas precedential texts are employed to draw historical and even biblical parallels between the emerging world order and well-known events and stories of the past.

Keywords: mass media, political discourse, discourse analysis, narrative, label, precedential text.

Background

Research into political discourse tends to primarily focus on politicians and their activity (Atmawijaya, 2024; Hussein, Hazem & Al-Gailani, 2024; Zheng & Zang, 2023). Yet, mass media are also scrutinized as a political actor that purposively acts, i.e., uses "publications or broadcasts to try and change the beliefs of policy preferences of mass and/elite audiences" (Page, 1996, p. 20). Studying mass media from this perspective has revealed ever-increasing mediatization of political discourse (Chouliaraki, 2000): mass media outlets are consistently used by political elites as the key vehicle to unfold strategic narratives to the public. This assumption is also supported in (Chekshturina, 2024) that draws on media coverage of the Russian-Ukrainian war and illustrates the significant influence media coverage had on the world community and how it contributed to diplomatic and military support of Ukraine. Another research delves into the media construction of LGBTI-friendly society in Belgium (Verhoeven, Dhoest & Paulussen, 2023). In other words, media are "not just a source of information but also an active participant in political and military processes" (Chekshturina, 2024, p. 54), or, in Page's terms, a political actor.

To be objective, it is necessary to mention case studies that empirically argue that "we should not expect slanted media to affect political outcomes: if media plurality and voters' understanding of media owners' political motives are sufficiently high" (Spirig, 2024, p. 786). In other words, though mass media influence, they do not determine public opinion, unless the public chooses to be exposed exclusively to outlets of a particular slant. As a result, political actors aim at generating and promoting their 'narratives', i.e. macro-

stories that relate diverse events into a coherent sequence that establishes the continuity between the past and the present as well as outlines the future (Snytko & Hrechka, 2022, p. 104). Narratives unfolded in a politician's speech are explored in (Atmawijaya, 2024) that draws on Critical Discourse Analysis to contextualize Donald Trump's speech in broader discursive practices and shows how his messages resonate with and mobilize the audience. Another research into narratives that shape public opinion is carried out in (Nabokova & Martynyuk, 2023) that employs the coverage of First Lady Melania Trump in English mass media to uncover its ideological implication and socio-pragmatic potential.

This article focuses on The Guardian's publications that presented Donald Trump and the global political situation in December, 2024 – January, 2025, i.e. shortly before and after his inauguration. Since Trump's second presidency promised drastic changes in US foreign policies, the British media outlet had to accommodate the new president's policies within the new world order, to present it to its readers as well as to shape their stance toward this new influential political actor. The novelty of the political configuration and the recent radicalization of mass media discourse contribute to the relevance of the study.

The objective of the research is to explore the global strategic narrative developed by The Guardian columnists that positions Trump as the leader of the USA in relation to other political centers in the world. To achieve the objective, the following tasks are carried out: to collect a sample, to analyze it in terms of language means used to inform about Donald Trump and his actions, to analyze his image maintained in the publications and, finally, to identify strategic narratives of the global political processes and Trump's function in them.

Methods

The sample consists of ten opinion articles featuring Donald Trump and published between December 1, 2024, and January 30, 2025 by a British mass media outlet, The Guardian. The texts are analyzed within the framework of Critical Discourse Analysis to reveal the ideologically charged message of the mass media publications.

The research draws on the assumption of cognitive narratology (Tucan, 2013) that argues for the narrative as "a tool of understanding and a way of helping individuals to structure and make sense of their experiences" (Tucan, 2013, p. 300). Cognitive narratology defines "narrative understanding as a process of building mental models as a result of text interpretation" and claims that "interpreters rebuild roughly the same mental models that appear in story production" (Tucan, 2013, p. 300). Viewed from this perspective, mass media publications may help shed light on the audience's interpretation of and attitude to global processes, set in motion by President Trump.

Results

It is worth starting by exploring the means used to build Trump's image to the readership. Labeling is the most prominent feature in the sample: it often occurs in headlines and permeates further texts. Thus, there are such headlines as *Will the return of **King Maga** to the White House mean a Trumpification of British politics?* (Rawnsley, 2025), *Through the blizzard of edicts, see Trump for what he is: **an autocrat reaching for limitless power*** (Freedland, 2025b). The main body of the articles develop the idea of Trump's autocratic inclinations: *How much can he be **king**? (...) if the **king** so wishes, the enthronement of the **King** of Maga* (Freedland, 2025b). While the 'king' is a nomination of an autocratic ruler in the Anglo-Saxon culture, there are lexemes that refer to other more or less foreign to American culture institutional roles, e.g., *America's tsar* (Freedland, 2025 a) and *emperor (the most powerful office in the world is becoming the court of an **emperor*** (Freedland, 2025b). It is noteworthy that nominations of Trump's team also intrinsically deliver the idea of autocracy and rigid hierarchy, where Trump holds the supreme position: *loud-mouthed **lackeys** such as Elon Musk* (Tisdall, 2025), *(Trump's) powerful **lieutenant** (about Elon Musk)* (Freedland, 2025b), ***henchman*** (Freedland, 2025a), *billionaire "tech **caste**"* (Tisdall, 2025), *tech **bosses, brologarchy*** (Hyde, 2025).

Another label attached to Donald Trump is ***danger** or **threat*** (*All those dangers are real, but there is a **greater danger** still, and its name is Donald Trump* (Freedland, 2025 b), *a **threat** to peace and prosperity* (Rawnsley, 2025)). The danger arises from Trump's belligerent nature: he is labeled as warrior that relishes battles against the constitutional order and is determined to transform the US democracy into an autocratic system:

*...he **relishes** the prospect of a long legal **battle**, in which he can play the anti-immigration **warrior against the system**. (...) That would be to upend the entire US system of government, to **turn America** from a constitutional democracy into **an autocracy**.* (Freedland, 2025 b).

The domestic battle is paralleled with aggressive foreign policies, the most prominent being *global/transatlantic/trade/tariff war* as well as *culture war*:

*Trump (...) is also **threatening massive tariffs** against his closest allies that could split Europe and trigger a **damaging transatlantic trade war**.* (Taylor, 2024).

The metaphoric language used to comment on Trump's actions and statements evokes the image of an untamed destructive force:

*...what we are witnessing is **an assertion of raw power** and an attempt to exercise it without limit. (...) In part, it is the perennial move of all ultranationalists – seeking to define who belongs to the nation and who is shut out (...) – but it is also about **flexing muscle**.* (Freedland, 2025 b).

Presenting Trump as an unruly powerful force justifies calling some politicians, namely Nigel Farage and Donald Tusk, as **Trump whisperers**, i.e., people "who can control or train a particular type of animal just by using the voice or gentle body movements, and without using force or threats" (Cambridge Dictionary, n.d.):

*He [Nigel Farage – I. A.] will carry on trading on his friendship with the president and trying to gain traction from selling himself as a **Trump whisperer**.* (Rawnsley, 2025).

*... Tusk seems better placed than others to make his mark as Europe's "**Trump whisperer**" and try to keep a fractious EU united in support of Ukraine as it hunkers down for Hurricane Donald.* (Taylor, 2024)

The analysis of the lexemes derived from Trump's name underscores the impact of his views on global politics and social trends. Thus, the noun *Trumpism* marks the formation of an ideology that has already acquired its supporters (*Trumpists* or *Trumpians*).

*... any **Trumpist** moved to attack the police could be similarly exempted from legal consequences, if the king so wishes.* (Freedland, 2025b).

*Still, the problem does not lie only with the **Trumpians** and their gaslighting, nor even with the hardcore *Maga* supporters...* (Freedland, 2025b).

One may embrace *Trumpism* to a different extent, therefore there is the qualitative adjective *Trumpy* that may be used in the form of the comparative degree:

*For hard rightists of the Reform variety or in the Conservative party, the lesson of his comeback is that they should borrow from his tactics to become **more Trumpy** themselves* (Rawnsley, 2025).

The process of embracing the ideology is called *Trumpification*:

*Will the return of King *Maga* to the White House mean a **Trumpification** of British politics* (Rawnsley, 2025).

Unlike *Trumpism* as ideology, *Trumpery* is a policy pursued by the US President and his supporters:

*At the same time, I also come across moderate Tories who see the significant peril for their party in being beguiled by **Trumpery*** (Rawnsley, 2025)

Blatant rejection of *Trumpism* has been labeled by pro-Trump journalists *Trump Derangement Syndrome* (TDS), an almost-psychiatric term, where 'derangement' stands for "the state of being completely unable to think clearly or behave in a controlled way, especially because of mental illness" [<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/derangement>]:

*They [Democrats, liberals and others – I. A.] also worry about seeming hysterical, of appearing to have succumbed to **Trump Derangement Syndrome*** (Freedland, 2025b).

Reading The Guardian's opinion articles, one cannot but notice that Trump's return to the White House has triggered several narratives. One of them is, in fact, a struggle of narratives within the United States over the moral stance towards the participants of the US State Capitol attack on January 6, 2021. Trump's "*sweeping pardon for the insurrectionists of 6 January 2021*" (Freedland, 2025b) was interpreted as permission of violence if it is to support him. The radical axiological difference between the two narratives affects vocabulary choice: Trump's *J6 hostages* are called *insurrectionists* by his opponents. As a result, the rule of law is said to have been undermined:

*By that move, he has essentially licensed political violence, so long as it is committed in support of him. (...) **That mass pardon** has set a precedent that does not merely **undermine the rule of law**, it suspends it: any *Trumpist* moved to attack the police could be similarly exempted from legal consequences...* (Freedland, 2025b).

Another storyline is cultural and employs multimodal means. Two articles in the sample expand, among other things, on the Trumps as trendsetters and register the promotion of the *tradwife*, i.e., a woman who supports and practices traditional gender roles and prioritizes her family over her career. Wearing a cosplay of Audrey Hepburn's dress on the inauguration day, Ivanka Trump is presented as tangible symbol of the *tradwife* image at the liberty ball. Audrey Hepburn and her character Sabrina in *Roman Holiday* are epitomes of femininity and, hence, are associated with conservatism. The sweeping shift to uncompromising right-wing politics and authoritarianism, though expressed differently, was detected in the uniform-like style of Melania Trump's garment:

*The rise of the **tradwife** – and the modest, floral **prairie dresses** so beloved by these rightwing influencers, which then trickled down to the high street – has mirrored the shift in the US much further to the right. We seem to be seeing an even greater shift towards sartorial sharpness (...) and conservative tailoring or even, dare I say, **the uniform dressing so beloved by the political far right**. Much has been made of how Melania's*

stark get-up contrasted to her Jackie O cosplay at the last inauguration. This time there was no attempt at demure people pleasing: **she looked positively authoritarian** (Cosslett, 2025).

Fig. 1. Donald, Melania, Lara and Eric Trump, Jared Kushner and Ivanka Trump, at the liberty ball on inauguration day, January 20, 2025 (Cosslett, 2025)

'Authoritarianism' and the 'right-wing' drift conjure up the memories of fascism and Mussolini, so the columnist throws in the fascist leader's quote on the power of fashion and, thus, both draws a parallel between Trump's worldview and fascist ideology and points out the surreptitious though irresistible impact of sartorial trends:

Mussolini once said that "any power whatsoever is destined to fail before fashion. If fashion says skirts are short, you will not succeed in lengthening them, even with the guillotine". For that reason, **far-right authoritarian movements** have long attempted to capture the fashion system. We can argue endlessly about whether the new Trump administration can be **compared to fascism**. I think that it meets most of the key traits identified by Umberto Eco... (Cosslett, 2025).

The narrative of the ideological continuity with fascism and Nazism is backed up in other articles. In particular, one columnist compares Elon Musk's greeting "an inauguration crowd with what looked unmistakably like **two Sieg Heil salutes**, as if hailing the dawn of **a new age of fascism**" (Freedland, 2025b). Another journalist notices the similarity of the whole situation to the episode in Kubrick's black comedy, where Dr. Strangelove, a paraplegic scientific German advisor of the US president, suddenly stands up out of his wheelchair and exclaims, "Mein Führer, I can walk!":

...it was all a hopelessly overstimulating day for Elon Musk, whose **double salute on stage later was a pure Dr Strangelove spasm**, generously described by the Anti-Defamation league as "an awkward gesture" (Hyde, 2025).

This narrative is furthered by another one that embeds Trump's diplomacy in international politics and demonstrates the rearrangement of the world's power into a new pattern of allies and enemies. The narrative suggests that ongoing global changes are unfolding according to scenarios written by various political actors. For example, Trump's plan to expand the US territory is a replica of Russia's policies: Trump is labeled *tsar*, i.e., *dictator*:

It's **a playbook written by Vladimir Putin**, with Trump as America's **tsar** and Musk as his principal brologarch. While the Russian **dictator** covets Ukraine, Georgia and Moldova, Trump is eyeing up Greenland and the Panama Canal (and even Canada). (Freedland, 2025a).

The narrative states "[T]he president-elect's hostility towards other democracies" (Freedland, 2025a):

Trump is acting (...) **like an enemy of the US's historic partners**, either threatening their security and sovereignty directly or indulging hostile interference in their domestic affairs. (Freedland, 2025a).

As a result, there appears the non-US west that "has to achieve (...) unity in the face of Trump and his own brand of authoritarianism". (Freedland, 2025a).

According to the British columnist, the non-US west consists of Great Britain and the European Union:

The only body in this neighbourhood with the heft to stand up to Musk and his billions is **the European Union**. If Musk gets his way, and installs nationalist populist leaders in Paris, Berlin and elsewhere, that may cease to be true. But for now, **the EU is the only serious democratic counterweight to the Trump-Musk axis**. (Freedland, 2025a).

Within the European Union, it is Poland that can "marshal Europe's response to Donald Trump's impending return to the White House": "Trump may hate Brussels but he likes Poland" and it is Poland's

leader Donald Tusk who can "convince the Republican nationalist that closer European defence cooperation can strengthen Nato without harming US interests" (Taylor, 2024).

Though Poland has made steps to ensure Europe's stability (*Poland has revived the Weimar Triangle cooperation format with Germany and France – a diplomatic agreement to engage in regular dialogue on EU affairs. It has joined the alliance of Nordic and Baltic nations and is part of the Bucharest Nine grouping of central and eastern Nato members.* (Taylor, 2024), the EU is going through turbulent times due to inner problems (migration, legislation, economic stagnation) and exterior political and economic actors (Russia, US, China):

Europe is in trouble. The EU's borders, democracies, laws and liberties are threatened by an aggressive Russian nihilism. Relations with the US, transatlantic blood brother and key Nato partner, are coming under unprecedented strain. China, an expansionist, authoritarian superpower, circles like a predatory foe. The economies of leading countries, notably Germany, are contracting and stagnating. (Tisdall, 2025).

This narrative admits the rise of hard-right parties in some EU members (Hungary, Germany, Austria, Sweden, Slovakia, Spain, etc.), ineffective and incoherent policies of Emmanuel Macron and Olaf Scholz, weakness of Ursula von der Leyen, Giorgia Meloni's "cosying-up" to Trump, yet it is reported to strengthen Europeans' urge for unity and consolidation. Moreover, even former Brexiters have started to reconsider their choice made in the 2016 Referendum:

Despite, or perhaps because of, the threats from Russia, the US and China, nearly 70 % of EU citizens view their continent as a place of stability in a troubled world. (...) Recent polls show a growing yearning for Europe and deepening suspicion of the US. Even Brexit supporters want a reset with Brussels. (Tisdall, 2025).

Presenting the US, Russia and China as predatory enemies attacking the EU and the UK, the strategic narrative is delivered in the article titled *Donald Trump will huff and puff, but if Europe's leaders rise to its defence, their house will stand* (Tisdall, 2025). The heading uses the imagery of two 'basic' narratives: the fairy tale *Three Little Pigs*, where Trump is Mr Wolf, who huffs and puffs to blow down the EU house, and the Gospel of Matthew, where Jesus says to the Pharisees: "Every kingdom divided against itself is brought to desolation, and every city or house divided against itself will not stand" (New King James Version, 1982, Matthew 12:22-28). The text turns to this two-fold allusion at the beginning (headline) and in the final paragraph: *"The more Trump and other predators huff and puff like Mr Wolf in the Three Pigs nursery rhyme, the stronger the house of Europe may grow. To quote again from Tusk's speech last week: «Europe is not yet lost... Raise your heads, Europeans. Europe was, is and will be great»"* (Tisdall, 2025).

Discussion and conclusions

The analysis brings to light the consistent process of image and narrative construction in The Guardian's opinion articles on Donald Trump published in December, 2024–January, 2025. Lexical items used to characterize this politician are, in fact, labels that depict him as a highly authoritarian personality who arranges his supporters into a hierarchy usually found in the army or in a 'master–servant' relation. In addition, Trump's words and actions are presented as incompatible with the key values of the 'non-US' West, so he is labeled a *threat* to democratic states.

Another important feature of the texts is neologisms derived from Trump's name that prove his significance for political and social processes. These lexemes nominate an ideology (*Trumpism*), a supporter of this ideology (*Trumpist/Trumpian*), a process of accommodating the ideology (*Trumpification*) and an action regarded as typical of Trump (*Trumpery*).

On the discourse level, these language features are woven into narratives of two types. One of them is a national American narrative where Trump is pictured as a system-wrecking force pursuing ideas of the hard right within the United States. Another narrative evolves around international politics and highlights the new world order, with Trump being a destructive actor who breaks old alliances and wages wars with former partners. As a British mass media outlet, The Guardian's columnists pay special attention to the latter narrative and, in particular, to the UK's place in the new power configuration. As a result, they draw on precedential texts and recontextualize them to incorporate the ongoing political processes in the historical continuum. By doing so, they do not only shape the audience's interpretation of the past and the present but also outline Britain's potential political moves in the future.

REFERENCES

Atmawijaya, T. D. (2024). Reclaiming the Narrative: A Critical Discourse Analysis of Donald Trump's 2024 Super Tuesday Campaign Speech. *k@ta* 26(2), 87–102. <https://doi.org/10.9744/kata.26.2.87-102>

Cambridge Dictionary. (n.d.). Whisperer. In *Dictionary.cambridge.com*. Retrieved April 24, 2025, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/whisperer>

Chekshturina, V. M. (2024). The role of media in shaping of political discourse in the context of the Russian-Ukrainian war. Political governance and politics, (1), 53–62. <https://doi.org/10.70651/2498/2024.1.06> [in Ukrainian]. [Чекштуріна В. М. (2024). Роль медіа у формуванні політичного дискурсу в умовах російсько-української війни. *Політичне управління і політика*, (1), 53–62]

Chouliarakis, L. (2000). Political discourse in the news: democratizing responsibility or aestheticizing politics? *Discourse & Society*, 11(3), 293–314.

Cosslett, R. L. (2025, January 25). What does the authoritarian-chic fashion tell us? Designers are suddenly eager to dress the Trumps. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/jan/26/melania-trump-hat-designers-fashion-industry>

Freedland, J. (2025a, January 10). Trump and his henchman Musk treat America's oldest allies as enemies. Britain can't face this threat alone. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/jan/10/trump-america-musk-starmer-europe>

Freedland, J. (2025b, January 24). Through the blizzard of edicts, see Trump for what he is: an autocrat reaching for limitless power. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/jan/24/donald-trump-executive-orders-autocrat-limitless-power>

Hyde, M. (2025, January 21). So this is Trump's 'golden age' – chaos, destruction and a coalition of creeps. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/jan/21/donald-trump-inauguration-coalition-cronies-creeps>

Hussein, A. K., Hazem, A. H., & Al-Gailani, M. M. (2024). From Crisis to Hope: A Critical Discourse Analysis of Boris Johnson's Easter Day Speech. *Asian Journal of Human Services*, (26), 122–134. <http://dx.doi.org/10.14391/ajhs.26.122>.

Nabokova, I., & Martynyuk, A. (2023). Narratives and radial categories structuring them (based on the Western massmedia narrative about Melania Trump). *The journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (97), 30–36. <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-97-04> [in Ukrainian]. [Набокова І. Ю., Мартинюк А. П. Наративи і радіальні категорії, що їх організують (на матеріалі наративу західних ЗМІ про Меланію Трамп) (2023). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*, (97), 30–36].

New King James Version. (1982). BibleGateway.com. <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Matthew%2012%3A22-28&version=NKJV>

Page, B. I. (1996). The Mass Media as Political Actors. *PS: Political Science and Politics*, 29(1), 20–24. <https://doi.org/10.2307/420185>.

Rawnsley, A. (2025, January 26). Will the return of King of Maga to the White House mean a Trumpification of British Politics? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/jan/26/will-the-return-of-king-maga-to-the-white-house-mean-a-trumpification-of-british-politics>

Snytko, O. S. & Hrechka, S. O. (2022). "Battle of narratives" in Ukraine's modern media space. *Current issues of Ukrainian linguistics: theory and practice*, (44), 86–117. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2022.44.86-117> [in Ukrainian]. [Снитко О. С., Гречка С. О. (2022). «Битва наративів» у сучасному медіапросторі України. *Актуальні проблеми української лінгвістики: Теорія і практика*, (44), с. 86–117].

Spirig, J. (2024). Politicians, Newspapers, and Immigration Referendums: Exploring the Boundaries of Media Effects. *Political Communication*, 41(5), 786–807. <https://doi.org/10.1080/10584609.2024.2321539>

Taylor, P. (2024, December 30). Why Poland's Donald Tusk is best placed to be Europe's 'Trump whisperer'. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/dec/30/poland-donald-tusk-europe-trump-whisperer>

Tisdall, S. (2025, January 25). Donald Trump will huff and puff, but if Europe's leaders rise to its defence, their house will stand. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/jan/25/donald-trump-will-huff-and-hell-puff-but-if-europes-leaders-rise-to-its-defence-their-house-will-stand>

Tucan, G. (2013). The Reader's Mind Beyond the Text – The Science of Cognitive Narratology. *Romanian Journal of English Studies*, 10(1), 299–308. <https://doi.org/10.2478/rjes-2013-0029>

Verhoeven, E., Dhoest, A., & Paulussen, S. (2023). 'No room for hate in our country': Constructing the LGBTI-friendly nation in news discourses after the murder of a gay man in Belgium. *International Journal of Cultural Studies* 26(1), 69–86. <https://doi.org/10.1177/13678779221131080>.

Zheng, J., & Zang, X. (2023). A Critical Discourse Analysis of Inaugural Address of Emmanuel Macron. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*, 9(1), 56–61. <https://doi.org/10.18178/ijll.2023.9.1.381>

Отримано редакцією журналу / Received: 28.05.25

Прорецензовано / Revised: 24.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 26.06.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Ірина АЛЕКСЕЄВА, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-3109-0331

e-mail: i.alekseeva@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДОНАЛЬД ТРАМП ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ НОВИХ НАРАТИВІВ АНАЛІТИЧНИХ СТАТЕЙ ГАЗЕТИ ГАРДІАН (ГРУДЕНЬ, 2024 – СІЧЕНЬ, 2025)

Вступ. У 2025 році світова політика відзначалася радикальними змінами у внутрішній та міжнародній політиці, спричиненими перемогою Дональда Трампа на президентських виборах у США. Ця стаття розглядає ЗМІ як впливового актора, здатного формувати громадську думку та, відповідно, впливати на політичні процеси.

Методи. Дослідження застосовує методи критичного дискурс-аналізу та когнітивної наратології для вивчення десяти аналітичних статей, присвячених Трампу та виданих у британській щоденній газеті *The Guardian* протягом грудня 2024 року – січня 2025 року.

Результати. Виявлено, що основними засобами характеристики Трампа колумністами є навішування ярликів. Мовні одиниці, вжиті щодо Трампа, містять конотації авторитаризму та автократії (наприклад, такі номінації, як *king*, *tsar*, *autocrat*). Крім цього, лексеми на позначення членів його команди послідовно імплікують їх підпорядкований статус у ієрархії (наприклад, *lackey*, *henchman*, *lieutenant*). Автократичний спосіб управління протирічить загально прийнятим та широко проголошеним західним цінностям, таким як демократія та свобода, через що Трампа називають *a threat*, *a danger*, *a warrior*. Також, вибірка містить низку неологізмів – деривативів, утворених від прізвища президента, що уможлиблює вважати Трампа центральною фігурою світової політики сьогодення, яка визначає політичні та ідеологічні тренди: він просуває *Trumpism*, його прихильники називаються *Trumpists* або *Trumpians* і можуть бути більш чи менш *Trumpy*, поширення його поглядів є *Trumpification*, і нарешті дії, типові для людей з такими поглядами, називаються *Trumpery*.

Наративи вибірки вимальовують як внутрішні процеси всередині Америки, так і глобальні події. В американському внутрішньому політичному дискурсі Трамп – автократичний лідер, який втручається в правосуддя на свій розсуд і пропонує консервативні, праві ідеї. Це дає підстави журналістам провести паралелі між Трампом і фашизмом, що вбудовує погляди Трампа в історичну перспективу та виводить цей наратив на глобальний рівень. На міжнародній арені Трамп змальований ініціатором економічної, ідеологічної та культурної боротьби між колись беззаперечними союзниками та партнерами, тобто Сполученими Штатами, Великою Британією та Європейським Союзом. Використовуючи прецедентні тексти, колумніст видання визнає внутрішні проблеми Європи, проте вказує на спільні цінності країн ЄС, які можуть допомогти у подоланні розладу та об'єднанні для протистояння новому ворогу.

Висновки. Досліджено, що лексичні засоби використано в аналітичних статтях для формування у читачів негативної оцінки Трампа як опонента ключовим європейським цінностям, проте прецедентні тексти надаються як історичні та навіть біблійні паралелі між новим світовим порядком та історіями з минулого.

Ключові слова: мас медіа, політичний дискурс, дискурсивний аналіз, наратив.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, розборі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Олексій ДЕЙКУН, д-р філософії

ORCID ID: 0000-0001-7363-4811

e-mail: oleksii.deikun@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ РИТОРИЧНИХ КАНОНІВ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЗАГОЛОВКІВ УКРАЇНСЬКОЮ (НА МАТЕРІЯЛІ ТЕКСТІВ НОВИН BBC NEWS)

Вступ. Заголовок – це окрема частина тексту, котра привертає увагу реципієнта до свого змісту й порушеної проблеми, а також передбачає застосування риторичних стратегій і тактик з увагою на подальшу читабельність. Мета статті – довести, що риторичний аспект відтворених автентичних англійськомовних заголовків українською спирається на взаємочин чотирьох риторичних канонів: перформацію (поширення повідомлення), інвенцію (вибір теми), диспозицію (розміщення змісту), а також елокуцію (мовне оформлення змісту).

Методи. У розвідці вжито комплексну методику аналізу із залученням індуктивного, лінгвориторичного й контекстуального методів, у межах кожного з яких застосовувалися процедури, спрямовані на вирішення конкретних дослідницьких завдань.

Результати. Встановлено, що англійськомовні інтернет-заголовки та їх переклад українською мовою здійснюють прихований вплив на читацьку аудиторію завдяки залученню риторики як науки про переконання.

Висновки. Перформативний етап, утворений унаслідок поєднання риторичних канонів запам'ятовування і представлення та стрімкому розвитку ЗМІ, пов'язаний із поширенням новинного повідомлення. На етапі інвенції добирають новинне повідомлення для перекладу з огляду на найбільш важливі сфери для аудиторії та людські потреби: фізіологічну (виживання), безпекову (захист від небезпек), соціальну (належність до суспільства), репутаційну (визнання своїх досягнень іншими) і самореалізації (власний розвиток особистості). На етапі диспозиції в оригінальному заголовку і його перекладі розподіляють референційний зміст по трьох позиціях: привернення уваги, її утримання й спонукання до перегляду тексту. Одиниці позиції привернення уваги звертаються до потреб читача ономастичними одиницями й апелятивами. В утримувальній позиції присудки позначають людську активність, тоді як спонукальна позиція заголовка, заповнена поширеними обставинами або окремими реченнями, змушує читача звернутися до тексту. На етапі елокуції виконують номінативне оформлення перекладеного й розміщеного змісту.

Ключові слова: заголовок, риторика, BBC News, BBC Україна, переклад новин, новинний дискурс, медійний дискурс.

Вступ

Медійні повідомлення, зокрема англійськомовні інтернет-заголовки та їхній переклад українською, спрямовано на здійснення прихованого впливу на аудиторію (Потапенко, 2009; Талавіра, 2015; Krüger, 2013; Kühn, 2010). Вивчення способів впливу на аудиторію зумовлює звернення до античного риторичного вчення як науки про переконання (Ueding, 2009, p. 7). Риторичний аспект перекладених англійськомовних інтернет-новин українською спирається на взаємодію риторичних канонів текстопобудови, що включають інвенцію (вибір теми), диспозицію (лінеаризація змісту), елокуцію (мовне оформлення змісту) та перформацію (представлення) (Лук'янець, 2016; Потапенко, 2009).

Мета статті полягає в тому, щоб обґрунтувати необхідність уживання чотирьох риторичних канонів – перформації, інвенції, диспозиції та елокуції – під час перекладу англійськомовних заголовків українською. Відповідно **об'єктом** розвідки є українськомовні переклади англійських заголовків, тоді як **предметом** – риторичний аспект їхнього відтворення. **Матеріалом** слугують 100 новинних заголовків, дібрані шляхом суцільної вибірки з англійськомовного інтернет-видання BBC News (<https://www.bbc.com/news>) та їхній переклад українською на сайті BBC News Україна (<https://www.bbc.com/ukrainian>) упродовж 2021–2025 рр.

Огляд літератури

Огляд останніх досліджень свідчить про їхнє зосередження на вивченні перекладу заголовків (Mosiienko, 2024a; 2024b) з англійської іншими мовами: литовською (Petroniene, 2012), арабською, курдською і перською (Rasul, 2018), індонезійською (Putri, 2021), пошуку перекладацьких стратегій і трансформацій англійськомовних заголовків мандаринською мовою (Yonghong, 2017), а також лексико-семантичних і граматичних трансформацій під час відтворення назв текстів загалом (Береговенко, 2023).

Попри увагу до перекладу медійних текстів загалом і заголовків зокрема, сучасні наукові розвідки не враховують їхній вплив на аудиторію, що передбачає необхідність звернення до риторичного аспекту. Останній уможливорює інтеграцію змістових (інвенція), композиційних (диспозиція) і мовленнєвих (елокуція) етапів універсального ідеомовленнєвого циклу "від думки до слова" зі способами впливу: логосом, патосом і етосом (Plett, 2000, p. 57).

Методи

Для досягнення поставленої мети в статті вжито індуктивний, лінгвориторичний й контекстуальний методи. *Метод індуктивного аналізу* слугує задля класифікації заголовків, виокремлених шляхом суцільної вибірки. *Метод лінгвориторичного аналізу* спрямовано на виявлення перекладацьких дій, підпорядкованих риторичним канонам, що охоплюють інвенцію (вибір теми); диспозицію (лінеаризація змісту); елокуцію (ословеснення змісту); перформацію (поширення ословесненого змісту). *Метод контекстуального аналізу* задіяно для виявлення специфіки функціонування одиниць, якими заповнено позиції заголовка.

Результати

У риторичному ракурсі будь-які тексти, зокрема англійськомовні новини та їхній український переклад, будуються за трьома риторичними канонами, як-от інвенція, диспозиція, елокуція (Hartono et al., 2020, pp. 2533-2535), а четвертий, перформативний канон, що об'єднав етапи запам'ятовування та виголошення, презентує зміст новин медійними засобами комунікації.

Перформація сформувалась з появою медіадискурсу внаслідок переосмислення античних канонів запам'ятовування, призначеного для розробки прийомів заучування змісту виступу (Lauer, 2004, p. 239), та проголошення, зосередженого на усному донесенні промови до аудиторії (Мацько, 2006, с. 116). Унаслідок розвитку медійних комунікативних технологій (преси, радіо, телебачення, Інтернету) та розробки технічних засобів зберігання та передачі інформації, завдяки яким відпала потреба у ментальній фіксації матеріалу, канони запам'ятовування й проголошення об'єдналися в перформативний етап. Він має на меті поширити інформацію у різноманітних медіа, встановити контакт з аудиторією та здійснити вплив на неї (Потапенко, 2012, с. 134). Водночас у перекладі перформація передбачає з'ясування передумов новинної події і перегляд інших статей, що уможливить правильне відтворення конотації автентичних висловів та пошук еквівалентних відповідників у рідній мові для досягнення схожого риторичного ефекту (Yonghong, 2017, pp. 230–233).

Етап інвенції – перший із п'яти канонів риторики, пов'язаний із вибиранням теми повідомлення чи новинної статті, тобто творенням медіареальності. На етапі інвенції добирають ті теми й факти, до яких привертатиметься увага читачів, визначають сфери, в яких відбулися події (політика, економіка, здоров'я, спорт, культура, мистецтво, технології тощо) (Лук'янець, 2017, р. 167; Götter, 2009, р. 15). Тематика новин, обраних для перекладу, визначається базовими потребами людини: фізіологічними, необхідними для виживання; безпековими, пов'язаними із захистом від загроз; соціальними, тобто приналежності до суспільних груп; репутаційними, що полягають у визнанні досягнень іншими людьми; самореалізації, себто застосування своїх здібностей (Maslow, 1970, p. 375).

Огляд перекладених статей BBC News українською мовою вказує, що потреби аудиторії задовольняють завдяки відтворенню новин на важливі для неї тематики, передусім про політику, економіку і технології. Наприклад, заголовок *Microsoft unveils Windows 11 operating system* (BBC, 25.06.2021) та його переклад *Microsoft представила Windows 11: головні новації* (BBC, 25.06.2021) апелюють до потреби в самоактуалізації завдяки сповіщенню про оновлення операційної системи, яке користувачі чекали понад шість років. У перекладі особливість нової версії ОС підкреслено словосполученням *головні новації*, вибраним на етапі елокуції, що підштовхне читачів переглянути статтю.

Етап інвенції безпосередньо пов'язаний із добором перекладацьких тактик або стратегій. У сучасній транслятології досі немає спільної думки щодо того, як назвати будь-які перекладацькі дії під час відтворення тексту іншою мовою, хоч більшість практиків використовують здебільшого стратегії, коли стикаються з проблемою передавання одиниць у разі неможливості дослівного тлумачення (Owji, 2013). Водночас у межах *теорії родової назви* науковці пропонують об'єднати всі стратегії, тактики, методи, трансформації, стратегії і техніки під збірною назвою "оператори перекладацького процесу" (*translation process operators*) (Bardaji, 2009), що видається доцільним для усунення розбіжностей у визначеннях, уможливлення використання різних термінів залежно від перекладацької ситуації, що охоплює чотири риторичні канони: інвенцію, диспозицію, елокуцію та перформацію.

Диспозиція – другий канон риторики – стосується порядку розміщення змісту тексту, що виявляється в поділі новинних повідомлень на заголовки, вступні абзаци, блоки головної та фонові подій і заключні абзаци (Dijk, 1985).

Заголовок разом зі вступом постають як резюме тексту, утворюючи коротке повідомлення. Структура новинного повідомлення передбачає висунення одиниць на позначення найбільш важливих елементів тексту на початок заголовка (*foregrounding*) (Dijk, 1985). Розміщення змісту в заголовку відбувається відповідно до його трьох позицій: *привертальної*, *утримувальної* і *спонукальної* (Potapenko, 2021).

Позиція привернення уваги – найсильніша, позаяк вона є запорукою емоційного впливу на аудиторію через патос, котрий апелює до базових потреб людини – фізіологічних, безпеки, належності, репутації, самоактуалізації (Maslow, 1970) та через мотиви, тобто матеріальні чи ідеальні предмети, що втілюються в подіях (Potapenko, 2021, pp. 3–4). У нашій вибірці мікрокомпозиція перекладу заголовка обов'язково передбачає уживання і висунення в позицію привернення уваги тих ономастичних одиниць, які апелюють до репутаційної потреби, як-от антропонімів на позначення популярних акторів, пор.: *Angelina Jolie and Brad Pitt reach divorce deal* – *Анджеліна Джо́лі та Бред Пітт остаточно розлучилися після восьми років судів* (BBC, 31.12.2024); ергонімів найменування відомих соціальних мереж, пор.: *How Facebook restricted news in Palestinian territories* (BBC, 18.12.2024) – *Як Facebook обмежував новини на палестинських територіях* (BBC, 18.12.2024) тощо.

Позиція утримання уваги – зосереджує увагу читача дієсловами на позначення переважно людської активності, напр., *claims* – *заявляє*, *flies* – *полетить*, *marries* – *одружується*, тощо, пор.: *Prince William sends strong message from tank near Russian border* (BBC, 21.03.2025) – *Принц Вільям надіслав сигнал з танка біля російського кордону* (BBC, 21.03.2025), або пор.: *William Amos: Politician apologises after urinating during video call* (BBC, 28.05.2021) – *Політик вибачився за те, що мочився під час відеодзвінка* (BBC, 28.05.2021).

Позиція спонукування до читання тексту має на меті підштовхнути читача ознайомитися зі статтею вдаючись до висвітлення цікавих або незвичних речей. Крім номінативних одиниць, спонукальну позицію зазвичай заповнено поширеною обставиною або взагалі окремим реченням, пор.: *Liverpool forward Diogo Jota dies in car crash* (BBC, 03.07.2025) – *Зірка "Ліверпуля" Діогу Жота загинув в аварії. Тиждень тому футболіст відсвяткував весілля* (BBC, 03.07.2025), а також пор.: *Taiwan: Dozens change name to 'salmon' to get sushi deal* (18.03.21) – *На Тайвані десятки людей змінили ім'я на "Лосось". Все заради безкоштовних суши* (18.03.21). Наприклад, у другому прикладі спонукальна позиція в оригіналі заповнена обставиною мети *to get sushi deal*, тоді як переклад відокремлює спонукування в окреме висловлення *Все заради безкоштовних суши*, аби заохотити читача до читання тексту повідомленням про безплатну їжу.

А втім, є поодинокі українські заголовки, які передають зміст оригіналу майже дослівно в усіх позиціях, пор.: *Stolen Roman statue found in Brussels antique shop* (BBC, 14.04.2021) – *Викрадену з Рима статую знайшли в антикварному магазині Брюсселя* (BBC, 14.04.2021). У вищевказаному прикладі заголовки простої синтаксичної структури відображають повну синтаксичну еквівалентність, а позначення однакових референтів у всіх позиціях вказує на референційну еквівалентність заголовків. У позицію привернення уваги оригіналу та українського перекладу висунуто дієприкметниковий зворот *Stolen Roman statue* – *Викрадену з Рима статую*, де топонім на позначення італійської столиці *Roman* – з *Рима* захоплює увагу читача. Утримувальну позицію висвітлено однаковими предикатами *"found – знайшли"*, котрі зіставлено з дієприкметниками *stolen – викрадену*, та зосереджують увагу читача на людській активності. Спонукування до читання тексту новини відбувається за допомогою поширеної обставини місця *в антикварному магазині Брюсселя* – *in Brussels antique shop*, де як і в привертальній позиції ключовим заохочуванням до читання новинної статті є топонім на позначення столиці Європейського Союзу *Brussels* – *Брюсселя*. Тож загалом диспозиція розміщує зміст тексту, який виявляється в поділі новинних повідомлень на заголовні комплекси, вступні абзаци, блоки головної та фонові подій і заключні абзаци, тоді як у новинних заголовках оригіналу й перекладу зміст розподіляється по трьох позиціях, що значно спрощує власне перекладання: привернення уваги, її утримання й спонукування реципієнтів до прочитання тексту.

На етапі елокуції, себто третього канону риторики, відбувається номінативне оформлення визначеного на стадії інвенції й лінеаризованого в диспозиції змісту (Набок, 2018, с. 48). Іншими словами, стається відбір мовних засобів для привертальної, утримувальної та спонукальної позицій. Розгляньмо елокутивний етап на прикладах локалізації і використання варваризмів в українському перекладі.

Локалізацію тлумачимо як пристосування іншомовного тексту до культурно-мовних особливостей і потреб цільової аудиторії задля його найкращого сприйняття та розуміння (Головацька & Процишин, 2019, с. 744; Bernal, 2014). На рівні тексту виокремлено два рівні локалізації: *поверхову* та *глибинну* (Gorferisch, 2008, p. 335). *Поверхова локалізація* – це адаптація одиниць виміру, дат, часу

та чисел у тексті у формі, конвенціоналізованих в межах національної культури, а *глибинна локалізація* передбачає цілковите пристосування тексту до специфічної для певної культури ментальності, системи цінностей, зразків поведінки у певній комунікативній ситуації (Gopferisch, 2008, p. 335).

Аналіз відтворених англійських заголовків виявив, що український переклад зазвичай послугується глибинною локалізацією у двох позиціях – утримувальній і спонукальній, пор.: *Ukraine holds borscht soup fest with political flavor* (BBC, 05.03.2021) – *Україна варить 25 борщів. Чому це політика й до чого тут «російський борщ»* (BBC, 05.03.2021).

По-перше, оригінальне утримання уваги *holds borscht soup fest*, в українському відтворенні глибинно локалізовано уточненням *варить 25 борщів*, що є очевидним натяком на кількість не лише адміністративно-територіальних одиниць в складі України, а й на число унікальних рецептів приготування борщу для кожного нашого терену.

По-друге, оригінальне спонукування *with political flavor* в українському перекладі заголовка глибинно локалізовано окремим розгорнутим реченням *Чому це політика й до чого тут "російський борщ"*. Тож в українському спонуванні не лише проводять аналогію борщу з політикою у реченні *Чому це політика*, а й українському борщу протиставляють «російський» висловом *до чого тут "російський борщ"*. Спонування до читання за допомогою окремого речення, аналогії, протиставлення, а також збереження української культурної спадщини в умовах тривалої російської агресії неодмінно заохотить нашу аудиторію звернутися безпосередньо до тексту повідомлення.

Другою особливістю вибору мовних одиниць на етапі елокуції є використання в перекладі *варваризмів*, здебільшого відображених ергонімами. У відтворенні вжиток варваризмів на позначення назв міжнародних компаній, які відомі світові суто в англійськомовному варіанті, загалом полегшує їхнє розрізнення українською аудиторією (Potapenko, 2021, p. 2). Наприклад, в перекладі назви компаній *Haribo*, *Instagram* і *Microsoft* не пристосовано до кириличної системи письма української мови, пор.: *Haribo recalls bags of sweets in Netherlands after cannabis found* (BBC, 29.05.2025) – *У цукерках Haribo в Нідерландах знайшли марихуану* (BBC, 29.05.2025); *Instagram lets users hide likes to reduce social media pressure* (BBC, 26.05.2021) – *Instagram дозволив усім приховати лайки. Як це зробити* (BBC, 27.05.2021); *Microsoft pays staff \$1,500 for work in pandemic* (BBC, 09.07.2021) – *Microsoft роздасть працівникам по \$1500. За роботу в часи пандемії* (BBC, 10.07.2021). У підсумку елокутивний етап безпосередньо передбачає номінативне оформлення вибраного й розміщеного змісту, який реалізовано локалізацією та вжитком варваризмів.

Дискусія і висновки

Побудова та переклад текстів англійськомовних новин і їхніх заголовків відбувається з огляду на чотири риторичні канони – перформацію, інвенцію, диспозицію й елокуцію. Перформативний етап, котрий об'єднав запам'ятовування і представлення, пов'язаний з поширенням новинного повідомлення, встановленням контакту з аудиторією і апеляцією до неї. На етапі інвенції вибирають новинне повідомлення для перекладу з урахуванням сфер, де відбуваються події, та п'яти потреб читачкої аудиторії. На етапі диспозиції в оригіналі заголовку та його перекладі відбувається розміщення референційного змісту по трьох позиціях: привернення уваги, її утримання й спонування до читання тексту. Позиція привернення уваги апелює до потреб читача – фізіологічних, безпеки, належності, репутації, самоактуалізації – завдяки ужитку номінативних одиниць. Позицію утримання уваги читача заповнена в оригіналі та перекладі присудками для позначення людської активності. Спонукальна позиція заголовка заохочує читача прочитати текст, тому крім номінативних одиниць, вона заповнюється поширеними обставинами або взагалі окремим реченням. На етапі елокуції здійснюється відбір одиниць, що його відображено на прикладах на тлі уживання локалізації та збереження варваризмів у перекладі, для перекладеного й розміщеного змісту.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні вивчення українського перекладу англійськомовних заголовків новин у риторичному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Береговенко, Н. С. (2023). Особливості перекладу текстів, що належать до дискурсу засобів масової комунікації. У *Theoretical and applied aspects of the development of science: Collection of scientific papers of the XVIII International Scientific and Practical Conference* (с. 335–337). Bilbao, Spain.

Головацька, Ю., & Процишин, Т. (2019). Локалізація відеоігор як перекладознавча проблема. *Наукові записки Центральноукраїнського національного технічного університету*, (175), 743–747.

Лук'янець, Г. Г. (2017). Риторична модель побудови текстів інтернет-новин (на основі аналізу функціонування англомовної колороніміки). *Вісник Маріупольського державного університету*, (17), 166–172.

Мацько, Л. І. (2006). *Риторика: Навчальний посібник*. Вища школа.

- Міщенко, Т. В. (2017). *Когнітивно-риторичні функції фразеологізмів в англомовному журнальному дискурсі* [Автореф. дис. канд. філол. наук]. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
- Набок, А. І. (2017). *Вербалізація ефектів об'єктивності та суб'єктивності в англомовному новинному інтернет-дискурсі: Когнітивно-риторичний аспект* [Дис. канд. філол. наук]. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
- Потапенко, С. І. (2009). *Сучасний англомовний медіа-дискурс: Лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти* [Монографія]. Вид-во Ніжинського держ. ун-ту імені Миколи Гоголя.
- Потапенко, С. І. (2012). Когнітивна риторика ефекту: В пошуках методу (на матеріалі інавгураційних звернень американських президентів Дж. Кеннеді і Дж. Буша). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*, (2), 131–140.
- Талавіра, Н. М. (2015). *Безартикульні прийменникові звороти сучасної англійської мови: Когнітивно-дискурсивний аспект* [Автореф. дис. канд. філол. наук]. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
- Щербак, О. М. (2016). *Дискурс німецькомовних інтернет-новин: Лінгвориторичний аспект* [Автореф. дис. канд. філол. наук]. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
- Bardaji, A. G. (2009). Procedures, techniques, strategies: Translation process operators. *Perspectives*, 17(3), 161–173.
- Bernal, M. (2014). *The localization of video games: Making entertainment software global*. Routledge.
- Hartono, R., Musdizal, & Indrayadi, T. (2020, February 20). *An analysis of rhetoric in newspaper of Indonesian election*. SSRN. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3830288
- Krüger, U. (2013). *Meinungsmacht: Der Einfluss von Eliten auf Leitmedien und Alpha-Journalisten – eine kritische Netzwerkanalyse*. Halem.
- Kühn, K. (2010). *Individuell und jederzeit: Anforderungen einer neuen Medientechnik an Nachrichten am Beispiel des Audio-Podcasting*. Logos Verlag.
- Lauer, J. M. (2004). *Invention in rhetoric and composition*. Parlor Press.
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality* (2nd ed.). Harper & Row Publishers.
- Mosiienko, O. V. (2024a). A rhetorical aspect of translating English news headlines into Ukrainian. *International Humanitarian University Herald. Philology*, (65), 262–265. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.65.57>
- Mosiienko, O. V. (2024b). Translation techniques for rendering English emotive vocabulary into Ukrainian in news headlines. *Закарпатські філологічні студії*, (35), 214–219.
- Owji, Z., & M. A. (2013). *Translation strategies: A review and comparison of theories*. <http://www.translationjournal.net/journal/63theory.html>
- Plett, H. F. (2000). *Systematische Rhetorik: Konzepte und Analysen*. Fink.
- Potapenko, S. (2021). Globalising and localising translation strategies from rhetorical perspective: Rendering English headlines into Ukrainian. *SHS Web of Conferences*, 105, 02001. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110502001>
- Rasul, S. H. (2018). Translation of news headlines: A case of English headlines rendered into Arabic, Kurdish and Persian. *International Journal of Humanities and Cultural Studies*, 5(1), 224–246. <https://www.ijhcs.com/index.php/ijhcs/article/view/3250>
- Ueding, G. (2009). *Moderne Rhetorik: Von der Aufklärung bis zur Gegenwart*. Beck.
- Yonghong, W. (2017). Features and translation strategies of English news headlines. *Xi'an Jiaotong University*, 230–234.

REFERENCES

- Bardaji, A. G. (2009). Procedures, techniques, strategies: Translation process operators. *Perspectives*, 17(3), 161–173.
- Berehovenko, N. S. (2023). Features of translation of texts belonging to the mass media discourse. In *Theoretical and applied aspects of the development of science: Collection of scientific papers of the XVIII International Scientific and Practical Conference* (pp. 335–337). Bilbao, Spain [in Ukrainian].
- Bernal, M. (2014). *The localization of video games: Making entertainment software global*. Routledge.
- Hartono, R., Musdizal, & Indrayadi, T. (2020, February 20). *An analysis of rhetoric in newspaper of Indonesian election*. SSRN. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3830288
- Holovatska, Y., & Protsyshyn, T. (2019). Localization of video games as a problem of translation studies. *Scientific Notes of the Central Ukrainian National Technical University*, (175), 743–747 [in Ukrainian].
- Krüger, U. (2013). *Meinungsmacht: Der Einfluss von Eliten auf Leitmedien und Alpha-Journalisten – eine kritische Netzwerkanalyse*. Halem.
- Kühn, K. (2010). *Individuell und jederzeit: Anforderungen einer neuen Medientechnik an Nachrichten am Beispiel des Audio-Podcasting*. Logos Verlag.
- Lauer, J. M. (2004). *Invention in rhetoric and composition*. Parlor Press.
- Lukianets, H. H. (2017). Rhetorical model of constructing internet news texts (based on analysis of English coloronymy). *Bulletin of Mariupol State University*, (17), 166–172 [in Ukrainian].
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality* (2nd ed.). Harper & Row Publishers.
- Matsko, L. I. (2006). *Rhetoric: A textbook*. Vyshcha Shkola [in Ukrainian]
- Mishchenko, T. V. (2017). *Cognitive and rhetorical functions of phraseological units in English-language magazine discourse* [Author's abstract of PhD dissertation]. Odesa I. I. Mechnikov National University [in Ukrainian].
- Mosiienko, O. V. (2024a). A rhetorical aspect of translating English news headlines into Ukrainian. *International Humanitarian University Herald. Philology*, (65), 262–265. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.65.57>

- Mosiienko, O. V. (2024b). Translation techniques for rendering English emotive vocabulary into Ukrainian in news headlines. *Закарпатські філологічні студії*, (35), 214–219.
- Nabok, A. I. (2017). *Verbalization of objectivity and subjectivity effects in English-language online news discourse: A cognitive-rhetorical approach* [PhD dissertation]. Odesa I. I. Mechnikov National University [in Ukrainian]
- Owji, Z., & M. A. (2013). *Translation strategies: A review and comparison of theories*. <http://www.translationjournal.net/journal/63theory.html>
- Plett, H. F. (2000). *Systematische Rhetorik: Konzepte und Analysen*. Fink.
- Potapenko, S. (2021). Globalising and localising translation strategies from rhetorical perspective: Rendering English headlines into Ukrainian. *SHS Web of Conferences*, 105, 02001. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110502001>
- Potapenko, S. I. (2009). *Modern English-language media discourse: Linguocognitive and motivational aspects* [Monograph]. Nizhyn Mykola Gogol State University Publishing [in Ukrainian].
- Potapenko, S. I. (2012). Cognitive rhetoric of effect: In search of method (based on the inaugural addresses of U.S. Presidents J. Kennedy and G. Bush). *Bulletin of Kyiv National Linguistic University*, (2), 131–140 [in Ukrainian].
- Rasul, S. H. (2018). Translation of news headlines: A case of English headlines rendered into Arabic, Kurdish and Persian. *International Journal of Humanities and Cultural Studies*, 5(1), 224–246. <https://www.ijhcs.com/index.php/ijhcs/article/view/3250>
- Shcherbak, O. M. (2016). *Discourse of German-language online news: A linguistic and rhetorical aspect* [Author's abstract of PhD dissertation]. Odesa I. I. Mechnikov National University [in Ukrainian].
- Talavyra, N. M. (2015). *Prepositional phrases without articles in modern English: A cognitive-discursive aspect* [Author's abstract of PhD dissertation]. Odesa I. I. Mechnikov National University [in Ukrainian].
- Ueding, G. (2009). *Moderne Rhetorik: Von der Aufklärung bis zur Gegenwart*. Beck.
- Yonghong, W. (2017). Features and translation strategies of English news headlines. *Xi'an Jiaotong University*, 230–234.

Отримано редакцією журналу / Received: 30.05.25

Прорецензовано / Revised: 25.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 26.06.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Oleksii DEIKUN, PhD

ORCID ID: 0000-0001-7363-4811

e-mail: oleksii.deikun@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UTILIZATION OF RHETORICAL CANONS IN TRANSLATING ENGLISH HEADLINES INTO UKRAINIAN (A CASE OF BBC NEWS TEXTS)

Background. A headline is a separate part of the text that draws the recipient's attention to its content and the problem it raises involving the use of rhetorical strategies and tactics to enhance readability. The research aim is to prove that the rhetorical aspect of the translated authentic English headlines in Ukrainian is based on the interaction of four rhetorical canons: performance (message dissemination), invention (topic selection), disposition (content placement), and elocution (linguistic design of the content).

Methods. The study takes advantage of a comprehensive methodology of analysis involving inductive, linguistic and contextual methods, each of which uses procedures aimed at solving specific research tasks.

Results. It has been established that English-language Internet headlines and their translated Ukrainian equivalents exert hidden influence on the readership, which directly involves rhetoric as a means of persuasion.

Conclusions. The performative stage, formed as a result of the combination of rhetorical canons of memory and delivery as well as the rapid development of the media itself, is associated with the dissemination of a news message. At the invention stage, the news message is selected for translation based on the most important areas for the audience and human needs: physiological (survival), safety (protection from dangers), social (belonging to society), reputational (recognition of one's achievements by others) and self-realization (personal development). At the stage of disposition, the reference content in the original headline and its translation is divided into three positions: attention-attracting, attention-keeping, and nudging one compelling people to read the text in full. The units of the attention-attracting position activate the reader's needs with onomastic units and appellatives. In the attention-keeping position, predicates denote human activity, while the headline's nudging position, filled with adverbial modifiers or even separate sentences, forces the reader to turn to the text. At the stage of elocution, the nominative design of the translated and distributed content is carried out.

Keywords: headline, rhetoric, BBC News, BBC Ukraine, news translation, news discourse, media discourse

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Мар'яна ОЛЕНЯК, д-р філол. наук, доц.,
ORCID ID: 0000-0002-5888-326X
e-mail: mariana_oleniak@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Злата ПОДУГОЛЬНИКОВА, асист.
ORCID ID: 0009-0009-3616-5492
e-mail: zлата.poduholnikova@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПЕРЕКЛАД ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКИХ ВІРШОВАНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПОЕТИЧНА ФАКТУРА

Вступ. Стаття присвячена методологічним і практичним аспектам перекладу давньоанглійських поетичних текстів українською мовою з урахуванням історичної, культурної та лінгвістичної дистанції між оригіналом і сучасним реципієнтом. Зазначається, що давньоанглійська поезія поєднує архаїчну лексику, специфічну ритміку, формульну образність і складну систему алітерацій, що значно ускладнює буквальне відтворення в межах сучасних українських поетичних моделей. Актуальність дослідження зумовлена недостатньою кількістю україномовних перекладів англосаксонських текстів та відсутністю усталених принципів їхньої поетичної адаптації. Метою роботи є окреслення перекладацьких стратегій, що дозволяють збалансувати збереження поетичної структури та адекватне відтворення світоглядних і культурних смислів давньоанглійського оригіналу.

Методи. Методологічну основу становить поєднання герменевтичного та лінгвостилістичного аналізу. Запропонований підхід показано на поетичному фрагменті давньоанглійського релігійного тексту. Для зіставлення залучено авторські перекладацькі варіанти.

Результати. Дослідження показало, що в давньоанглійській поезії є наявні лексеми й образні формули без сучасних еквівалентів, які відображають сакрально-міфологічне світосприйняття. Продемонстровано, що типова строфічна одиниця має двочастинну структуру з цезурою, а основним ритмічним чинником є алітерація.

Висновки. Отримані результати підтверджують, що переклад давньоанглійської поезії потребує не буквальної, а герменевтичної інтерпретації, зорієнтованої на реконструкцію культурного контексту. Поетичний переклад має бути не лише вербалізацією змісту, а й відтворенням ритмомелодійного коду тексту. Запропонований аналітичний підхід може бути застосований до перекладу інших пам'яток англосаксонської доби, а також до міжмовного перенесення поетичних систем, віддалених у часі та культурі.

Ключові слова: перекладознавство, давньоанглійська мова, поезія, алітерація, семантична адаптація, рецепція, інтерпретація, еквівалентність.

Вступ

Перекладацька діяльність, зокрема передача текстів із давньоанглійської на українську мову, становить багаторівневий процес, який вимагає ухвалення низки стратегічних і методологічних рішень. Основні питання, що постають перед перекладачем-дослідником, пов'язані з пошуком балансу між формальною точністю й стилістичною адекватністю, між збереженням оригінального тону та адаптацією регістру до норм цільової мови. Ці традиційні лінгвістичні та герменевтичні виклики набувають особливої гостроти у роботі з давньоанглійською спадщиною.

Головне ускладнення перекладу текстів ранньої англійської доби зумовлене глибокою хронологічною й культурною дистанцією між мовою-джерелом і сучасним українським реципієнтом. Це ставить під сумнів саму можливість адекватної репрезентації світогляду, культурних практик і побутової реальності спільноти, що існувала понад тисячу років тому. Подолання цієї дистанції актуалізує класичну дилему перекладознавства – правильність проти читабельності.

У цьому контексті виникає потреба вирішити, чи має перекладач згладжувати архаїчні та культурно-специфічні елементи задля полегшення сприйняття, чи, навпаки, зберігати історичну фактуру тексту навіть ціною ускладненого розуміння. У випадку давньоанглійської мови кожен перекладацький вибір – лексичний, синтаксичний чи стилістичний – перетворюється на граничне балансування між ясністю викладу та історичною достовірністю.

Особливої складності ця проблема набуває при перекладі давньоанглійської поезії, яка становить окремий жанрово-стилістичний пласт англосаксонської культури, адже її формальна структура

створює унікальні труднощі для перекладача. Саме в поезії найгостріше проявляється напруга між перекладом «за змістом» і «за формою», що робить цей жанр надзвичайно показовим для дослідження перекладу давньоанглійських текстів загалом.

Метою статті є обґрунтування методологічних принципів перекладу ранньосередньовічних англійських поетичних текстів українською мовою з урахуванням історичної, культурної, структурної та лінгвістичної дистанції між оригіналом і перекладом.

Огляд літератури. Аналіз перекладознавчих джерел засвідчує, що дилема вірності оригіналу та читабельності є центральною проблемою роботи з архаїчними текстами. Через значну часову та культурну віддаленість (Зорівчак, 1994) постає питання етичної відповідальності перекладача за збереження культурної автентики (Venuti, 1995), попри спокусу спростити чужомовний матеріал. Водночас надмірна форенізація може зробити текст непрозорим для сучасного українського читача, що суперечить принципам функціональної еквівалентності (Nida, 1964) і лінгвістичної трансфери (Catford, 1965).

Додаткову складність становить дефіцит безпосередніх білінгвальних ресурсів пари давньоанглійська – українська мови. Це зумовлює необхідність застосування проміжної мови (*pivot language*), яка мінімізує ризики семантичного дрейфу та перекладацьких спотворень (Utiyama, & Isahara, 2006; Wu, & Wang, 2009). Сучасна англійська мова виступає природним герменевтичним посередником, що дозволяє дослідникові спершу здійснити точну реконструкцію змісту, а вже потім перейти до стилістичної адаптації українського варіанта (Коломієць, 2004).

Актуальність дослідження визначається потребою заповнення прогалини в українському перекладознавстві, яке, попри активний розвиток і вагомий напір науковців, переважно орієнтоване на сучасні мовні пари. Хоча новітні дослідження аналізують лексичні (Возна, Славова, & Антонюк, 2024), когнітивні (Skrylnyk, 2025), культурні (Бугрій, & Боговін 2025) та стилістичні (Доній, 2019; Доній, & Бугрій, 2025; Підгрушна, & Маруніна, 2024; Krupko, & Pidhrushna, 2024; Tkachivska et al., 2025) аспекти перекладу, систематичні праці, присвячені роботі з низькоресурсними історичними мовами, залишаються рідкісними. Отже, дана стаття є своєчасною спробою адаптувати теоретичні здобутки української школи перекладознавства до специфічних герменевтичних умов роботи з архаїчним текстом, актуалізуючи проблему передачі культурного світогляду минулої епохи.

Результати

Робота над перекладом давньоанглійських поетичних творів на українську мову є методологічно непростим викликом. Через величезну історичну та культурну відстань перекладач має бути не лише філологічно точним, але й герменевтично чутливим, здатним глибоко осягнути та відтворити світогляд англосаксонської епохи для цільової аудиторії.

1. Герменевтичні проблеми при перекладі давньоанглійської поезії та роль проміжної мови.

Попри значну часову відстань, давньоанглійська мова залишається частково зрозумілою для сучасного перекладача завдяки спільним індоєвропейським кореням і певній семантичній тяглоті базової лексики: *stān* ('камін'), *sunu* ('син'), *mōdor* ('мати'), *fæder* ('батько') чи *hūs* ('дім'), мають очевидні відповідники в українській мові. Водночас давньоанглійська мова зберігає низку архаїчних форм і значень, що не мають прямих відповідників у сучасних мовах, утворюючи прошарок безеквівалентної лексики – термінів, реалій і культурно зумовлених назв, які вимагають описового або контекстуального перекладу.

Проміжна мова, зазвичай сучасна англійська, може виконувати роль інструмента первинного тлумачення, але її використання не гарантує точності: семантичні зсуви між епохами часто спотворюють первісний зміст. Це вимагає поєднання лінгвістичної точності з культурною чутливістю та усвідомлення того, що переклад є не лише відтворенням змісту, а й реконструкцією ціннісного й поетичного світогляду давньоанглійського тексту.

Найповніше цей процес виявляється у перекладі давньоанглійської поезії, де поєднання звукової форми, ритміки й символіки висуває особливі вимоги до перекладача і стає справжнім випробуванням для сучасної перекладознавчої теорії.

Давньоанглійська поезія характеризується високим рівнем лексичної та стилістичної складності, що формує значні герменевтичні проблеми при перекладі. Ключовим поетичним засобом є використання кеннінгів – складних номінативних сполук (наприклад, *seġl-rād* 'шлях вітрів' для позначення моря), які поєднують метафоричність з описовою функцією. Пряме денотативне відтворення (як-от «море» замість «шлях вітрів») призводить до втрати образної насиченості оригіналу, хоча й забезпечує доступність тексту для сучасної аудиторії.

Схожі складнощі виникають із образними лексемами, де конкретний предмет слугує позначенням пов'язаного з ним поняття: *æsc* («ясень») функціонує як 'спис', а *esg* («край») – як 'меч' у контексті військової тематики. Інші приклади включають: *ban-hūs* («кістяний дім» як тіло), *beado-grīma* («бойова маска» як шолом), *sund-hengest* («морський жеребець» як корабель), *heofon-candel* («небесна свіча» як сонце) та *feorh-hūs* («дім життя» як тіло чи душа). Таким чином, завдання перекладача полягає у досягненні балансу між збереженням образності та функціональною адекватністю слова, одночасно підтримуючи належний літературний тон і ритмічну структуру.

2. Стратегії перекладу давньоанглійської поезії. Стратегії перекладу давньоанглійської поезії демонструють напругу між принципами точності та художньої експресії. Існують дві основні тенденції: а) модернізація/спрощення: орієнтація на ясність та доступність тексту шляхом нівелювання або спрощення архаїчної образності; б) архаїзація/збереження текстурності: збереження оригінальних поетичних сполук, архаїзмів та семантичних амбівалентностей з метою передачі текстурної своєрідності першоджерела.

Кожен перекладацький вибір (лексичний, синтаксичний чи стилістичний) є інтерпретаційним актом, який формує рецепцію ранньоанглійської культури читачем. Для початківців, які працюють із давньоанглійським матеріалом, критично важливим є усвідомлення цих відмінностей. Розбіжності, як-от суттєве розширення обсягу давньоанглійського вислову в перекладі або порушення оригінальних ритмічних паттернів, сигналізують про лінгвістичну складність, що вимагає ретельного дослідження. Звернення до словників, глосаріїв чи наукових коментарів дозволяє виявити неочевидні семантичні шари, культурні алюзії та поетичні техніки, забезпечуючи глибину перекладу та тлумачення.

Поза межами лексичного рівня, просодична структура мови – її ритміко-звукові закономірності – може істотно відрізнитися, і це набуває особливої ваги у перекладі поетичних текстів. Вибір перекладацької стратегії, отже, має враховувати специфіку цільової мови. Дослідження, проведене на матеріалі написів на одязі (значна частина яких була римованою), засвідчує, що англійські зразки майже вдвічі частіше використовують алітерацію, ніж українські (Стрюк, 2023). Українські ж написи, навпаки, значно частіше тяжіють до асонансу. Ба більше, поєднання цих звукових прийомів є характернішою рисою української поезії, ніж англійської, надаючи їй своєрідного мелодійного забарвлення. Це дозволяє висновкувати, що перекладач, який прагне відтворити природне звучання давньоанглійського вірша у мові перекладу, може спиратися переважно на алітерацію у випадку англійського перекладу та на асонанс (якщо застосування алітерації не є можливим) – або ж на поєднання асонансу й алітерації – у випадку українського перекладу. У кожному з цих випадків мета полягає у тому, щоб відтворити поетичну фактуру оригіналу у формах, узгоджених із стилістичними тенденціями цільової мови.

3. Структурно-просодичні особливості давньоанглійського вірша. Осягнення фундаментальних особливостей давньоанглійського віршування є необхідною передумовою для адекватного аналізу перекладацьких рішень. Незважаючи на триваючі наукові дебати щодо детальних аспектів метричної системи, її основні принципи є чітко визначеними.

На відміну від силабічних або римованих традицій пізнішої поезії, давньоанглійський вірш ґрунтується на наголосі (акцентуації) та алітерації. Кожен віршовий рядок зазвичай поділяється цезурою (природною паузою) на дві половини: ліву (*a-verse* або *on-verse*) та праву (*b-verse* або *off-verse*). У кожній половині фіксується по два основні наголошені склади, що дає загалом чотири головні наголоси на рядок. Таким чином, ключовим структурним елементом є не кількість складів, а ритмічна акцентуація.

Акценти у давньоанглійському вірші визначаються не на рівні окремого слова, а формуються ритмом фрази чи цілого речення. Наголоси, як правило, припадають на повнозначні слова (іменники, дієслова, прикметники), тоді як службові слова (прийменники, артиклі) залишаються ненаголошеними. Це створює динамічний ритм, подібний до акцентуації у фразі, де основний наголос несуть семантично значущі одиниці.

Центральним елементом метричної системи є алітерація – повторення початкових приголосних звуків (або голосних, коли вони не входять до складу наголошених складів). У структурно правильному рядку мінімум два з чотирьох основних наголосів повинні бути пов'язані алітерацією, причому обов'язково щонайменше один наголос із *on-verse* має алітерувати з першим наголосом у *off-verse*. Ця техніка забезпечує когезію рядка як на ритмічному, так і на тематичному рівнях.

Алітеративна структура виконувала подвійну функцію: мнемонічну (для запам'ятовування) та естетичну для ранньої аудиторії, яка сприймала поезію переважно через усне виконання. У сучасних

наукових виданнях on- і off-verse графічно розділяються додатковим пробілом (1) або вертикальною рисою (2) для візуалізації цезури та метричної схеми, як у уривку з Гімну Кедмона (*Cædmon's Hymn*):

(1) Nu sculon herigean heofonrices weard,
meotodes meahte, ond his modgeþanc,
weorc wuldorfæder swa he wundra gehwæs,
ece drihten, or onstealde!

(2) Nu sculon herigean | heofonrices weard,
meotodes meahte | ond his modgeþanc,
weorc wuldorfæder | swa he wundra gehwæs,
ece drihten | or onstealde!

Сучасна практика графічного поділу давньоанглійського вірша на два піврядки, розділені цезурою, є єдиційною інновацією XIX ст. Цей підхід був запроваджений науковцями, можливо, під впливом середньоанглійського алітеративного вірша, з метою експлікувати прихований внутрішній ритм і привернути увагу до визначальної риси давньоанглійської поезії: чотириноного рядка, який детермінується не силабікою чи римою, а наголосом та алітерацією. Ця форма підкреслює специфічний «ударний» ритм, де наголошені склади розділені варіативною кількістю ненаголошених, створюючи особливу, хоч і нерегулярну, мелодику.

4. Доцільність збереження форми. Вибір між прозовою (3) та віршованою (4) формою є одним із ключових методологічних рішень, що постають перед перекладачем давньоанглійської поезії. Незважаючи на віршовану структуру оригіналу, існує низка обґрунтованих причин для презентації тексту сучасною мовою у прозі.

(3) Нині славу восхваляємо стражу царства небесного,
могутності Творця та мудрим Його замислам,
діянням Отця Світу, якими Він улаштував дива всілякі,
вічному Господу, творцю усього!

(4) Нині належить нам Небесному Отцю хвалу співати,
Могутності Мірила усього і його мудрим помислам,
Діянням Дивотворця – як дива всілякі він,
Вічний Владика, витворив з нічого!

Для досягнення максимальної семантичної точності та збереження оригінальності джерела, проза є більш гнучкою. Оскільки сучасні мови, як правило, вимагають об'ємніших і складніших синтаксичних конструкцій, спроба інтегрувати їх у типовий метричний патерн може призвести до модифікації змісту або стилістичної незграбності. Натомість, прозовий формат усуває формальні обмеження, оптимізуючи процес опрацювання складної лексики та синтаксичних структур.

Рішення на користь прози може бути мотивоване не лише прагматичними міркуваннями, але й глибоким усвідомленням неможливості адекватного відтворення естетичного ефекту давньоанглійського вірша засобами сучасних поетичних форм. Як і певні культурно обумовлені реалії майже не піддаються прямій трансляції, оригінальна метрична система (зокрема, її алітеративний принцип) важко піддається імітації. Тим не менш, якісно виконаний прозовий переклад зберігає потенціал для досягнення елегантності та виразності, ефективно передаючи тон, ясність та емоційну нюансованість тексту, незважаючи на відсутність оригінальної ритміки.

Варто зазначити, що давньоанглійські поетичні манускрипти не відображають очікуваної сучасним читачем графічної організації вірша. Оригінальний текст являє собою безперервне письмо (*scriptio continua*), яке створює візуальне враження прози, що не має видимих індикаторів, таких як відступи, пунктуація чи поділ на рядки, які б сигналізували про приховану метричну структуру. Незважаючи на цю графічну форму, текст суворо дотримується внутрішньої акцентуаційної та алітеративної схеми. Таким чином, форма існувала як імпліцитний, акустичний або ритмічний елемент, а не як експліцитна візуальна одиниця.

Відтворення структурних закономірностей давньоанглійського вірша в українській мові становить окремий комплекс трансляційних викликів. Оскільки українські поетичні традиції переважно ґрунтуються на складово-наголошеному (силабо-тонічному) метрі та римі, що суттєво відрізняється від акцентуаційно-алітеративної системи давньоанглійської поезії, узгодження цих двох систем вимагає творчої адаптації.

Перекладачі стикаються з низкою фундаментальних методологічних питань: чи є доцільною спроба максимально точного відтворення давньоанглійської алітеративної структури?; чи слід адаптувати текст до домінуючих українських метричних конвенцій (наприклад, ямба чи хорея)?; чи варто відмовитися від поетичної форми на користь прозового відтворення?

Кожен із зазначених підходів передбачає компроміси. Віршований переклад може зберегти енергію та формальну цілісність, але часто вимагає семантичних корекцій або спрощень задля відповідності метру. Прозовий переклад, навпаки, забезпечує більшу свободу для відтворення нюансів, пояснення двозначностей та збереження цілісності складних термінів, що є особливо цінним для академічного та дидактичного використання. Ідеальною, хоча й надзвичайно складною метою, залишається створення перекладу, який гармонійно поєднує поетичну форму та мовну точність, передаючи дух і сутність давньоанглійської поезії.

Дискусія і висновки

Переклад давньоанглійських поетичних текстів українською мовою постає як багаторівневий методологічний виклик, що поєднує лінгвістичні, культурні та поетологічні аспекти. Глибока часово-культурна дистанція між оригіналом і цільовою аудиторією вимагає від перекладача не лише філологічної точності, але й герменевтичної чутливості до світогляду англосаксонської доби.

Однією з головних проблем залишається передача поетичної структури – акцентуаційно-алітеративної системи, що не має прямого відповідника в українській силабо-тонічній традиції. Спроба її буквального відтворення часто призводить до втрати природності звучання, тому перекладач може бути вимушений шукати компроміс між формальною імітацією і природною мелодикою цільової мови. Застосування асонансу або комбінованих звукових повторів може слугувати ефективною адаптацією алітеративного принципу в українському поетичному контексті.

Переклад давньоанглійської поезії українською є не лише філологічним завданням, а й актом культурного посередництва між історично віддаленими традиціями.

Внесок авторів: Мар'яна Оленяк – концептуалізація, формальний аналіз, валідація даних, написання (перегляд і редагування); Злата Подугольникова – написання (оригінальна чернетка).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бугрій, А., & Боговін, О. (2025). Переклад середньовічних культурних кодів у «клеркенвільських оповідань» П. Акройда. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*, (9), 90–95.
- Возна, М., Славова, Л., & Антонюк, Н. (2024). Відтворення онімного простору Давньої Русі в англійських академічних текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*, 2(103), 53–70.
- Доній, Т. (2019). Американська експериментальна поезія українською: особливості художнього перекладу. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*, (46), 30–41.
- Доній, Т., & Бугрій, А. (2025). Відтворення жанрової специфіки психологічного роману "The Black Prince" А. Мердок в українському перекладі. *Закарпатські філологічні студії*, 1(40), 211–216.
- Зорівчак, Р. П. (1994). *Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози)*. Львівський університет.
- Коломієць, Л. В. (2004). *Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): монографія*. ВПЦ "Київський університет".
- Підгрушна, О. Г., & Маруніна, В. П. (2024). Інтерсеміотична площина перекладу художнього світу "Добрих передвісників". *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, (66), 239–245.
- Стрюк, Н. В. (2023). *Написи на одязі в англійській та українській лінгвокультурах: особливості структури та семантики* [Дисертація д-ра філософії, Донецький національний університет імені Василя Стуса]. Інституційний репозитарій Донецького національного університету імені Василя Стуса <https://abstracts.donnu.edu.ua/issue/view/440>
- Bosworth-Toller. (n.d.). *An Anglo-Saxon Dictionary Online*. Retrieved from <https://bosworthtoller.com>
- Catford, J. C. (1965). *A linguistic theory of translation: An essay in applied linguistics*. Oxford University Press.
- Dictionary of Old English (DOE). (n.d.). *Dictionary of Old English Corpus*. Retrieved from <https://doe.artsci.utoronto.ca/?p=87>
- Krupko, O., & Pidhrushna, O. (2024). "I whisper a prayer to this beauty": Representation of the national concept "ЗЕМЛЯ"/"LAND" in Lina Kostenko's literary universe. *Forum for Linguistic Studies*, 6(1). <https://doi.org/10.59400/FLS.v6i1.2005>
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating: With special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. E. J. Brill.

- Povoroznyuk, R. (2021). Intercultural generic repossession in medical TV drama. *Journal of Language and Linguistic Studies*, (17), 1346–1358.
- Skrylnyk, S. (2025). Planning as a cognitive process in simultaneous interpreting: Case study. *Мовні і концептуальні картини світу*, 1(77), 34–55.
- Tkachivska, M., et al. (2025). Exploring the sociolinguistic and semiotic aspects involved in translating culture-specific items in foreign language acquisition. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 17(1), 622–642. <https://doi.org/10.18662/rrem/17.1/968>
- Utiyama, M., & Isahara, H. (2006). A comparison of pivot methods for phrase-based statistical machine translation. *Proceedings of the Human Language Technology Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics*, 484–491.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Wu, H., & Wang, H. (2009). Revisiting pivot language approach for machine translation. *Proceedings of the 47th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 239–247.

REFERENCES

- Bosworth-Toller. (n.d.). *An Anglo-Saxon Dictionary Online*. Retrieved from <https://bosworthtoller.com>
- Bugriy, A., & Bohovin, O. (2025). Translation of medieval cultural codes in P. Ackroyd's "Clerkenwell Tales". *Slobozhanskyi Scientific Bulletin. Series: Philology*, (9), 90–95 [in Ukrainian].
- Catford, J. C. (1965). *A linguistic theory of translation: An essay in applied linguistics*. Oxford University Press.
- Dictionary of Old English (DOE). (n.d.). *Dictionary of Old English Corpus*. Retrieved from <https://doe.arts.utoronto.ca/?p=87>
- Doniy, T. (2019). American experimental poetry in Ukrainian: Features of literary translation. *Literature. Folklore. Problems of Poetics*, (46), 30–41 [in Ukrainian].
- Doniy, T., & Bugriy, A. (2025). Reproducing the genre specificity of Murdoch's "The Black Prince" in Ukrainian translation. *Transcarpathian Philological Studies*, 1(40), 211–216 [in Ukrainian].
- Kolomiets, L. V. (2004). *Conceptual and methodological foundations of modern Ukrainian poetic translation (based on translations from English, Irish and American poetry)*. VPC "Kyiv University" [in Ukrainian].
- Krupko, O., & Pidhrushna, O. (2024). "I whisper a prayer to this beauty": Representation of the national concept "ZEMLYA"/"LAND" in Lina Kostenko's literary universe. *Forum for Linguistic Studies*, 6(1). <https://doi.org/10.59400/FLS.v6i1.2005>
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating: With special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. E. J. Brill.
- Pidhrushna, O. H., & Marunina, V. P. (2024). Intersemiotic plane of translation of the literary world of "Good Omeners". *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, (66), 239–245 [in Ukrainian].
- Povoroznyuk, R. (2021). Intercultural generic repossession in medical TV drama. *Journal of Language and Linguistic Studies*, (17), 1346–1358.
- Skrylnyk, S. (2025). Planning as a cognitive process in simultaneous interpreting: Case study. *Language and Conceptual Pictures of the World*, 1(77), 34–55 [in Ukrainian].
- Striuk, N. V. (2023). *Inscriptions on clothing in English- and Ukrainian-speaking linguocultures: Structural and semantic features* [Doctor of Philosophy dissertation, Vasyl Stus Donetsk National University]. Institutional repository of Vasyl Stus Donetsk National University. <https://abstracts.donnu.edu.ua/issue/view/440> [in Ukrainian].
- Tkachivska, M., et al. (2025). Exploring the sociolinguistic and semiotic aspects involved in translating culture-specific items in foreign language acquisition. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 17(1), 622–642. <https://doi.org/10.18662/rrem/17.1/968>
- Utiyama, M., & Isahara, H. (2006). A comparison of pivot methods for phrase-based statistical machine translation. *Proceedings of the Human Language Technology Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics*, 484–491.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Vozna, M., Slavova, L., & Antonyuk, N. (2024). Reproduction of the onymic space of Ancient Rus in English-language academic texts. *Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. Philological Sciences*, 2(103), 53–70 [in Ukrainian].
- Wu, H., & Wang, H. (2009). Revisiting pivot language approach for machine translation. *Proceedings of the 47th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 239–247.
- Zorivchak, R. P. (1994). *Reality and translation (based on English translations of Ukrainian prose)*. Lviv University [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 10.09.25

Прорецензовано / Revised: 30.09.25

Схвалено до друку / Accepted: 21.10.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Mariana OLENIAC, DSc (Philol., Assoc. Prof.)

ORCID ID: 0000-0002-5888-326X

e-mail: mariana_oleniak@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Zlata PODUHOLNIKOVA, Assist.

ORCID ID: 0009-0009-3616-5492

e-mail: zlata.poduholnikova@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TRANSLATION OF OLD ENGLISH VERSE TEXTS INTO UKRAINIAN: METHODOLOGY AND POETIC TEXTURE

Background. *The article focuses on the methodological and practical aspects of translating Old English poetic texts into Ukrainian, taking into account the historical, cultural, and linguistic distance between the original and the modern recipient. It is noted that Old English poetry combines archaic vocabulary, specific rhythmic organization, formulaic imagery, and a complex system of alliteration, which makes literal reproduction within the framework of modern Ukrainian poetic models highly challenging. The relevance of the study arises from the scarcity of Ukrainian translations of Anglo-Saxon texts and the lack of established principles for their poetic adaptation. The aim of the paper is to outline translation strategies that make it possible to balance the preservation of poetic structure with the adequate rendering of the worldview and cultural meanings of the Old English original.*

Methods. *The methodological foundation of the research is based on a combination of hermeneutic and linguistic-stylistic analysis. The proposed approach is demonstrated on a poetic fragment from an Old English religious text. Authorial translation variants are employed for comparative purposes.*

Results. *The study shows that Old English poetry contains lexical units and figurative formulas without direct modern equivalents, reflecting a sacral and mythological worldview. It is demonstrated that a typical stanzaic unit has a bipartite structure with a caesura, while alliteration functions as the principal rhythmic device.*

Conclusions. *The findings confirm that the translation of Old English poetry requires not a literal but a hermeneutic interpretation aimed at reconstructing the cultural context. Poetic translation should serve not only as a verbalization of meaning but also as a recreation of the text's rhythmical and melodic code. The proposed analytical approach can be applied to the translation of other Anglo-Saxon works as well as to the cross-linguistic transfer of poetic systems that are historically and culturally distant.*

Keywords: *translation, Old English, poetry, alliteration, semantic adaptation, reception, interpretation, equivalence.*

Доцент Мар'яна Оленяк є членом редколегії журналу "Мовні і концептуальні картини світу", тому не брала участі в рецензуванні та ухваленні рішення щодо публікації цієї статті.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

Associate professor Mariana Oleniak is a member of the Editorial Board of the journal "Linguistic and Conceptual Worldviews", therefore did not take part in the peer-review process or in the decision to publish of this article.

The authors declare no conflict of interest. The sponsors had no role in design of the study; in the collection, analysis, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Anna KARABAN, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-1101-4227

e-mail: a.karaban@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORTHOGRAPHIC VARIATION IN MID-SEVENTEENTH-CENTURY ENGLISH: A CORPUS STUDY OF LONDON, OXFORD, CAMBRIDGE, AND YORK ALMANACS

Background. Early Modern English is pivotal for understanding the transition from regionalized writing to a supraregional standard, yet systematic dialect cartography for the period remains sparse. Previous research has centred on literary and legal genres; popular almanacs, though printed annually in every major town, have been ignored. Because they fix place of printing on the title-page, repeat identical calendar formulae, and circulated in large numbers, almanacs are ideal but under-used witnesses to mid-seventeenth-century orthographic practice. This study evaluates whether geographically specific spellings in four imprints can trace dialect boundaries and the diffusion of metropolitan norms.

Methods. All four texts were digitised through OCR and manually corrected. Five high-frequency variables were extracted: mute-e deletion, medial schwa deletion, adjectival -ie/-y reduction, geminate-l reduction, and the third-person-singular present suffix variation. Tokens were counted only in structurally parallel calendar headings and prognostications, then collapsed into variable-level totals. Qualitative inspection of copy-sources and genre conventions contextualised quantitative patterns.

Results. Three variables: mute-e, schwa loss, and -ie/-y display a clear south-to-north diffusion: London is categorical for the innovative spellings, Oxford approximates London but retains a thin conservative layer, Cambridge is mixed, and York remains almost entirely traditional. Geminate-l reduction proves not dialectal but an index of orthographic modernization: only provincial presses preserve archaic -all forms, while London is fully re-Latinised. The third-person-singular present suffix behaves conversely: despite its northern origins, innovative -s is rare because printers across the country retain biblical -eth in learned contexts; York's heavy use of -eth reflects stylistic conservatism, not local speech.

Conclusions. Almanacs capture both conservative diction and emerging metropolitan norms, offering a fine-grained lens on orthographic change during a decisive standardizing decade. The south-to-north gradient confirms London's leadership in spelling reform, while variable-specific behaviour highlights the mediating role of genre and register. Scaling the procedure to the larger pool of provincial almanacs promises a data-driven dialect atlas that will refine our understanding of Early Modern English regional boundaries and the mechanics of print-based language change.

Keywords: Early Modern English; almanacs; dialectology; historical linguistics; regional variation; isoglosses; orthography; corpus study

Background

The Early Modern English period (c. 1500–1700) was marked by considerable regional linguistic variation, much of which was captured in print before standardization norms took hold. Despite the prominence of Early Modern English in historical linguistics, systematic mapping of dialect variation during this period remains uneven. Traditional research has focused primarily on literary or legal texts, with relatively little attention paid to more formulaic printed genres such as almanacs, despite their wide circulation and stable structure. Almanacs, due to their widespread geographical distribution, consistent format, and regular publication, provide a promising resource for examining regional dialect features, specifically orthographic variation. Thus, this study aims to examine orthographic differences recorded in almanacs published in distinct geographical locations (London, Oxford, Cambridge, York) to identify dialect boundaries and assess dialectal change from the mid-17th to early 18th centuries. Specifically, the objectives of this study are to: (1) extract and document orthographic variants systematically; (2) map these variants geographically; and (3) assess the state of dialect diffusion across England. This study contributes to the reconstruction of EModE dialect boundaries by using orthographic variation in almanacs as linguistic evidence. Its aim is to test whether geographically-distributed spelling variants can be used to approximate isoglosses and trace dialectal change over time. Drawing on digital methods and geospatial analysis, the project situates almanac spelling within wider efforts to digitally reconstruct historical English dialects.

Literature overview and theoretical framework

Although dialectological research on Middle English has advanced significantly due to resources like LALME and LAEME, the Early Modern English (EModE) period remains comparatively understudied,

especially with regard to regional variation. As Meurman-Solin (2017) notes, this gap stems from both the scarcity of regionally anchored, digitized data and the influence of prescriptive norms that obscured local linguistic features in writing. With the spread of printing and a growing supraregional standard, vernacular spelling became increasingly uniform, reducing the textual visibility of dialectal traits. However, she emphasizes that local variation persisted, and calls for corpus-driven, spatially sensitive research to uncover these subtler patterns by treating geographic space as a core variable in historical dialectology.

The period's scholarship establishes that regional dialect profiles well-known in Middle English largely carried into Early Modern English, though they were gradually mitigated by the expansion of a London-based standard. Over the 1500–1700 period, many such features were either spread beyond their original region into the standard or retreated under pressure from standard forms, but they left clear traces in the historical record.

Horobin and Smith (2002) observe that, as English relinquished official functions to Latin and Anglo-Norman French, scribes vernacularized spelling, inflections, vocabulary, and even syntax to reflect local speech, yielding what they term an era of maximal written variation. Between c. 1350 and 1500, however, the combined pressures of humanist translation projects, Reformation-era printing, and expanding state administration fostered four emergent written types with characteristic spellings that presaged later print conventions. The sixteenth-century introduction of the printing press then regularized orthography and morphology, nonetheless, regional and social differences remained visible in prescriptive grammars, spelling manuals, and orthographic-reform proposals even as printers advanced a unified standard. Fisiak (1995) highlights how the post-1500 surge in print – and the corresponding drive toward a standardized orthography – erased much direct manuscript evidence of regional speech, compelling researchers to mine more conservative proxies such as place-names.

Nevalainen (2006), in her analysis of Early Modern dialectal diversity, draws on three seminal sources: Alexander Gil's *Logonomia Anglica* to chart phonological and select morphological isoglosses across six named varieties; George Puttenham's *Arte of English Poesie* to illustrate how prestige norms were prescribed for literary production, thereby defining a sociolectal isogloss between cultured and rustic speech; John Hart's *Methode* to demonstrate how mid-sixteenth-century orthographic reform proposals explicitly drew on contemporary pronunciation, demonstrating the influence of vernacular speech forms on orthographic standardization. Alexander Gil's *Logonomia Anglica* (1619/1621, as translated by Dixon 1951) identifies six principal Early Modern English dialects – Common, Northern, Southern, Eastern, Western, and Poetic – each defined by characteristic phonological and morphological features. The Poetic variety permits selective regional forms for literary effect, all set against a Common (prestige) dialect that serves as a socially universal norm despite occasional ambiguity.

One of the clearest early-modern isoglosses was the north–south divide inherited from Middle English. Early Modern English also notes many lexical differences between regions as Northern English continued to employ words of Norse origin or unique local terms that set it apart from southern usage. In 1674 the naturalist John Ray published a landmark *Collection of English Words Not Generally Used* (Ray, 1674/2015), explicitly dividing his glossary into words "proper to the Northern" and "to the Southern Counties" as well as documenting dozens of regional terms, affirming a broad lexical split between north and south in the 17th century.

Ruano-García (2020) argues that while standardization narratives have traditionally focused on the emergence of a consensus dialect, especially centered on London and the southeast, literary and lexicographical texts reveal ongoing awareness of regional forms, particularly Northern English. Through enregisterment Northern dialect traits were circulated and indexed as socially marked, often linked to characterological types such as the "honest northerner". In an earlier study Ruano García (2012) provides evidence of how specific northern phonological and orthographic forms were enregistered in Early Modern English through consistent representations of northern variants (e.g. reflexes of ME /a:/, /o:/, /u:/, and /k/) that appear with striking frequency across genres, albeit with different distributional patterns. These forms, often rendered semiphonetically are associated with characterological types and serve as indexical markers of region and identity. Although these literary texts were not linguistically realistic, their repeated use of northern forms contributed to the circulation of a recognizable linguistic repertoire.

Nevalainen and Raumolin-Brunberg (2003) emphasize two watershed social upheavals – the sixteenth-century Reformation and the mid-seventeenth-century Civil War and Revolution – as catalysts for intensified linguistic diffusion across Early Modern England. Protestant reforms not only dismantled monastic schooling (thereby reshaping literacy and promoting lay reading) but also redistributed vast tracts of land to a more mobile, landowning gentry, while the Civil War famously displaced armies and civilians alike,

breaking down the insularity of parochial speech communities and creating unprecedented contact among speakers from London, East Anglia, the North, and beyond.

By about 1650, English printed texts had largely adopted uniform spellings and usages (Rissanen, Kytö, & Palander-Collin, 1996), meaning that, unlike Middle English manuscripts, most Early Modern texts do not straightforwardly reflect an author's local speech.

Orthographic variation in Early Modern English often serves as a direct proxy for underlying pronunciation, since scribes and printers routinely spelled words to mirror their own speech. By the late seventeenth century, even printed forms signal phonetic targets that Chamberlain explicitly documents in his *Tractatus*, anchoring orthography-to-phonology correspondences at a known date and locale (Salmon, 1996). Thus, charting orthographic isoglosses allows us to infer the spread – and lag – of dialect-specific features across time and space.

McEnery and Baker (2019) offer a turnkey model for our isogloss mapping by showing how a large-scale, diachronic corpus can be mined to reveal fine-grained shifts in word meaning and social evaluation. This real-time collocation framework can be directly repurposed to chart the spread of orthographic and phonological variants as isoglosses across Early Modern dialects.

Contemporary corpus-driven studies – most notably Taavitsainen & Schneider's (2019) long-range analysis of scholastic medical prose – demonstrate how bottom-up, token-based methods can surface previously unseen stylistic patterns by letting the data itself define the features of interest. We intend to adopt the same real-time to our radically different strand of evidence: the orthographic tokens of almanacs, by triangulating these micro-data with known print-market and mobility histories, for this pilot study to both validate the token-mapping workflow and pave the way for a larger, dialect atlas of almanac orthography.

Methods

To investigate regional orthographic variation in mid-17th-century English almanacs, we implemented a small-N comparative design, drawing on five provenance-clear imprints from Early English Books Online (EEBO). To compile the dataset for this study, almanacs were systematically selected from the EEBO database restricted the publication date range narrowly to the period between 1500 and 1700 to maintain chronological comparability in print conventions and linguistic usage across texts and filtered through Universal Short Title Catalogue (USTC) subject classification, specifically targeting the category 'Calendars, almanacs and prognostications' to ensure the identification of relevant texts within a uniform genre, minimizing potential variability in orthographic practices arising from differences in style or content. All selected almanacs fall within the same genre, primarily containing calendrical information, astrological data, and practical advice. This genre consistency minimizes stylistic differences, ensuring orthographic variations captured primarily reflect regional dialect distinctions rather than genre-driven lexical or stylistic choices.

Additional considerations included selecting almanacs of similar length and physical format matching as closely as possible regarding their panel organization, and typography, minimizing potential print-related variation that could confound orthographic analysis and thereby maintaining consistency in the type of textual data extracted for dialect mapping. After initial selection based on the above criteria, each almanac was carefully verified manually to confirm readability and completeness of digital facsimiles and to ensure accurate representation in subsequent OCR processes and only those sheets with legible calendar tables and daily prognostications were retained; fragmentary or heavily damaged signatures were excluded to ensure consistent spatial coverage.

Four almanacs were ultimately chosen based on their explicit provenance: one each from York, Oxford, Cambridge, and London. These cities were strategically selected to represent distinct geographical regions of England (Northern, Midlands, East Anglia, and Southeastern dialect areas, respectively), providing a balanced spatial distribution for dialectal analysis. Four primary publication cities were targeted to achieve a balanced regional representation: London (Southeast), as a baseline standard representing the printing capital and linguistic norm of the period. Oxford and Cambridge, representing the English Midlands, to capture dialect features from the central region and estimate the strength of the London dialect in this area in this specific time frame. York, chosen explicitly to represent the northern dialectal region as one of the stronger attested south-north contrast in Early Modern English period.

By anchoring our study precisely to as narrow of frame across selected geography, we settled on the 1655–1666, which ensures that every text lies squarely within the same socio-political milieu – post-Commonwealth but pre-Restoration stabilization – so that orthographic differences reflect genuine regional preference rather than diachronic shifts in prescriptive norms. This twelve-year span corresponds to the apex of almanac production, when provincial presses in Oxford, York, Cambridge, and London churned out annual prognostications under remarkably similar technical conditions, yielding a high density of

geographically indexed spellings. By confining our analysis to timeframe, we thus bracket out both the upheavals of the 1640s and the later eighteenth-century moves toward standardized orthography, while providing a precisely bounded slice of mid-seventeenth-century English in which to trace nascent isoglosses with maximal clarity and scholarly comparability.

It is noteworthy that the EEBO database did not yield almanacs published in (south)western English cities within the specified date range. Contemporary linguistic observers recognized these areas as dialectally distinct. The absence of (south)western city almanacs during this period thus presents a limitation in our current dataset. However, an intriguing avenue for future research is available, as EEBO holds an almanac from Bristol published starting in 1700, offering potential insights into dialectal shifts and continuity in that distinct regional area.

Optical Character Recognition (OCR) software and subsequent manual checking were used to digitize and correct the texts, facilitating accurate extraction of linguistic data. Orthographic variants for targeted tokens were identified and catalogued, recording detailed contextual information (including location within text and panel heading). This linguistic data was compiled into a structured format to enable systematic geographical comparison.

To capture orthographic variation likely to reflect underlying regional differences rather than mere idiosyncrasies, from each text we extracted all graphically distinct forms of a handful of high-frequency variables. From an initial list of ca. 30 candidate words (compiled from secondary literature on Early Modern orthography and our pilot readings), we shortlisted lexemes that met all of the following criteria:

- closed-class status, e.g. calendrical terms whose grammatical function and frequency are uniform across texts;
- multiple attestable spellings with each lexeme exhibiting at least two graphically distinct variants in the imprints;
- prosodic neutrality to ensure absence of stress-driven alternations;
- universal presence through occurrence in every exemplar's headings or entries, yielding comparable token counts across sites.

For each site and variable, we designated the dominant spelling as the variant with the highest raw count. No ties arose for our variables.

Results

For quantitative comparison the raw spellings extracted from each almanac were first sorted into analytically coherent variables. A variable is defined here as a set of orthographic realisations that differ in a single historically meaningful feature (e.g. presence vs. absence of final mute *-e*, retention vs. loss of *-eth*, etc). Each lemma was then assigned to one structural variable, defined not by the surface spelling itself but by the linguistic feature at issue. Tokens were tallied lemma-by-lemma and then collapsed into these variables, so that each represents the aggregate frequency of one variant within a given press-site. This procedure yields directly comparable figures and allows the discussion to focus on interpretable contrasts (innovation vs. conservatism, regional diffusion, etc.) rather than on isolated spellings.

Final-e deletion

Every form containing or lacking a final silent *-e* (after long vowel or diphthong) was counted once per occurrence in the calendar tables, headings and paratext of each document; totals were then grouped by lemma. Only clearly parallel items (year/*e*, four/*e*, fair/*e*, air/*e*, etc.) were tabulated, so that site-to-site comparisons remained valid.

Two clear patterns emerge:

1. A south-to-north gradient in the adoption of the innovative "e-less" forms.

London (1658) is already virtually categorical for *year*, *four*, *fair*, *air*, *wind* etc. Cambridge and especially York still favour the conservative *-e* spellings, while Oxford occupies an intermediate position, oscillating between old and new forms.

2. Token-by-token chronology that matches external historiography.

Final-*e* deletion is known to accelerate in metropolitan printing during the 1630s–50s (Horobin 2013; Salmon 1988). The London *Stationers' Company* imprint conforms to this timeline, whereas the provincial presses of York (Stephen Bulkeley) and Cambridge (John Field) continue Elizabethan spellings well into the 1660s. The data thus replicate, on a micro-corpus scale, the classic southern innovation to northern diffusion pathway repeatedly documented for Early Modern English orthography.

Taken together, the mute-*e* variable proves to be a sensitive, quantifiable proxy for orthographic modernity. Its geographical distribution in the four almanacs traces the leading role of London typography and the slower uptake in the Midlands–East Anglia corridor and the far North, providing an independent linguistic argument for the commonly assumed imprint-driven standardization centred on the capital.

Similarly, during the sixteenth century London compositors began simplifying the digraph in monosyllables, dropping the final *e* and writing *dry*, *try*, *cry* while leaving the vowel length to be inferred from context, which is the case for all almanacs save for Cambridge which alternates *dry/drie*, which on the surface looks like loss of the final *-e*, *dry* lost the final *-e* because the whole digraph was collapsing, whereas *year* or *four* lost a truly silent *-e*.

Media schwa deletion

A second, much rarer, variable concerns loss of unstressed medial *-e-* (historical /ə/). The innovative form *month* is categorical in the London imprint (4 tokens) and equally entrenched in the Oxford exemplar (3). Cambridge shows mixed usage (3 *moneth*, 3 *month*), while York remains fully conservative with *moneth*. The geographical cline is thus unmistakable: schwa-loss radiates outwards from the south-eastern metropolitan press, reaches Oxford by the mid-1650s, begins to penetrate Cambridge, and is still absent in the northern imprint. Orthographically, deletion of the medial vowel simultaneously indexes (i) an underlying phonological coalescence and (ii) the wider mid-seventeenth-century programme of pruning superfluous *-e*'s already noted by spelling reformers. A single additional item corroborates the pattern: *darkned* occurs only in the London almanac, reflecting the same schwa-syncope in the weak participial suffix *-en* that contemporary orthoepists describe as characteristic of London speech. The form never diffuses northward in our material and is later reversed even in the capital, where printers restore the etymological vowel under rising standardisation pressures. By contrast, the reduced spelling *month* stabilises and is retained nationwide.

Adjectival -ie/-y suffix

Throughout Middle and Early Modern English, the orthographic sequence *-ie/-y(e)* served as the default grapheme for unstressed /i:/ in adjectives and adverbs (e.g. *windie*, *rainie*, *frostie*). London compositors, steered by Mulcaster's advice that final *-y* was sufficient where the accent is light, progressively regularised the ending to bare *-y* after c. 1620, whereas presses on the northern and eastern periphery continued to print the earlier *-ie* for at least another half-century. The *-ie* to *-y* change behaves exactly like the mute *-e* loss examined earlier: an innovation diffusing outwards from London, first penetrating Oxford-stationers' copy, reaching Cambridge more slowly, and scarcely touching a small York press by mid-century. The patchy survival of *windie*, *frostie* etc. in East-Anglia therefore offers another useful dialectometric lever for dating and localising Early Modern printed matter. Because the alternation is orthographic, we cannot isolate direct phonetic correlates, yet contemporary orthoepists (Gil, Butler, etc.) note a concomitant qualitative change of the happyY vowel from tense [i:] to shortened [i], which plausibly motivated the graphic truncation.

Geminate-l Reduction

Geminate-l reduction is the term adopted here for the optional spelling contrast between Middle-English *-all* and its single-consonant reflex *-al* in words derived from the Latin suffix *-ālis* (e.g. *principall/principal*, *royall/royal*, *severall/several*, *festivall/festival*) and in the calendrical month-name *Aprill/April*.

The token set was restricted to those seven lemmas because (i) they are the only items that fluctuate inside almanacs under study, and (ii) each occurs at least once in more than one imprint, permitting cross-text comparison without genre bias.

In late Middle English scribal practice final *-ll* was analogical: French loans in *-al* were regularly respelt *-all*, and the doubling also served the phonotactic purpose of signalling a short or tense vowel in preceding position. The habit became conventional in high-frequency items and was still common in sixteenth-century printed calendars (*Aprill*, *Royall Exchange*). As Salmon (2000) states 1580–1660 was the key period when London compositors systematically cleared away redundant consonant doublings and spelling reformers such as Richard Mulcaster argued in *The Elementarie* that a second *l* was superfluous where no syllable division followed and should be removed in favour of the classical single-*l* form. In our data set the variable therefore operates not as a pronunciation or regional marker – the syllable is invariably /-əl/ and London, the linguistic centre, is already fully simplified – but as a micro-indicator of orthographic modernization. Its uneven distribution shows that, by the 1650s, geminate-*l* spellings survived only in provincial presses and documents the uneven uptake of spelling reform in the middle of the seventeenth century. If the doubled *-ll* still marked vowel quantity in the 1650s, we would expect parallel forms like *total*/*total* or *partial*/*partial* but those never occur. Instead: York prints *principall*, *royall* but *April*, *total*, *presbyterial*; Oxford prints *severall*, *principall*, *Aprill* but *festival*, Cambridge prints *severall*, *festivall* but *total*, *partial*, *usual*; London, the typographic pacesetter, prints only the single-*l* forms.

Present tense singular suffix

The present-tense third-person-singular suffix (*-s* vs *-(e)th*) was extracted from every finite verbal token in the four almanacs. Only forms that are unequivocally verbal and concord with a singular subject were

counted (e.g. *beginneth, riseth, passeth, beareth* alongside *begins, passes*). Auxiliaries (*hath, doth etc.*) were retained because they are the last stronghold of -th in Early Modern English.

Thus, out of 61 verb-final inflections, 36 still carry the conservative -th, but the innovative Northern -s already appears in calendrical clichés such as *begins* (London 4, Oxford 2, York 1). No Cambridge token adopts -s, confirming that press as the most conservative in the set.

Historically, -th (<OE -þ) was the southwestern standard until the late Middle Ages; -s, originally a northern dialect marker, diffused southwards along the London trade roads, gradually replacing -th except in the frozen auxiliaries. By the period covered here (1655–1666) the process is advanced but incomplete: London leads with the highest proportion of -s, provincial presses lag, and auxiliaries remain in -th across the board.

Although -s originated as a northern present-tense ending, by the mid-seventeenth century its diffusion did not work in a simple north and south divide. While c. 1650 speakers everywhere used -s in speech, -th still carried a learned aura in print as The King James Bible had already made -eth the prestige printed norm, so provincial compilers echoed that register to lend gravity. The York tally (18 -th, 1 -s) reflects orthographic conservatism and textual register, not local pronunciation. The same forces keep *hath* frozen in every imprint – including London – while more mundane verbs (*begins, passes*) begin to appear with -s only where printers feel a freer style is acceptable.

Discussion and conclusions

The examination of four mid-seventeenth-century almanacs confirms that this ostensibly formulaic genre is a sensitive register for tracing orthographic change. Across all variables analysed – mute-e deletion, medial-schwa loss, reduction of the adjectival -ie ending, geminate-l reduction, and the present-tense third-person-singular suffix – London emerges as the principal locus of innovation, with Oxford following at a respectful distance, Cambridge showing mixed practice, and York retaining the most conservative spellings. This south-to-north gradient aligns with established accounts of metropolitan norms radiating outward through the English print network and demonstrates that high-frequency calendrical prose can still reveal regional differentiation even after the initial wave of standardisation. At the same time, the data caution against equating spelling directly with pronunciation. The retention of -eth in York and, to a lesser extent, in Oxford reflects the prestige aura attached to biblical diction rather than a spoken northern residue; conversely, London printers restrict innovative -s to mundane verbs while freezing auxiliaries in -th, underscoring the role of register in modulating apparent dialect features. Likewise, the persistence of geminate -ll in select provincial lemmas is best understood as slow orthographic modernization: once typographic economy and Latinate etymology took hold in the capital, provincial presses adopted the single-l forms only gradually, retaining older standing type where costs or local expectation favored it.

Methodologically, the study shows that careful token selection and cross-text alignment can turn even a small corpus into a credible dialectometric probe. By comparing identical calendrical headings and prognostications, it is possible to filter out topical variation and focus on structural contrasts that map directly onto broader spatial patterns. The workflow – OCR conversion, regex harvesting, manual validation, and spatial plotting – scales readily to larger samples and promises finer-grained dialect atlases when applied to the hundreds of surviving almanacs in Early English Books Online. The absence of southwestern imprints in the present window remains a limitation, yet it also highlights future directions: integrating later Bristol almanacs will clarify the west-east axis, while a substantially enlarged dataset will allow multivariate modelling of press networks, compositor habits, and readership effects.

REFERENCES

Primary sources

Burton, W. (1655). An almanack for the yeare 1655 being the third since leap yeare : Wherein is contained the severall lunations, quarterly ingresse of the sun, and several tables of necessary use, with moderne transactions, a discription of highwayes, and principall faires in england and wales / by VV. burton. Oxford: Retrieved from <https://www.proquest.com/books/almanack-yeare-1655-being-third-since-leap/docview/2248552506/se-2>

Eagle 1666 a new almanack and prognostication for the yeare of our lord god 1666 : Being the second after bissextile of leap-yeare : Wherein is contained the feasts both moveable and fixed, the signes, [sun] rising and setting, [sun] place, the moon rising, full : Sea in most of the principall parts in england, with the change, full, and quarters of the moon, and weather, as it will most incline to, from the quarter to quarter : As also the eclipse, and quarters of the year. &c. fitted to the meridian of the north, whose latitude is 53d 40m and longitude 20d. 12m. ad will serve for the whole kingdome of england (1666). York: Retrieved from <https://www.proquest.com/books/eagle-1666-new-almanack-prognostication-yeare-our/docview/2240915461/se-2>

F., M. (1663). An almanack for the yeare of our lord god 1663 being the third after bissextile or leap-yeare. by M. F. philomath. Cambridge: Retrieved from <https://www.proquest.com/books/almanack-yeare-our-lord-god-1663-being-third/docview/2240902817/se-2>

Jinner, S., fl.1658–1664. (1658). An almanack or prognostication for the year of our lord 1658 being the second after bissextile or leap year : Calculated for the meridian of london, and may indifferently serve for england, scotland, and ireland / by sarah jinner ... London: Retrieved from <https://www.proquest.com/books/almanack-prognostication-year-our-lord-1658-being/docview/2240936054/se-2>

Secondary sources

Bergs, A., & Brinton, L. (Eds.). (2017). *Early Modern English* (Vol. 4). De Gruyter Mouton. Chapter 8, "Dialects", by A. Meurman-Solin, 128–149. <https://doi.org/10.1515/9783110525069-008>

Dixon, D. (1951). *Alexander Gil's "Logonomia Anglica" edition of 1621 translated with an introduction and critical and explanatory notes* (Doctoral dissertation, University of Michigan). ProQuest Dissertations & Theses Global.

Fisiak, J. (1995). Standardization, printing, and the evidence for local dialects: The case of Early Modern English kirk. In W. Winter (Ed.), *On languages and language: The presidential addresses of the 1991 meeting of the Societas Linguistica Europaea* (145–166). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110881318.145>

Horobin, S., & Smith, J. (2002). *An introduction to Middle English*. Blackwell.

McEnery, T., & Baker, H. (2019). Language surrounding poverty in Early Modern England: A corpus-based investigation of how people living in the seventeenth century perceived the criminalised poor. In *Historical sociolinguistics: Language change in Tudor and Stuart England* (226–251). Brill.

Nevalainen, T. (2006). *An introduction to Early Modern English*. Edinburgh University Press.

Nevalainen, T., & Raumolin-Brunberg, H. (2003). *Historical sociolinguistics: Language change in Tudor and Stuart England*. Longman.

Ray, J. (1674/2015). *A collection of English words not generally used: With their significations and original, in two alphabetical catalogues* (P. Schintu Martínez, Trans.; J. Ruano-García, Rev.). Salamanca Corpus, Universidad de Salamanca. <https://salamancacorpus.usal.es>

Rissanen, M., Kytö, M., & Palander-Collin, M. (Eds.). (1996). *The Helsinki Corpus of English Texts: Diachronic part: Early Modern English section*. VARIENG – Research Unit for the Study of Variation, Contacts and Change in English. <https://varieng.helsinki.fi/CoRD/corpora/HelsinkiCorpus/earlymodern2.html>

Ruano-García, J. (2012). On the enregisterment of the northern dialect in Early Modern English: An evaluation across literary text types. In *At a time of crisis: English and American studies in Spain* (60–70). Departament de Filologia Anglesa i Germanica.

Ruano-García, J. (2020). Shaping the other in the standardization of English: The case of the "northern" dialect. *International Journal of English Studies*, 20(2), 185–205.

Salmon, V. (Ed.). (1996). *Language and society in Early Modern England: Selected essays 1982–1994*. John Benjamins.

Salmon, V. (2000). Orthography and punctuation. In R. Lass (Ed.), *The Cambridge history of the English language* (Vol. 3, 13–55). Cambridge University Press.

Taavitsainen, I. A. J., & Schneider, G. (2019). Scholastic argumentation in early English medical writing and its afterlife: New corpus evidence. In C. Suhr, T. Nevalainen, & I. Taavitsainen (Eds.), *From data to evidence in English language research* (191–221). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004390652_010

Отримано редакцією журналу / Received: 12.05.25

Прорецензовано / Revised: 04.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 11.06.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Анна КАРАБАН, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-1101-4227

e-mail: a.karaban@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОРФОГРАФІЧНА ВАРІАТИВНІСТЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ СЕРЕДИНИ XVII СТОЛІТТЯ: КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОНДОНСЬКОГО, ОКСФОРДСЬКОГО, КЕМБРИДЖСЬКОГО ТА ЙОРКСЬКОГО АЛЬМАНАХІВ

Вступ. Ранньомовноанглійська мова є ключовою для розуміння переходу від регіоналізованого письма до над-регіонального стандарту, проте систематична діалектна картографія цього періоду залишається мало-дослідженою. Попередні дослідження зосереджувалися на літературних та юридичних жанрах; популярні альманахи, хоча й друкувалися щорічно в кожному великому місті, залишалися поза увагою. Оскільки вони фіксують місце друку на титульній сторінці, повторюють ідентичні календарні вирази та поширюються великими накладками, альманахи є недостатньо використовуваними джерелами орфографічних практик

середини XVII ст. Це дослідження оцінює, чи можуть географічно специфічні написання в чотирьох стародруках простежити діалектні межі та поширення столичних норм.

Методи. Усі чотири тексти були оцифровані за допомогою оптичного розпізнавання тексту (OCR) і відкориговані вручну. Було відібрано п'ять високочастотних змінних: вилучення німого -e, вилучення медіального шва, редукція -ie/-u у межах прикметників, редукція подвоєного -l та варіація суфікса теперішнього часу третьої особи однини. Токени підраховувалися лише в структурно паралельних календарних заголовках і прогнозах, а потім зводилися до загальних показників на рівні змінних. Якісний аналіз копій джерел та жанрових конвенцій контекстуалізував кількісні закономірності.

Результати. Три змінні: німе -e, вилучення шва та суфікс -ie/-u демонструють чітку дифузію з півдня на північ: Лондон є абсолютним провідником інноваційного правопису, Оксфорд наближається до Лондона, але зберігає тонкий консервативний прошарок, Кембридж займає змішану позицію, а Йорк залишається майже повністю традиційним. Зредуковане l виявляється не діалектним, а показником орфографічної модернізації: лише провінційні друкарні зберігають усталені форми, тоді як Лондон повністю релативізований. Суфікс теперішнього часу третьої особи однини поводить протилежним чином: незважаючи на північне походження, інноваційний -s зустрічається рідко, оскільки друкарі по всій країні зберігають біблійний -eth у книжкових текстах; активне використання -eth у Йорку відображає стилістичний консерватизм, а не місцеве мовлення.

Висновки. Альманахи фіксують як консервативну дикцію, так і нові столичні норми, фіксуючи тонкі грані орфографічних змін у вирішальне десятиліття стандартизації. Градієнт з півдня на північ підтверджує лідерство Лондона в реформі правопису, тоді як варіативна поведінка підкреслює посередницьку роль жанру та регістру. Масштабування процедури на більшу кількість провінційних альманахів може дати змогу створити діалектний атлас на основі даних, який поглибить наше розуміння регіональних кордонів ранньомовноанглійських діалектів та механізму мовних змін на основі друкованих видань.

Ключові слова: ранньомовноанглійська мова; альманахи; діалектологія; історична лінгвістика; регіональна варіативність; ізоглоси; орфографія; корпусне дослідження

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflict of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analysis or interpretation of the data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Ірина ПОКРОВСЬКА, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-7826-3148

e-mail: irem2003@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Аліна КОГУТ, магістрант

ORCID ID: 0009-0007-0687-6272

e-mail: alinaviko@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ТУРЕЦЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ДИСКУРС ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ТА СОЦІОЛІНГВАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Вступ. Зростання уваги до мовлення як складного соціолінгвального явища зумовили появу та розвиток дискурсивних досліджень. У зв'язку із збільшенням воєнних конфліктів протягом останніх років, в Україні актуалізувалося питання військового перекладу та потреба розробки теорії військового дискурсу та особливостей його перекладу.

У статті розглядається сутність понять "дискурс", "військовий дискурс" крізь призму інституційних особливостей. Метою дослідження є виявлення впливу культурно-історичних та соціолінгвальних чинників на виникнення турецького військового дискурсу та способи творення турецької військової лексики.

Методи. У розвідці застосовано такі методи: метод контекстуального аналізу – для визначення семантики мовних одиниць військової сфери в контексті; метод структурно-словотвірного аналізу – для виявлення способів та механізмів утворення турецької військової лексики; метод функціонального аналізу – для виявлення особливостей функціонування мовних одиниць у військовому дискурсі.

Результати. У статті розглянуто давньотюркські дієслова *ak-* і *bas-* і структури, похідні від цих дієслів, із погляду семантичної варіативності. Виходячи з теорії просторової та часової концептосфер встановлено, що слова, маючи природну спрямованість, у процесі семантичної диверсифікації набувають військового значення.

У дослідженні проаналізовано один із найбільш часто використовуваних термінів історичної турецької військової термінології, *sii* (~ *sü*) 'солдат, армія тощо', а також терміни, утворені з використанням лексики *sii*.

Простежено появу військової термінології шляхом запозичень з інших мов, а також лексико-семантичним (перенесення, розширення, звуження та зміна значення) способом.

У військовому дискурсі виявлено появу нових ментальних одиниць (концептів, стереотипів, сценаріїв, концептуальних полів, цінностей та ін.), що формують національний/глобальний військовий дискурс – "терміни-коди", які здійснюють індоктринацію сучасної Туреччини.

Висновки. Проаналізувавши окремі культурно-історичні та соціолінгвальні особливості творення турецького військового дискурсу, ми зробили висновок про глибокий зв'язок між тюркською військовою термінологією та природним світосприйняттям. Розвиток військової термінології слід розглядати в контексті історії військової культури та взаємозав'язків і запозичень.

Також творення турецької військової термінології відбувалося лексико-семантичним та морфолого-синтаксичним способами.

Оскільки військовий дискурс був частиною націєтворення в новій Турецькій республіці, це питання потребує окремої розвідки.

Ключові слова: турецька мова, дискурс, військовий дискурс, військова лексика, військова термінологія, терміни-коди.

Вступ

На початку ХХІ ст. у зв'язку з виникненням і загостренням значної кількості збройних конфліктів у країнах мусульманського світу, російською агресією проти України посилюється протистояння світового масштабу. Воєнні конфлікти зумовлюють увагу до військової сфери, а також актуалізують питання військового перекладу, зокрема і дослідження військового дискурсу.

З перших днів російського вторгнення Туреччина пропонувала себе в ролі переговорного майданчика між росією і Україною та продовжує активно підтримувати нашу державу, наголошуючи, що вона повинна звільнити всі свої території. У нас спільні інтереси в оборонно-промисловому комплексі. За таких умов необхідність коректного перекладу задля посилення співробітництва у військовій сфері є очевидною. Усе вищесказане зумовлює актуальність дослідження. **Метою дослідження**

є визначення особливостей творення турецького військового дискурсу як культурно-історичного та соціолінгвального феномену.

Методи

У розвідці застосовано такі методи: метод контекстуального аналізу – для визначення семантики мовних одиниць військової сфери в контексті; метод структурно-словотвірного аналізу – для виявлення способів та механізмів утворення турецької військової лексики; метод функціонального аналізу – для виявлення особливостей функціонування мовних одиниць у військовому дискурсі.

Огляд літератури. У турецькому мовознавстві ми не виявили праць, в яких би комплексно аналізувалося поняття "військовий дискурс". Турецькі мовознавці у своїх дослідженнях приділяють увагу аналізу етимологічних та семантичних (М. Кукташ (Kuktaş, 2022)), структурних (С. Індже (İnce, 2020)) особливостей запозичень у військовій сфері, військовій термінології (С. Екер (Eker, 2006b)).

Особливості перекладу військової лексики в українському мовознавстві розкрито у дослідженнях Л. Бондаренко, М. Зайцевої, О. Ковтун, Ю. Космацької, Ю. Полежаєва та ін. Також вивчали шляхи творення військової лексики та її семантики А. Андріянова, Д. Василенко, І. Литовченко, С. Кравець, Т. Панько, Р. Стацюк, Л. Туровська та ін. Вивченню лінгвальних і соціолінгвальних параметрів англословної лексики та фразеології військової сфери присвячені дослідження В. Погонєць. Здійснено упорядкування турецької військової термінології в українському перекладі В. Підвойним.

Сьогодні сфера вживання терміна "дискурс" є доволі широкою. Він включає мову у національний, культурний, соціальний, психологічний контексти. Ще голландський лінгвіст Т. ван Дейк, засновник сучасної теорії дискурсу, зауважував, що "...дискурс вбирає у себе всю різноманітність історичної епохи, індивідуальних та соціальних особливостей комуніканта та комунікативної ситуації, у якій відбувається спілкування. Тому, у дискурсі відображаються менталітет та культура як національна, загальна, так й індивідуальна, приватна" (Пасенчук, 2017, с. 52). В. Погонєць трактує дискурс як "...комунікативну підсистему мовлення (текст у сукупності з позамовними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками)" (Погонєць, 2019, с. 6).

Виокремлюють чотири аспекти визначення сутності дискурсу: 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст, як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними тощо); 3) стиль, підмова мовного спілкування; 4) зразок мовної поведінки в певній соціальній сфері, що має відповідний набір змінних (Селіванова, 2011, с. 121).

І. Шевченко та О. Морозова, які на нашу думку запропонували одну із найбільш повних типологій, під дискурсом розуміють мовлення у контексті соціальної та мисленнєвої діяльності і визначають дискурс як інтегральний феномен, як мисленнєво-комунікативну діяльність, яка протікає в широкому соціокультурному контексті, є сукупністю процесу та результату, характеризується континуальністю та діалогічністю (Шевченко, 2005, с. 26–28).

Надзвичайно важливим для розуміння терміна "дискурс" є розмежування понять "дискурс", "текст" і "мовлення". Хоча між текстом і дискурсом багато спільного, отожднювати їх не можна. С. Єрмоленко у своєму дослідженні представила дискурс з трьох позицій, вважаючи що: 1) дискурс – це насамперед одиниця спілкування, більша за речення, в якій міжреченнєві зв'язки забезпечують цілісність і зв'язність висловлювання, логічне розгортання думки; 2) водночас дискурс є висловленням, що виявляє себе як безпосередня мовна діяльність, яка реалізується у конкретній життєвій ситуації, у певній формі спілкування, поведінки, міміки, жестів, настрою мовця, а також у характерних соціокультурних, психолінгвальних умовах, коли на перший план виступає соціальна роль мови; 3) дискурс – це текст (письмовий і усний), який об'єднано наскрізною ідеєю, одним мотивом, який розглядається у широкому контексті його творення і сприймання, оскільки відбиває національно-культурні, соціальні, психічні умови (Українська мова, 2000, с. 142).

Систематизуючи різні типологічні дослідження, Ф. Бацевич розрізняє дискурс "...за отождненням із предметом дослідження різних наук; сприйманням як вияву культурної комунікації; етнокультурними особливостями спілкування; культурно-історичними особливостями комунікації; соціальними, віковими та статевими характеристиками учасників комунікації; типами та формами мовлення, принципами побудови повідомлення, його риторикою; характеристиками мовлення окремої людини і груп людей" (Бацевич, 2009, с. 153–154).

Оскільки в сучасній лінгвістичній науці немає узгодженого підходу, ми будемо використовувати поняття "текст" і "дискурс" у значенні, яке представив В. Балабін, розуміючи текст як "письмовий або усний цілісно-смісловий масив мовних одиниць, об'єднаних логіко-синтаксичними зв'язками,

комунікативною функцією, тематичною спрямованістю, композиційною макроструктурою та стильовою домінантою", а дискурс як когнітивно-лінгвальну форму "об'єктизації смислів в мовленні й текстах навколо певних концептів з урахуванням прагматичних, соціокультурних, психолінгвістичних, естетичних та інших позамовних чинників" (Балабін, 2020, с. 229). На думку науковця, в українському перекладознавстві вивчення поняття "військовий дискурс" розпочалося з праці В. Вигівського "Структурно-семантичні, стилістичні та прагматичні особливості військових омофраз (на матеріалі англомовної військової фразеології)". У цьому дослідженні під військовим дискурсом розуміється "мисленнєво-комунікативна взаємодія у професійному середовищі військовослужбовців, що охоплює ситуації офіційного і неофіційного спілкування" (Балабін, 2020, с. 230).

Оскільки функціонування дискурсу пов'язано з історичними та соціокультурними умовами, які його породжують, та суспільними відносинами, в яких він існує, то характерними ознаками дискурсу є історичність та соціальність. В. Погонєць розглядає військовий дискурс "...як комунікативну підсистему мовлення (текст у сукупності з позамовними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками)" (Погонєць, 2019, с. 6). У своєму дослідженні В. Погонєць виділяє два основних, на її думку, види військового дискурсу: формальний і неформальний. "За формою військовий дискурс представлений монологічним (статті, огляди тощо) та діалогічним спілкуванням (військовослужбовців, журналістів, політиків та ін.)" (Погонєць, 2019, с. 7).

Інші науковці вважають, що "військовий дискурс – це військова когнітивно-комунікативна система, яка представляє собою систему концептів, що відображають уявлення про реальні та уявні об'єкти, явища та їх взаємодію в сфері військового протистояння, їх раціональну та емоційну оцінку, і засоби вираження, що забезпечують комунікацію членів військового співтовариства між собою та із зовнішнім світом в різноманітних ситуаціях взаємодії і протидії" (Корольова та ін., 2021, с. 372).

Результати

Військовий дискурс як специфічний тип мовленнєвої діяльності, пов'язаний із війнами чи збройними конфліктами. Він характеризується використанням спеціальної лексики, фразеології, навіть сленгу.

Для військового дискурсу важлива лінгвокультурна історія. У турецькій лінгвістиці спостерігається інтерес до просторової та часової концептосфер, зокрема у працях Д. Геркмен (Herkmen), Ф. Агджа (Ağca), К. Азили (Azili). У праці Меліха Кукташа "Семантична варіативність від природи до військової термінології в контексті давньотуркських дієслів *ak-* та *bas-*" досліджуються вказані дієслова, які набули нового військового значення в ході історичного розвитку в орхонській, уйгурській, караханідській мовах тощо. Ці слова пережили процес семантичної диверсифікації, відобразивши зв'язок турків із природою, способом життя і віруванням.

Автор аналізує давньотурецьку мову з позицій теорії під назвою "принцип спрямованості", яка визначає, що мислення людини не може бути незалежним від простору і що слова виникають на основі простих розмірних характеристик простору. Відповідно до цієї теорії дієслова, які виражають військові дії, завжди вказують вперед, якщо немає конкретних виразів, що вказують на відступ або іншу тактику. У табл. 1 автор подає слова, які на його думку мають природну спрямованість, а в процесі семантичної диверсифікації набувають військового значення:

Таблиця 1

Деякі дієслова з природною спрямованістю

Вісь	Напрями	Дієслова
Горизонтальна вісь	вперед (→)	<i>aş-, ak-, oz-, öt-, teg-, keç-</i>
	назад (←)	<i>kel-, yak-, yagu-</i>
Вертикальна вісь	вгору (↑)	<i>aq-, ör-, uç-, tik-, tüt-</i>
	вниз (↓)	<i>in-, bas-, bat-, çök-, tök-</i>
Бічна вісь	вправо (→)	<i>evir-, tevîr-, tön-, tür-, yan-</i>
	вліво (←)	

У табл. 1 дієслово *ak-* означено як спрямоване вперед (→) на горизонтальній осі, а дієслово *bas-* – вниз (↓) на осі вертикальній. Якщо зосередитися на військових значеннях дієслів, то відповідно до теорії обидва слова спрямовані вперед по горизонтальній осі.

У системі, заснованій на дієслові *ak-*, подібно до того, як дієслово *ak-* використовується для позначення рідини або річки, що несе воду, так і рух армій у великій кількості використовується з дієсловом, що виражає рух рідини. Так позначено у найдавніших написах. У мисленнєвому світі турків існує ситуація уподібнення руху воїнів до руху рідини, заснована на ідеї, що армія є

"переповненою". Дослідник визначає, що дієслово *ak-* демонструє семантичний розвиток за схемою *рух на основі природи > рух рідини – рух війська ~ подібність > військове значення*. Дієслово *ak-* є передовим на горизонтальній осі за принципом спрямованості в базовому значенні. Військове ж значення, якого воно набуло в результаті семантичної диверсифікації, також знаходиться попереду на горизонтальній осі. Крім того, від дієслова *ak-* були виявлені такі похідні як *akın, akıt-, akınçı, akıgılg, akıgsız, akar suv*. Деякі з них пов'язані з буддійською термінологією, інші мають військове значення (Kuktaş, 2022, с. 349).

У дієслові *bas-* спостерігається перехід від основного значення до військового. Виявлено перехід від таких значень, як 'наступати на землю', 'наступати на літеру', до військового значення. Семантичний розвиток можна описати як дієслово *руху > атака армії - раптовий рух ~ подібність > військове значення 'зробити раптовий напад'*. Ці семантичні зміни відбуваються в основному від природного до військового напрямку.

З огляду на принцип спрямованості, дієслово *bas-* було в основному вниз по вертикальній осі, але коли воно досягло військового значення, воно набуло напрямку "вперед" по горизонтальній осі. Аналогічно, якщо взяти до уваги вираз *sunug batım*, який є військовим поняттям, то видно, що укол списа порівнюється із заходом сонця, і видно, що від військового поняття за допомогою метафори воно досягло значення зображення природи. Якщо основне значення дієслова *bat-* – 'бути похованим', то зникнення сонця на горизонті з ударом списа уподібнюється *sunug batım*. Але тут, у формі *природа > військова концепція > природа*, відбувається трансформація від природи до військової концепції і від військової концепції назад до природи. Відбувається еволюція в бік полісемії у формі *рух поховання > проміжна фаза > заколювання об'єкта > проміжна фаза > зникнення сонця*.

Усі ці випадки показують, що перехід дієслів природи або руху до військового значення потребує аналізу. У цьому дослідженні проведено семантичний аналіз дієслів на *-ak-* та *-bas-* і зазначено, що семантичний розвиток цих дієслів, які розглядаються як військові, слід розглядати більш детально з погляду історії військової культури.

На думку автора, у сучасних тюркських мовах є багато прикладів вищезгаданої семантичної варіативності. Ця ситуація помітна у таких виразах, як *düşmanı denize dökmek* 'загнати ворога в море', *düşmanı püskürtmek* 'відбити ворога', *düşman safarına sızmak* 'проникнути в ряди ворога'. Дія руху води, яка є рухом у природі, уподібнюється солдатам, виходячи з того, що армія – це натовп людей. Іншими словами, рух води уподібнюється колективним рухам солдатів. Окрім дієслів *dök-, püskürt-, sız-* з турецької мови, як приклади можна навести дієслова *ak-, bas-* та їхні похідні. Якщо навести ще кілька прикладів з давньотюркської мови, то одним із найважливіших має бути дієслово *bög-*. У *Kitâbu Dîvânü Lugâtî't-Türk bög-* означає 'відрізати воду, воїн; збирати воду, воїн'. Крім того, *bög-böglün-* є пасивною формою, що означає 'набирати воду, солдатів'. Знову ж таки, дієслово *çömiş-* з *Kitâbu Dîvânü Lugâtî't-Türk* пов'язаного з рідиною, у значенні 'пірнати глибоко, занурюватися у ворожі лави' у зв'язку з війною. Це можна навести як приклади згаданої семантичної диверсифікації. Отже, ця семантична варіативність має бути загальним явищем, яке необхідно дослідити в більшості періодів тюркської мови (Kuktaş, 2022, с. 349).

Творення турецької військової термінології також досліджував у турецькій лінгвістиці С. Екер. У своїй розвідці "Міждисциплінарне дослідження *Sü* та історичних військових термінів з *Sü*" він здійснив аналіз походження військової лексики, починаючи від рунічних письмових текстів турецької мови, дослідив вплив війн різних історичних періодів на розвиток бойової зброї та технологій, що відповідно впливало на формування військової термінології. Автор звертався також до військової літератури і документів, в яких узагальнено відомості про дії командирів і їхніх військових частин, пережиті ними події. У дослідженні аналізується один із найбільш часто використовуваних термінів історичної турецької військової термінології, *sü* (~ *sü*) 'солдат, армія тощо', а також терміни, створені за допомогою *sü*. Це слово стало основним елементом тюркського військового словотворення, фундаментальною частиною турецької з найдавніших періодів.

Дослідження, яке здійснив С. Екер, є взірцем застосування порівняльно-історичного методу, тобто порівняльно-історичного мовознавства. Порівнюючи звукові значення в давньокитайській мові, в рунічних турецьких письмових текстах, в уйгурських текстах у формах *suu* і *so*, а також в історичних кипчацьких і огузьких джерелах, автор приходить до висновку, що починаючи з рунічних текстів турецькою, китайською, согдійською мовами зустрічаються назви військових чинів і звань.

Аналізуючи різноманітні джерела, дослідник підрахував, що кількість військових термінів, похідних від *sü*, перевищує сотню. Наприклад, термін *sübaşı ~ subaşı* 'офіцер', створений після мовної революції, *süel* 'військовий' тощо. У сучасній військовій термінології термін *sü* має щонайменше

9 різних значень: 1. Рядовий, одиночний рядовий, окремих рядовий, 2. солдатський, 3. підрозділ, 4. армія, 5. кампанія, 6. операція, 7. битва, 8. війна/битва, 9. фронт тощо.

Від слова *'subay'* – офіцер відбулося творення військових чинів і звань в турецькій мові. Наприклад, *muavazaf subay* (штатний офіцер) *açıkta bulunan subay* (позаштатний офіцер), *beden terbiyesi öğretmeni subay* (офіцер – наставник із фізичної підготовки), *bölük nöbetçi subay* (черговий по роті), *buyruk subay* (офіцер для доручень), *yedek subay* (офіцер у відставці), *topçu subay* (артилерист) тощо.

Назви рангів і підрозділів, що змінювалися залежно від соціальних, політичних чи військових обставин, також відображають культурну орієнтацію. Такі доісламські терміни, як *kagan*, *beg*, *tigin*, *sü*, були замінені в ісламський період словами на кшталт *sultan*, *emir*, *şehzade*, *asker*. Із зміною соціокультурного середовища до військової термінології почали додаватися західні запозичення, зокрема *general*, *amiral*, *mareşal*.

У Турецькій Республіці такі запозичення обмежені кількома назвами чинів, тоді як у збройних силах тюркських республік, що залишилися в складі Радянського Союзу, вони мають значно ширше поширення. Однак найдавніші назви рангів турецької військової термінології такі, як *beg* (*bay*), *binbaşı*, *yüzbaşı*, *çavuş*, *onbaşı*, продовжують використовуватися і в сучасній турецькій армії. Ці терміни, які зустрічаються також і в інших мовах, символізують понад двотисячолітню інституційну традицію турецької армії (Eker, 2006b, с. 328).

Сучасна турецька військова термінологія утворювалася також шляхом запозичень з інших мов. Ці процеси докладно проаналізував турецький дослідник С. Індже (İnce, 2020). У Словнику турецької мови (Türkçe Sözlük, 2011) він відзначив запозичення з різних мов: арабської (*istihkâm* 'військова інженерія', *karargâh* 'штаб-квартира', *kita* 'військовий підрозділ', *müfreze* 'загін'), французької (*garnizon* 'гарнізон', *grup* 'група', *apolet* 'погони'), італійської (*kumanya* 'припаси', *abluka* 'блокада'), перської (*namlu* 'ствол', *siper* 'траншея'), англійської (*mayın* 'міна', *gambot* 'канонерський човен', *tim* 'бригада'), німецької (*general* 'генерал'), угорської (*palaska* 'ремін з кишенями для зберігання куль або стрічки для носіння боєприпасів'), грецької (*sakuleta* 'снаряд зроблений шляхом заповнення цвяхами, болтами та іншими матеріалами'). Найбільше запозичень було виявлено з арабської та французької мов, що обумовлено історично.

Турецькі військові терміни утворювалися не тільки шляхом запозичення з інших мов, а й, наприклад, лексико-семантичним (перенесення, розширення, звуження та зміна значення) способом. Цей спосіб творення передбачає, що не змінюються фонетичні і граматичні характеристики, а з'являється інше значення слова. Це можливо шляхом:

а) перенесення значення: *kale* – первісне значення 'фортеця, замок', у військовому дискурсі означає укріплений оборонний пункт або навіть захищену базу. Слово *akıncı* в Оманській імперії позначало наступальну легку кавалерію, тепер це сучасна назва ударного безпілотної – '*Bayraktar Akıncı*'. Слово *karargâh*, яке дослівно перекладається як 'місце проживання', стало означати штаб військової частини. *Sephe* (букв. 'фасад', 'лице будівлі') використовується у військовому значенні як 'фронт, лінія бою';

б) розширення значення: *birlik* – у звичайній мові означає просто 'єдність', а у військовій термінології розширено до значення 'військове з'єднання', тобто певна кількість військ. Слово *ateş* буквально перекладається як 'вогонь', а у військовій справі – як 'стрільба, артилерійський або кулеметний обстріл'. Розширено значення слова *komutan* (букв. 'керівник', 'голова'), тепер це не тільки цивільний керівник, а також 'командир у військах';

в) звуження значення: *müfreze* буквально перекладається 'група людей', у військовому дискурсі значення звужено до 'військовий підрозділ' (зазвичай взвод або менша група). *Kuvvet* (букв. 'сила') у військовому контексті означає 'збройне формування, війська'. *Tümen* буквально перекладається як 'велика група', але у військовій термінології стало вузьким терміном для позначення дивізії (військове формування певного масштабу);

г) зміна значення: *sefer* спочатку означало 'подорож', 'мандрівка', а у військовому значенні 'похід', 'кампанія', 'мобілізація'. *Sevk* перекладається як 'направлення, пересування'; у військовому контексті означає 'передислокацію військ або транспортування військового майна'.

У сучасній турецькій мові можемо говорити про багатозначність термінів. Слово *ağız* (рот), яке використовується наприкінці слова, утворює додаткові значення: *dört yol ağızı*, *gaz ağızı*, *namlu ağızı*, *top ağızı*, *ağızlık*.

Для творення військових термінів також використовується два типи ізафету: безафіксний ізафет (*komando birliği* – 'командне з'єднання' (буквально 'командос-підрозділ'); *tank taburu* – 'танковий батальйон'; *savaş gemisi* – 'бойовий корабель' (букв. 'війна-корабель'); *hava kuvvetleri* – 'повітряні сили'; *roket saldırısı* – 'ракетна атака') та одноафіксний ізафет (*ordu karargâhı* – 'штаб армії' (букв. 'армія-штаб-її');

tümen komutanı – 'командир дивізії' (букв. 'дивізія-командир-ї'); *sınır hattı* – 'лінія кордону'; *askerî üs* → *üs* – 'база'; *askerî üssü* – 'військова база'; *mühimmat deposu* – 'склад боєприпасів').

Лінгвісти, які вивчають дискурсологію, аналізуючи понятійний апарат військового дискурсу, вже виходять за межі лексикології та словотворення, оскільки "будучи важливою частиною національної культури, військова комунікація фіксує особливості *воєнного дискурсу* за допомогою ментальних одиниць (концептів, стереотипів, сценаріїв, концептуальних полів, цінностей тощо), що визначають зовнішньополітичні погляди суб'єктів воєнної ситуації" (Стаднік, 2016, с. 65).

Військовий дискурс у сучасній Туреччині пронизує практично усі аспекти суспільного життя. У статті А. Чаталбаша аналізується його роль в індоктринації Туреччини. Націєтворення стає питанням номер один після Французької революції, коли правлячі еліти спрямували усі свої зусилля на формування модерної нації. Після заснування молодого республіки батьки-засновники, які самі були військовими, хоча згодом дехто і відмовлявся від військової служби, мали тривалий період часу на реалізацію своєї політики щодо націєтворення. По суті, військовий дискурс складався з чотирьох аспектів: "Перш за все, турецькі збройні сили самі по собі використовуються як інструмент для індоктринації турецьких громадян відповідно до нової парадигми. По-друге, загальна освіта є одним з найбільш типових інструментів у світі, використовується для привчання який населення країни до нових перспектив. У турецькому прикладі військовий дискурс займає особливе місце в турецькій національній системі освіти, від самого початку і до кінця навчання в коледжі. По-третє, політична мова в турецькому середовищі наповнює кожного громадянина військовою перспективою. Уникнути її впливу майже неможливо. І, нарешті, засоби масової інформації сприяють посиленню процесу милітаризації і легітимізують військову опіку над країною" (Çatalbaş, 2022, с. 1004).

Терміни-коди відображають стратегію державної політики, є її складовою, та стають на захист національних інтересів. На думку Н. Акульшиної, формування національного/глобального військового/воєнного дискурсу відбувається саме за допомогою "термінів-кодів". У документі "Доктрина "Блакитна батьківщина" 2022 року" ("Mavi Vatan doktrini 2022") як цілісний геополітичний концепції увиразнюється воєнно-політичні плани Анкари на найближче десятиліття. В основу нової доктрини лягли коди: "османізм", "пантюркізм", які можна розглядати як "неоосманізм" (тур. *yenî osmanlılık*) та "неопантюркізм", (тур. *neo-türkçülük*) "м'яка сила" (тур. *yumuşak güç*) у значенні 'здатність змінювати поведінку інших шляхом не прямого примусу, а розповсюджуючи на них свої цінності'. Це цікавий напрям, який потребує додаткових досліджень.

Дискусія і висновки

Військовий дискурс є невід'ємною частиною як воєнного, так і мирного життя нації, представляючи "... лінгвоментальну образну картину світу, яка містить слова, терміни, вирази, символи, асоціації та емоції, пов'язані зі зброєю, бойовими діями, стратегією та тактикою війни" (Стаднік, 2016, с. 65). У ньому відображаються мовні, культурологічні, економічні, політичні, етнічні, національні та інші ментальні поля картини світу.

Отже, дослідження етимології й семантичної еволюції військової лексики у турецькій мові дозволяє глибше зрозуміти механізми формування військового дискурсу як культурно-історичного і соціолінгвального феномену. Враховуючи сучасні глобальні процеси і особливості українсько-турецького співробітництва в оборонній сфері, аналіз військового дискурсу і коректний переклад військової лексики набувають особливої актуальності.

Таким чином, турецький військовий дискурс можна розглядати як специфічний вид комунікативної діяльності, що має глибокі культурні корені, відзначається особливою семантикою руху і простору та потребує уважного врахування при міжмовній і міжкультурній комунікації, особливо у сфері військового перекладу.

Внесок авторів: Ірина Покровська – концептуалізація, перегляд і редагування; Аліна Когут – методологія, валідація даних, написання (оригінальна чернетка).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Акульшина, Н. Т. (2016). Терміни-коди як фактор формування національного/глобального воєнного дискурсу (на прикладі перської, української та англійської мов). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* (10), 6–10.

Акульшина, Н. Т. (2022). Алгоритм та методика дослідження військової термінології (на матеріалі української, перської та англійської мов). *Studia Linguistica*, (21), 9–19.

Балабін, В. В. (2020). *Теоретичні засади військового перекладу* (Дис. д-ра філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка

- Бацевич, Ф. С. (2009). *Основи комунікативної лінгвістики* (2-ге вид., доп.). ВЦ «Академія».
- Ермоленко, С. Я. (б.д.). *Дискурс. Тезаурус з лінгвістичної термінології*. Лінгвістичний портал «MOVA/info». http://www.mova.info/mov_thes.aspx?l1=68
- Корольова, Т., Соріч, Р., & Александрова, О. (2021). Військовий дискурс та особливості його перекладу. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*, (33), 369–386.
- Пасенчук, Н. В. (2017). *Поняття дискурсу як комунікативної події та текстової категорії*. *Science and Education a New Dimension. Philology*, (123), 52–56.
- Підвойний, В. (2016). *Турецько-український словник військової термінології*. ВПЦ "Київський університет".
- Погонєць, В. В. (2019). *Поповнення військової лексики та фразеології англійської мови: лінгвальний та соціолінгвальний параметри* (Автореф. дис. канд. філол. наук, 10.02.04). Запорізький національний університет.
- Селіванова, О. О. (2011). *Лінгвістична енциклопедія*. Довкілля-К.
- Стаднік, І. О. (2016). Лінгвістична відповідність понять "воєнний" дискурс vs "військовий" дискурс. *Science and Education a New Dimension. Philology*. IV(22). Вип. 99, 63–66.
- Українська мова: Енциклопедія*. (2000). Українська енциклопедія.
- Шевченко, І. С. (Ред.). (2005). *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Монографія. Константа.
- Eker, S. (2006a). Sü ve sū ile yapılan tarihî askerî terimler üzerine disiplinlerarası bir inceleme. *Türkbilig*, (12), 104–133.
- Eker, S. (2006b). Subay, Astsubay; Er, Erat/Erbaş Terimleri Üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (658), 327–340.
- İnce, S. (2020). Türkçe sözlük'te askerlik alanındaki alinti terimler üzerine. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1–32. <https://dergipark.org.tr/en/pub/stad/issue/64242/585467>
- Kuktaş, Melih. (2022). Eski Türkçe ak- ve bas- Fiilleri Bağlamında Doğadan Askerî Terminolojiye Semantik Çeşitlenme. 3-5 Ekim 2022 I. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu. *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*. (BİLDİRİ, bildiri kitabı basım aşamasında)
- Çatalbaş, A. Ü. (2022). Militarism and Military Discourse in the Creation of a Nation: The Example of Turkish Modernization. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 1003–1011. <https://doi.org/10.18506/anemon.1096724>
- Tunç, G. (2008). Askerliğe ilişkin argo ifadelerdeki metaforik yapı. *Milli Folklor*, (78), 105–108.

REFERENCES

- Akulshyna, N. T. (2016). Code terms as a factor in the formation of national/global military discourse (using the example of Persian, Ukrainian and English languages). *Current problems of philology and translation studies*, (10), 6–10 [in Ukrainian].
- Akulshyna, N. T. (2022). Algorithm and methodology for researching military terminology (based on Ukrainian, Persian and English materials). *Studia Linguistica*, (21), 9–19 [in Ukrainian].
- Balabin, V. V. (2020). Theoretical foundations of military translation (Thesis of Doctor of Philology). Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
- Batsevych, F. S. (2009). *Fundamentals of Communicative Linguistics* (2nd ed., supplemented). Academic Center "Academy" [in Ukrainian].
- Chatalbash, A. Ü. (2022). Militarism and Military Discourse in the Creation of a Nation: The Example of Turkish Modernization. *Anemon Mush Alparslan University Journal of Social Sciences*, 10(3), 1003–1011. <https://doi.org/10.18506/anemon.1096724>
- Eker, S. (2006b). On the terms of officer, non-commissioned officer; private, private/NCO. *Turkish Language, Language and Literature Journal*, (658), 327–340.
- Eker, S. (2006a). An interdisciplinary study on historical military terms made with Sü and Sū. *Türkbilig*, (12), 104–133.
- İnce, S. On the borrowed terms in the field of military service in the Turkish Dictionary. *Virtual Turkology Research Journal*, 5(1), 2020, 1–32. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/stad/issue/64242/585467>.
- Koroleva, T., Sorich, R., & Aleksandrova, O. (2021). Military discourse and features of its translation. *Scientific Bulletin of the K. D. Ushinsky Polytechnic University*, (33), 369–386 [in Ukrainian].
- Kuktash, Melih. (2022). Semantic Diversification from Nature to Military Terminology in the Context of Old Turkish ak- and bas- Verbs. October 3-5, 2022 I. International Turkish Culture Symposium. *Turkish Culture Research Institute*. (REPORT, proceedings book in print).
- Pasenchuk, N. V. (2017). The concept of discourse as a communicative event and text category. *Science and Education a New Dimension. Philology*, (123), 52–56 [in Ukrainian].
- Pidvoynyi, V. (2016). *Turkish-Ukrainian Dictionary of Military Terminology*. VPTS "Kyivskiy universytet" [in Ukrainian].
- Pohonets, V. V. (2019). *Supplementing the military vocabulary and phraseology of the English language: linguistic and sociolinguistic parameters* (Author's dissertation, Ph.D., 10.02.04). Zaporizkyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian].
- Selivanova, O. O. (2011). *Linguistic Encyclopedia*. Dovkilya-K [in Ukrainian].
- Shevchenko, I. S. (Ed.). (2005). *Discourse as a Cognitive-Communicative Phenomenon*. Monograph. Konstanta [in Ukrainian].

Stadnik, I. O. (2016). Linguistic Correspondence of the Concepts of "Military" Discourse vs. "Military" Discourse. *Science and Education a New Dimension*. Philology, IV (22), Issue 99, 63–66 [in Ukrainian].

Tunch, G. (2008). Metaphorical structure in slang expressions related to military service. *National Folklore*, (78), 105–108.

Ukrainian Language: Encyclopedia. (2000). Ukrainian Encyclopedia [in Ukrainian].

Yermolenko, S. Ya. (n.d.). *Discourse. Thesaurus of linguistic terminology*. Linguistic portal "MOVA/info" [in Ukrainian]. http://www.mova.info/mov_thes.aspx?l1=68

Отримано редакцією журналу / Received: 19.05.25

Прорецензовано / Revised: 10.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 11.06.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Iryna POKROVSKA, DSc (Philology), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-7826-3148

e-mail: irem2003@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Alina KOHUT, Master's Student

ORCID ID: 0009-0007-0687-6272

e-mail: alinaviko@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TURKISH MILITARY DISCOURSE AS A CULTURAL-HISTORICAL AND SOCIOLINGUISTIC PHENOMENON

Background. *The growing attention to speech as a complex sociolinguistic phenomenon has led to the emergence and development of discourse studies. In light of the increase in military conflicts in recent years, the issue of military translation has become particularly relevant in Ukraine, along with the need to develop a theory of military discourse and explore the specifics of its translation. This article examines the concepts of "discourse" and "military discourse" through the lens of institutional characteristics. The aim of the study is to identify the influence of cultural-historical and sociolinguistic factors on the emergence of Turkish military discourse and the processes involved in the formation of Turkish military vocabulary.*

Methods. *The study employed the following methods: contextual analysis, used to determine the semantics of language units of the military sphere in their context; structural and word-formation analysis, applied to identify the ways in which Turkish military vocabulary is formed; and functional analysis, used to explore how these language units operate within military discourse.*

Results. *The article examines the Old Turkic verbs **ak-** and **bas-**, along with structures derived from these verbs, in terms of their semantic variability. Based on the theory of spatial and temporal conceptspheres, it is established that words, having a natural orientation, acquire military meanings through the process of semantic diversification. The study analyzes one of the most frequently used terms in historical Turkish military terminology, *sü* (~ *sū*) meaning "soldier, army, etc.," as well as terms formed using the *sü* lexeme. The emergence of military terminology is traced both through borrowings from other languages and through lexico-semantic processes (such as shift, extension, narrowing, and change of meaning). The study identifies the emergence of new mental units – such as concepts, stereotypes, scenarios, conceptual fields, and values – within military discourse. These elements contribute to the formation of a national and global military discourse through the use of "code-terms" that serve to indoctrinate contemporary Turkey.*

Conclusions. *By analyzing specific cultural-historical and sociolinguistic features of the formation of Turkish military discourse, we conclude that there is a deep connection between Turkic military terminology and a natural worldview. The development of military terminology should be considered in the context of the history of military culture, interrelations, and borrowings. Turkish military terminology has also been formed through lexico-semantic and morpho-syntactic means. Since military discourse was a part of nation-building in the modern Turkish Republic, this issue warrants further dedicated investigation.*

Keywords: Turkish language, discourse, military discourse, military vocabulary, military terminology, code-terms.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Наталія ОЛЬХОВСЬКА, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-7678-6885

e-mail: nnataliia.olkhovska@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Альбіна БИБИК, магістрантка

ORCID ID: 0009-0008-6429-258X

e-mail: albinabi.02@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НІМЕЦЬКОМОВНИЙ РЕКЛАМНИЙ ДИСКУРС: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ

Вступ. *Комуніко-прагматичний та перекладацький аспекти рекламного дискурсу набувають все більшої актуальності в умовах глобалізації та зростання конкуренції на ринку. Рекламні комунікації, що використовують німецьку мову, відрізняються особливим прагматичним навантаженням, що відображає культурні, соціальні та економічні контексти. Метою даного дослідження є аналіз комуніко-прагматичних та перекладацьких особливостей німецькомовного рекламного дискурсу.*

Методи. *У дослідженні використовувалися такі методи, як контент-аналіз, лінгвістичний аналіз, перекладацький аналіз та прагмалінгвістичний аналіз текстів реклами. Вибірка включала 15 рекламних текстів із 5 різних галузей.*

Результати. *Виявлено, що німецькомовні рекламні тексти часто використовують прагматичні елементи, які сприяють формуванню позитивного іміджу продукту. Зокрема, було зазначено, що найбільше споживачів приваблює реклама, що використовує емоційні апеляції (в 3 категоріях), в той час як інші віддають перевагу інформаційним аспектам (в 2 категоріях). Рекламні слогани часто містять імперативи та позитивні асоціації, що підвищує їх ефективність. Проаналізовано цільові акценти, що зумовлюють перекладацькі техніки: Volkswagen – жартовиті та легкі слогани зберігають в перекладі риму, ритмічність і доступність для масового споживача; Bosch – точне відображення технологічної переваги продукції часто доповнюється культурно адаптованими термінами, що забезпечує зрозумілість та ритмічність; Siemens – професійність та надійність, акцент на стилістичній відповідності корпоративному тону; Bayer – збереження позитивної конотації, що асоціюється з надійністю та стабільністю.*

Висновки. *Дослідження підтвердило, що комуніко-прагматичні основи є ключовими для розуміння німецькомовного рекламного дискурсу. Рекламодавці повинні враховувати прагматичні особливості та культурні контексти для ефективної комунікації з цільовою аудиторією. Зокрема, було виявлено деякі важливі аспекти: адаптація до культурного контексту, використання емоційних апеляцій та стратегічне використання імперативних форм.*

Ключові слова: *реklamний дискурс, німецькомовна реклама, комунікація, прагматика, перекладацький аналіз та прагмалінгвістичний аналіз, прикладна лінгвістика.*

Вступ

Рекламний дискурс є багатовимірним явищем, що включає вербальні та невербальні комунікативні елементи, метою яких є вплив на споживача. У сучасному глобалізованому світі рекламні тексти виконують не лише інформативну, але й прагматичну та емоційну функції. Особливу роль у цьому процесі відіграють комунікативно-прагматичні та перекладацькі аспекти, що дозволяють адаптувати зміст і форму рекламних повідомлень для максимально ефективного впливу на цільову аудиторію. У контексті німецькомовного рекламного дискурсу актуальним постає питання дослідження основних принципів та засобів реалізації комунікативно-прагматичних і перекладацьких стратегій, що робить рекламні тексти зрозумілими, емоційно-привабливими та такими, що мотивують споживача до дії.

Метою статті є всебічний аналіз комунікативно-прагматичних особливостей німецькомовного рекламного дискурсу, зокрема: визначення прагматичних елементів у рекламних текстах, які сприяють формуванню позитивного іміджу продукту та впливають на рішення споживача; вивчення впливу емоційних апеляцій на сприйняття реклами, з акцентом на те, як емоції взаємодіють з інформаційними аспектами рекламних повідомлень; встановлення зв'язку між культурними контекстами та прагматичними стратегіями, що використовуються в німецькомовній рекламі, з метою виявлення

ключових принципів, які забезпечують успішну комунікацію з цільовою аудиторією. Використання прагматичних елементів, що сприяють формуванню позитивного іміджу та враховують емоційні й культурні аспекти, підвищує ефективність німецькомовного рекламного дискурсу, а брак досліджень щодо комунікативно-прагматичних особливостей у німецькомовній рекламі обмежує її ефективність у багатокультурному контексті.

Огляд літератури. Комунікативно-прагматичні аспекти рекламного дискурсу активно досліджувалися як у західній, так і у вітчизняній науковій літературі. Основною темою дослідження є прагмалінгвістика, як засіб взаємодії між співрозмовником. У роботах Л. Вітгенштейна, Д. Остіна і Д. Серля програма лінгвістики вивчає мову як засіб взаємодії між співрозмовниками, а також аналізує соціокультурні, ситуативні та поведінкові аспекти, когнітивні та інші фактори комунікації між учасниками (Бацевич, 2004). Прагмалінгвістика визначається як галузь лінгвістичних досліджень, що фокусується на взаємозв'язку між мовними одиницями та умовами їхнього використання в конкретному комунікативно-прагматичному середовищі, де взаємодіють мовці й слухачі. Для характеристики цього процесу важливі конкретні деталі щодо місця та часу мовленнєвої взаємодії, а також мети та очікувань учасників. Прагмалінгвістика також розглядається як наука, що досліджує вибір найефективніших мовних засобів для успішного впливу на слухача або читача з метою досягнення визначених цілей в певних умовах комунікації (Селіванова, 2008). Основною метою цієї дисципліни є вивчення мови в контексті, включаючи соціальний та ситуативний аспекти, тобто дослідження мови як засобу комунікації. Межі прагматичної теорії та практики ще не повністю визначені і залишаються досить нечіткими, що свідчить про тісний зв'язок прагмалінгвістики з такими гуманітарними (і лінгвістичними) сферами, як теорія мовленнєвих актів, дискурс-аналіз, а також соціолінгвістика, етнолінгвістика, психолінгвістика та антропологія. Філософською основою цієї лінгвістичної дисципліни є теорія мовних ігор Л. Вітгенштейна.

Прагматика має тісний зв'язок з аспектом перекладу, оскільки правильно визначена прагматична спрямованість рекламного тексту німецькою мовою дозволяє максимально точно відтворити його українською.

За А. Горецькою та О. Туришевою, мова реклами має тенденцію до публіцистичного стилю, з елементами розмовної мови. Основними засобами реалізації функціонального та стилістичного потенціалу німецькомовної реклами є метафори, образні епітети та брендові назви, які не тільки підсилюють виразність мовлення, але й можуть ускладнити переклад українською. Рекламні тексти німецькою також відзначаються використанням рими, алітерації, асонансу та звукових повторів, що надає їм унікального звучання (Горецька, & Туришева, 2020). П. Ньюмарк пропонує сім методів перекладу: дослівний переклад, субституція, трансформація образного висловлення в порівняння, трансформація образного висловлення в порівняння з поясненням, парафраз, опущення (коли образність не враховується), а також дослівний переклад образного висловлення з додатковим поясненням (Newmark, 1988).

К. Шеффнер зазначає, що протягом історії завжди існували прихильники як дослівного, так і вільного перекладу. Значні вільні переклади були популярні в епоху Просвітництва, коли основною метою було створення текстів, що відрізнялися красою, легкістю сприйняття та читабельністю, подібною до сучасного оригіналу. У XIX ст. перекладачі та дослідники почали сумніватися в можливості надто вільного перекладу, оскільки ідеї та вирази, тобто думки і слова, стали ототожнюватися. Часто поставало питання, чи віддавати перевагу змісту чи формі тексту, фактичному формулюванню чи більш вільному викладу (Schäffner, 1999).

Методи

Дослідження німецькомовного рекламного дискурсу спирається на загальнонаукові методи, які дозволяють комплексно й глибоко аналізувати комунікаційні стратегії, стилістичні особливості та прагматичні елементи рекламних текстів. До таких методів належать: аналіз (цей метод є основним у дослідженні рекламного дискурсу, оскільки дозволяє виокремити ключові елементи тексту, структурувати його зміст і дослідити використання різних прагматичних стратегій, які впливають на споживача), синтез (після аналізу окремих елементів текстів синтез допомагає інтегрувати результати дослідження в цілісну картину. Це дозволяє узагальнити отримані висновки щодо особливостей німецькомовного рекламного дискурсу і порівняти його з українським), індукція і дедукція (індуктивний підхід сприяє виявленню загальних тенденцій у використанні прагматичних елементів на основі конкретних рекламних текстів. Дедуктивний підхід дозволяє перевірити гіпотези щодо специфічних комунікативних стратегій у німецькомовному дискурсі та застосувати їх порівняно з іншими мовами). Так само дослідження ґрунтується на методах контент-аналізу, дискурс-аналізу та порівняльного аналізу. Контент-аналіз використовувався для визначення основних комунікативно-прагматичних елементів у рекламних текстах німецькомовного дискурсу. Дискурс-аналіз дозволив

виявити стратегії і тактики комунікації, що використовуються для впливу на споживача, такі як гумор, емоційна привабливість, риторичні прийоми. Порівняльний аналіз використовувався для вивчення специфіки комунікації в німецькомовних рекламних текстах порівняно з українськими. Матеріалом для дослідження стали рекламні слогани, тексти, банери німецькомовних брендів, таких як *Siemens*, *Bosch*, які дозволили детально вивчити використання прагматичних стратегій.

Результати

Переклад рекламних матеріалів не обмежується лише зміною слів з однієї мови на іншу. Він вимагає глибокого розуміння культурних контекстів, цільової аудиторії та маркетингових стратегій. Основна мета перекладу реклами полягає у збереженні не лише змісту, а й емоційного забарвлення, креативності та вражень, які викликає оригінальний текст. Під час роботи з рекламними матеріалами, такими як слогани чи рекламні відео, важливо використовувати перекладацькі трансформації, які дозволяють адаптувати контент до нових культурних і мовних умов. Говорячи про рекламний дискурс, можна відзначити, що в основному використовується форма дослівного перекладу, оскільки під час створення рекламного слогана компанія формує ідею, яка має сприяти залученню клієнтів. Отже, здійснюючи модифікацію, перекладач повинен ретельно врахувати всі нюанси та вирішити, чи дійсно вільний переклад буде доречним у конкретному контексті. У цій статті переважно використовувався дослівний переклад, оскільки реклама зазвичай є лаконічною та дотримується більш формального стилю. З метою збереження цього стилю було прийнято рішення застосовувати саме дослівний переклад із відповідними перекладацькими трансформаціями.

Тож було розглянуто декілька прикладів німецькомовної реклами. Зазвичай під час перекладу німецькомовних текстів ми маємо використовувати перекладацькі трансформації. Це функціонує аналогічно до німецькомовних рекламних кампаній, адже у процесі перекладу основним завданням є збереження основного змісту, думки та залучення потенційного клієнта купити товар. Таким чином було підібрано декілька німецькомовних прикладів реклами.

Відома марка машин *Volkswagen* відрізняється своїми креативними рекламними відео. Перекладаючи, ми маємо зберегти жартівливу форму, риму та основну ідею. Наприклад, реклама *Volkswagen* "*Bewahrt den Abstand. Sie die Ruhe*" може бути перекладена як: "*Тримайте дистанцію. Зберігайте спокій*". На зображенні видно жінку похилого віку, яка рухається попереду автомобіля. Тож основною ідеєю є те, що найважливіше для водія тримати дистанцію та зберігати спокій. Для цього було використано дослівний переклад. Сама марка автомобілю *Volkswagen* в перекладі з німецької означає "*народний автомобіль*", тож, зазвичай, реклама цього бренду включає у себе залучення саме широких мас та інтерпретування ідеї автомобілю для народу. Наступне оголошення "*Mehr als eine Idee voraus. Der neue Passat*" було перекладено як: "*Попереду більше, ніж просто ідея. Новий Пассат*". Ключові елементи, які були використані для перекладу цієї реклами такі: збереження змісту та креативності. Оригінальний німецький слоган лаконічний і наголошує на оновленій моделі *Passat*, акцентуючи на її сучасності. Український переклад розширює повідомлення, додаючи фразу "*попереду більше, ніж просто ідея*", що підкреслює прагнення бренду виходити за межі простих концепцій і пропонувати інновації. Це посилює сприйняття *Volkswagen* як бренду, що пропонує більше, ніж просто автомобіль – певну ідею майбутнього. Емоційна привабливість фрази "*попереду більше*" викликає позитивні емоції, натякає на нові можливості. У прагматичному контексті вона покликана залучити аудиторію, створивши відчуття пригоди та розвитку. Це спрямовано на те, щоб потенційні клієнти відчули, що вони інвестують не просто у транспортний засіб, а у нові перспективи. Задля порівняння рекламної діяльності компанії було додатково взято рекламний ролик 2011 року "*Das WeltAuto. Gute Gebrauchtwagen. Garantiert*" та перекладено як: "*ВельтАвто. Хороші автомобілі з пробігом. Гарантія*". Реклама демонструє гарну якість автомобілів та довіру серед клієнтів. Загалом, основні прагматичні функції перекладу включають декілька аспектів. Перший – це збереження стилю та емоційного забарвлення. Переклад відображає жартівливий та легкий тон, притаманний рекламі *Volkswagen*. Наприклад, у фразі "*Тримайте дистанцію. Зберігайте спокій*" зберігається легкість і рима, властива оригіналу "*Bewahrt den Abstand. Sie die Ruhe*". Це забезпечує збереження настрою оригіналу і створює зрозумілу рекламу для української аудиторії. Другий – збереження рими та стилістичної єдності. Наприклад, у перекладі "*Das WeltAuto. Gute Gebrauchtwagen. Garantiert*" на "*ВельтАвто. Хороші автомобілі з пробігом. Гарантія*" збережено ритмічність, що робить текст легким для сприйняття і дозволяє аудиторії асоціювати цю ритмічність із впевненістю та якістю. Третій – використання культурної адаптації для досягнення пізнаваності. Назва "*Volkswagen*" означає "*народний автомобіль*", тому в рекламі часто підкреслюється доступність і простота бренду для широких мас. Були використані слова, що наголошують на масовості та якості,

що важливо для української аудиторії. Це допомагає створити відчуття довіри до бренду й асоціацію з доступним, але надійним автомобілем.

Висновком аналізу вищенаведених прикладів є якість та довіра, яку демонструє компанія. Оскільки майже в кожній рекламній компанії *Volkswagen* є посилання на преміальний рівень та гарні відгуки від клієнтів, як-от реклама 2011 року, можна виокремити ключові моменти та схожі мотиви, які використовуються протягом років.

Іншим прикладом може бути реклама німецької електротехнічної та машинобудівної фірми *Bosch*. Основні напрямки діяльності компанії охоплюють чотири бізнес-сектори: автомобільні технології, споживчі товари, промислові технології, а також енергетику і будівельні технології. Було розглянуто декілька з цих секторів. Компанія пропонує основні переваги, за допомогою яких клієнт може обрати певний продукт. Це технології приводів і систем управління, а саме їхня висока якість, електроінструменти для фахівців, "рішення для безпеки" та інше. Тож під час перекладу реклами, яка стосується цих аспектів, маємо донести ідею високотехнологічного товару та його переваг на ринку. До прикладу "*Greife jetzt zu! Erhalte einen kostenlosen 18V-Akku oder eine Staubschutzlösung*" перекладено як: "Придбайте вже зараз! Та отримайте безкоштовну батарею на 18 Вм або пилозахисний чохол". Ця реклама спрямована на залучення клієнтів до придбання товару, тому використано переважно офіційний тип мовлення, а слова "хочайте", "отримаєте", "візьміть" та подібні були виключені. Наступним прикладом взято товар секції "будівельні технології", і реклама виглядає наступним чином: "*Vernetzte Videolösung erkennt Rauch und Flammen besonders schnell*". – "Система мережевого відеоспостереження особливо швидко виявляє дим і полум'я". Задля кращого розуміння ідеї було використано перекладацьку трансформацію – додавання. Саме "система мережевого спостереження", а не "об'єднана в мережу рішення для відеоспостереження" є читабельним та зрозумілим. Також розглянуто рекламу газонокосарок з таким текстом: "*In wenigen Schritten zum perfekten Rasenmäher*", "Ідеальна газонокосарка всього за кілька кліків". Слово "*Schritten*" перекладається "сходинки" або "кроки", але було використано слово "кліки", адже клієнт робить замовлення на сайті, тож від ідеальної газонокосарки його відділяє лише декілька "кліків". З роками компанія пропонує на ринку свою провідну якість і високотехнологічний продукт, тож особлива увага під час перекладу приділялась передаванню змісту.

Загалом із роками змінювалась еволюція рекламного стилю цієї компанії, адже змінювались тональність, мова рекламних текстів. Наприклад, від більш строгого фактичного стилю до більш емоційного та персоналізованого. Раніше реклама могла акцентувати увагу на технічних перевагах, у той час як сучасні тексти частіше звертають увагу на зручність, комфорт і екологічність. Порівняно з попередніми оголошеннями компанії *Volkswagen*, у *Bosch* з огляду на перекладацькі трансформації було використано більше модуляції. Тут реклама стосується так само широких мас, але все ж таки для кращого розуміння, як-от слово "*Schritten*" в перекладі "кліки", тому що саме від гарного продукту його відрізняє декілька кліків, не кроків.

Компанія *Siemens* є німецьким конгломератом, що працює в галузі електротехніки і електроніки, енергетичного обладнання, а також спеціалізованих послуг у різних галузях промисловості транспорту та зв'язку. Однією з реклам було представлення товарів для дому. Слоган "*Siemens. Wir gehören zu Familie*" перекладено як "Сіменс. Ми – частина родини". Було використано модуляцію, адже замість прямого перекладу "*gehören*" – належати, використано слово "частина". Такий підхід дозволяє уникнути прямого, дослівного перекладу, який міг би здатися важким для розуміння. Натомість він надає бренду більш особистісного, сімейного характеру, роблячи його ближчим до споживача. Наступний приклад "*Schwerhörige? Hören wieder gut mit Siemens Phonophor*" перекладено як "Порушення слуху? Знову чуєте чітко зі слуховим апаратом Phonophor від Siemens". У цьому рекламному тексті та його перекладі розглянемо кілька аспектів. Перший – це культурна адаптація. У німецькій версії використовується термін "*Schwerhörige*", який стосується людей із частковою втратою слуху, але не вживає конкретних медичних термінів, як "апарат". Натомість українська версія уточнює, що йдеться про слуховий апарат. Така адаптація підвищує зрозумілість тексту для української аудиторії, яка може мати інші уявлення про слухові прилади. Друге – це прагматичні нюанси. Німецький текст виглядає менш прямим та акцентує увагу на відомому бренді "*Siemens Phonophor*" як вирішенні проблеми слуху. Український переклад дещо довший, і хоча він зберігає загальний стиль запитання, специфічна інформація, як "чуєте чітко", сприяє зрозумілості, але водночас знижує загальний ефект лаконічності. Третій приклад реклами – "*Mehr Energieeffizienz? Mit Siemens zur nachhaltigen Zukunft*" – "Потрібно більше енергії? Назустріч сталому майбутньому з Siemen". З огляду на перекладацькі трансформації та прийоми, що були розглянуті під час

перекладу, увагу було звернено на декілька аспектів. Перший – лаконічність і чіткість. Текст реклами дуже короткий, проте максимально інформативний. Питання "*Mehr Energieeffizienz?*" одразу звертається до актуальної потреби бізнесу та суспільства в умовах кліматичних викликів. Лаконічність у поєднанні зі зрозумілістю підсилює привабливість повідомлення та швидко привертає увагу до теми енергозбереження. Другий аспект – ілюкутивний. Стиль викладу та обрана лексика створюють ілюкутивний ефект впливу, мотивуючи аудиторію до дії: розглянути *Siemens* як провідного постачальника рішень для підвищення енергоефективності. Таким чином текст виконує не лише інформативну, але й прагматичну, спонукальну функцію.

Наступна компанія, реклама якої є не менш цікавою, – німецьке акціонерне товариство *Bayer*. Основні напрями діяльності: виробництво пластмас, ліків, засобів захисту рослин, фарб, лаків. Відносно нещодавно компанія виклала рекламу, що стосується землеволодіння. Вираз "*Beste Perspektiven. Für ihr Getreide*" було перекладено як "*Найкращі умови. Для вашого врожаю*". У цьому випадку використано модуляцію, адже слово "*Perspektiven*" в тексті перекладу змінено на "*умови*", що є кращим перекладом, ніж "*перспективи*".

Наступне рекламне гасло – "*Wissen ist Ertrag*" у перекладі звучить: "*Знання – це урожай*". Основна думка виразу – якщо ви знаєте про компанію *Bayer* та її переваги, користуєтесь цими послугами та товарами, то матимете гарний врожай. Дослівний переклад найкраще підходить для вираження основної ідеї тексту. Задля перекладу було використано декілька прагматичних функцій, що дозволяють адаптувати німецькомовний текст для української аудиторії. Перш за все – збереження культурної адаптивності. В українській культурі значення слова "*урожай*" має позитивну конотацію та асоціюється з результатом важкої праці. Ця асоціація робить слоган зрозумілим і близьким українському споживачеві, створюючи впевненість у продуктах *Bayer*. Друге – конденсація змісту. Слоган "*Знання – це урожай*" є коротким і містким, що дозволяє легко сприймати його як візуально, так і на слух. Така лаконічність додає гаслу ефективності та сприяє його запам'ятовуванню. Стиль гасла можна охарактеризувати як лаконічний, інформативний та метафоричний. Метафора, вбудована в гасло, є універсальною, що надає слогану додаткової емоційної привабливості. Такий стиль дозволяє *Bayer* донести важливість знань як ключа до успішного ведення сільського господарства, формуючи довіру та інтерес до бренду. Таким чином переклад виконує не тільки інформативну, але й емоційну функцію, підкреслюючи цінність знань і досвіду *Bayer*, що сприяє формуванню позитивного образу компанії серед українських споживачів.

Наступною рекламою, яку було проаналізовано, є – "*Mit Strategie durch jede Saison*", у перекладі – "*Зі стратегією для кожного сезону*". Під час перекладу було використано декілька прагматичних функцій. Перш за все – відповідність корпоративному стилю. Переклад зберігає формальний і професійний тон, що відповідає стилю *Bayer* як компанії, орієнтованої на наукові досягнення та інновації. Використання слова "*стратегія*" підкреслює продуманий і серйозний підхід *Bayer* до кожного етапу роботи. Друге – акцент на постійності та надійності. Використання слова "*кожного*" наголошує на постійній підтримці з боку *Bayer*. Це додає слогану елемент надійності й підкреслює, що компанія готова допомагати своїм клієнтам у будь-яких обставинах і протягом всіх сезонів. Переклад є майже дослівним, із мінімальними змінами для підкреслення ритмічності українського варіанта. Це допомагає зберегти основний зміст і стиль слогана, водночас роблячи його більш природним для української аудиторії. Фраза "*Зі стратегією для кожного сезону*" відображає зміст німецького "*Mit Strategie durch jede Saison*" без втрати ідеї або емоційної привабливості. Гасло можна охарактеризувати як лаконічне, професійне та орієнтоване на результат. Слоган передає ключову ідею про важливість стратегічного підходу в сільському господарстві, а також постійність і підтримку, яку пропонує *Bayer* своїм клієнтам. Використання таких слів, як "*стратегія*" і "*кожен сезон*", формує образ компанії як надійного партнера, що забезпечує стабільність і результативність у роботі. Таким чином переклад цього слогана вдало зберігає зміст, стиль і тон, створюючи чітке й позитивне уявлення про *Bayer* як про компанію, що допомагає клієнтам досягати успіху щосезону завдяки продуманим рішенням.

Як висновок можна сказати, що переклад рекламних слоганів компанії *Bayer* для української аудиторії демонструє ефективне використання перекладацьких технік, що дозволяють адаптувати маркетингові повідомлення для кращого сприйняття. Основна мета перекладу полягає у збереженні ключових ідей, емоційної привабливості та стилістичних особливостей бренду, що робить слогани зрозумілими і переконливими для українських споживачів. У роботі з перекладом слоганів *Bayer* було задіяно декілька прагматичних стратегій: модуляція, дослівний переклад з адаптацією, корпоративний стиль і акцент на стабільності, конденсація змісту та простота виразу.

Наступною компанією, приклади реклами якої були розглянуті, є *Nivea*. Це бренд, який спеціалізується на засобах для догляду за тілом та шкірою. Оскільки маркетологи та SMM менеджери активно ведуть сторінку цієї компанії в соціальних мережах, здебільшого рекламні гасла були взяті з Instagram-сторінки *Nivea*.

Слоган "*Unser Geheimnis für sofort glatte Haut*" був перекладений як "*Наш секрет миттєво гладенької шкіри*". Цей вираз відомий кожному, адже компанія позиціонує себе як ту, що знає справжній секрет гладенької шкіри. Під час перекладу було збережено декілька важливих елементів для збереження основної ідеї змісту. Перш за все був використаний дослівний переклад із мінімальною адаптацією. Оскільки структура оригіналу не потребує значних змін, переклад залишається майже дослівним. Це дозволяє зберегти прямий зв'язок із початковим змістом і стилем, залишаючи емоційне забарвлення та інтригу бренду. Друге – збереження стилістичної привабливості. Використання слова "*секрет*" у перекладі створює відчуття ексклюзивності та таємниці, що може зацікавити аудиторію і викликати бажання спробувати продукт. У той же час "*миттєво гладенька шкіра*" апелює до естетичного ідеалу, якого прагнуть багато споживачів. Не менш важливий аспект – акцент на результат. Словосполучення "*миттєво гладенька шкіра*" відображає основну перевагу продукту – швидкість досягнення результату, що є важливою характеристикою для зацікавлення клієнтів у б'юті-індустрії. Простота і зрозумілість забезпечують його запам'ятовування, що є важливим у рекламній комунікації. Переклад слогана "*Unser Geheimnis für sofort glatte Haut*" як "*Наш секрет миттєво гладенької шкіри*" ефективно зберігає оригінальну ідею і водночас привносить потрібні емоції для української аудиторії. Легкий для розуміння, короткий і яскравий, слоган підкреслює ексклюзивність продукту й швидкість його дії. Цей переклад демонструє, як дослівний підхід із невеликою стилістичною адаптацією може вдало передати спрямування бренду і зацікавити цільову аудиторію.

Другою публікацією, що була розглянута, є допис до дня *WorldCleanupDay*. "*Wir alle lieben unsere Umwelt. Und wir bei Nivea wissen: Gesunde Haut braucht eine gesunde Welt*" перекладено як: "*Ми всі любимо наше довкілля. І ми в Nivea знаємо що: "Здорова шкіра – це здоровий світ"*". Переклад ефективно передає головну ідею бренду про взаємозв'язок між здоров'ям шкіри та довкіллям. Під час перекладу було розглянуто декілька перекладацьких технік та прагматичних функцій для адаптації слогана. Перш за все, модуляція з адаптацією сенсу. У перекладі було вирішено дещо змінити структуру вислову та адаптувати фразу, замінивши дослівний варіант "*Здорова шкіра потребує здорового світу*" на "*Здорова шкіра – це здоровий світ*". Така модуляція дозволяє створити більш лаконічний і запам'ятовуваний вираз, водночас зберігаючи оригінальне повідомлення й емоційний складник. Оригінальний слоган *Nivea* підкреслює турботу про довкілля, що резонує з українською аудиторією, для якої тема екології та відповідальності за довкілля є важливою. Переклад відтворює цей емоційний складник, зберігаючи відчуття турботи про природу. Використання виразу "*Здорова шкіра – це здоровий світ*" викликає асоціацію між якістю продуктів *Nivea* та їх екологічною відповідальністю. Переклад робить акцент на цінностях бренду, який прагне підтримувати екологічні ініціативи та піклуватися про довкілля, й на відповідності корпоративному стилю. Переклад витриманий у професійному, але водночас дружньому тоні, який характеризує бренд *Nivea*. Використання першої особи ("*ми*") створює ефект близькості, що сприяє позитивному сприйняттю бренду.

Третім, останнім, дописом для аналізу перекладацьких трансформацій було взято слоган: "*Täglicher sonneschutz. Warum, wir viel und wie oft*" в перекладі – "*Щоденний захист від сонця. Навіщо, скільки і як часто*". Насправді, соціальні мережі та реклами компанії *Nivea* відокремлюються своїми дописами, що несуть корисну інформацію читачеві, як-от наведена реклама, у якій розповідається про важливість нанесення сонцезахисного крему на шкіру та частоту застосування. Така гра слів демонструє інформативний підхід бренду до комунікації з аудиторією. З огляду на перекладацький аналіз було використано модуляцію з акцентом на доступності інформації. У перекладі фраза "*Warum, wie viel und wie oft*" адаптована як "*Навіщо, скільки і як часто*". Заміна оригінального "*чому*" на більш побутове і практичне "*навіщо*" робить текст більш доступним і прямолінійним для української аудиторії, створюючи відчуття корисної та конкретної інформації. Стиль слогана, який нагадує заголовок інформативного посту, зберігається в перекладі. Така форма привертає увагу й обіцяє відповідь на практичні запитання, що цікавлять користувачів. Українська аудиторія схильна сприймати інформацію про догляд за шкірою в контексті щоденних потреб, особливо у зв'язку із захистом від сонця. Використання поняття "*щоденний захист від сонця*" відповідає сучасному тренду щоденного догляду за шкірою, що сприяє ефективній комунікації з цільовою аудиторією. Слоган залишається коротким і змістовним, що забезпечує його легке сприйняття і запам'ятовування. Використання простої мови та прямої структури робить його зрозумілим і доступним для споживачів.

Переклад слогана "Täglicher Sonnenschutz. Warum, wie viel und wie oft" як "Щоденний захист від сонця. Навіщо, скільки і як часто" ефективно адаптує інформативний стиль бренду для української аудиторії. Модуляція з орієнтацією на побутову мову, збереження інформативної функції та відповідність сучасним трендам догляду за шкірою роблять слоган привабливим і корисним для споживачів. Цей підхід допомагає *Nivea* зміцнювати свій імідж як бренду, що надає практичні поради, дбаючи про здоров'я шкіри клієнтів у повсякденному житті.

Отже, аналіз перекладу рекламних слоганів німецьких компаній показує важливість використання перекладацьких трансформацій для адаптації оригінального тексту до особливостей української аудиторії. Основна мета перекладу рекламних слоганів полягає у збереженні головної ідеї, стилістичних елементів і емоційної привабливості бренду, водночас зробивши його доступним та близьким для цільового ринку.

Кожна з розглянутих компаній має свої специфічні риси та цільові акценти, що зумовлює вибір певних перекладацьких технік. Наприклад, для *Volkswagen* характерні жартівливі і легкі слогани, тому в перекладі важливо зберегти риму, ритмічність і доступність для масового споживача. *Bosch* потребує точного відображення технологічної переваги продукції, через що переклад часто доповнюється культурно адаптованими термінами, щоб забезпечити зрозумілість та ритмічність. Для *Siemens*, орієнтованої на професійність та надійність, акцент робиться на стилістичній відповідності корпоративному тону, тоді як для *Bayer* важливим є збереження позитивної конотації, що асоціюється з надійністю та стабільністю. Серед перекладацьких трансформацій були використані модуляція, культурна адаптація, дослівний переклад із мінімальною адаптацією, що дозволили відобразити унікальні особливості брендів. Вибір стилю перекладу залежав від прагматичних цілей – від привернення уваги до створення довіри, від акценту на перевагах до стимулювання дії. Ці трансформації спрямовані на збереження сенсу, емоційної привабливості та візуальної ритмічності рекламних текстів. Загалом успішний переклад рекламних текстів потребує комплексного підходу та врахування як культурних, так і прагматичних аспектів. Це дозволяє створювати зрозумілі та переконливі повідомлення, які підкреслюють ключові переваги брендів і є ефективними для цільової аудиторії.

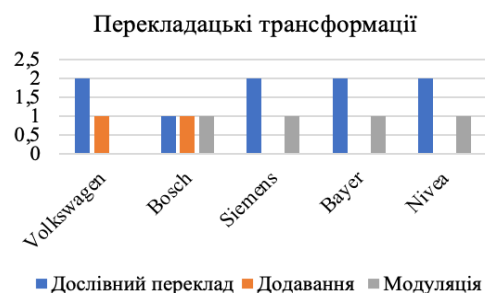

Рис. 1. Використання перекладацьких трансформацій (Р. Newmark, 1988)

мація образного висловлення в порівнянні, трансформація образного висловлення в порівнянні з поясненням, парафраз, опущення та дослівний переклад образного висловлення з додатковим поясненням. Висловлені погляди потребують подальшого обговорення, адже у статті були використані не усі сім методів перекладу, а лише три, які виявлено у вибірці.

Дискусія і висновки

На основі аналізу перекладу рекламних слоганів німецьких компаній можна зробити висновок, що ефективний переклад потребує не лише знання мови, а й розуміння культурних особливостей та маркетингових стратегій. У перекладацькій діяльності важливо зберігати основні елементи оригінального тексту, зокрема емоційну привабливість, стилістичні особливості та ключові ідеї бренду, адже вони допомагають зробити текст доступним і переконливим для цільової аудиторії. Аналіз реклами різних компаній *Bayer*, *Nivea*, *Volkswagen*, *Bosch* та *Siemens* продемонстрував різноманітність перекладацьких підходів. Зокрема, у перекладі для *Bayer* часто застосовували модуляцію, щоб зробити рекламні слогани зрозумілими та доступними для українських споживачів. Для компанії *Nivea* важливим стало збереження емоційного складника та асоціацій із брендом, який піклується про здоров'я шкіри. Дослівний переклад з мінімальною адаптацією здатний вдало передати рекламу компанії, не втрачаючи при цьому її образу як бренду, що спеціалізується на косметичній продукції для догляду за шкірою.

Додатковим прикладом є використання жартівливого стилю у слоганах *Volkswagen*, де акцент був на збереженні ритмічності, рими й легкості. Такий стиль відповідає іміджу бренду і робить його зрозумілим для широкої аудиторії, завдяки чому компанія зберігає свій молодіжний і динамічний образ. *Bosch*, натомість, прагне підкреслити технологічні переваги, що змусило перекладачів використовувати більш точні терміни та культурно адаптовані пояснення. *Siemens* потребує збереження професійного і серйозного тону, оскільки цільовою аудиторією є фахівці у галузі технологій, які очікують від бренду якості, надійності. Робота з перекладацькими трансформаціями є важливою частиною адаптації рекламних текстів, що підтверджується застосуванням модуляції, дослівного перекладу з адаптацією, стилістичної відповідності корпоративному тону та конденсації змісту. У випадку з *Bayer* переклад зберігає позитивну конотацію та акцентує на стабільності й надійності, а в перекладах *Nivea* велике значення мають емоційність і простота, які забезпечують легке сприйняття.

Загалом переклад рекламних текстів потребує комплексного підходу, що враховує лінгвістичні та культурні аспекти. Це дозволяє створювати зрозумілі та переконливі повідомлення, які підкреслюють ключові переваги брендів. Успішна адаптація до української аудиторії досягається через чітко визначені перекладацькі стратегії, що відповідають корпоративному стилю та цінностям бренду. Такі трансформації зберігають оригінальну емоційну привабливість текстів, але адаптують їх під конкретні особливості цільового ринку, роблячи бренд зрозумілим, привабливим і близьким українському споживачеві.

Внесок авторів: Наталія Ольховська – аналіз джерел; концептуалізація; методологізація; перевірка відтворюваності результатів/експериментів та інших результатів досліджень; Альбіна Бибик – підготовка огляду літератури та теоретичних засад дослідження; збір емпіричних даних та їх валідація; емпіричні дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бацевич, Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Видавничий центр Академія.
Горецька, А. С., & Туришева, О.О. (2020). Стратегії перекладу слоганів німецькомовних рекламних текстів українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 31(70), 1, 3, 99–103. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-3/17>
Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Наукова думка.
Newmark, P. (1998). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
Schäffner, Ch. (1999). *Translation studies*. Multilingual Matters.

REFERENCES

- Batsevych, F. (2004). *Fundamentals of Communicative Linguistics*. Publishing Center Akademia [in Ukrainian].
Goretska, A., & Turyшева, O. (2020). Strategies for translating slogans of German-language advertising texts into Ukrainian. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 31(70), 1, 3, 99–103. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-3/17> [in Ukrainian].
Newmark, P. (1998). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
Schäffner, Ch. (1999). *Translation studies*. Multilingual Matters.
Selivanova, O. (2008). *Modern Linguistics: trends and problems*. *Naukova dumka* [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 04.10.25

Прорецензовано / Revised: 30.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 04.11.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Nataliia OLKHOVSKA, PhD (Philology), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-7678-6885
e-mail: nnataliia.olkhovska@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Albina BYBYK, Student.
ORCID ID: 0009-0008-6429-258X
e-mail: albinabi.02@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

GERMAN-LANGUAGE ADVERTISING DISCOURSE: COMMUNICATIVE-PRAGMATIC AND TRANSLATION ASPECTS

Background. *Communicative-pragmatic and translation aspects of advertising discourse are becoming increasingly important in the context of globalization and growing competition in the market. Advertising communications using the German language are characterized by a special pragmatic load reflecting cultural, social and economic contexts. The aim of this study is to analyze the communicative-pragmatic and translation features of German-language advertising discourse.*

Methods. *The study used such methods as content analysis, linguistic analysis, translation analysis and pragmalinguistic analysis of advertising texts. The sample included 15 advertising texts from 5 different industries.*

Results. *It was found that German-language advertising texts often use pragmatic elements that contribute to the formation of a positive product image. In particular, it was noted that most consumers are attracted to advertisements that use emotional appeals (in 3 categories), while others prefer informational aspects (in 2 categories). Advertising slogans often contain imperatives and positive associations, which increases their effectiveness. The target accents that determine translation techniques are analyzed: Volkswagen – humorous and light slogans preserve rhyme, rhythm, and accessibility for the mass consumer in translation; Bosch – an accurate reflection of the technological advantage of the product is often supplemented with culturally adapted terms, which ensures clarity and rhythm; Siemens – professionalism and reliability, emphasis on stylistic compliance with the corporate tone; Bayer – maintaining a positive connotation associated with reliability and stability.*

Conclusions. *The study confirmed that the communicative-pragmatic framework is key to understanding German-language advertising discourse. Advertisers should take into account pragmatic features and cultural contexts to communicate effectively with their target audience. In particular, some important aspects have been identified: adaptation to the cultural context, the use of emotional appeals and the strategic use of imperative forms.*

Keywords: *advertising discourse, German-language advertising, communication, pragmatics, translation analysis and pragmatic linguistics, applied linguistics.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Флорій БАЦЕВИЧ, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-6141-8318

e-mail: batsevich.florij@gmail.com

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

Марія ОЛЬХОВИЧ-НОВОСАДЮК, асист., здобувач

ORCID ID: 0000-0002-2659-1633

e-mail: mariya.olkhovych-novosadyuk@lnu.edu.ua

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

Вступ. У сучасній лінгвістиці спостерігається посилений інтерес до дослідження концептів, які репрезентують ключові сфери людського життя, зокрема емоційної. Емоційні концепти відображають цінності, світогляд і культурні традиції народу, тому їхнє вивчення має важливе значення для розуміння національної мовної картини світу. Концепт РАДІСТЬ належить до базових позитивних емоцій людини, що формують її світосприйняття, комунікативну поведінку, концептуалізацію дійсності та культурну ідентичність.

Мета дослідження – з'ясувати особливості вербалізації концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY в українській, польській та англійській лінгвокультурах шляхом аналізу його мовних репрезентацій у художній прозі, представлених в електронних корпусах досліджуваних мов, а також виявити універсальні та культурно-специфічні риси його концептуалізації.

Методи. Дослідження проводиться в рамках створення когнітивної дефініції за методикою Єжи Бартмінського. Методологічну основу становлять положення когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та емоційної семантики. Застосовані такі методи, як когнітивно-лінгвістичний, контекстуально-інтерпретаційний, семантико-стилістичний, порівняльно-типологічний і елементи корпусного аналізу.

Результати. У статті представлені результати дослідження емоційного концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY, його структури і засобів вербалізації в українській, польській та англійській лінгвокультурах на матеріалі текстів художньої прози. Ідентифіковано концептуальні ознаки та культурні сценарії на базі контекстів зі словами радість / radość / joy, відібраних з електронних корпусів текстів художньої прози та проведено їхній порівняльний аналіз. Проаналізовано понад 300 прикладів зі словом радість, 200 – з radość та 250 – з joy.

Аналіз корпусних прикладів показав, що конотації лексем радість / radość / joy у художніх текстах відповідають їхнім словниковим визначенням і мають спільні гіпероніми, такі як почуття, відчуття, психологічний стан, настрій, риса характеру. Вони вживаються у формах вітань, побажань та усталених виразах зі значенням 'вітати, зустрічати когось із радістю'. Ідентифіковані універсальні риси концепту: радість – це процес; відчуття радості може пов'язуватися із минулим, теперішнім і майбутнім досвідом; радість має колективний та індивідуальний характер переживання; радість взаємодіє з іншими емоціями (позитивними й негативними); має бінарну опозицію радість – смуток; людина відчуває радість серцем, душею або в грудях; радість може мати причину або бути безпідставною; іноді викликає приплив енергії або сили.

Виявлені зовнішні ознаки емоції радості (усмішка, сміх, міміка, голосові, фізіологічні та поведінкові реакції) та критерії її параметризації.

Ідентифіковані універсальні причини радості – життя, любов, сім'я, дружба, улюблене заняття, успіх, природа, свята, святкування, відпочинок, подорожі, досягнення, матеріальні блага та ін. Поряд із цим виявлено культурно-специфічні особливості концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY в українській, польській та англійській лінгвокультурах.

Висновки. Порівняльний аналіз концептів РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY засвідчив, що попри універсальний характер емоції, її вербалізація відображає специфіку світоглядних моделей і ціннісних орієнтацій кожної культури.

Ключові слова: мовна картина світу, лінгвокультура, концептуалізація, концепти емоцій, концепт РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY, художній дискурс, засоби вербалізації, когнітивна дефініція.

У сучасній лінгвістиці спостерігається стійкий інтерес до дослідження концептів, які відображають найважливіші сфери людського життя. Особливе місце серед них посідають емоційні концепти, адже вони безпосередньо пов'язані з внутрішнім світом людини, її цінностями, світоглядом і культурними традиціями. Емоції, як універсальний феномен, водночас мають національно-культурну специ-

фіку, що виявляється у мовних засобах їх вираження. Саме тому дослідження емоційних концептів є одним із пріоритетних напрямів сучасної когнітивної та етнолінгвістики.

Вивчення концепту РАДІСТЬ особливо актуальне, оскільки ця емоція належить до базових позитивних почуттів людини, формує її світосприйняття, впливає на мовну поведінку, комунікативні стратегії та концептуалізацію дійсності, а також є частиною ціннісно-сислової основи культури та визначає етичні орієнтири суспільства. Аналіз мовного втілення радості дозволяє простежити як різні культури концептуалізують позитивні емоції, які асоціативні зв'язки та ціннісні смисли вони вкладають у відповідні лексеми, метафори та фразеологізми. Таким чином, дослідження емоційних концептів сприяє глибшому розумінню не лише мовної картини світу, а й культурної ідентичності народу в цілому.

Об'єкт дослідження – концепт РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY як фрагмент емоційної картини світу носіїв української, польської та англійської лінгвокультур.

Предмет дослідження – мовні засоби вербалізації концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY у творах художньої прози, представлених в електронних корпусах української, польської та англійської мов.

Мета дослідження – з'ясувати особливості вербалізації концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY в українській, польській та англійській лінгвокультурі шляхом аналізу його мовних репрезентацій у художній прозі, представлених в електронних корпусах досліджуваних мов. Реалізація цієї мети передбачає виявлення лексико-семантичних, фразеологічних і образно-асоціативних засобів вираження емоції радості, а також визначення культурно-національних особливостей її концептуалізації.

Для досягнення поставленої мети використано такі методи: когнітивно-лінгвістичний аналіз – для реконструкції структури концепту РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY та визначення його ключових смислових компонентів; контекстуально-інтерпретаційний аналіз – для встановлення концептуальних ознак емоції радості в мовних контекстах; семантико-стилістичний аналіз – з метою опису лексичних і фразеологічних засобів вираження позитивних емоцій; елементи корпусного аналізу – для вибірки та кількісного опрацювання мовного матеріалу з електронних корпусів досліджуваних мов; порівняльно-типологічний метод – для зіставлення національно-культурної специфіки концепту в різних мовах.

Пропоноване дослідження проводиться в рамках створення когнітивної дефініції за методикою Є. Бартмінського. Когнітивна дефініція містить аналіз великого корпусу контекстів досліджуваного поняття (у нашому випадку, даних електронних корпусів досліджуваних мов), розгляд традиційних словникових дефініцій, а також використання даних асоціативних словників.

На думку Є. Бартмінського повноцінний лінгвістичний аналіз повинен спиратися на дані, експліковані з трьох найважливіших джерел: системи мови, матеріалів анкет (або даних асоціативних словників) і текстів. Тексти є важливими елементами, оскільки вони за своєю природою є цілісними повідомленнями з темою, відправником, реципієнтом і комунікативним контекстом. Тексти містять як системні особливості, так і прояви соціальних норм, а також індивідуальні особливості, обумовлені креативністю наратора (Bartmiński, 2006, s. 33).

Існують різні психологічні та лінгвістичні підходи до вивчення емоцій. Так, модель емоцій, яку запропонували А. Ортоні, Дж. Клоур та А. Коллінз, глибоко структурована та комплексна класифікація, що відображає багатоаспектну природу емоційного переживання. Основу моделі становить ідея про те, що емоції виникають як результат поєднання збудження та оцінки, які відображаються у вимірах активності та валентності. Автори розділяють емоції на три основні категорії: реакції на події, на дії агентів та на об'єкти (Ortony, Clore, & Collins, 1988).

А. Вежбицька (Wierzbicka, 1999) застосовувала метод природної семантичної метамови для експлікації значення назв емоцій, при цьому пов'язуючи почуття з прототиповим когнітивним сценарієм, який включає думки та наміри людей. Вона виділяє два основних когнітивних компонента в сценарії концепту РАДІСТЬ (JOY) – оцінний: "щось позитивне відбувається" і вольовий "я хочу, щоб це відбувалося".

А. Фулен (Foolen, 2012) пропонує розглядати вияв і роль емоцій у мові та лінгвістиці у трьох аспектах: (а) концептуалізація емоцій, (б) вираження емоцій і (в) "втілене мовлення", яке є фундаментальним аспектом розмовної мови, що дозволяє людям засвоювати та використовувати слова та речення в контексті.

Дж. Вілс (Wilce, 2009) аналізує сигнали, які люди використовують для вираження емоцій, розглядаючи соціальні, культурні та політичні функції емоційної мови у різних частинах світу.

З. Ковечеш (Kövecses, 2020) розглядає концептуальну структуру концепту РАДІСТЬ (*happiness / joy*) за чотирма когнітивними компонентами: концептуальними метафорами, концептуальною метонімією, спорідненими концептами і когнітивними моделями.

Л. Ф. Барретт (Barrett, 2017) стверджує, що поняття емоцій мають соціальну реальність. Емоції стають для людей реальними завдяки двом людським здібностям, що є передумовами соціальної

реальності: колективній інтенціональності та мові. Вона вважає, що емоції виникають як поєднання фізичних властивостей нашого тіла, гнучкого мозку, що пристосовується до будь-якого середовища, в якому розвивається, та культури й виховання, які забезпечують це середовище.

А. Павленко (Pavlenko, 2005), використовуючи аспект дво- та багатомовності, запропонувала новий погляд на зв'язок між мовою та емоціями.

Ю. Шамаєва дослідила засоби вербалізації та структуру концепту РАДІСТЬ в американському варіанті англійської мови, застосовуючи інтегративний когнітивно-лінгвістичний підхід (Шамаєва, 2004).

С. Жаботинська створила авторську методику концептуального аналізу "Семантика лінгвальних мереж". Було відібрано фактичний матеріал з комп'ютерного корпусу даних із подальшим аналізом за допомогою обчислення логічних предикатів. Наступний етап – тематичне впорядкування отриманих результатів за допомогою базисних пропозиційних схем та побудова мережевої концептуальної моделі поняття РАДІСТЬ із подальшим перетворенням її на когнітивну модель, яка використовується для дослідження концептуальних метафор (Жаботинська, 2013).

Л. Ніколаєнко дослідила репрезентації емоцій заздрості та співчуття в польській, російській та українській мовних картинах світу (Ніколаєнко, 2021). О. Лозинська проаналізувала польську кінематичну фразеологію на позначення емоцій (Лозинська, 2014).

Дослідження емоції радості у рамках когнітивної лінгвістики проводилися такими польськими науковцями як І. Новаковська-Кемпна (Nowakowska-Kempna, 2000), Е. Новак (Nowak, 2002) та іншими. А. Міколайчук (Mikołajczuk, 2009) провела ґрунтовне і масштабне дослідження лексико-семантичного поля концепту RADOŚĆ на матеріалі лексикографічних джерел, корпусу польської мови та творів сучасної польської художньої прози та текстів з преси.

Результати

Дослідження засобів вербалізації концептів РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY на матеріалі художньої прози передбачало визначення їхніх концептуальних ознак і культурних сценаріїв на основі контекстів зі словами *radість* / *radość* / *joy*, експлікованих з електронних корпусів текстів української, польської та англійської мов. З цією метою було відібрано понад 300 прикладів зі словом *radість*, понад 200 прикладів із *radość* та понад 250 з *joy* з електронних корпусів української, польської та англійської мов.

У текстах художньої прози ідентифіковано такі **конотації радості**:

в українській мові – *почуття, відчуття, психологічний стан, настрій, риса характеру*, а також на позначення рідної, близької людини, яка викликає радісні почуття, у лагідних, ніжних звертаннях: "– Повернувся, **радість** ти моя!" (В. Заєць. Місто, якого не було);

у польській мові – *pozytywne uczucie, poczucie, stan duszy, cecha charakteru*;

в англійській мові – *feeling, sense, mood*; виявлені також приклади з такими значеннями: 'риса характеру': "Jeremy's natural joy in the festivities found fulfilment at the Youngs' house, ..." (The world of Thrush Green. Read); 'щось, що викликає почуття радості': "That house is a **joy**". (J. Taylor. Destined to love); у фразеологізмах: *pride and joy* 'хтось або щось, що викликає почуття гордості та радості': "She was old George's pride and joy". (R. Picknell. Yanto's summer); *bundle of joy* 'новонароджена дитина, немовля': "... May your long-awaited bundle of joy bring you lasting happiness". (P. Street. Guilty parties); у заперечних реченнях вирази *no joy / not any joy* вживаються зі значенням 'не повезло, не пощастило, безуспішно, безрезультатно': "'No joy here', said Burden to the sergeant". (R. Rendell. The best man to die); *joy* у значенні 'успіх, задоволення' вживається у питальних реченнях: "'Any joy?' Caroline, Roger's partner, came into the kitchen to refill a couple of glasses. 'Afraid not, sorry'." (M. Scott. Nudists may be encountered).

Слова *radість*, *radość*, *joy* вживаються у формах вітань, побажань та усталених виразах зі значенням 'вітати, зустрічати когось із радістю': "– Хай приїде з вами **радість** і мир у дім мій!" (М. Старицький. Останні орли) / "... witali go z niesłyszczanym entuzjazmem i **radością** ..." (P. Zuchniewicz. Jan Paweł II: "Będę szedł naprzód") / "She hadn't expected him to greet her with ecstatic **joy** ..." (Barbara. M. Gill. Dying to meet you); "Well, Ser Niccol, let me end as I began, and wish you **joy** of your marriage." (D. Dunnett. Race of scorpions).

Розглядаючи лексичну сполучуваність іменників *radість*, *radość*, *joy*, було виявлено, що вони вживаються з дієсловами *відчувати, переживати, radіти / czuć, odczuwać, przeżywać / feel, experience*.

Аналіз текстів художньої прози дозволив виділити характерні **зовнішні ознаки** концептів РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY: уsmішка, сміх: "уsmіх", "сміх" / "uśmiec", "zaśmiał się" / "a smile of radiant **joy**"; "laughed almost maniacally with the **joy**"; міміка, очі, вираз обличчя: "Обличчя її було переповнене тихою **радистію**"; "очі так і іскрилися **радистію**" / "radość odbiła się na jej twarzy"; "w szarych oczach zapaliła się **radość**" / "lighting her eyes with a fierce, proud **joy**"; "her face alive with the

wondrous **joy**"; фізіологічні реакції: "зарум'янилось лице **радістю**"; "голова зовсім запаморочилася від **радості**"; "тремтячи від **радості**"; "дух забило"; "плакав із **радості**"; "не міг вимовити слова" / "*radość zaparła dech*", "*radość odjęła jej siły i mowę*", "*policzki starego pana wolno się zabarwiły*" / "tears of **joy**"; "blushed with embarrassed **joy**"; "shook with silent **joy**"; поведінкові реакції: "затанцювала з **радості**"; "завмерли від **радості**"; "в пориві **радості** міцно здушила малого в обіймах" / "otworzył ramiona"; "ściskano się, całowano" / "jumped for **joy**"; "dance for **joy**"; "waving and clapping with **joy**"; голосові реакції: "скрикнула од **радості**"; "вискнув від **радості**"; "закричав, зриваючи голос од **радості**" / "w jego głosie wyraźnie było słyhać *radość*"; "okrzyki wyrażające *radość*" / "shouted with **joy**"; "squeals of **joy**"; "to yell for **joy**"; "whooped for **joy**".

Концепти РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY у всіх трьох мовах параметризуються за такими критеріями: за тривалістю (скороминуща, коротка, швидкоплинна / *krótkotrwała, krótka* / brief, endless, lasting); за інтенсивністю (велика, маленька, безмежна, невимовна, незмірна / *duża, bezgraniczna, wielka, mała* / great, intense, incredible, overwhelming); за обсягом (мало, багато *радості* / little, much, some, more, less); за ступенем контрольованості (нестримна, прихована, потаємна, істерична, буйна, шалена, дика, тиха / *szalona, dzika, tłumiona* / savage, inner, long-hidden, secret, fierce, mad); за приналежністю (людська, моя, дитини / *moja, nasza, tamusi, dziedzica* / my, her, this man's); за щирістю (щира, справжня, непідробна / *szczerą, niekłamana, prawdziwą* / sincere, genuine, sure); за очікуваністю (довгоочікувана, несподівана, передчасна / *nie spodziewana, nagła* / unexpected, sudden, unforeseen); за частотністю (єдина; подвійна / *jedyna, po raz tysięczny* *dojrzy radość* / only, once-in-a-lifetime); за глибиною (глибинна / *najgłębsza* / deep); за пріоритетністю, акцентованістю (найголовніша / *osobliwe uczucie* / chief, particular, special); за часовим аспектом (прийдешня, майбутня, колись пережитих *радостей* / *dawna, zapomniana, utraczona, nowa, doczesna, osiągnęta tutaj i teraz* / new-found, lost, remembered); за охопленням, поширенням (спільна, всезагальна / *powszechna* / general); за (не)звичністю (дивна / *niezwykle pozytywne uczucie, jakaś niehumanitarna* / strange); за чистотою (чиста / *czysta* / pure, sheer); за позитивною оцінкою (світла, чиста / *ciepła, słoneczna* / wondrous, precious); за негативною оцінкою (люта, істерична, меркантильна / *zła, głupia* / vindictive, embarrassed, incredulous, treacherous, fearful).

Концептуальні ознаки радості, виявлені в двох або одній з досліджуваних мов, за такими параметрами: (пол., англ.) за повнотою (*cała* / complete, total, absolute, utter); (пол., англ.) за обґрунтованістю, за підставами (*głupia, usprawiedliwiona* / undeserved, illusory); (укр.) за порядком (*першая, другая, остання*); (англ.) за реальністю / очевидністю (actual, real, obvious, evident).

Ідентифіковано такі специфічні аспекти та культурні сценарії концептів РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY, вербалізовані у текстах української, польської та англійської художньої прози:

– у різних ситуаціях та обставинах людина відчуває або не відчуває радості;

– почуття радості – це процес, який має свій початок, кульмінацію, спад, кінець: "*радість його ще збільшилась...*"; "кінчилася *радість*" / "*zgasła radość*" / "a peak of **joy** was reached"; "**joy** wilted"; "**joy** had gone";

– радість може виникати стосовно ситуацій і подій, які реально в цей час не відбуваються, однак існують у вигляді ідеї про пережиті, очікувані чи уявні ситуації, а саме: при думці про когось або щось, при спогаді про минуле: "*спогад про радість*" / "*myślał i ogarniała go ogromna radość*"; "*radość odczuwał na myśl*"; "*sam pamięta, jaka radość zapanaowała w domu*" / "He could remember very clearly the feeling of power and **joy**"; "what obscure **joy** we get from recalling the Seventies"; у сні: "очікування *радості*, яка приходить у снах" / "*W następnym śnie spotykam Perszinga, a nasza radość nie ma końca*"; від очікування, передчуття чогось хорошого, нового, невідомого у майбутньому: "*Радість від передчуття чогось цікавенького*" / "*Mieć w duszy ufność jutra, radość niewiadomego*" / "**joy** and anticipation lighting up her face"; "the wonder of a life which contained such a precious element as *sure joy* to come";

– соціальний аспект радості полягає у тому, що вона може бути колективним почуттям, коли його спільно переживають, ним діляться з іншими людьми: "Підтримувати всезагальну *радість* нам було важко ..."; "поділитися *радістю*"; "розділити його *радість*" / "*dzielili ze mną tego dnia wielką radość*"; "*Zapanaowała powszechna radość*" / "an exchange of **joy**"; "the orgy of general **joy**";

– люди часто роблять щось на радість іншим: "вам усім *попрацюю на радість*"; "прагнув обдарувати *радістю* *dimey*" / "*Cieszę się, że sprawilem im radość*" / "He had brought her little **joy**";

– радість – "заразна", може передаватися від однієї людини іншій: "її *радість* *передалася* йому" / "*Radość jest zaraźliwa*"; "*radość jest jak epidemia*" / "**joy** was obvious and could so easily have been contagious";

– егоцентричний аспект радості проявляється у тому випадку, коли людина робить щось, що приносить їй радість, собі на радість: "*зادля власної радості*" / "*wykonuję pracę, która daje mi prawdziwą*

radość" / "She played the words around ... to sculpt a poem to her *joy*"; "For the sheer *joy* of it, young Ben left the white path";

– людина може робити щось з радістю, перебуваючи у радісному настрої: "наш народ все творив з нісню, сміхом, з *радистю*" / "Spoglądał na niebo prawie z *radością*" / "They had done it for the *joy* of creating"; "they finished celebrating their wedding feast with great *joy*";

– часом певні життєві ситуації чи обставини складаються вдало, на радість людині: "Kinga widzi jednak, że to wszystko składa się u niej na *radość*". (W. Horwath. Ultra Montana);

– почуття радості може бути щирим або вдаваним: "вдав найщирішу *радисть*" / "udając *radość*";

– радість може переживатися одночасно, приходить на зміну або чергуватися з іншими позитивними почуттями, психологічними станами, такими як спокій, полегшення, піднесення та ін.: "полегшення і *радисть*" / "Zaskoczenie, zdziwienie, obawa, *radość*, satysfakcja" / "*joy* and happiness and such relief"; "A sense of *joy* and delight and wonderment";

– радість може переживатися одночасно, приходить на зміну або чергуватися з негативними почуттями, такими як образа, біль, тривога, гнів, страх та ін. (біль, образа та *радисть* змішались в одне / *radość* przerodziła się w nim w gniew / *joy* and terror; mixture of *joy* and resentment);

– радість має бінарну опозицію: *радисть* – горе, журба, смуток, біда, лихо: "з журбою *радисть* обнялася"; "*Radistь* і біду приймав звично ..." / "smutek i *radość*" / "a *joy* and a sorrow";

– радість може викликати приплив енергії, насаги або сили: "*радисть* бадьорила"; "*радисть* будила в серці силу"; "*Radistь* – енергія" / "*radość* rozpierała go i siła" / "an intense *joy* of living and vitality"; "the feeling of power and *joy*";

– за певних обставин хтось або щось може зіпсувати, притлумити, затьмарити почуття радості: "подія, яка надовго потьмарила його *радисть*"; "і страх, і сумнів притлумлювали *радисть*" / "musiałem ci tę *radość* trochę zmacić" / "the *joy* of the occasion had dimmed";

– людина відчуває радість серцем, душею або в грудях: "*Radistь* і веселість переповнювала серця кочівників". (В. Малик. Черлені щити); "... відчув у грудях бурхливу *радисть*". (В. Малик. Князь Кий) / "I w sercu miał *radość*". (M. Pilot. Na odchodnym) / "At the thought she felt her *heart* unfold with *joy* within her". (S. Howard. Miracles can happen);

– радість асоціюється з такими віковими періодами в житті людини, як дитинство, юність, молодість: "осяяний буйною *радистю* юнацтва"; "відчуття давно забутої дитячої *радості*" / "młodzieńczą *radość*"; "dziecinna *radość*" / "childlike *joy*";

– радість може бути персоніфікованою та виконувати дію: "*радисть* будила в серці силу"; "*радисть* затуманює розум" / "*radość* odjęła jej siły i mowę"; "*radość* omal nie rozsądziła tu piersi" / "Some *joy* came to the Keith family"; "She was gripped by *joy*";

– радість може бути контрольованою, людина може стримувати чи приховувати її: "приховуючи *радисть*" / "ukryła swą *radość*" / "she fought to smother a treacherous *joy*"; "managed to hide the *joy*";

– радість може бути неконтрольованою емоцією, людина вільно та часто бурхливо виявляє її назовні: "*радисть*, яку він не в силі був приховати"; "неприхована *радисть*"; "ніяково стало від його нестримної *радості*" / "*radość*, której nie usiłowała ukryć" / "I could not hide my *joy*"; "her whole being expressed an intense *joy*";

– радість має свою градацію: кожна людина переживає це почуття по-різному в різних ситуаціях і з різних причин: "Але ж кожен веселиться й *радистю* по-своєму. Павло навіть гадки не мав, що є тисячі й тисячі відтінків і нюансів *радості* ..." (М. Дашків. З безодні минулого);

– радість може мати причину або бути безпідставною;

– експліковані такі універсальні причини радості в українській, польській та англійській лінгвокультурах: загальнолюдські поняття та цінності, такі як життя, буття, існування, свобода, воля тощо; психологічні стани, почуття: закоханість, любов, передчуття, бажання тощо; родинні зв'язки: сім'я, діти, батьки; соціальні зв'язки: друзі, колеги, гості, спілкування; зустрічі з людьми; важливі, бажані події в житті людини: одруження, народження дитини, батьківство, материнство тощо; інтимні стосунки, секс; житло, рідний дім; об'єкти та явища природи, рослини, тварини; пори року; свята, святкування; відпочинок, прогулянки, поїздки, подорожі; мистецтво: музика, спів, танці, театр та ін.; спорт, змагання; робота, улюблене заняття, творчість, хобі; розумова діяльність; досягнення, успіх, перемога, відкриття; матеріальні блага: гроші, речі тощо; подарунки; новина, лист; їжа, напої;

– причини радості, виявлені в одній з досліджуваних мов: (укр.) віра в Бога; гумор, жарти; (пол.) віра в Бога; улюблені місця, міста, селища; читання книг, журналів; похід у кіно; (англ.) верхова їзда.

Зафіксовані такі специфічні концептуальні ознаки та культурні сценарії радості в одній з досліджуваних мов:

– в українській лінгвокультурі радість асоціюється з білим та жовтим кольорами; для українців є важливим християнський аспект радості, що засвідчують чисельні приклади колядок зі словом *radість* і його дериватами; цінність і потреба радості в житті українців порівнюється із необхідністю сонця для життя на Землі; радість порівнюється з квітами; квіти символізують радість життя; виявлені приклади вживання фразеологічних виразів з якої *радості*? 'чому? для чого?'; *собака радість* 'дешева ковбаса низької якості'; з *радистю* 'з готовністю, задоволенням, дуже охоче' та прислів'я "*Старість не радість*", де старість є опозицією до молодості, яка асоціюється з радістю;

– в польській лінгвокультурі радість може бути цінністю, принципом або метою у житті людини; радість вважають найкращими ліками; зафіксована бінарна опозиція *swoja radość* – *obca radość*; шире почуття дорослих порівнюється з радістю дитини; виявлені приклади вживання прислів'їв *Starość nie radość*; *Starość nie radość, śmierć nie wesele*; *Obiecanki malowanki, a głupiemu radość* та фразеологізмів *Co / cóż za radość!* 'Яка радість!'; *Wielka radość* (з іронічним негативним значенням);

– в англійській лінгвокультурі людина, яка переживає радість, як правило, перебуває у стані емоційного збудження: "... *Henri thrilled with joy*". (Julian Barnes. *Flaubert's parrot*); рум'янець на обличчі від радості порівнюється з кольором троянди: "... *the colour of incredulous joy flushed through his fairness and made him bright as a rose*". (Edith Pargeter. *The green branch*); шире почуття дорослих порівнюють з радістю дитини: "... *she allowed herself a brief, spontaneous grin of relief and childlike joy*". (Susan Gates. *The lock*); відчуття сильної радості може бути спокійним, наче кришталева чаша, вміст якої не випивають до дна: "... *a great strenuous joy that was somehow calm, like a crystal bowl that you do not drink out of...*" (Jenny Joseph. *Persephone*); радість порівнюється з гірською водою: "*In this Glasgow balcony who pours such joy like mountain water?*" (And thus will I freely sing. *Anthology*); ідентифіковані приклади вживання усталених виразів *a joy to behold* 'радість бачити, спостерігати'; *to greet somebody with joy* 'вітати, зустрічати когось з радістю' та фразеологізмів *pride and joy* 'хтось або щось, що приносить почуття гордості та радості'; *a bundle of joy* 'немовля'.

Дискусія і висновки

Аналіз прикладів вживання слів *radість* / *radość* / *joy* в текстах художньої прози дозволяє зробити такі висновки:

1. Дефініції лексем *radість* / *radość* / *joy*, ідентифіковані в контекстах художньої прози збігаються з їхніми лексикографічними визначеннями. Виявлено їхні спільні гіпероніми: *почуття, відчуття, психологічний стан, настрій, риса характеру*.

2. Слова *radість, radość* та *joy* вживаються у формах вітань та усталених виразах зі значенням 'вітати, зустрічати когось із радістю'. Зафіксовано також приклади вживання *radість, joy* для привітання чи побажання людям з певної нагоди.

3. Іменники *radість / radość / joy* сполучаються з дієсловами *відчувати, переживати, радіти / czuć, odczuwać, przeżywać / feel, experience*.

4. Оскільки радість належить до базових емоцій людини, то вона характеризується універсальними рисами, незалежно від національної та культурної приналежності. Ідентифіковано такі універсальні аспекти, ознаки та культурні сценарії концептів РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY в українській, польській та англійській лінгвокультурах:

– відчуття радості – це процес зі своїм початком, кульмінацією, спадом і кінцем;

– у різних ситуаціях та обставинах людина відчуває або не відчуває радості;

– почуття радості може виникати по відношенню до ситуацій і подій, які реально в цей час не відбуваються, а існують у вигляді ідеї про пережиті, очікувані чи уявні ситуації. Так, радість можна переживати не лише, як реакцію на якусь подію чи ситуацію в теперішньому часі, але при думці про когось або щось, при спогадах про минуле, при передчуванні чи очікуванні чогось хорошого у майбутньому, а також у сні;

– соціальний аспект радості полягає у тому, що вона може бути колективним почуттям, коли його спільно переживають, ним діляться з іншими людьми чи обмінюються; радість – заразна, може передаватися від однієї людини іншій; люди часто роблять щось на радість іншим;

– егоцентричний аспект радості проявляється коли людина робить щось на радість собі, що є свідченням того, що це бажане почуття;

– людина може робити щось з радістю, перебуваючи у радісному настрої;

– радість може переживатися одночасно, приходити на зміну або чергуватися з іншими позитивними почуттями, такими як спокій, полегшення, піднесення тощо;

- радість може переживатися одночасно, або чергуватися з негативними почуттями, такими як образа, біль, тривога, гнів, страх тощо;
- радість має бінарну опозицію *радість* – *горе, журба, смуток, біда, лихо*;
- радість часто викликає приплив енергії, насаги або сили;
- за певних обставин хтось або щось може зіпсувати, затьмарити почуття радості;
- людина відчуває радість серцем, душею або в грудях;
- радість асоціюється з такими віковими періодами в житті людини, як дитинство, юність, молодість;
- радість може бути персоніфікованою та виконувати дію;
- радість буває контрольованою (людина стримує чи приховує її), або неконтрольованою емоцією (людина вільно та часто бурхливо виявляє її назовні);
- універсальні зовнішні ознаки радості: усмішка, сміх; міміка, очі, вираз обличчя; фізіологічні реакції (зарум'янилось, почервоніло лице; голова запаморочилася; дух забило; затремтіти; плакати, оніміти тощо); поведінкові реакції (танцювати, завмерти, стрибати, махати і плескати в долоні, здушити в обіймах тощо); голосові реакції (скрикнути, вискнуту, закричати);
- радість характеризується цілою низкою параметрів: за тривалістю, приналежністю, за обґрунтованістю (наявністю причини), щирістю, за очікуваністю, частотністю, ступенем контрольованості, інтенсивністю, глибиною, повнотою, чистотою, пріоритетністю, охопленням, часовим аспектом, за (не)звичністю, за позитивною / негативною оцінкою;
- почуття радості може бути щирим або вдаваним;
- радість має свою градацію: кожна людина переживає це почуття по-різному в різних ситуаціях і з різних причин;
- радість може мати причину або бути безпідставною.

5. Експліковано такі універсальні причини радості: загальнолюдські поняття та цінності (*життя, буття, існування, свобода, воля* тощо); психологічні стани, почуття (*закоханість, любов, передчуття, бажання*); люди: родинні зв'язки (*сім'я, діти, батьки*); люди: соціальні зв'язки (*друзі, колеги, гості, спілкування*); зустріч із людьми; важливі, бажані події в житті людини (*одруження, народження дитини, батьківство, материнство* тощо); інтимні стосунки, секс; житло, рідний дім; об'єкти та явища природи, рослини, тварини; пори року; свята, святкування; відпочинок, прогулянки, поїздки, подорожі; мистецтво (*музика, спів, танці, театр* тощо); спорт, змагання; робота, улюблене заняття, творчість, хобі; розумова діяльність; досягнення, успіх, перемога, відкриття; матеріальні блага (*гроші, речі* тощо); подарунки; новина, лист; їжа, напої.

– причини радості, виявлені в одній з досліджуваних мов: (укр.) віра в Бога; гумор, жарти; (пол.) віра в Бога; улюблені місця, міста, селища; читання книг, журналів; похід у кіно; (англ.) верхова їзда.

6. Ідентифіковано специфічні концептуальні ознаки та культурні сценарії радості в одній з досліджуваних мов та культур:

– в українській лінгвокультурі радість асоціюється з білим та жовтим кольорами; для українців є важливим християнський аспект радості, що засвідчують чисельні приклади колядок зі словом *радість* і його дериватами; цінність і потреба радості в житті українців порівнюється із необхідністю сонця для життя на Землі; радість порівнюється з квітами; квіти символізують радість життя; виявлені приклади вживання фразеологічних виразів з якої *радості*? 'чому? для чого?'; *собача радість* 'дешева ковбаса низької якості'; з *радістю* 'з готовністю, задоволенням, дуже охоче' та прислів'я *Старість не радість* як опозицією до молодості, яка асоціюється з радістю;

– в польській лінгвокультурі радість може бути цінністю, принципом або метою у житті людини; радість вважають найкращими ліками; зафіксована бінарна опозиція *swoja radość* – *obca radość*; щире почуття дорослих порівнюється з радістю дитини; віднайдені приклади вживання прислів'їв *Starość nie radość*; *Starość nie radość, śmierć nie wesele*; *Obiecanki malowanki, a głupiemu radość* та фразеологізмів *Co / cóż za radość!* 'Яка радість!'; *Wielka radość* (з іронічним негативним значенням);

– в англійській лінгвокультурі людина, яка переживає радість, як правило, перебуває у стані емоційного збудження; щире почуття дорослих порівнюють з радістю дитини (*childlike joy*); радість порівнюється з гірською водою; переживання радості порівнюється з кришталевою чашею, вміст якої (не)випивають до дна; ідентифіковані приклади вживання усталених виразів *a joy to behold* 'радість бачити, спостерігати'; *to greet somebody with joy* 'вітати, зустрічати когось з радістю' та фразеологізмів *pride and joy* 'хтось або щось, що приносить почуття гордості та радості'; *a bundle of joy* 'новонароджена дитина'.

Отже, порівняльне дослідження концептів РАДІСТЬ, RADOŚĆ, JOY в українській, польській та англійській лінгвокультурах дозволило простежити спільні й відмінні риси у сприйнятті та верба-

лізації позитивних емоцій у різних етнокультурних традиціях. Застосування методики когнітивної дефініції Є. Бартмінського забезпечує можливість глибокої реконструкції змістової структури концепту, виявлення його стереотипів, асоціативних полів та ціннісних характеристик у кожній культурі. Дослідження є актуальним для подальшого розвитку теорії лінгвокультурних концептів, когнітивної семантики та міжкультурної комунікації.

Внесок авторів: Флорій Бацевич – концептуалізація, методологія, перегляд і редагування; Марія Ольхович-Новосадиук – збір і аналіз фактологічного матеріалу, написання, оформлення.

Подяка: Світлані Мартінек за настанови і підтримку у виконанні дослідницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Жаботинская, С. А. (2013). Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции). *Когниция, коммуникация, дискурс*, (6), 47–76. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2013-06-04>
- Лозинська, О. Г. (2014). *Польська кінематична фразеологія на позначення емоцій: структура, семантика, функціонування*. [Автореф. дис. канд. філол. наук, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України].
- Ніколаєнко, Л. І. (2021). *Репрезентація емоцій заздрості і співчуття в польській, російській та українській мовах: семантико-когнітивний і лінгвоаксіологічний виміри*. Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Шамаєва, Ю. Ю. (2004). *Когнітивна структура концепту РАДІСТЬ (на матеріалі англійської мови)*. [Автореф. дис. канд. філол. наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна].
- Barrett, L. F. (2017). *How Emotions Are Made: The Secret Life of the Brain*. Houghton Mifflin Harcourt. <https://jyotsnabooks.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/12/how-emotions-are-made-the-secret-life-of-the-brain.pdf>
- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Foolen, A. (2012). The relevance of emotion for language and linguistics. In A. Foolen, U. M. Lüdtke, T. P. Racine, & J. Zlatev (Eds.), *Moving Ourselves, Moving Others. Motion and emotion in intersubjectivity, consciousness and language*. (pp. 349–364). <https://doi.org/10.1075/ceb.6.13foo>
- Kövecses, Z. (2020). Emotion concepts in a new light. *Rivista Italiana di Filosofia del Linguaggio*. <https://doi.org/10.4396/SFL201917>
- Mikołajczuk, A. (2009). *Obraz radości we współczesnej polszczyźnie*. Wydawnictwo Semper.
- Nowakowska-Kempna, I. (2000). *Konceptualizacja uczuć w języku polskim*. Ch.2. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.
- Nowak, E. (2002). Wybrane aspekty konceptualizacji uczuć pozytywnych w języku polskim (na przykładzie zwrotów werbo-nominalnych). *Poradnik Językowy*, (3), 21–34.
- Ortony, A., Clore, G. L., & Collins, A. (1988). *The Cognitive Structure of Emotions*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511571299>
- Pavlenko, A. (2005). *Emotions and multilingualism*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511584305>
- Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Languages and Cultures*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511521256>
- Wilce, J. M. (2009). *Language and Emotion*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511626692>

ДЖЕРЕЛА ФАКТОЛОГІЧНОГО МАТЕРІАЛУ

- Електронний корпус української мови. <http://www.mova.info/corpus.aspx>
- National Corpus of Polish. <http://www.nkjp.pl>
- British National Corpus. <https://www.english-corpora.org/bnc/>

REFERENCES

- Barrett, L. F. (2017). *How Emotions Are Made: The Secret Life of the Brain*. Houghton Mifflin Harcourt. <https://jyotsnabooks.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/12/how-emotions-are-made-the-secret-life-of-the-brain.pdf>
- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Foolen, A. (2012). The relevance of emotion for language and linguistics. In A. Foolen, U. M. Lüdtke, T. P. Racine, & J. Zlatev (Eds.), *Moving Ourselves, Moving Others. Motion and emotion in intersubjectivity, consciousness and language*. (pp. 349–364). <https://doi.org/10.1075/ceb.6.13foo>
- Kövecses, Z. (2020). Emotion concepts in a new light. *Rivista Italiana di Filosofia del Linguaggio*. <https://doi.org/10.4396/SFL201917>
- Lozynska, O. (2014). *Polish kinematic phraseology for denoting emotions: structure, semantics, functioning*. [Abstract of the Doctoral dissertation, O. Potebnia Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine] [in Ukrainian].

- Mikołajczuk, A. (2009). *Obraz radości we współczesnej polszczyźnie*. Wydawnictwo Semper.
- Nikolayenko, L. (2021). *Representation of the emotions of envy and sympathy in the Polish, Russian and Ukrainian languages: semantic-cognitive and linguo-axiological dimensions*. Dmytro Burago's Publishing House. [in Ukrainian].
- Nowak, E. (2002). Wybrane aspekty konceptualizacji uczuć pozytywnych w języku polskim (na przykładzie zwrotów werbo-nominalnych). *Poradnik Językowy*, (3), 21–34.
- Nowakowska-Kempna, I. (2000). *Konceptualizacja uczuć w języku polskim*. Ch. 2. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.
- Ortony, A., Clore, G. L., & Collins, A. (1988). *The Cognitive Structure of Emotions*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511571299>
- Pavlenko, A. (2005). *Emotions and multilingualism*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511584305>
- Shamayeva, Yu. (2004). *The cognitive structure of the concept JOY (based on the material of the English language)*. [Abstract of the Doctoral dissertation, V. N. Karazin Kharkiv National University]. [in Ukrainian].
- Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Languages and Cultures*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511521256>
- Wilce, J. M. (2009). *Language and Emotion*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511626692>
- Zhabotynska, S. (2013). Name as text: the conceptual network of lexical meaning (analysis of the name of emotion). *Cognition, communication, discourse*, (6), 47–76. [in Russian]. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2013-06-04>

SOURCES

National Corpus of the Ukrainian Language. <http://www.mova.info/corpus.aspx>
 National Corpus of Polish. <http://www.nkjp.pl>
 British National Corpus.
<https://www.english-corpora.org/bnc/>

Отримано редакцією журналу / Received: 04.10.25

Прорецензовано / Revised: 30.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 04.11.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Florij BATSEVYCH, DSc (Philology), Prof.
 ORCID ID: 0000-0002-6141-8318
 e-mail: batsevich.florij@gmail.com
 Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

Mariia OLKHOVYCH-NOVOSADIUK, Assist., PhD Student
 ORCID ID: 0000-0002-2659-1633
 e-mail: mariya.olkhovych-novosadyuk@lnu.edu.ua
 Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

MEANS OF VERBALIZATION OF THE CONCEPT

РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY IN THE UKRAINIAN, POLISH AND ENGLISH PROSE FICTION

Background. In modern linguistics there is an increasing interest in the study of concepts that represent key areas of human life, in particular emotional. Emotional concepts reflect the values, worldview and cultural traditions of the people. Therefore, their study is of great importance for understanding the national linguistic picture of the world. The study of the concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY is particularly relevant, since this emotion belongs to the basic positive human feelings, shapes one's worldview, influences linguistic behaviour, communicative strategies and the conceptualization of reality. Also, it is a constituent part of the value-semantic foundation of culture, determining the ethical norms of a society.

The main objective of the study is to identify the verbalization features of the concept of РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY in Ukrainian, Polish and English linguacultures by analyzing its linguistic representations in prose fiction from the electronic corpora of the studied languages and to find out universal and culturally specific features of its conceptualization.

Methods. The research is conducted within the framework of reconstructing a cognitive definition of the concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY by applying Jerzy Bartmiński's method. The methodological basis is the provisions of cognitive linguistics, linguistic cultural studies and emotional semantics. The research methods include cognitive-linguistic, contextual-interpretative, semantic-stylistic, comparative-typological and elements of corpus analysis.

Results. The article presents the results of a study of the emotional concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY, its structure, and the means of verbalization in the Ukrainian, Polish, and English linguacultures based on the texts of prose fiction. Conceptual features, qualities and cultural scenarios are identified on the basis of contexts containing the words *radість* / *radość* / *joy*, selected from electronic corpora of fiction texts. Also, a comparative analysis of the

concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY in the Ukrainian, Polish and English languages is conducted. More than 300 examples with the word радість, 200 with *radość*, and 250 with *joy* are analyzed.

The analysis of corpus examples showed that the connotations of the lexemes *radість* / *radość* / *joy* in literary texts correspond to their dictionary definitions and have common hyperonyms such as a feeling, sensation, psychological state, mood, character trait. They are used in the forms of greetings, wishes and fixed expressions with the meaning 'to greet, meet someone with joy'.

Universal features of the studied concept have been identified: joy is a process; the feeling of joy can be associated with past, present and future experiences; joy has a collective and individual nature of experience; joy interacts with other emotions (positive and negative); it has a binary opposition; a person feels joy with his heart, soul or chest; joy can have a reason or be groundless; sometimes it causes an influx of energy or strength.

The peculiar features of joy expression include smile, laughter, facial expressions, physiological, behavioural and voice reactions. The concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY is characterized by a number of common parameters. The universal causes of joy are identified – life, love, family, friendship, favorite pastime, success, nature, holidays, celebrations, recreation, travel, achievements, material goods, etc. Along with this, culturally specific features of the studied concept are revealed in the Ukrainian, Polish and English linguacultures.

Conclusions. A comparative analysis of the concept РАДІСТЬ / RADOŚĆ / JOY has shown that despite the universal nature of the emotion, its verbalization reflects the specifics of worldview models and value orientations of each culture.

Keywords: linguistic worldview, linguaculture, conceptualization, emotion concepts, the concept JOY / RADOŚĆ / РАДІСТЬ, literary discourse, means of verbalization, cognitive definition.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

Олександр СТРОКАЛЬ, канд. філол. наук, асист.

ORCID ID: 0000-0002-9229-2711

e-mail: o.strokal@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПЕРВИННІ І ВТОРИННІ НОМІНАЦІЇ З КОРЕНЕМ -ВИШН'- / -ВИШЕН'- У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ОЛЕКСІЯ ДОВГОГО

Вступ. Процес пізнання світу людиною має складну і багатоаспектну структуру. Опосередкована мовою когнітивна діяльність індивіда є чи не основним механізмом пізнання, осмислення та категоризації дійсності. Мовні одиниці характеризуються наявністю додаткових семантичних відтінків, пов'язаних із емоційно-експресивним станом, оцінкою, алузіями та асоціаціями, які впливають на осмислення реципієнтом тексту. Непохідні слова часто семантично пов'язані з більш універсальними поняттями та національними константами, тоді як похідні виражають індивідуально-авторську інтенцію, особливу оцінку ліричним героєм художньої реальності тексту, а тому виступають виразними маркерами індивідуального стилю.

Актуальність. Лексеми на позначення образу вишні та асоційованих із ним понять виступають унікальним мовним матеріалом, у якому відображено колективний досвід людства та етносу. У поетичному тексті такі одиниці є виразниками авторського стилю. Мета: дослідити роль лексем із коренем **-вишн-** та їхніх похідних як мовних репрезентантів реалій концептуальної картини світу ліричного героя Олексія Довгого. Завдання: розглянути граматико-словотвірні, семантико-стилістичні індивідуально-авторські характеристики уживання мовних одиниць на позначення як самого образу вишні і його ознак, так і низки асоційованих із ними образів.

Методи. Загальнонаукові (описовий із прийомами аналізу й синтезу, індукції і дедукції, класифікації і систематизації); спеціальні лінгвістичні (словотвірний аналіз, компонентний та контекстуальний аналіз, лінгвостилістичний та лінгвопоетичний аналіз).

Результати. У дослідженні представлено словотвірні моделі творення похідних одиниць, згруповано їх за словотвірними типами та встановлено кількість слововживань. Автором статті охарактеризовано роль непохідних та похідних спільнокореневих лексем у конкретних поетичних текстах як ізольовано, так і з урахуванням відповідних мовних контекстів. Особливо підкреслюється здатність розглянутих лексем репрезентувати образ старого дерева вишні як виразника мотиву кінця життя, бачення ліричним героєм образу вишневого цвіту як символу історичної пам'яті свого рідного краю.

Автор дослідження зазначає, що непохідні лексеми дозволяють митцеві художньо представити мотив слави минулих епох, історичної пам'яті народу, поетично відобразити процес творчості, передати читачеві враження свого ліричного героя від краси молодої дівчини. Похідні одиниці беруть участь в актуалізації поетом мотивів початку та кінця життя, його результатів як плодів творчості й особистих зусиль чи досягнень, у створенні автором інтимізаційної тональності в тексті. Обидві групи лексем активно допомагають митцеві поетично відтворити сакральний локус для свого ліричного героя – місце сили, натхнення, внутрішнього самовдосконалення.

Висновки. Автор статті довів, що більшість лексем із коренем **-вишн-** репрезентує типові для української культурно-світоглядної традиції мотиви й образи. Проте в деяких контекстах було зафіксовано особливі авторські інтерпретації, у яких образ вишні виступає символом історичної пам'яті рідного краю або експлікує мотив завершення життя.

Перспективи дослідження полягають у вивченні комплексного функційно-образного навантаження флоронімів у мовній картині поета.

Ключові слова: словотвір, морфемний склад слова, словотвірна модель, мовна картина світу, поезія Олексія Довгого.

Вступ

Процес пізнання світу людиною має складну і багатоаспектну структуру. Опосередкована мовою когнітивна діяльність індивіда є чи не основним механізмом пізнання, осмислення та категоризації дійсності, що промовисто показує дослідження Т. Годгсон-Дрісдейл. Як зауважує науковиця, навіть під час опрацювання інформації природничого характеру роль мови є вирішальною і визначальною для успішного її опанування (Hodgson-Drysdale, 2014). Саме лінгвальні елементи розгляданого процесу дозволяють мозку встановлювати, підтримувати та модифікувати зв'язки між предметною реальністю та абстрактними поняттями – продуктами розумової діяльності. І якщо останні, як свого часу зазначав О. Есперсен, є універсальними категоріями, оскільки стосуються логіки та процесів мислення (Jespersen, 1924), то перші тісно пов'язані з мовно-культурною специфікою того чи іншого

народу. Більше того, зауважимо, що мовні елементи або одиниці, характеризуючись наявністю додаткових семантичних відтінків – виразників емоційно-експресивного стану, аксіологічних маркерів, носіїв різного ґатунку алюзій та асоціацій, неминуче впливають на осмислення реципієнтом тексту, забезпечуючи власне його аперцепцію.

Подібна когнітивна діяльність має місце і під час створення певним автором власних текстів, часто художніх, художньо-поетичних, у яких стильові особливості дозволяють більшу варіативність експлікації. Вона ж на мовному рівні тексту виявляється в контекстуальному поєднанні з відповідною лексемою різного ґатунку порівнянь, епітетів, уживанні автором метафоричних, метонімічних та інших художніх засобів, а також у використанні митцем слова похідних від тієї чи іншої лексики для створення національно маркованого культурно-образного колориту. Під час аналізу матеріалу дослідження нами було помічено, що якщо непохідні слова або коренева частина похідних має стосунок до більш універсального, часто національно маркованого денотата-поняття з усією сукупністю можливих його реалізацій, то афіксальна "надбудова" часто зумовлюється конкретним контекстуальним уживанням, авторською інтенцією та оцінкою ліричним героєм певного образу, чому відповідають різні типи словотвірних значень розгляданих одиниць, що, у свою чергу, дозволяє говорити про створення похідним словом додаткової до його твірної основи реальності. Саме означена властивість дериватів дає підстави Л. Кислюк акцентувати на наявності в похідних словах "теми" і "реми" та вважати їх певною "середньою ланкою" між словом і реченням (Кислюк, 2018, с. 45).

Ведучи мову про характер уживання похідних та непохідних слів у текстах із унікальною формою відображення різного штибу авторських інтенцій, зокрема поезії, слід говорити про, так би мовити, художньо-образне "розширення" рем обох згаданих одиниць за допомогою так званих "горизонтальних" і "вертикальних" контекстів. Така особливість пояснюється самою природою поетичного тексту, який діяхронійно тяжіє від тексту одного автора до колективного тексту, пісенно-ритмізованого, де в лаконічно-мелодійній формі вміщено осмислений та екстрапольований на культурно-історичні реалії певного етносу досвід людства. Однак, на відміну від продукту колективної творчості, сучасні авторські тексти не обмежуються вербалізацією узагальненого певною національною свідомістю колективного досвіду – автор як представник конкретного етносу, експлікуючи у своїй тексті зазначений досвід, неминуче створює нову реальність – особливу, авторську, свою поетичну картину світу, у якій знаходять вираження внутрішній стан та емоційно-суб'єктивне світовідчуття ліричного героя поезії.

Одним із найвиразніше представлених у поезії Олексія Довгого авторських художніх локусів є світ природи та реалій, пов'язаних із ним. Однією з них є вербалізований низкою первинних і вторинних лексем у різного плану контекстах авторський образ *вишині*.

Актуальність вивчення функцій названих одиниць у мовній картині світу митця полягає, вважаємо, у значному символічно-конотативному навантаженні смислового поля поширеного в українській традиції образу *вишині* за допомогою лексем та їхніх похідних із коренем **-вишн/вишен'-** у поетичних текстах О. Довгого. Дослідження особливостей вербальної експлікації означених вище явищ дозволить як представити багатство мовно-художнього світу поета з його унікальною творчою інтерпретацією розгляданого образу, так і висвітлити дериваційний потенціал української мови, розкритий у численних конотативних модифікаціях словотвірних значень похідних залежно від авторського контексту.

Огляд літератури. За словами А. Яремчук, термін "*картина світу*", який виник під впливом ідей В. фон Гумбольдта та О. Потебні, уперше було використано на позначення сукупності створених людською свідомістю образів реальних об'єктів дійсності та особливостей їхнього функціонування у межах аналізу предметної картини світу. Як зауважує дослідниця, формування власне поняття "*картина світу*" відбулося завдяки студіям в американській етнолінгвістиці, а власне появі гіпотези "лінгвістичної відносності" Е. Сепіра та Б. Уорфа (Яремчук, 2020, с. 71). Так, Б. Уорф, порівнюючи мовну та наукову картини світу, акцентував на приматі пізнання саме мовної картини, порівняно з науковою: "Битви та політика хетів мертві, як цвях у труні Гектора, але їхні дієслівні форми і займенники та загальноновживані слова нині викликають жвавий інтерес в американських університетах, оскільки точні факти хетської мови, виявлені шляхом ретельного розшифрування, повністю революціонізують наші уявлення про індоєвропейську лінгвістику <...> Цього не сталося б, якби вони вважали своїм обов'язком читання всебічного огляду хетської історії та культури, або навіть одягання висушених кісток археології в плоть людського оповідання, якими б важливими ці речі не були", – оптимістично зазначає учений (Whorf, 1956, р. 176). Однак, як слушно зауважує І. Живіцька, мовні картини світу здатні виконувати виключно допоміжну роль щодо науки, оскільки основним джерелом наукових знань постає об'єктивна дійсність (Живіцька, 2010, с. 23).

У вітчизняному мовознавстві теорія В. фон Гумбольдта була підтримана науковим доробком О. Потебні. Саме його вчення про внутрішню форму слова дозволило дослідникам мови звернути увагу на її зв'язок зі звуковим виявом слова, а згодом підтвердити важливість такого зв'язку під час процесу сприйняття тексту слухачем. Так, закладені видатним лінгвістом теоретичні положення нині лягли в основу етнолінгвістичного аспекту вивчення мовної картини світу (В. Жайворонок), лексико-семантичного (О. Тараненко, Л. Лисиченко), історико-мовознавчого (О. Ніка), студій поетичної картини світу (С. Єрмоленко, А. Мойсієнко, Н. Сологуб, Л. Ставицька). Теоретичний аналіз означеної проблематики представлено в роботах І. Голубовської, О. Селіванової та ін., дослідження інтелектуального розвитку мовної картини світу – у мовознавчих студіях Л. Шевченко.

У закордонній лінгвістиці питанню мовної та культурної картин світу також приділено значну увагу. Зокрема, в польському мовознавстві йому присвятили свої наукові пошуки Я. Анушевич, Є. Бартмінський, А. Вежбицька, Р. Гжегорчикова, А. Домбровська, Р. Токарський, М. Флейшер та інші.

Що стосується дефініції означеного вище поняття, то зауважимо, що, попри наявні максимально універсальні його визначення, як характеру відображення в мові концептуальної картини світу і мовних засобів вираження знань про неї (Лисиченко, 2009, с. 14) або як мовно-закріпленої інтерпретації реальності, яка може бути виражена у формі суджень про світ, людей, речі, події (Bartmiński, 2009/2012, s. 23), у лінгвістиці досі існує певний плюралізм поглядів. Так, для В. Жайворонка "Картина світу – це те, що йде передусім від людини або етносу, результат людського сприйняття, фантазій, мисленневих процесів і перетворювальної діяльності. <...> Світ – це сама людина, коли йдеться про внутрішні її світовідчуття, переживання, розумову діяльність, невіддільну від мови як способу організації інформації про сам світ..." (Жайворонко, 2007, с. 9). Суголосним сказаному є бачення мовної картини світу І. Голубовською, яка розглядає її як "виражене засобами певної мови світовідчуття і світорозуміння певного етносу, вербалізовану інтерпретацію мовним соціумом навколишнього світу і себе самого в цьому світі" (Голубовська, 2004, с. 6). О. Селіванова тлумачить мовну картину світу як "представлення предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості" (Селіванова 2011, с. 441).

Особливості опрацьовуваного матеріалу та означена вище проблематика дослідження дозволяють нам, урахувавши всі згадані дефініції, обрати засадничими трактування мовної картини світу В. Жайворонком та І. Голубовською. Так, акцент на тісному взаємозв'язку мовної картини світу зі світоглядом, світовідчуттям та певним, можна сказати, "світопереживанням і світоусвідомленням себе" тим чи іншим етносом в проєкції на окремого його представника дозволить нам простежити на аналізованому матеріалі вербальну репрезентацію традиційних для української культури образів, зокрема *вишні*, у сучасних поетичних контекстах.

Зазначимо, що **об'єктом** нашого аналізу стали непохідні та похідні лексеми з коренем **-вишн/вишен'-**, представлені в поетичних текстах чотиритомного зібрання творів Олексія Довгого. **Предметом** дослідження вважаємо розгляд особливостей уживання таких одиниць у процесі лінгвальної експлікації світоглядних уявлень ліричного героя міфосвіту поета.

Мета статті – з'ясувати роль лексем із коренем **-вишн-** та їхніх похідних як мовних репрезентантів реалій концептуальної картини світу ліричного героя Олексія Довгого. З огляду на поставлену мету, передбачено виконання низки таких *завдань*: визначити моделі творення похідних із коренем **-вишн/вишен'-** та згрупувати їх за словотвірними типами; з'ясувати особливості авторської реалізації у поетичних текстах семантико-контекстуальних особливостей розглянутих лексем; дослідити місце та характер взаємодії виражених аналізованими одиницями художніх образів у створюваній митцем поетичній картині світу ліричного героя; на основі здійсненого аналізу зробити висновок про особливості функціонування аналізованих одиниць у мовній картині світу поезій Олексія Довгого.

Методи

Загальнонаукові (*описовий* із прийомом *аналізу й синтезу* – визначення словотвірних формантів і твірних основ дериватів та створення схем словотвірних типів із урахуванням значеннєво-експлікаційних особливостей складників дериваційних моделей, з'ясування ключових художньо-авторських образів із метою створення світоглядної моделі ліричного героя; *індукції* і *дедукції* – визначення типів деривації похідних, з'ясування їхньої частиномовної належності, висновок про вагому роль розглянутих поетичних образів у мовній картині світу ліричного героя; *класифікації* та *систематизації* – групування та розподіл похідних лексем з огляду на їхні морфеміко-словотвірні особливості, а також експлікованих похідними і непохідними одиницями поетичних образів з урахуванням їхньої відповідності ключовим складникам аналізованої мовно-поетичної картини

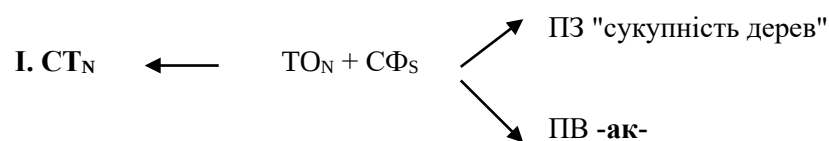
світу). Спеціальні лінгвістичні (метод *словотвірного аналізу* – визначення похідності слова, його твірної основи, словотвірного форманта і словотвірного типу; методи *компонентного* та *контекстуального аналізу*, *лінгвостилістичний* та *лінгвопоетичний аналіз* – визначення представлених у розглянутих текстах основних компонентів мовної картини світу ліричного героя на кшталт Світового Древа, Дівчини, Часу та інших, їхнього функційно-образного навантаження та з'ясування конотативно-контекстуальних особливостей їхніх мовних репрезентантів).

Результати

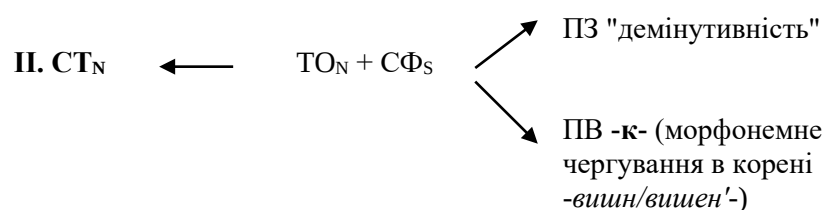
Як зазначалося вище, у поетично-мовній концептуальній картині світу Олексія Довгого концепт-образ *вишні* представлено низкою спільнокореневих одиниць із коренем **-вишн/вишен'-**. З-поміж них зустрічаємо як непохідні лексеми, репрезентовані словоформами *вишня*, *вишні*, *вишню*, *вишень*, *вишнями* (23 слововживання), так і похідні (*вишняк*, *вишняковий*, *вишнякові*, *вишенька*, *вишеньки*, *вишневий* – 14 слововживань).

Що стосується похідних лексем, то, за нашими спостереженнями, у поетичній мові автора зафіксовано **іменникові** та **прикметникові** деривати (8 і 6 слововживань відповідно).

Серед **іменникових** виділяємо одиниці, утворені за двома словотвірними моделями:

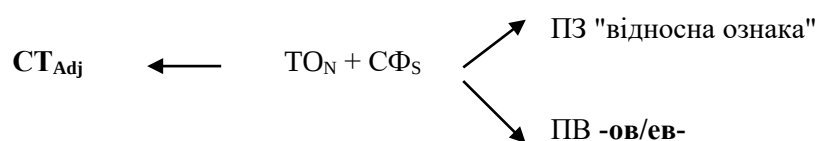

вишняк: (*Старий вишняк* (Довгий, 2009, т. 3, с. 258));

вишенька: 1. (*А жона ота як жона, / Нече вишенька, чарівна ...* (Довгий, 2009, т. 3, с. 475)); 2. (*Жив колись недолугий садівник. / Весь свій вік робив досліди над вишеньками* (Довгий, 2009, т. 4, с. 54)) та ін.

Прикметникові деривати утворено за однією словотвірною моделлю з варіантним словотвірним формантом – суфіксом **-ов/ев-**:

вишняковий 1. (*Враз відіснились вишнякові мрева. / Враз відлунав їм вишняковий сміх...* (Довгий, 2009, т. 3, с. 258)); 2. (*І пада прозоро й світло / На скроні вишневий цвіт...* (Довгий, 2009, т. 2, с. 167)); 3. (*І сльози їхні ніяк не висихають... / Але рід вишневий все ж таки не гине* (Довгий, 2009, т. 4, с. 54)) та ін.

У мовній картині світу поезій Олексія Довгого розглядані одиниці, як зазначалося вище, беруть участь у лінгвальній реалізації одного з найбільш промовистих та виразно конотованих авторських образів – образу вишні. Однак, унаслідок контекстуального вживання автором лексем із коренем **-вишн/вишен'-**, зазначений образ у міфосвіті ліричного героя поета набуває додаткової символічності як елемент численних мікроконтекстів, створюваних окремими поетичними текстами.

Так, **непохідні одиниці** дозволяють авторові поетично відобразити плин історичного часу з актуалізацією мотиву слави минулих віків та поколінь, зокрема, у поезії-пісні **"Чернігівське небо"**. В аналізованому тексті лексема з розгляданим коренем виступає компонентом поетичного образу цвіту вишень. Самі ж історичні події у межах вертикального мікроконтексту поетичної строфи

представлено метафорично-образними номінаціями акустичних процесів (*все відгуло, гул епох, шум дерев*), читаємо: *"Все було, відгуло в цьому древнім краю. / Серед гулу епох я у ньому стою. / Серед шуму дерев, серед ласки очей / Осіда **цвіт вишень** та й мені на плече"* (Довгий, 2009, т. 3, с. 208). Особливою, на наш погляд, є інтерпретація ліричним героєм О. Довгого образу вишневого цвіту. Так, попри доволі поширене в українській культурі бачення його як природного втілення дівочої краси (Жайворонок, 2006, с. 89) чи як символу фортуни в Китаї (Tresidder, 2017, р. 99), уособлення готовності японського самурая пожертвувати життям (Ohnuki-Tierney, 2002, р. 61–62) або ж як символу початку нового життя і весни (Moriuchi, Basil, 2019, р. 2), для ліричного героя образ вишневого цвіту, як бачимо з контексту, постає поетичною реалізацією осмисленої героєм історичної пам'яті, що, вважаємо, є однією із суто індивідуальних авторських інтерпретацій. Означений мотив також представлено в поезії *"З того далекого, з того заснулого..."*, у якій лексема з коренем **-вишн-** виступає номінантом одного з елементів довколишнього простору (дерева), самі ж спогади експлікує лексема *"згадки"*, читаємо: *"З того далекого, з того заснулого / Приходять згадки життя минулого. / І над низинами і над вершинами... / Стають під вишнями, під черемшинами"* (Довгий, 2009, т. 2, с. 102). Зауважимо, що зображуваний поетом простір художньо доповнює часовий мотив минулих подій, поєднуючись із ним в індивідуально-авторському хронотопі, стратифікованому на минуле й теперішнє, нижній та горішній яруси, репрезентовані субстантивованими прикметниками *"далеке / заснуло"*, *"минуле"*, а також іменниками *"низини"*, *"вершини"* і прийменниками *"над"*, *"під"* відповідно. Враховуючи тезу Ю. Міщенко про те, що система просторових координат мовця є завжди суб'єктивною, а тому відбиває як індивідуальні уявлення людини, так і конкретного епосу, епохи (Міщенко, 2020, с. 82), наполягаємо, що вербалізатори часопросторового континууму виступають валідними маркерами індивідуально-авторського міфосвіту.

Розглядані непохідні одиниці в деяких художніх контекстах допомагають митцеві поетично відобразити процес творчості. Так, для ліричного героя О. Довгого у вірші *"Поезія приходить завше просто..."* вербалізований відповідною лексемою образ вишні мислиться чимось природним – певним достиглим плодом, частиною його душі – текстом, дарованим людям, порівняймо: *"Поезія приходить завше просто, / Як день, як вечір, сонце, як зоря... <...> Вона подібна до трави і вишень, / До теплих рук, що квітами стають. / Поезії не творять і не пишуть – / Поезію, як силу, віддають!"* (Довгий, 2009, т. 2, с. 13). Як бачимо, мотив жертвовності тут контекстуально посилюється використанням митцем порівняльної конструкції *"як силу"* та дієслівної форми *"віддають"*.

Уживані О. Довгим непохідні в частині його поезій дозволяють авторові актуалізувати образ молодої дівчини, порівняймо: *"Отакі новини в мене: / Стало полечко зелене, / Стихла в березі вода, / Вишня – наче молода"* (Довгий, 2009, т. 1, с. 70), – або: *"І вітерець-пустун весінній / гойдає вишню молоду. / І ходять тихі-тихі тіні / у захмелілому саду"* (Довгий, 2009, т. 2, с. 256). Зауважимо, що в обох розгляданих контекстах образ юного віку конкретизується поєднанням лексеми *"вишня"* з одиницями, що мають відповідну атрибутивну семантику (*молода*). Проте, у першому розгляданому контексті субстантивованій прикметник *"молода"*, виступаючи іменною частиною складеного присудка, привносить у поетичний сюжет мотиви весілля та початку нового життя. Перший, за нашими спостереженнями, найбільш повно реалізовано поетом у вірші *"Очі"*, пор.: *"Як палали вуста калинні, / день-музика на скрипці грав. / Вітер вишню на руки брав, / цілував її у долині. / Як палали вуста калинні..."* (Довгий, 2009, т. 3, с. 445). В аналізованому тексті, завдяки персоніфікації, непохідна лексема *"вишня"* разом із лексемою *"вітер"* виступають художньо-образними номінаціями молодої та молодого на весіллі. Як бачимо зі студій сучасних етнолінгвістів (Жайворонок, 2006, с. 89), поєднання згаданих образів із весільним мотивом є традиційним для уявлень українців, у яких вишня (а власне її гілка) віддавна виступала одним із елементів відповідного соціального обряду – весільним гільцем.

Похідні лексеми зі згаданим коренем беруть участь у створенні О. Довгим художньо-поетичних образів часу, натхнення ліричного героя, допомагають творчо змалювати жіночу красу, а також виконують низку інших функцій, про які буде сказано нижче.

Так, у поезії *"Я щовесни народжуюсь на світ..."* похідний ад'єктив *"вишневий"* у сполучі з іменником *"цвіт"* актуалізує традиційне для української культури бачення образу вишневого цвіту як символу початку життя та благословення вищих сил (Жайворонок, 2006, с. 89), читаємо: *"Я щовесни народжуюсь на світ / І починаю жити, як дитина. / І кличе мене батькова хатина / на синь, на роси, на вишневий цвіт..."* (Довгий, 2009, т. 2, с. 188). Як бачимо з розгляданого контексту, для ліричного героя О. Довгого початок життя асоціюється з рідним батьковим домом (*батькова хатина*), його малою батьківщиною, освяченою божественним началом, про що свідчить експлікація мотиву синього

кольору (лексема "синь"), який, за словами Дж. Тресіддера, у багатьох культурах символізує нескінченність, відданість, віру, чистоту, цнотливість, духовне та інтелектуальне життя (Tresidder, 2017, p. 73).

Проте зауважимо, що поетика образу вишні в контексті часового антагоністичного континууму "початок – кінець" у міфосвіті О. Довгого не вичерпується асоціаціями з початком чогось нового або життя. Зокрема, у вірші "Старий вишняк" митець змальовує через низку таких промовисто візуальних образів, як "коренкуваті чорні стовбури", "порепані од віку стовбури" завершення життєвого циклу, порівняймо: *"Старечо так. Незграбно позгинались. / Коренкуваті. Чорні стовбури. / Немов за диким віком вишні гнались, / Та тільки й встигли збігти із гори <...> А по ночах лиш порожньо чорніють / Порепані од віку стовбури..."* (Довгий, 2009, т. 3, с. 258). Отже, окреслений похідним суфіксальним десубстантивом "вишняк" авторський локус (місце, у якому ростуть вишні), на нашу думку, виступає в тексті своєрідним символом життєвого періоду старості. Контекстуально доповнює розглядааний символ образ гори, який у більшості культурних традицій асоціюється із силою внутрішнього духу, центром Всесвіту, божественним локусом (Коцур, Потапенко, & Куйбіда, 2015, с. 190). У нашому випадку маємо своєрідну авторську "секуляризацію" цього образу в очах ліричного героя – попри можливу асоціацію з часом середини життя, певним його "екватором", зрілістю, після якої настає старість, – митець використовує вербалізований образ з метою передачі швидкоплинності часу, поетично-образна експлікація якого, вважаємо, посилюється введенням у текст атрибутивно-субстантивної сполуки "дикий вік" та вербативів "встигнути", "не зчути", "підкотитися". Останні, разом із лексемами "відіснитися", "відлунати" поетично відображають втрату мрій, сподівань, візій, традиційно пов'язуваних із молодим та юним віком, які в розгляданому контексті автор, використовуючи відносні ад'єктиви з коренем **-вишн-**, поетично назвав "вишняковими мревами" та "вишняковим сміхом", порівняймо: *"І мчали та й не зчулися дерева, / Як старість підкотилася до них. / Враз відіснулись вишнякові мрева. / Враз відлунав їм вишняковий сміх..."* (Довгий, 2009, т. 3, с. 258).

Також у контексті сказаного зауважимо, що для ліричного героя О. Довгого старість і кінець життя інколи асоціюються з натхненням і плодами творчості, які можна передати у спадок. Якщо повернутися до вище аналізованого контексту, то означений мотив у ньому реалізують вербатив "червоніти", власне субстантивна сполука "пригорці ягід" та препозитивно-субстантивна "для дітвори": *"Тепер лишень вершечки червоніють. / Там пригорці ягід. Так. Для дітвори..."* (Довгий, 2009, т. 3, с. 258). У поезії "Запружилась думка-слово..." семантичне поле образу плодів життя звужується до розуміння їх ліричним героєм як поетичних текстів ("думок-слів"), а символіка згаданого вище образу вишневого цвіту бачиться ним як поетичне натхнення або навіть художньо візуалізована сивина, читаємо: *"Запружилась думка-слово, / Мов зернечко на току. / І крапля моєї крові / Спалахує на листку. / І ніч мені там одквітла, / І день мені там одквіт. / І пада прозоро й світло / На скроні вишневий цвіт"* (Довгий, 2009, т. 2, с. 167). Зазначимо, що мотив прожитого життя реалізовано тут метафорично-образною номінацією "одквітнути".

Як показує аналіз вірша "Усмішка Остапа Вишні", розуміння ліричним героєм Олексія Довгого часу завершення життя як моменту передачі нащадкам життєвих цінностей, творчих звершень і надбань, може асоціюватися не лише з образом вишневого цвіту, а й, зважаючи на змістовий контекст, із вишневою усмішкою. Так, у рядках *"Він душу ніс веселу до народу, / І невідкупну людську правоту, / І незрадливу вдачі простоту, / Що принесли довір'я в нагороду. / А в палахкучу пору полудневу / Весь перелився в усмішку вишневу"* (Довгий, 2009, т. 3, с. 342) вербалізований прикметниково-іменниковою сполукою згаданий вище образ, з одного боку, пов'язується із псевдонімом відомого гумориста, відносний прикметник від якого утворюється за тотожною моделлю – **ТО_N + S_{Adj} -ев-** (за аналогією, наприклад, до словотвірної пари "Кобзар – Кобзаревий"), а з іншого, зважаючи на написання з малої літери, із образом вишні. Тож можемо стверджувати, що уживання похідного відносного прикметника "вишневий" у розгляданому контексті дозволяє митцю створити унікальний художньо-поетичний образ пам'яті і творчих звершень із урахуванням внутрішнього світу та специфіки творчості опоетизованого ним митця.

У підсумку до сказаного вище можемо констатувати, що в міфосвіті ліричного героя О. Довгого однією з реалізацій макрообразу вишні є усвідомлення його своєрідним "умістилищем" творчості, натхнення, життєвих цінностей і пам'яті, що виявляється у створених поетом контекстуальних мікрообразах вишневого цвіту та вишневої усмішки.

Ведучи мову про вживання митцем похідних із демінутивним суфіксом **-ен'к-** (вишенька, вишеньки), зауважимо, що в більшості контекстів автор їх використовує або для підсилення художньо-вербальної експлікації мотиву жіночої краси, або задля створення певної інтимізаційної тональності.

Так, у поезії **"Захотілось мені зими..."** О. Довгий уживає лексему **"вишенька"** як складник порівняльної конструкції, актуалізуючи тим самим один із аспектів полісимволічного для української культури образу вишні – репрезентанта жіночої краси (Жайворонок, 2006, с. 89), порівняймо: *"А жона ота як жона, / Наче вишенька, чарівна, / Обів'є мене, обплете, / Поцілунками замете..."* (Довгий, 2009, т. 3, с. 475). Бачимо, що художньо-поетичний вияв мотиву краси жінки в розгляданому контексті забезпечує як поєднання аналізованої лексики з прикметником **"чарівна"**, так і контекстуальне вживання дієслів **"обвивати"** та **"обплітати"**, які експлікують таку ознаку дерева (тут – вишні), як гнучкість, пов'язану з його гіллям та корінням. У художньо-метафоричному аспекті така аксіологічна оцінка апелює до відповідних характеристик жінки молодого віку. Промовистим також є використання поетом у вертикальному контексті лексем **"замести"**, **"зима"**, **"перевійна"**, **"білосніжна"**, **"ніжна"** – *"Захотілось мені зими, / Перевійної, білосніжної. / Захотілось мені жони, / Незрадливої та ще й ніжної..."* (Довгий, 2009, т. 3, с. 475). З огляду на актуалізацію відповідними одиницями кінестетично-візуального компонента, асоціативно близького (передусім, завдяки ад'єктиву **"ніжна"**) образам, пов'язаним із вишневим цвітом, можемо говорити про спробу митця ввести в художньо-поетичний контекст мотив весілля, про який ішлося вище.

У вірші **"Жив колись недолугий садівник..."** аналізовані лексеми-демінутиви покликані передати читачеві не лише особливе ставлення ліричного героя, а й художньо посилити антагонізм грубості та ніжності, загрози та вразливості, невігластва і знання, порівняймо: *"Жив колись недолугий садівник, / Весь свій вік робив досліди над вишеньками <...> Багато знівечив вишеньок недолугий садівник, / забувши про те, що кожне деревце живиться / іншими соками, по-різному вдихає повітря, / по-різному цвіте і плодоносить..."* (Довгий, 2009, т. 4, с. 54). Як показує подальший контекст, для ліричного героя поета вразливість, ніжність і тендітність поєднуються із поняттям вічності **"вишневого роду"**, який тут, завдяки вживанню дієслова з часткою **"не гине"**, виступає авторською еманацією Світового Древа, читаємо: *"А от вишеньки не забувають колишнього горя. / Щовесни плачуть бурштиновими сльозами, / згадуючи своїх сестер. / І сльози їхні ніяк не висихають... / Але рід вишневий все ж таки не гине"* (Довгий, 2009, т. 4, с. 54).

У деяких авторських контекстах як **похідні**, так і **непохідні лексеми** з коренем **-вишн/вишен'** уживаються митцем для вербалізації одних і тих самих компонентів картини світу ліричного героя. Одним із таких елементів є концептуальний образ певного сакрального місця, яке ліричним героєм усвідомлюється таким, що дає силу, прихисток, виступає священним локусом початку життя всього сущого. Як зауважує І. Лівницька, оперуючи топонімічними назвами, безпосереднього географічного або матеріального оточення, суб'єкти комунікації висловлюють свою належність до цього світу чи, навпаки, намагаються протиставити себе йому (Лівницька, 2022, с. 96).

"Вірю в думи і слова пророчи / І приємлю тільки все земне, / Щоб мене водили серце й очі, / Щоб любило сонечко мене, / Щоб співучі вишеньки і клени / Розквітали щедро по весні, / Щоб вкраїнське полечко зелене / Слалося до обрію мені" (Довгий, 2009, т. 3, с. 49), – ось так описує ідеальний локус для свого ліричного героя Олексій Довгий. І в цьому ідеальному локусі, часто вербально експлікованому й посиленому низкою лексем із демінутивними суфіксами на кшталт **"виш-ен'к-и"**, **"сон-ечк-о"**, автор розгортає казково-поетичний сюжет власного міфосвіту, у якому немає деперсоніфікованих реалій, а натомість кожен елемент постає активним суб'єктом всесвітнього дійства, навіть якщо при тому формально, на перший погляд, виконує суто статичну роль на пейзажному полотні авторської поетичної картини світу.

Зауважимо, що доволі часто в поетичному контексті сакральним локусом для ліричного героя може виступати сад. Так, у вірші **"Байдужим будь до гасла "Вічно бути!"..."**, автор актуалізує поетичний образ вишневого саду відповідно до традиційних уявлень українців, де він є невід'ємною частиною пейзажу, майстерно відтвореного в літературі та мистецтві, і який у народних піснях часто репрезентовано як **"вишневий сад"**, пов'язуваний із батьківським двором чи домом, або ж із власне батьком чи матір'ю (Жайворонок, 2006, с. 519–520), читаємо: *"Байдужим будь до гасла "Вічно бути!" / І не катуйсь, щоб "славитись" в роду. / А так живи, щоб часом не забути, / Як пахне вишня в батьковім саду"* (Довгий, 2009, т. 1, с. 78). Як бачимо, у розгляданому контексті означений символізм вичерпно реалізовано завдяки контекстуальному поєднанню лексики **"вишня"** та прийменниково-прикметниково-іменникової сполуки **"в батьковім саду"**. На рівні так званого **"вертикального"** контексту мотив родини посилено лексемою **"рід"**.

Лейтмотивом розгляданого контексту, на нашу думку, можна вважати заклик ліричного героя до передбачуваного реципієнта (слухача/читача) бути певним чином відстороненим від типових матеріальних цінностей та бажань вічного життя і слави, про що свідчать перший рядок тексту та контекстуальне

поєднання лексем-експлікаторів внутрішнього стану й соціальної реалізації "не катуєш" та "славиться". Таке ставлення до цінностей матеріального світу в більшості релігійно-містичних учень вважається виявом гармонії і духовного поступу особистості та є ознакою певної її відреченості. Показовим видається те, що в розгляданому контексті зазначений мотив розгортається в межах топосу саду, який, за словами Дж. Тресіддера, виступає видимим або зримим благословенням Господа і відображає здатність самої людини досягати духовної гармонії, прощення та блаженства (Tresidder, 2017, p. 200).

Промовистим у контексті сказаного видається одиничне вживання мовного експліканта кінестетичної репрезентативної системи – одоратива "пахнути", який у міфосвіті ліричного героя досліджуваного поета вказує, на нашу думку, на один із чотирьох першоелементів буття – повітря. Оскільки репрезентативні системи тісно пов'язані з органами людських чуттів, то вважаємо, що вони цілком природно асоціюються з матеріальним буттям людини в цьому світі, а тому вербалізація їхніх виявів у художньому контексті покликана відобразити характер перебування індивіда та оцінки ним матеріального світу. Більшість мовних репрезентантів чуттєвого досвіду може стосуватися реалій, пов'язаних із чотирма стихіями, які складають першооснову людського буття, – вогнем, землею, повітрям і водою (див. Лабенська, 2019). Однак, як зауважує Дж. Тресіддер, повітря часто є символом духовного життя, свободи й чистоти (Tresidder, 2017, p. 21), а тому, на нашу думку, в аналізованому контексті може виступати своєрідним об'єднуювальним елементом буття матеріального і трансцендентного. Також звертає на себе увагу відсутність додаткових вербалізаторів інших репрезентативних систем у розгляданій поезії, що, вважаємо, не лише посилює, а й конкретизує передбачуваний вектор розвитку героя, спрямовуючи його в духовну сферу.

Вишня як один із елементів сакрального локусу у вірші "Не зраджують нас вишні і тополі..." усвідомлюється ліричним героєм як антагоніст земних реалій, порівняймо: "Не зраджують нас вишні і тополі. / Зрадливі тільки люди повсякчас. / І ліс, і сад, і степ на видноколі / З докірливістю дивляться на нас" (Довгий, 2009, т. 2, с. 174). Бачимо, що тут на лінгвальному рівні власне самий локус представлено одиницями, які містять локативні семи: *ліс*, *сад* і *степ*. Як зазначає В. Жайворонок, *ліс* віддавна викликав у людини почуття неусвідомленого страху, оскільки був умістищем різноманітних страхіть – місцем, у якому нечиста сила провадить свої ігрища, однак, зазначає дослідник, лісу не лише боялися, а й поклонялися йому, ліс виступав культовим місцем, пов'язаним із образом чужої-лісу – правічного лісу на межі світів, де є джерела з живою і мертвою водою, живуть незвичайні тварини, зберігаються великі таємниці (Жайворонок, 2006, с. 338). У розгляданому контексті означений образ швидше оцінюється ліричним героєм як позитивно маркований, чому, на нашу думку, сприяє поєднання відповідного вербалізатора із лексемами "сад" та "степ". Експлікант образу *саду*, асоційованого з терапевтичним для ліричного героя батьківським домом (зазначалося вище), ужитий у постпозиції до лексеми "ліс", нівелює в нашому мікроконтексті алюзії на патогенні його характеристики, а лексема "степ", можна сказати, надає виразних національно-культурних атрибутів розгляданому локусу, оскільки, як зазначає Н. Іванова, для українського народу степ, виходячи за рамки власне географічного поняття, набуває якості національної реалії – специфічного об'єкта, який відображає життя, історію, побут, культуру, цивілізацію, літературу. Степ, стверджує дослідниця, є частиною душі українця, його характеру (Іванова, 2013, с. 173).

Із подальшого аналізу розгляданого контексту бачимо, що лексеми "вишні" і "тополі" актуалізують тут традиційні світоглядні уявлення українців, у яких вишня пов'язується з небом, Деревом життя, Богом, Матір'ю-Богинею, Україною, а її білий колір символізує святість; тополя натомість часто є флористичним втіленням трагічної історії України, сивини матері, страждання Батьківщини (Коцур, Потапенко, & Куйбіда, 2015, с. 117–118). Вважаємо, що згадані символи у мовно-художній картині світу ліричного героя контекстуально втрачають негативно конотовані атрибути, що, на нашу думку, зумовлено використанням митцем мовної конструкції "Не зраджують", яка, ужита на початку, задає позитивну тональність оцінки авторським героєм аналізованих вербальних образів.

Дискусія і висновки

Як показує проведене дослідження, вивчення особливостей лінгвальної репрезентації картини світу доречно здійснювати з урахуванням культурно і національно маркованих етностереотипів носіїв відповідної мови, оскільки під час розгляду тих чи інших авторських текстів розуміння та знання про ці стереотипи дозволить максимально точно відтворити світоглядні уявлення відповідного ліричного героя, коректно відобразивши взаємозв'язки їхніх компонентів.

Об'єктом нашого аналізу стали непохідні та похідні лексичні одиниці з коренем **-вишн/вишен'-** у поетичній мові Олексія Довгого. З-поміж останніх нами було виокремлено іменникові та прикметникові деривати, утворені за допомогою суфіксальних словотвірних формантів **-ак-**, **-к-** та **-ов/ев-**

відповідно. Зазначені одиниці в усіх авторських контекстах актуалізують художньо-поетичний образ вишні, який, залежно від конкретного випадку вживання, набуває різного ґатунку конотацій та функцій.

Непохідні лексеми дозволяють митцеві художньо представити мотив слави минулих епох, історичної пам'яті народу, поетично відобразити процес творчості, передати читачеві враження свого ліричного героя від краси молодої дівчини. *Похідні* одиниці беруть участь в актуалізації поетом мотивів початку та кінця життя, його результатів як плодів творчості й особистих зусиль чи досягнень, у створенні автором інтимізаційної тональності в тексті, часто пов'язаної з жіночими образами, з ніжністю і вразливістю прекрасного – антагоніста грубого, недалекого і загрозливого. Обидві групи одиниць активно допомагають митцеві поетично відтворити сакральний локус для свого ліричного героя – місце сили, натхнення, внутрішнього самовдосконалення.

Як бачимо, більшість експлікованих О. Довгим мотивів і образів розглядаються одиницями є типовими для української культурно-світоглядної традиції, що цілком виправдано, адже саме на теренах українських реалій митець розгортає казкові сюжети своєї художньо-поетичної драми. Однак, звертають на себе увагу деякі власне авторські інтерпретації вербалізованого образу вишні – зокрема, бачення ліричним героєм образу вишневого цвіту як символу історичної пам'яті рідного краю, введення в контекст доволі рідко фіксованого образу старого дерева вишні як репрезентанта мотиву кінця життя. У деяких випадках означені лексеми, завдячуючи контекстуальному поєднанню, здатні нівелювати традиційно асоційовані з певними реаліями негативні ефекти (як, наприклад, авторська корекція інтерпретації розглянутого вище образу лісу).

Під час дослідження нами було помічено високий рівень уживання в поетичних текстах О. Довгого лексем – номінацій флористичних реалій, зокрема дерев. У контексті сказаного вище перспективним вважаємо проведення наукових студій, присвячених вивченню мовних особливостей оцінки ліричним героєм флористичних образів та з'ясування відповідності авторської їх інтерпретації українській лінгвокультурній традиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Голубовська, О. І. (2004). *Етнічні особливості мовних картин світу*. Логос.
- Довгий, О. (2009а). *Вибрані твори: Т. 1. Доторки блискавки*. Укр. письменник.
- Довгий, О. (2009б). *Вибрані твори: Т. 2. Дихання вічності. Восьмивірші*. Укр. письменник.
- Довгий, О. (2009с). *Вибрані твори: Т. 3. Дереворити*. Укр. письменник.
- Довгий, О. (2009д). *Вибрані твори: Т. 4. Келих троянд*. Укр. письменник.
- Жайворонок, В. В. (2006). *Знаки української етнокультури: словник-довідник*. Довіра.
- Жайворонок, В. В. (2007). *Українська етнолінгвістика: Нариси*. Довіра.
- Живіцька, І. А. (2010). Мовна картина світу як відображення реальності. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, (4), 20–25. <https://doi.org/10.31812/filstd.v4i0.925>.
- Іванова, Н. Д. (2013). Концепт СТЕП у художньому тексті. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету*, (32), 173–176.
- Кислюк, Л. П. (2018). *Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система – узус – ідіолект*. [Дис. д. філол. наук, Інститут української мови НАН України]. Академічні тексти України. <https://uacademic.info/ua/document/0518U000601>
- Коцур, В. Потапенко, О., & Куйбіда, В. (Ред.). (2015). *Енциклопедичний словник символів культури України*. ФОП Гаврищенко В. М.
- Лабенська, Є. О. (2019). *Образність природних стихій у сучасному англомовному поетичному дискурсі: когнітивно-семіотичний аспект*. [Дис. канд. філол. наук, Херсонський державний університет Міністерства освіти і науки України]. Херсонський державний університет. <https://www.kspu.edu/FileDownload.aspx/%D0%9B%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf?id=11fe984a-eab5-46b5-96b7-6bc50d63e6b9>
- Лисиченко, Л. (2009). *Лексико-семантичний вимір мовної картини світу*. Вид. група "Основа".
- Лівицька, І. (2022). Семіотика суб'єктивованого ландшафту в наративному дискурсі англійського роману XIX ст. *Мовні і концептуальні картини світу*, 72(2), 96–107. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2022.2.07>
- Міщенко, Ю. (2020). Просторова уява в топонімічному дейксісі козацького травелогу. *Мовні і концептуальні картини світу*, 67(1), 81–93. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2020.1.07>
- Яремчук, А. (2020). Мовна картина світу – концептуальна картина світу – художня картина світу: параметричні ознаки й характер співвідношення. *Journal: Studia Ukrainica Posnaniensia*, 8(1), 69–76. <https://doi.org/10.14746/sup.2020.8.1.06>
- Bartmiński, J. (2009/2012). *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*. Ed. by Jörg Zinken. Sheffield and Oakville, CT: Equinox.
- Hodgson-Drysdale, T. (2014). Concepts and language: Developing knowledge in science. *Linguistics and Education*, (27), 54–67. <https://doi.org/10.1016/j.linged.2014.07.004>

- Jespersen, O. (1924). *The Philosophy of Grammar* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203716045>
- Ohnuki-Tierney, E. (2002). *Kamikaze, Cherry Blossoms, and Nationalisms: The Militarization of Aesthetics in Japanese History*. University of Chicago Press. https://books.google.com.ua/books/about/Kamikaze_Cherry_Blossoms_and_Nationalism.html?hl=lv&id=K62e5Mk3Kd8C&redir_esc=y
- Moriuchi, E., & Basil, M. D. (2019). The Sustainability of Ohanami Cherry Blossom Festivals as a Cultural Icon. *Sustainability*, 11(6), 2–15. <https://doi.org/10.3390/su11061820>
- Tresidder, J. (2017). *Complete dictionary of symbols*. Sausalito: Sausalito Public Library. <https://archive.org/details/completedictiona00jack>
- Whorf, B. (1956). *Language, thought, and reality : selected writings*. Cambridge: Technology Press of Massachusetts Institute of Technology.

REFERENCES

- Bartmiński, J. (2009/2012). *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*. Ed. by Jörg Zinken. Sheffield and Oakville, CT: Equinox.
- Dovhyi, O. (2009a). *Selected works: Vol. 1. The touches of lightning*. Ukr. pysmennyk [in Ukrainian].
- Dovhyi, O. (2009b). *Selected works: Vol. 2. The breath of eternity*. Octopus. Ukr. pysmennyk [in Ukrainian].
- Dovhyi, O. (2009c). *Selected works: Vol. 3. Derevoryty*. Ukr. pysmennyk [in Ukrainian].
- Dovhyi, O. (2009d). *Selected works: Vol. 4. The Glass of roses*. Ukr. pysmennyk [in Ukrainian].
- Hodgson-Drysdale, T. (2014). Concepts and language: Developing knowledge in science. *Linguistics and Education*, (27), 54–67. <https://doi.org/10.1016/j.linged.2014.07.004>
- Holubovska, I. (2004). *Ethnic peculiarities of language world paintings*. Lohos [in Ukrainian].
- Ivanova, N. D. (2013). The concept STEPPE in a literary text. *Scientific Bulletin of Izmail State University of Humanities*, 32, 173–176 [in Ukrainian].
- Jaremczuk, A. (2020). Lingual picture of the world – conceptual picture of the world – artistic picture of the world: parametric features and correlations. *Journal: Studia Ukrainica Posnaniensia*, 8(1), 69–76 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.14746/sup.2020.8.1.06>
- Jespersen, O. (1924). *The Philosophy of Grammar* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203716045>
- Ohnuki-Tierney, E. (2002). *Kamikaze, Cherry Blossoms, and Nationalisms: The Militarization of Aesthetics in Japanese History*. University of Chicago Press. https://books.google.com.ua/books/about/Kamikaze_Cherry_Blossoms_and_Nationalism.html?hl=lv&id=K62e5Mk3Kd8C&redir_esc=y
- Kocur, V. Potapenko, O., & Kujbida, V. (Eds.). (2015). *Encyclopedic dictionary of cultural symbols of Ukraine*. FOP Gavryshenko V. M. [in Ukrainian].
- Kysliuk, L. (2018). *Word-formative nomination in Modern Ukrainian: system – uzus – idiolect*. [Doctoral dissertation, Institute of the Ukrainian language of National Academy of Sciences of Ukraine]. Academic texts of Ukraine [in Ukrainian]. <https://uacademic.info/ua/document/0518U000601>
- Labenska, Ye. O. (2019). *The Forces of Nature Imagery in Contemporary English Poetic Discourse: A Cognitive and Semiotic Aspect*. [Candidate's dissertation, Kherson State University]. Kherson State University [in Ukrainian]. <https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%9B%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf?id=11fe984a-eab5-46b5-96b7-6bc50d63e6b9>
- Livvytska, I. (2022). Landscape semiotics of subjectivity in the English novel of the 19-th century. *Linguistic and Conceptual Worldviews*, 72(2), 96–107 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2022.2.07>
- Lysychenko, L. (2009). *Lexical and semantic dimension of the linguistic worldview*. Osnova [in Ukrainian].
- Mishchenko, Y. (2020). Space imagination in toponymic deixis in 1728 year Hetman D. Apostol travelogue. *Linguistic and Conceptual Worldviews*, 67(1), 81–93 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2020.1.07>
- Moriuchi, E., & Basil, M.D. (2019). The Sustainability of Ohanami Cherry Blossom Festivals as a Cultural Icon. *Sustainability*, 11(6), 2–15. <https://doi.org/10.3390/su11061820>
- Tresidder, J. (2017). *Complete dictionary of symbols*. Sausalito: Sausalito Public Library. <https://archive.org/details/completedictiona00jack>
- Whorf, B. (1956). *Language, thought, and reality : selected writings*. Cambridge: Technology Press of Massachusetts Institute of Technology.
- Zhaivoronok, V. (2007). *Ukrainian ethnolinguistics: Essays*. Dovira [in Ukrainian].
- Zhajvoronok, V. (2006). *Signs of Ukrainian Ethnoculture: Dictionary Directory*. Dovira [in Ukrainian].
- Zhyvytska, I. (2010). A. The language picture of the world as a reflection of the reality. *Philological Studies: the Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University*, (4), 20–25 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31812/filst.d.v4i0.925>

Отримано / Received: 15.07.25

Прорецензовано / Revised: 12.08.25

Схвалено до друку / Accepted: 29.08.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Oleksandr STROKAL, PhD (Philol.), Assist.

ORCID ID: 0000-0002-9229-2711

e-mail: o.strokal@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PRIMARY AND SECONDARY NOMINATIONS WITH THE ROOT -VYSHN'-/- VYSHEN '- IN OLEKSII DOVHIY'S LANGUAGE WORLDVIEW

Background. *The process of human cognition of the world has a complex and multifaceted structure. The cognitive activity of the person, mediated by language, is almost the main mechanism of cognition, comprehension and categorization of reality. Linguistic units are characterized by the presence of additional semantic shades associated with emotional state, assessment, allusions and associations, which influence on the recipient's understanding of the text. Non-derivative words are often semantically related to more universal concepts and national constants, while derivatives express the individual intention of author, lyrical hero's special assessment of the artistic reality of the text. These units therefore act as expressive markers of the individual style.*

Topicality. *The words, which denote the image of a cherry and the concepts associated with it, act as a unique language material that reflects the collective experience of humanity and ethnicity. In a poetic text, such units are expressions of the author's style. Purpose: to investigate the role of words with the root -vyshn- and their derivatives as linguistic representatives of the realities of the conceptual worldview of Oleksii Dovhiy's lyrical hero. Task: to consider the grammatical, word-forming, semantic, stylistic, individual-author's characteristics of using the language units denoting the image of a cherry, its signs and images associated with it.*

Methods. *General scientific methods (descriptive with analysis and synthesis, induction and deduction, classification and systematization); special linguistic methods (word-formation analysis, componential and contextual analysis, lingual and poetic analysis).*

Results. *The study presents word-formation models for the creation of derived units, groups them by word-formation types, and establishes the number of word usages. The author of the article characterizes the role of non-derivative and derivative cognate words in specific poetic texts both in isolation and in certain linguistic contexts. The ability of the considered words to represent the image of an old cherry tree as an expression of the motif of the end of life, the lyrical hero's vision of the image of cherry blossom as a symbol of the historical memory of his native land, is particularly emphasized.*

The author of the study notes that non-derivative words allow the poet to present the motif of the past glory and the historical memory of the people, to reflect the process of creativity, and convey to the reader his lyrical hero's impression from the beauty of a young girl. The derivatives units participate in the actualization of motifs of the beginning and end of life, in the representation of the outcome of life as the fruits of creativity and personal efforts or achievements, and in the author's creation of an intimate tone in the text. Both groups of words actively help the author poetically recreate a sacred locus for his lyrical hero – a place of strength, inspiration, and inner self-improvement.

Conclusions. *The author of the article proved that most units with the root -vyshn- represent typical motifs and images of the Ukrainian cultural and ideological tradition. However, in some contexts, special authorial interpretations have been recorded. They interpret the image of the cherry as a symbol of the historical memory of the native land or a motif of the end of life.*

The prospects of the research lie in studying the complex functional-figurative load of the plant names in the poet's linguistic worldview.

Keywords: *word formation, morphemic composition of a word, word-formation model, linguistic worldview, Oleksii Dovhiy's poetry.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

Анна ГРАБОВА, асп.

ORCID ID: 0000-0002-1703-507X

e-mail: annagrabova@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДИСКУРСИВНИЙ МАРКЕР НАСПРАВДІ У ПРОЗІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Вступ. Комунікативна і функційна спрямованість сучасних лінгвістичних досліджень зумовлює вироблення нових підходів до потрактування мовних одиниць. Значною мірою посилюється увага мовознавців до поняття дискурсу, його основних структурних, семантичних і прагматичних характеристик. Актуальним і досі не вирішеним питанням студій такого спрямування є вивчення компонентів дискурсу, що забезпечують його цілісність та зв'язність, а також є показниками різних комунікативних смислів. Мета дослідження – аналіз функціонування дискурсивного маркера насправді у прозі українських письменників-шістдесятників Григора Тютюнника, Євгена Гуцала, Володимира Дрозда, Валерія Шевчука та Миколи Вінграновського.

Методи. У дослідженні було використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також спеціальні (лінгвістичний опис, дискурс-аналіз, зіставний) методи.

Результати. Виявлено, що дискурсивний маркер насправді, вводячи додаткову інформацію в текст, виступає поліфункційним, вказує на достовірність чи недостовірність певного твердження, факту, сприяє деталізації повідомлюваного про героя, певні події, явища. Така часткова розрізненість і неоднорідність комунікативно-смыслового потенціалу зумовлює специфіку цього дискурсива, оскільки він має здатність приєднувати доповнення, яке водночас і уточнює, і звужує інформацію з попереднього контексту, і переводить усю ситуацію дискурсу із плану суб'єктивного сприйняття в реальний план і реальний час.

Висновки. Дослідження дискурсивного маркера насправді у прозі шістдесятників засвідчило, що аналізована одиниця найчастіше функціонує в авторській мові (щодо характеристики персонажа, розкриття його внутрішніх і зовнішніх рис, емоційного стану, життєвих переконань). Маркер слугує засобом увиразнення протиставлення між зовнішнім образом персонажа та його внутрішнім світосприйняттям, що допомагає сформулювати цілісне уявлення про справжню сутність героя. Окрім власне авторської мови, такий дискурсив функціонує і в мові персонажів, зокрема у внутрішніх монологіях, як засіб пояснення чи конкретизації думки. Значно рідше представлений у діалогах персонажів, де переважно виконує функцію підсилення суперечки або увиразнення позиції мовця. Окрім цього, насправді вирізняється варіативністю позицій у тексті (початок, середина, кінець речення), тісною сполучуваністю з протиставними сполучниками та різним функційним навантаженням у мовленні автора й персонажів.

Ключові слова: текст, дискурсивний маркер, авторська мова, мова персонажів, шістдесятники.

Вступ

Сучасні лінгвістичні дослідження все частіше звертаються до вивчення комунікативних та прагматичних аспектів функціонування мовних одиниць. Антропоцентричний підхід зумовлює розгляд мови крізь призму мовної особистості, з урахуванням індивідуальних, соціальних та культурних чинників, що впливають на мовленнєву поведінку. Мова постає не лише як результат фіксації повідомлення, а як засіб пізнання та взаємодії зі світом. Саме це зумовлює підвищений інтерес дослідників до поняття *дискурсу* – однієї з центральних категорій у сучасній науковій літературі. Актуальним залишається не тільки вивчення його основних структурних, семантичних і прагматичних характеристик, а також компонентів, що забезпечують цілісність дискурсу та виступають носіями різноманітних комунікативних смислів.

Художній текст розглядають як результат комунікативної взаємодії між мовцем (автором) і реципієнтом (читачем), під час якої автор втілює свої наміри, а читач тлумачить отримане повідомлення крізь призму власного досвіду. Застосування прагматичного та комунікативного підходів до аналізу художнього тексту дає можливість простежити істинні інтенції автора, реалізовані за допомогою одиниць різних мовних рівнів у мовленні автора та персонажа (Єщенко, 2021, с. 296). Виявлення та дослідження специфічних одиниць художнього дискурсу дозволяє проаналізувати реалізовані в ньому прагматичні настанови письменника.

Метою цієї статті є аналіз комунікативно-прагматичних особливостей дискурсивного маркера *насправді* у прозі українських шістдесятників.

Методи

У дослідженні застосовано загальнонаукові методи аналізу та синтезу для поділу художнього дискурсу на частини, опису кожної з них та контексту загалом. Метод дискурс-аналізу було залучено для виявлення прагматичних значень, які дискурсивні одиниці актуалізують у конкретних контекстах. Метод лінгвістичного опису застосований для характеристики властивостей, визначальних ознак, функцій аналізованих дискурсивних маркерів. Для виявлення відмінностей у функціонуванні дискурсивної одиниці *насправді* у прозі українських письменників-шістдесятників використано зіставний метод.

Результати

У сучасному мовознавстві існують різні термінологічні найменування на позначення одиниць дискурсу, їх називають дискурсивними словами (Бацевич, 2014; Ділай, 2012; Ілик, 2013), дискурсивними маркерами (Осовська, 2011; Fraser, 1999; Schiffrin, 1987), прагматичними маркерами (Fraser, 1996), дискурсивами (Невська, 2018; Невська, 2018а) тощо. Дискурсивні одиниці функціонують як вагомні компоненти усіх функціональних стилів мови. Їх кваліфікують як метамовні та категорійні компоненти дискурсу (Бацевич, 2014, с. 10), як репрезентанти комунікативної стратегії мовця (Космеда, 2010, с. 207). Вони забезпечують зв'язність тексту і формують структуру дискурсу, відображають процес взаємодії мовця і слухача, позицію мовця, те, як він інтерпретує факти, про які повідомляє, як оцінює їх (Ілик, 2013, с. 185–186).

Граматична неоднорідність є однією з основних характеристик дискурсивних маркерів. Вони охоплюють одиниці, які в традиційній класифікації є різними частинами мови (прислівники, модальні дієслова, частки, вигуки, сполучники, деякі розряди займенників). Тож до дискурсивних маркерів відносять і неповнозначні, і повнозначні слова, оскільки вони є допоміжними комунікативними одиницями та забезпечують формування формально-граматичної і змістової зв'язності дискурсу, посилюють виклад додатковими значеннями з метою збагачення пропозиціонального змісту висловлення, формують комунікативну спрямованість повідомлюваного (Огієнко, 2009, с. 8; Романченко, 2015, с. 138). Належність певного слова до розряду дискурсивних маркерів передусім виявляється на основі функційних критеріїв, тобто залежить від конкретного контексту вживання.

Спираючись на різні спроби вченими класифікувати дискурсивні одиниці, виокремлено групу дискурсивних маркерів, які забезпечують уведення різних аспектів додаткової інформації (Бацевич, 2014; Ілик, 2013; Невська, 2018; Огієнко, 2009; Павлик, 2005; Fraser, 1999). Ця група репрезентована дискурсивами *між іншим, до речі, до слова, до цього ще, до того ж, крім того (окрім того), насправді*.

Дискурсивний маркер *насправді* є поліфункційним, вчені відносять його до кількох груп. Перш за все – до групи дискурсивних одиниць, які сприяють деталізації повідомлюваної інформації. Проте поруч з іншими дискурсивами його зараховують до групи досліджуваних одиниць, які вказують на достовірність чи недостовірність певного твердження, оскільки його використовують для вказівки на впевненість, реальність і правдивість, доказовість ситуації чи повідомлюваної інформації (Ілик, 2014, с. 77).

У "Словнику української мови" (далі – СУМ) лексему *насправді* за частиномовною належністю кваліфіковано як прислівник, що має значення "у дійсності; справді, дійсно" (СУМ, с. 195). Спостереження за контекстами вживання цієї лексики дають змогу виявити низку комунікативних смислів, які не зафіксовані у словнику. Щоб проаналізувати найчастотніші комунікативні значення досліджуваної дискурсивної одиниці, звертаємося до вживання її в художньому дискурсі, зокрема в прозі українських шістдесятників Григора Тютюнника, Євгена Гуцала, Володимира Дрозда, Валерія Шевчука та Миколи Вінграновського.

Вибірку текстових ілюстрацій здійснено на базі Корпусу української мови, створеного лабораторією комп'ютерної лінгвістики Навчально-наукового інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка (див.: URL : <http://www.mova.info/corpus.aspx>). У результаті корпусного пошуку було зафіксовано 131 випадок вживання дискурсивного маркера *насправді* в прозі зазначених письменників. Розподіл за авторами демонструє нерівномірність функціонування таких одиниць у письменницьких ідіолектах: найчастіше дискурсив *насправді* трапляється в прозі Володимира Дрозда (69 контекстів), дещо рідше – у Валерія Шевчука (33 контексти), у творах Григора Тютюнника та Євгена Гуцала зафіксовано по 12 контекстів, тоді як у текстах Миколи Вінграновського – лише 5 контекстів. Варіативність уживання маркера *насправді* у прозі різних авторів відображає різне функційне навантаження цієї одиниці та може свідчити про специфіку їхніх індивідуальних стилів.

У художньому дискурсі співіснують два основні рівні дійсності: власне авторський та персонажа. Специфіка дискурсу художнього тексту виявляється у відношеннях між світом автора та світом героя. У літературному творі справжнім суб'єктом оповіді виступає наратор, тому, розглядаючи співвідношення між світом автора й героя, фактично маємо на увазі відношення між рівнем наратора та персонажа.

У цьому аспекті наратор постає як текстуальний репрезентант авторської концепції викладу, що реалізується у його взаємодії з уявним читачем. (Руденко, 2003, с. 17–18). Автор може ототожнити себе з конкретним оповідачем (нарація від 1-ої особи) або дистанціюватися від зображуваного (нарація від 3-ої особи). Дискурсивний маркер *насправді*, вживаний як у мові автора, так і персонажів, забезпечує уведення різних аспектів доповнювальної інформації та може набувати додаткових відтінків.

Для комплексного аналізу дискурсивного маркера доцільно розглянути особливості його функціонування в межах наративної структури художнього тексту. Першим і доволі частотним випадком є вживання дискурсива *насправді* у власне авторській оповіді щодо характеристики персонажа при розкритті його зовнішніх рис, внутрішнього стану, світоглядних особливостей, мотивів поведінки та взаємодії з оточенням: *Вони зіграли свої ролі, а ранок змивав із їхніх облич грим, і той грим, розмитий ранком, раптом з'явив, що всі вони більше вдавали із себе тих самих хлопців та дівчат, котрі нібито не змінюються, а **насправді** кожному з них було вже важко таких незмінних із себе вдавати* (В. Шевчук "Привид мертвого дому"). У наведеному уривку маркер виступає елементом наративного коментаря та вводить додаткову характеристику героїв. Завдяки цьому розкривається суперечність між зовнішнім образом удаваної незмінності (маска, роль, грим) та реальним внутрішнім станом персонажів, яким дедалі важче підтримувати цю ілюзію. Як бачимо, саме в такому позиційному розташуванні дискурсивний маркер активно поєднується з протиставними сполучниками *а, але, та* в значенні *але*, що ще більше підсилює ефект контрасту між уявним та дійсним. Така позиція маркера дозволяє органічно поєднувати його з логічною структурою складного речення, підкреслюючи протиставлення, виражене сполучником *а*, та одночасно вказуючи на істинність інформації для читача.

Досить часто маркер *насправді* вводить протиставлення, яке змінює перспективу оповіді: від зовнішнього до внутрішнього, посилює драматизм через протиставлення уявного образу й реальної сутності: *І йому раптом стало жаль цієї жінки, адже її елегантність, усмішка світської дами, її, зреистою, розумність та інтелігентність – надбані за роки життя маски, а **насправді** на стільці перед ним сиділа дівчинка, яка знає, що їй привезено подарунки, і яка втомилася чекати, поки надійде черга їх дістати. Сумка стояла під рукою, і він почав витягати з неї пакунки* (В. Шевчук "Привид мертвого дому"). У наведеному контексті автор описує враження героя від жінки: зовнішньо вона виглядає елегантною, розумною та впевненою у своїй ролі світської дами. Проте дискурсивна одиниця вводить протиставлення – внутрішня сутність героїні виявляється іншою: вона постає як звичайна "дівчинка, яка знає, що їй привезено подарунки". Таким чином, *насправді* підсилює протиставлення між зовнішнім образом та внутрішньою сутністю, створюючи ефект "зривання маски". І відповідно текст набуває більшої експресивності та психологічної глибини, адже читачеві відкривається справжня природа персонажа, замаскована соціальними ролями.

Підкреслюючи контраст між видимим та справжнім, дискурсив *насправді* доповнює авторську характеристику персонажа та допомагає сформувати його багатовимірний образ: *Відзначався Павло Павлович Пшеничний вдачею відвертою, був добродушний, проте Олені Левківні іноді здавалось, що він простуватий про людське око, а **насправді** ж метикований і хитрий* (Є. Гуцало "Сільські вчителі"). На першому плані спостерігаємо суперечність між зовнішнім образом Павла Павловича та його справжніми рисами характеру. Маркер підкреслює цю відмінність між поверхневим сприйняттям та внутрішньою сутністю героя і водночас вводить коментар, що формує оцінне ставлення оповідача та вибудовує цілісний психологічний портрет персонажа. Варто зазначити, що дискурсив функціонує у поєднанні з підсилювальною часткою *ж*, що надає висловленню додаткової експресивності.

У функції доповнювальних уведень дискурсив *насправді* може виступати в авторській мові при найрізноманітніших описах середовища, розгортанні подій та явищ, уточнювати такі описи, вказуючи на просторову чи часову домінанту, що конкретизує життєві або побутові умови зображуваного: *Бо усе, про що пишуть і кажуть нині, усе ніби і так, і ніби не так. На людей усе звертати, на череду людську або пастухів, які ту череду пасуть, земних пастухів, все одно що винуватити дерева, ніби вони вітри скажені женуть. А **насправді** вітругани надають із висот незміримих, троцяють гілля, виривають із корінням могутні дуби та сосни, і нема їм спину. Люди, як і дерева, – лише жертви сил неземних, про які ми досі мало що знаємо, хоч і грамотні сильно* (В. Дрозд "Казання про спаленого Бога"). Інформація, що стоїть за дискурсивною одиницею, зміщує фокус із поверхневих пояснень (люди, дерева, пастухи) на справжнє місцезнаходження сили, яка перебуває поза межами земного, у "неземному" просторі. Дискурсивний маркер виконує функцію увиразнення просторової характеристики, виводячи читача за межі звичного та наголошуючи на масштабності зображуваного.

У низці прикладів за допомогою дискурсивного маркера відбувається перехід від описів природи у сферу емоційно-оцінного сприйняття: *Жовті листочки осокорів, провісники осені, на ще зеленій траві, у яркові край шляху. Сказати жовті листочки – не сказати нічого. Бо **насправді** ти сприймаєш їх як чудо, як мазок пензля на геніальному полотні такої близької і такої незбагненої природи, ти їх всотуєш у душу, вони світаються, промінять золотисте сяєво, ніби злетіли не з дерева, а із самого сонця* (В. Дрозд "Пришестя"). Початкове твердження фіксує обмеженість звичайного опису, а завдяки **насправді** відкривається інший, глибинний рівень бачення, що виходить за межі візуальної характеристики. Автор акцентує не стільки на об'єктивних описах пейзажу, а на суб'єктивному емоційно-ціннісному ставленні, що перетворює опис природи на своєрідний художньо-філософський коментар. Таким чином, у цьому контексті маркер стає засобом посилення авторської оцінки та формування символічно насиченого образу природи.

Варто зазначити, що такий перехід від звичайних, на перший погляд, описів природи чи оточення героя до розгорнутих філософських узагальнень є характерним для прози Володимира Дрозда. Спершу автор звертає увагу на побутові деталі життя персонажа, наприклад, на кав'ярню, яку він часто відвідує, але саме завдяки маркеру оповідь поглиблюється до екзистенційного рівня: *Це була його примха – забавкова кав'яренька, коли він уперше відчув, що старіє, що страшно нудить самотою і вечорами йому треба кудись йти, будь-куди, аби лише мати ілюзію руху; **насправді** ж йому не було куди йти – і в кав'ярні, як і в цілій всесвіті, на нього ніхто не ждав, навіть вона, Галатей, бо Галатей теж була тільки ним створений робот, але з геніально вродливим обличчям* (В. Дрозд "Пігмаліон"). Одна з деталей повсякденного життя персонажа набуває символічного звучання та розкриває справжню сутність його існування – абсолютну самотність та безперспективне прагнення відшукати сенс у власних ілюзіях.

У вибраних контекстах авторська оповідь поступово переростає у внутрішню мову персонажа, де дискурсив не тільки посилює контраст між уявним та дійсним, а й акцентує увагу на важливих деталях наративу. Розглянемо ще такий приклад: *Надворі було поночі, але Їгорко знав, що то тільки так видається після бликунчика, а **насправді** вже розвидняється. Он і велика зірка вже низько – блищить, гострими скалками пострілює на всі боки. А вікна потихеньку гудуть од вітру, наче під ними хтось драгву насмолює...* (Г. Тютюнник "Смерть кавалера"). Такий перехід засвідчує зміну перспективи оповіді: від зовнішнього спостерігача до внутрішнього світосприйняття героя, що надає опису психологічної достовірності та емоційної виразності. У наведеному контексті маркер не тільки підтверджує достовірність та правдивість сприйняття героя, оскільки спершу подається зовнішня, оманлива картина ("здавалося, що ще поночі"), а далі за допомогою маркера вводиться істинний стан речей ("вже розвидняється"). Водночас **насправді** слугує засобом увиразнення пейзажної деталі та поглиблює художній ефект відтворення моменту переходу ночі в день.

Окрім авторської мови, спостерігаємо функціонування дискурсивних одиниць і в мові персонажів, зокрема у внутрішніх монологіях: *І я починаю помаленьку розуміти: чому в мені оживає оте дивне почуття вини. Очевидно, розгадка десь тут поруч, у системі отих вирикових спалахів-марень, чи пригадувань, чи виджень, котрі виникають незалежно від моєї волі, бо **насправді** не я їх кличу, а вони мене* (В. Шевчук "Привид мертвого дому"). Дискурсивним маркером підкреслено протиставлення між реальним та уявним, оскільки герой ніби зупиняється в потоці думок та усвідомлює, що не він керує спогадами, а саме видіння кличуть його. Водночас дискурсив **насправді** виступає засобом пояснення, що підкреслює справжню причину описуваного явища й уточнює смисл попереднього твердження.

Досить часто **насправді** виражає не лише значення істинності чи достовірності, а й функціонує як засіб увиразнення внутрішнього самовідчуття героя: *І мені здається тепер, що я єдиний залишився із тих пожилців живий лише тому, що не мав з-між них свого "я", що **насправді** не жив серед них, а був біля них лишень присутній, що я між них, може, був перший мертвий, через що Смерть – цей другий людський Бог, за філософією Карася-Вакулюка, – і не захотіла мене забирати* (В. Шевчук "Привид мертвого дому"). Дискурсив не просто констатує відсутність глибоких зв'язків із людьми, а наголошує на власному існуванні "поза життям" спільноти. Таким чином, маркер має екзистенційно-оцінне значення, адже вживається для протиставлення зовнішньої присутності серед інших і внутрішньої відчуженості, і водночас виконує текстоорганізувальну функцію, підкреслюючи ключову ідею висловлювання.

У монологічному мовленні персонажів дискурсивний маркер часто виступає як засіб само-розкриття, підкреслюючи контраст між видимим і справжнім перебігом подій, наприклад: *Але мені стало від того не легше, бо вже цілий тиждень я ходжу до школи тільки про батькове око, а **насправді** заходжу і просиджую дні у хаті баби Тимохтеїхи під її веселі і страшні теревені.*

Увечері дивлюсь у вікно, і, як усі йдуть зі школи додому, вибігаю і я, святий-непогрішний (М. Вінграновський "Скрина"). Головний герой ніби пояснює свою поведінку: формально він ходить до школи, але зізнається, що зовсім не відвідує навчання. Маркер *насправді* виконує викривальну функцію і вказує на приховану істину. У таких контекстах дискурсив активно поєднується з протиставними сполучниками *а, але, та* в значенні *але*, що підсилює ефект смислового контрасту й акцентує увагу на розмежуванні істинного та уявного.

Уведена за допомогою дискурсивного маркера інформація може містити узагальнення чи висновкове коментування попередньо висловленої думки: *Усе життя своє навчаюся я наукам різним і мудрим, але чим більше навчаюся, тим більше розумію: як мізерно мало ще ми знаємо! Бродимо ми по темній кімнаті з кутка в кут, стіни обмацуючи, як сліпці, і переконуємо себе, що це – весь світ. А **насправді**, можливо, світ лише по той бік стін і починається* (В. Шевчук "Три листки за вікном"). Головний герой розмірковує про обмеженість людського знання і поступово переходить до філософських узагальнень про пошук істини за межами усталеного сприйняття. Маркер *насправді* підкреслює контраст між так званим "світом у кімнаті" та "світом по той бік стін", тобто між обмеженістю пізнання та альтернативною, але поки недосяжною реальністю. Водночас лексема *насправді* акцентує увагу на ключовому підсумку роздумів героя, що набуває ознак філософського узагальнення.

Якщо зазвичай дискурсивний маркер функціонує в авторських характеристиках чи монологах персонажів, то у вибраних контекстах спостерігаємо перехідний випадок: поєднання власне персонажного мовлення та прихованого авторського коментаря: *А се уже вписую я, Андрій Юрченко, син Дмитра, що машиністом на паровозі робив. Вписую до Книги днів про односельців своїх і предків часів минулих, вписую, як було **насправді**, ніким не придумано. Було се є у родині Затирахів* (В. Дрозд "Листя землі"). Тут дискурсив *насправді* не протиставляє реальне уявному, як у випадках контрасту, і не є засобом конкретизації певної думки, а наголошує на автентичності викладу. Герой не просто відтворює вигадану історію, а ніби фіксує істину, яка відбулася *насправді*. Синтаксична конструкція "як було *насправді*" посилюється виразом "ніким не придумано", що створює ефект максимальної достовірності та підтверджує реальність оповіді. У цьому контексті жоден інший маркер (наприклад, *до речі*) не вказує так виразно на істинність оповіді.

Також були засвідчені одиничні випадки функціонування дискурсивного маркера в діалогах персонажів. У таких контекстах *насправді* вжито як засіб протиставлення романтизованого уявлення про життя та більш приземленого, навіть цинічного бачення дійсності, наприклад:

– *А що хочеш?*

– *Любові, любові – і тільки!*

– *По-моєму, я тебе люблю.*

– *А по-моєму, ти мене просто вигадуєш, – сказала вона. – Бо в житті **насправді** немає нічого поетичного, а ти його вигадуєш, бо дівоча поетичність – це тільки екзальтація, потрібна їм для того, щоб діяти на чоловічу глупість, – от ви їй розпускаєте вуха й відвішуєте губу* (В. Шевчук "Привид мертвого дому"). У цьому уривку героїня спростовує ілюзію поетичності життя, наголошуючи, що вона є лише вигадкою та засобом маніпуляції. Уведений дискурсивний маркер не тільки увиразнює цей контраст, а й посилює аргументативність викладу та надає значущості твердженням у суперечці.

Іноколи дискурсивне слово розташоване наприкінці питального речення та слугує своєрідним емоційним підсиленням або уточненням: *З вас, Костя, міг би вийти прекрасний актор типу Алейникова. Вчора перед телефоністками ви, здається, виступали в ролі нареченого якоїсь стахановки ... – сміявся Калюжний. – Хто ж ви **насправді**?* (Г. Тютюнник "Облога").

Дискурсивний маркер може функціонувати у двох різних репліках героїв та набувати різної значеннєвості:

– *Знаю, хто мене послав, – твердо мовила "відьмочка", недобре всміхаючись.*

– *Той, котрий хоче показати, хто ти **насправді**.*

– *Хто ж я **насправді**?*

– *Подивись у дзеркало, – сказала дівчина. – І коли передумаєш, увійди в нього. Не бійся, нічого страшного не станеться* (В. Шевчук "Привид мертвого дому"). У першому висловлюванні маркер наголошує на прагненні відкрити правду про людину, те, що лежить "під поверхнею". У запитанні "Хто ж я *насправді*?" дискурсив виступає засобом саморефлексії: герой ставить питання про власну ідентичність, сумніваючись у відповідності між зовнішнім образом і внутрішнім "я", що надає репліці екзистенційного звучання.

Дискусія і висновки

Отже, дискурсивний маркер *насправді*, який характеризується введенням додаткової інформації в текст, є поліфункційним, вказує на достовірність чи недостовірність певного твердження, сприяє деталізації повідомлюваної інформації. Така часткова розрізненість і неоднорідність комунікативно-смыслового потенціалу зумовлює специфіку цього дискурсива, оскільки він має здатність приєднувати доповнення, яке водночас і уточнює, звужує інформацію з попереднього контексту, і переводить усю ситуацію дискурсу із плану суб'єктивного сприйняття в реальний план і реальний час.

У досліджуваних текстах аналізована дискурсивна одиниця найчастіше функціонує в авторській мові, що стосується характеристики персонажа, розкриття його внутрішніх і зовнішніх рис, емоційного стану, життєвих переконань. У таких випадках маркер часто увиразнює протиставлення між зовнішнім образом персонажа та його внутрішнім сприйняттям, що допомагає сформувати уявлення про справжню сутність героя. Виокремлюємо також контексти, в яких лексема *насправді* вказує на певні просторово-часові орієнтири, деталізує оточення героя та побутові умови зображуваного. Варто зазначити, що інколи дискурсив сприяє переходу від описів природи у сферу емоційно-оцінного сприйняття. Саме така трансформація, коли звичайні деталі набувають значення розгорнутих філософських узагальнень, є характерною для прози Володимира Дрозда.

Окрім авторської мови, спостерігаємо функціонування маркера *насправді* і в мові персонажів, зокрема у внутрішніх монологіях. Дискурсив може виступати як засіб пояснення чи конкретизації думки, виконуючи уточнювальну функцію, набувати функції узагальнення, висновкового коментування. У творах В. Шевчука дискурсив *насправді* найчастіше функціонує в абстрактних роздумах героя, які відображають прагнення до самопізнання та пошуку сенсу власного існування.

Значно рідше, порівняно з монологічним мовленням, аналізована дискурсивна одиниця представлена в діалогах персонажів, де переважно виконує функцію підсилення суперечки або увиразнення позиції мовця. Кількість прикладів з діалогічним мовленням у текстах досліджуваних авторів є незначною (від 0 до 5), однак саме ці випадки засвідчують прагматичну функцію маркера – уточнення смислу висловлювання, підсилення суперечки або увиразнення позиції у процесі спілкування.

Зауважимо, що лексема *насправді* вирізняється варіативністю позицій у тексті (початок, середина, кінець речення), тісною сполучуваністю з протиставними сполучниками та різним функціональним навантаженням у мовленні автора й персонажів. Доволі частотним є вживання дискурсивної одиниці на початку речення; дещо меншою частотністю відзначається розташування дискурсива в середині речення, часто після вставної конструкції або на початку другої частини складного речення. У подібних контекстах *насправді* активно поєднується зі сполучниками *а*, *але*, *та* в значенні *але* при протиставленні реального і уявного, ідеалізованого, при уточненні та корекції попереднього твердження тощо. Інколи дискурсив розташований наприкінці питального речення і слугує своєрідним емоційним підсиленням або уточненням певної позиції персонажа.

Вивчення специфіки дискурсивних маркерів може стати складником подальшого дослідження цих одиниць в інших видах дискурсів, зокрема, при вивченні ідіостилю письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бациевич, Ф. С. (2014). *Частки української мови як дискурсивні слова*. ПАІС.
- Білодід, І. К. (Ред.). (1970–1980). *Словник української мови*: у 11 томах. Наукова думка.
- Ділай, М. П. (2012). Реалізація комунікативно-прагматичного потенціалу дискурсивних слів у текстах англійських проповідей. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*, 25(64), 67–70.
- Єщенко, Т. А. (2021). *Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти*. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького.
- Ілик, О. І. (2013). Дискурсивні слова: ознаки та критерії виділення. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*, (38), 185–188.
- Ілик, О. І. (2014). Класифікації дискурсивних слів у сучасному мовознавстві. *Лінгвістичні студії*, (28), 73–81.
- Космеда, Т. А. (2010). Дискурсивні слова як центр комунікативної стратегії вченого і педагога у проекції на мовну особистість А. П. Загнітка. *Лінгвістичні студії*, (20), 205–210. ДонНУ.
- Невська, Ю. В. (2018). *Дискурсиви в організації й авторизації епістолярного дискурсу: типологічно-прагматичний аспект (на матеріалі епістолярію М. Куліша)* [Дис. канд. філол. наук, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди].
- Невська, Ю. В. (2018). Особливості типології дискурсивів в епістолярному дискурсі. *Мова і культура*, 21(191), 153–157.
- Огієнко, І. С. (2009). *Дискурсивні слова турецького походження в текстах сучасних болгарських мас-медіа*. [Автореф. дис. канд. філол. наук, НАН України, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні].

Осовська, І. М. (2011). Склад і функції дискурсивних маркерів у німецькомовному сімейному дискурсі. *Наукові записки: Матеріали п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції "Мови і світ: дослідження та викладання"*, 96(1), 347–351.

Павлик, Н. В. (2005). *Типологія дискурсивних одиниць в українському епістолярному мовленні*. [Автореф. дис. канд. філол. наук, Донецький національний університет].

Романченко, А. П. (2015). Семантико-прагматичні параметри дискурсивних слів у науковому мовленні. *Наукові записки*, (138), 136–139.

Руденко, М. І. (2003). *Наративна структура художньої прози Миколи Хвильового* [Дис. канд. філол. наук, Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка].

Fraser, B. (1996). Pragmatic markers. *Pragmatics*, 6(2), 167–190.

Fraser, B. (1999). What are discourse markers? *Journal of Pragmatics*, (31), 931–952.

Schiffrin, D. (1987). *Discourse markers*. Cambridge University Press.

REFERENCES

Batsevych, F. S. (2014). *Particles of the Ukrainian language as discursive words*. PAIS [in Ukrainian].

Bilodid, I. K. (Ed.) (1970–1980). *Dictionary of the Ukrainian language*: in 11 volumes. Naukova dumka [in Ukrainian].

Dilai, M. P. (2012). Realization of the communicative-pragmatic potential of discursive words in the texts of Anglican sermons. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University*, 25(64), 67–70 [in Ukrainian].

Fraser, B. (1996). Pragmatic markers. *Pragmatics*, 6(2), 167–190.

Fraser, B. (1999). What are discourse markers? *Journal of Pragmatics*, (31), 931–952.

Ilyk, O. I. (2013). Discursive words: signs and criteria for selection. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostroz's'ka akademiia"*, (38), 185–188 [in Ukrainian].

Ilyk, O. I. (2014). Classification of discursive words in the common modern knowledge. *Linhvistychni studii*, (28), 73–81 [in Ukrainian].

Kosmeda, T. A. (2010). Discursive words as the core of the communication strategy of a scholar and educator in relation to the linguistic personality of A. P. Zahnitko. *Linhvistychni studii*, (20), 205–210 [in Ukrainian].

Nevska, Yu. V. (2018a). *Discursives in the organization and authorization of epistolary discourse: typological and pragmatic aspect (based on the material of M. Kulish's epistolary work)* [Dis. Cand. of Philol. Sciences, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University] [in Ukrainian].

Nevska, Yu. V. (2018b). Features of the typology of discursives in epistolary discourse. *Mova i kultura*, 21(191), 153–157 [in Ukrainian].

Ohienko, I. (2009). *Discursive words of Turkish origin in the texts of modern Bulgarian mass-media* [Abstract of the thesis of the Candidate of Philol. Sciences, NASU O. O. Potebnia Institute of Linguistics] [in Ukrainian].

Osovska, I. (2011). Composition and functions of discursive markers in German-language family discourse. *Naukovi zapysky. Serii: Filologichni nauky*, 96(1), 347–351. Kirovohrad State Pedagogical University [in Ukrainian].

Pavlyk, N. V. (2005). *Typology of discursive units in Ukrainian epistolary discourse* [Extended abstract of Dissertation of Candidate of Philological Sciences, Donetsk National University] [in Ukrainian].

Romanchenko, A. P. (2015). Semantic-pragmatic parameters of discursive words in scientific speech. *Naukovi zapysky*, (38), 136–139 [in Ukrainian].

Rudenko, M. I. (2003). *The narrative structure of Mykola Khvylovyi's fiction prose* [Dis. Cand. of Philol. Sciences, Ternopil Volodymyr Hnatiuk national Pedagogical University] [in Ukrainian].

Schiffrin, D. (1987). *Discourse markers*. Cambridge University Press.

Yeschenko, T. A. (2021). *Literary text phenomenon: communicative, semantic and pragmatic markers*. Danylo Halytsky Lviv National Medical University [in Ukrainian].

Отримано до друку / Received: 30.09.25

Прорецензовано / Revised: 24.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 30.10.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Anna HRABOVA, PhD Student

ORCID ID: 0000-0002-1703-507X

e-mail: annagrabova@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DISCOURSE MARKER NASPRAVDI IN THE PROSE OF THE UKRAINIAN WRITERS-SIXTIERS

Background. The communicative and functional orientation of modern linguistic research has led to the development of new approaches to interpreting linguistic units. Increasing attention is being paid to the concept of

discourse, as well as to its key structural, semantic, and pragmatic characteristics. One of the pressing yet unresolved issues within this field is the study of discourse components that ensure its coherence and integrity, while also serving as indicators of various communicative meanings. The aim of the study is to analyze the functioning of the discourse marker *naspravdi* ("in fact") in the prose of the Ukrainian Sixtiers.

Methods. The research applied general scientific methods of analysis and synthesis, as well as specialised methods including linguistic description, discourse analysis and comparative methodology.

Results. It has been found that the discourse marker *naspravdi* ("in fact") is multifunctional, as it both introduces additional information into the text and indicates the reliability or unreliability of a given statement, while also facilitating the detailing of the author's message. This partial divergence and heterogeneity of its communicative-semantic potential define the specificity of this discourse marker, as it has the capacity to attach an addition that simultaneously clarifies and narrows the information from the preceding context, and shifts the entire discourse situation from the level of subjective perception to the plane of reality and real time.

Conclusions. The study of the discourse marker *naspravdi* ("in fact") in the prose of the Sixtiers has shown that this unit most often functions in the author's voice, particularly in characterizing a character, revealing their internal and external traits, emotional states, and life beliefs. The marker serves as a means of highlighting the contrast between a character's outward appearance and their inner perception of the world, helping to form a comprehensive understanding of the character's true nature. In addition to the author's voice, the discourse marker also functions in the language of the characters, particularly in internal monologues, as a tool for explaining or specifying a thought. Much more rarely, the marker appears in character dialogues, where it primarily serves to intensify disputes or emphasize the speaker's position. Moreover, *naspravdi* is distinguished by the variability of its positions within a sentence (beginning, middle, end), its close connection with adversative conjunctions, and its different functional loads in the speech of the author and the characters.

Keywords: text, discourse marker, authorial voice, characters' speech, sixtiers.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Оксана НІКА, д-р філол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0001-6387-3835
e-mail: o.nika@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ ПАТЕРИК І КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

[Рецензія на книжкове видання:

Гончаренко А. *Лексика, фраземіка та стійкі сполучення слів
у Києво-Печерському патерику*. Київ, 2025. 178 с.]

У сучасних геополітичних умовах розвитку української державності особливої ваги набуває всебічне вивчення різножанрових пам'яток України-Руси, адже саме вони дають змогу переконливо довести тяглість і самотність давньоукраїнської культурно-мовної спадщини. Комплексний аналіз цих джерел унеможливує імперські спроби привласнити або нівелювати давньокиївську традицію, оскільки розмаїття текстів і притаманні їм лінгвальні риси засвідчують її багатостолітній розвиток та внутрішню цілісність. Такий підхід не лише поглиблює розуміння історичної динаміки мови, а й зміцнює аргументаційну основу для протидії зовнішнім дискурсивним впливам, спрямованим на переосмислення чи підміну українського минулого.

Важливим і своєчасним у цьому контексті є монографічне дослідження Аліни Гончаренко "Лексика, фраземіка та стійкі сполучення слів у Києво-Печерському патерику" (Київ: Академперіодика, 2025. 178 с.). Працю присвячено окресленню специфіки однослівних і багатослівних номінативних одиниць видатної оригінальної пам'ятки давнього письменства першої половини XIII ст., що мала безпрецедентний вплив на українську середньовічну культуру й духовність.

Унікальність аналізованого джерела – за своєю структурою збірки агіографічних оповідей (новел), які написали різні автори та в неоднаковий час, – полягає в органічному поєднанні фрагментів житійної, літописної й гомілетичної прози, епістолярію, монастирського епосу. Така жанрова багатшаровість зумовила складну взаємодію генетично різномірних елементів у мовній тканині твору.

З'ясування співвідношення книжної та живомовної стихій у тексті Патерика є актуальним завданням історичної лінгвістики, адже безпосередньо пов'язане з розв'язанням проблем українського (й ширше – східнослов'янського) глотогенезу, а також із питанням формування давньокиївської (русько-української, південноруської) редакції церковнослов'янської мови.

Водночас створений в XI–XIII ст. твір дійшов до нас у кількох редакціях XV–XVII ст., що вимагає від дослідника високої наукової кваліфікації, глибокого розуміння порівняльно-історичного методу в мовознавстві та вміння здійснювати коректні історико-лексикологічні реконструкції. Усі ці чинники, які істотно впливають на багатство й своєрідність лексики та фраземіки Києво-Печерського патерика, послідовно враховано авторкою рецензованої книги.

У Передмові монографії викладено основні студії про лексику і фразеологію пам'яток української мови, про мову окремих частин Патерика чи зафіксованих у ньому окремих мовних явищ, схарактеризовано принципи опрацювання джерельного матеріалу та специфіку дослідження редакції церковнослов'янської мови під впливом мовної інтерференції.

Начасним є уточнення концепцій сучасного історичного мовознавства щодо термінологічних питань, відповідного розгляду Патерика як "пам'ятки давньоукраїнського письменства": "Києво-Печерський патерик – визначна пам'ятка давньоукраїнського письменства, збірка оповідей про початки Печерської лаври та її подвижників, що репрезентує перший оригінальний досвід твору патерикового жанру" (с. 8). У передмові акцентовано увагу на термінологічній заміні терміна "давноруська мова", аргументованому виборі назви мови/її редакції, що підтверджується отриманими результатами і проектує лінгвістичний аналіз тексту.

Дослідниця визначає термінологічну базу праці: "Писемно-літературну традицію української мови найдавнішого періоду називаємо давньоукраїнською, давноруськоукраїнською, киеворуською або київською XI–XIV ст. Щодо мови київських і галицько-волинських церковнослов'янських текстів використовуємо лінгвонім «русько-українська (південноруська) редакція церковнослов'янської мови»" (с. 8).

Перший, теоретичний, розділ "Києво-Печерський патерик у мовно-культурному просторі та літературному процесі України-Руси" є ґрунтовним дослідженням, у якому висвітлено важливе місце пам'ятки в історії української мови, літератури і культури. Простежено витоки патерикового жанру, його розвиток на слов'янському лінгвокультурному ґрунті, а також показано процеси жанрової інтеграції. А. Гончаренко демонструє еволюцію пам'ятки від окремих агіографічних оповідань до складного літературного твору, що відображає морально-духовні орієнтири тогочасного соціуму.

Важливе значення для розуміння історії тексту та його трансформацій під впливом різних історичних обставин має докладний аналіз редакцій Патерика, зокрема Другої Касіянівської редакції, яка впродовж кількох століть визначала канон тексту.

Особливої уваги заслуговує висвітлення подій середини XVIII ст. (с. 26–27), коли за наказом Петра I та під контролем Синоду пам'ятка зазнала втручання: під приводом усунення фрагментів, що нібито суперечили церковним догмам, із тексту було вилучено низку епізодів, висловів, окремих слів, які могли бути потрактовані як маркери київської традиції. Цей факт є промовистим свідченням виявлення місцевих рис у релігійному тексті.

У розділі також здійснено огляд інтертекстуальних нашарувань пам'ятки. Простежено механізми інтеграції запозичених – біблійних / засвоєних із перекладної літератури – фрагментів у власне патерикову оповідь, що дає змогу виявити особливості їхнього функціонування й застосування у межах києво-печерської традиції.

Описано текстологічні відмінності між редакціями твору. Узагальнюючи спостереження дослідників, які вивчали різні списки Патерика та зіставляли їх, авторка продемонструвала, що в найдавніших із нині відомих списків помітні численні місцеві мовні ознаки, наприклад, рівнорівневі (переважно фонетичні) зміни у словах *царство*, *гороху*, *терпи*, *собѣ*, *мыслью* тощо, які, отже, можуть бути притаманними протографу пам'ятки. Натомість матеріал Касіянівських редакцій демонструє послідовне "окниження" мови твору, спричинене другим південнослов'янським впливом (*одежда* зам. *одежа*, *основаніе* зам. *основа*, *пастырь* зам. *пастухъ*, *Владимерь* зам. *Володимерь* тощо).

Комплексне врахування історії тексту, редакційних нашарувань і жанрової специфіки уможливило виважений підхід до подальшого аналізу словника та фраземіки твору, уникнення анахронічних інтерпретацій, адже об'єктом опису є не первісний текст, який не дійшов до нашого часу, а пізній український список Другої Касіянівської редакції пам'ятки, створений у 1553–1554 рр. писцями Києво-Печерської лаври. Цей список Патерика аналізується за ґрунтовною публікацією Д. Абрамовича (1931).

Другий розділ монографії присвячено безпосередньому аналізу лексики Києво-Печерського патерика. Він є центральною частиною дослідження. Тут послідовно охарактеризовано репрезентативні тематичні групи слів, зокрема назви на позначення релігійних понять, етичних та духовних категорій, а також найменування, пов'язані з чернечим побутом і монастирською культурою. Крім цього, приділено увагу теонімній лексиці (с. 91–98) й антропонімам (с. 81–91), значна частина яких належала ченцям та іншому духівництву.

Акцент зроблено на генетичній характеристиці аналізованих одиниць і співвідношенні книжних та місцевих елементів, що дає змогу врахувати взаємодію церковнослов'янської традиції з живомовним впливом. У монографії дослідниця наводить приклади того, що у пам'ятці поруч із грецизмами, латинізмами, церковнослов'янськими функціонують імовірні новотвори київських книжників (*власеница*, *кладка*, *полатникъ*, *трапезница* тощо) і власне "південноруські" слова (*копытыца*, *вълна*, *лѣнокъ*, *печець*, *пригорьца*, *печера* тощо).

Перспективним є звернення авторки до огляду надслівних мовних одиниць у Києво-Печерському патерикі, що розширює вивчення фраземіки і сталих словесних комплексів давнього письменства в сучасних історико-лінгвістичних студіях. А. Гончаренко слушно зауважує, що в тексті поруч із одиницями, які трактують за сучасним визначенням фраземи, як-то: *предать духъ*, *успѣти съ миром*, *от младых ноготь* тощо, також функціонують сполучення слів перехідного типу – між вільними словосполученнями і фразеологічно зв'язаними.

Серед них виокремлено усталені порівняння (*рыкаеть яко левъ*, *плачь, яко и по мертвѣмъ*), перифрази (*святое стадо*, *духовное брашно*, *аггельскыи образъ*) та ін.

Характеризовані одиниці описано за особливостями їхнього вираження як ад'єктивно-субстантивні сполуки (*рабѣ божій*, *въчный животъ*, *слово Господне*), дієслівно-іменні комплекси (*творити молитву*, *ражъжечися гнѣвомъ*, *скончати живот*), парні найменування (*въгра и упованіе*, *смирень и покоривъ*), прийменниково-субстантивні конструкції (*в лѣто*, *по времени*).

Водночас ознаки стійких словесних комплексів виявляють у тексті й рівноцінні реченню вислови, запозичені з перекладної літератури (*по вѣрѣ твоеи буди тобѣ*, *всякъ, възимаа ножъ, и ножемъ*

умираеть). У тексті домінують такі усталені поєднання, перейняті з християнських богословських текстів, проте зрідка фіксуються й літописні словесні формули (*битися полком, зачати рать, въ лѣто*).

У дослідженні Патерика А. Гончаренко демонструє мовну інтерференцію в лексичному і фразеологічному застосунку. Перспективи вивчення фонетики, орфографії й граматики пам'ятки сприятимуть доповненню й уточненню отриманих результатів, розбору особливостей редакції церковнослов'янської мови, впливу на неї давньоукраїнської писемної традиції. Створення Патерика та використання різних давніх джерел у ньому розширює вивчення цитат і текстових запозичень із перекладних та оригінальних текстів Русі.

До перспективних також належить детальне лінгвістичне порівняння різночасових рукописних версій пам'ятки, їх зіставлення з друкованими виданнями Патерика, наприклад, другої половини XVII ст., і відповідне з'ясування позамовних впливів на редагування мови.

Рецензована монографія про мовну організацію Києво-Печерського патерика матиме вагоме значення для подальших студій з історії української та церковнослов'янської мов (зокрема історичної лексикології, фразеології, а також для екстраполяції отриманих результатів у діяхронній та синхронній лексикографії), лінгвотекстології, історії літературної мови, історії мовознавства, а також зацікавить медієвістів і всіх, хто розглядає проблеми мовної спадщини України-Русі.

Отримано / Received: 01.12.25

Прорецензовано / Revised: 15.12.25

Схвалено до друку / Accepted: 17.12.25

Опубліковано / Published: 07.05.26

Oksana NIKA, DSc (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0000-0001-6387-3835

e-mail: o.nika@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE KYIV-PECHERSK PATERICON AND THE CONCEPTS OF CONTEMPORARY HISTORICAL LINGUISTIC STUDIES

[Review of the book:

Honcharenko, A. *Vocabulary, Phraseology and Set Expressions in the Kyiv-Pechersk Patericon*. Kyiv, 2025. 178 p.]

Професор Оксана Ніка є головним редактором журналу "Мовні і концептуальні картини світу", тому не брала участі в рецензуванні та ухваленні рішення щодо публікації цієї статті.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, розборі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

Professor Oksana Nika is the Editor-in-Chief of the journal "Linguistic and Conceptual Worldviews", therefore did not take part in the peer-review process or in the decision to publish of this article.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Наукове видання

**МОВНІ
І КОНЦЕПТУАЛЬНІ
КАРТИНИ СВІТУ**

Науковий журнал

Випуск 1(79)

Редактор *Т. В. Мельник*
Технічний редактор *Ю. О. Куценко*

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Формат 60×84^{1/8}. Обл.-вид. арк. 14,7. Ум. друк. арк. 15,8. Наклад 100. Зам. № 226-11661.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № 1ф8.
Підписано до друку 23.04.26

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"
Б-р Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 58; (38044) 239 31 28
e-mail: vpc@knu.ua
<http://vpc.knu.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02